

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI**

**İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ
NAKDÜ'L-HÂL (76a-150b)
İNCELEME – METİN**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hilal Nur KILIÇ

BURSA 2020

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK – İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

**İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ
NAKDÜ'L-HÂL (76a-150b)
İNCELEME – METİN**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hilal Nur KILIÇ

Orcid: 0000-0003-3505-1273

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi M. Murat YURTSEVER

BURSA 2020

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 16/08/2020

Tez Başlığı / Konusu: İsmail Hakkî Brsevî Nakdû'l-Hâl (76a-150b) İnceleme - Metin

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 318 sayfalık kısmına ilişkin, 16/08/2020 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

02.09.2020

Hilal Nur KILIÇ

Adı Soyadı: Hilal Nur KILIÇ

Öğrenci No: 701722003

Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman

(Adı, Soyad, Tarih)

02.09.2020

Dr. Öğr. Üyesi M. Murat Yurtseven

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora Tezi/Sanatta Yeterlik Tezi/ Çalışması olarak sunduğum “İsmail Hakkî Bursevî Nakdü’l-Hâl (76a-150b) İnceleme - Metin” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza
02.09.2020

Adı Soyadı:	Hilal Nur KILIÇ
Öğrenci No:	701722003
Anabilim Dalı:	İslam Tarihi ve Sanatları
Programı:	Tezli Yüksek Lisans
Statüsü:	Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Hilal Nur KILIÇ
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim/Sanat Dalı : Türk – İslam Edebiyatı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi/Doktora Tezi/Sanatta Yeterlik Tezi
Sayfa Sayısı : x+315
Mezuniyet Tarihi :/...../2020
Tez Danışman(lar)ı : Dr. Öğr. Üyesi M. Murat Yurtsever

İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ NAKDÜ'L-HÂL (76a-150b) İNCELEME – METİN

Osmanlı tarihinin en velûd müelliflerinden olan Bursevî, mutasavvıf bir şair olarak pek çok vâridât türü eser kaleme almıştır. “Kişinin çabası ve kastı olmadan kalbine gelen mânâlara” vârid denilmekte olup, vâridât onun çoğuludur.

Hazırlanan bu çalışma, İsmail Hakkî Bursevî'nin 1721 – 1722 yıllarında vâridât türünde kaleme aldığı Nakdü'l-Hâl isimli eserinin 76a – 150b varaklarının transkripsiyonlu metin çevirisidir. Eserin müellif nüshası bulunmamaktadır. Esas alınan nüsha İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi TY 2153 numarada kayıtlı nüshadır. Metne tam ve doğru bir biçimde ulaşabilmek amacıyla çalıştığımız nüsha ile aynı kütüphaneye kayıtlı TY 2161 numaralı nüsha ve Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Atıf Efendi Bölümü 1515 numarada kayıtlı nüsha da temin edilerek üç nüsha mukabele edilmiştir.

Nakdü'l-Hâl'i akademik alana taşımak amacıyla hazırlanan bu çalışmada Bursevî'nin genel hatlarıyla hayatının bilinmesi ve ilmî anlamda tanınması için gerekli bilgiler verilmiştir. Ardından metne dair bir mânâ ve mefhum bölümü oluşturulmuş ve nihayetinde metnin transkripsiyonlu hâli, orijinal sayfalarıyla birlikte verilerek çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Sözcükler : İsmail Hakkî Bursevî, Mutasavvıf, Şair, Vâridât, Transkripsiyon, Nakdü'l-Hâl.

ABSTRACT

Name and Surname	: Hilal Nur Kılıç
University	: Bursa Uludag University
Institution	: Social Science Institution
Field	: Islamic History and Arts
Branch	: Turkish Islamic Literature
Degree Awarded	: Master
Page Number	: x+315
Degree Date	:/...../2020
Supervisor/s	:Dr. Öğr. Üyesi M. Murat Yurtsever

ISMAIL HAKKÎ BURSEVÎ NAKDÜ'L-HÂL (75a – 150b) ANALYSIS – TEXT

Ismail Hakkî Bursevî is one of the most productive writers in the history of Ottoman copyright. As a mystic writer, he has a lot of vâridât works, too. The vârid means “flowing into the heart without a person’s effort and intention”.

This prepared study is the text translation of Nakdü'l-Hâl (76a – 150b) composed by Ismail Hakkî at 1721 – 1722. The writer’s copy of this book is missing. Our copy is committed to paper by a copyist and registered on TY 2153 number in the Library of Rare Books at Istanbul University. To get the best text we made a comparison with the copy registered on TY 2161 number in the same library and the copy registered on 1515 number in the Library of Süleymaniye Manuscript Books at the section of Atıf Efendi.

For Nakdü'l-Hâl's transfer to the academic environment; First, the life story of Bursevî was conveyed in general terms, and then a section about the deliberate meaning of the text was created. And finally, the transcription of the text is added with the original text.

Keywords : İsmail Hakkî Bursevî, Sufis, Poet, İnces, Transcription, Nakdü'l-Hâl.

ÖNSÖZ

Tasavvuf edebiyatı sahasında, mutasavvıfların kalplerine gelen bilgiyi yazıya dökmeleri doğrultusunda ortaya çıkmış türe “vâridât” denilmektedir. Çalışmamızda 1721-1722 yıllarında, İsmail Hakkî Bursevî tarafından bir vâridât olarak kaleme alınan Nakdü’l-Hâl isimli eser istifadeye sunulmuştur.

Elinizdeki çalışma; bir giriş ve üç bölüm halinde hazırlanmıştır.

İlk bölümde; öncelikle İsmail Hakkî Bursevî’nin yaşadığı dönem siyâsî, kültürel ve ilmî açıdan incelenmiştir. Daha sonra Bursevî’nin; hayatına; ilmî, edebî ve tasavvufî kişiliğine ve eserlerine dair bilgi verilmiştir. Son olarak ise Bursevî hakkında yapılmış akademik çalışmalar ile bölüm tamamlanmıştır.

İkinci bölüm temel anlamda, Nakdü’l-Hâl’in genel özellikleri, üslûbu üzerinde durduktan sonra, mânâ ve mefhum bölümüyle devam etmiş ve metnin hazırlanmasında izlenen yol maddeler halinde verilerek sona erdirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, başta verilen çeviri yazı alfabesi doğrultusunda, esere ait 76a-150b varakları arasındaki bölüm transkribe edilmiştir. Son olarak da eserin çalışılan varaklarına ait orijinal fotoğraflar eklenmiştir.

Her ne kadar hatadan hâlî olunamasa da elden geldiğince doğrusunu yapabilme gayreti içerisinde olunmuştur. Bulunduğu sahada kendisinden sonraki çalışmalara bir ışık tutabilmesini temenni ediyoruz.

Çalışma boyunca maddî ve manevî anlamda her türlü desteği veren aileme, Arapça metin tercümesi konusunda büyük yardımını aldığım dayım Cemil KILIÇ’a, her daim desteklerini hissettiğim hocalarım Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ ve Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan AKÇAY’a, bilhassa da tez çalışmasının her aşamasında adım adım yol gösteren kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi M. Murat YURTSEVER’e teşekkürü borç bilirim.

Hilâl Nur KILIÇ

Bursa 2020

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ	iii
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ VE DÖNEMİ

I. 17. VE 18. YÜZYILDA OSMANLI SİYASÎ, KÜLTÜREL VE İLMÎ HAYATINA GENEL BAKIŞ	4
A. 17. YÜZYIL	4
B. 18. YÜZYIL	5
II. İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ.....	7
A. HAYATI.....	7
B. İLMÎ, EDEBÎ VE TASAVVUFÎ KİŞİLİĞİ.....	13
C. ESERLERİ	14
D. BURSEVÎ HAKKINDA YAPILMIŞ AKADEMİK ÇALIŞMALAR.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

NAKDÜ'L-HÂL MÂNÂ VE MEFHUM

I. İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ'NİN VÂRİDÂTLARI	34
II. NAKDÜ'L-HÂL	35
A. NAKDÜ'L-HÂL'İN NÜSHALARI.....	40

III. MÂNÂ VE MEFHUM.....	43
IV. METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YOL	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

I. ÇEVİRİYAZI ALFABESİ.....	61
II. METİN	62
SONUÇ.....	233
KAYNAKÇA	235
ORJİNAL METİN SAYFALARI.....	239

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
BEYBEK	: Burse Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi
Bkz.	: Bakınız
Böl.	: Bölümü
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Dk.	: Dakika
Ed.	: Editör
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Ktp.	: Kütüphanesi
No.	: Numara
Nşr.	: Neşreden
S.	: Sayfa
Ss.	: Sayfa aralığı
Thk.	: Tahkik eden
Vr.	: Varak
Yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

17. ve 18. yüzyıllara ait edebî metinler, İslâmiyet etkisinde şekillenen eserlerdir. Dönemin çoğu şairi, tasavvufî muhitin havasını teneffüs etmiştir. Bu ortamın yansımaları yapılmış çalışmalardan da anlaşılmaktadır. Nitekim kendi şahsında sûfî bir tecrübe yaşamayanlar ve profane eserler meydana getirmeyi tercih edenler dahi, zamanla başlı başına bir kültür haline gelmiş tasavvuf terminolojisini kullanmışlardır.¹

Tasavvuf edebiyatı; tekkelerde, ribatlarda ve hangâhlarda,² kimi zaman Yunus Emre'nin dilinden bir ilâhi, kimi zaman da İsmail Hakkî Bursevî'nin kaleminden vârid bir beyit olarak ortaya çıkıp günümüze ulaşmıştır.

Şüphesiz tasavvuf gibi rûhî inceliklere dayalı bir hayat tarzıyla, edebiyat estetiğinin bir araya gelişi çok güçlü anlamlara sahip metinler meydana getirmiştir. Bu çalışmanın konusu olan *Nakdî'l-Hâl* isimli eser de pek çok manzum ve mensur metne sahip bir vâridât'tır. Bu yönüyle daha baştan eserin hem edebî sahaya hem de tasavvufî muhite katkı sağlayabileceği söylenebilir.

Vârid kelimesi “varan, ulaşan” anlamında, Arapça “v-r-d” kökünden türemiş bir kelimedir. Suya varıp-gelmek için kullanılır.³ Tasavvuftaki yerini de buradan almıştır. Çünkü su arkını gören sâlik, kaynağın varlığını bilir. Bu tamamlanması gereken bir irfandır. Çünkü kaynağın miktarı bilinmemektedir. Daha büyük olmalıdır. Sâlik, arkı takip eder. Denize ulaşır. Bir an suyun çokluğunu yadırgar ama denizin de mahdut olduğunu fark eder. Bu sebeple esas mebd'e'i bulmaya çalışır. Bu arayış yeryüzündeki tüm suların kendisinden kaynakıldığı pınarı bulma yolunda devam eder. Sâlik hep aramaktadır, hâlbuki arkı ilk görüşünden beri de tanımaktadır.⁴

Sûfilere göre vârid, haber getiren bir kişinin haline mutabık bir elçidir. Melekî bir vâridin ardından serinlik ve lezzet kalır. Kişinin hiçbir kastı olmadan gelir ve ilim bırakıp gider.

Vâridât türündeki en meşhur eser Şeyh Bedreddin'in en çok zikredilen ve üzerinde en çok çalışılan eseridir. Vahdet-i vücud çerçevesinde yazılmış vâridlerden

¹ Bilal Kemikli, *Dost İlinden Gelen Ses*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017, s.14

² Kemikli, a.g.e., s.31

³ Semih Ceyhan, "Vârid", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/varid> (14.08.2020)

⁴ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014, s.100

oluşan Arapça bir eserdir. Hem medrese hem de tekke camiası tarafından çok eleştirilir. Eleştiriler biri kıyametin inkârı, diğeri ise âlemin kadimliği olmak üzere iki ana konuya odaklanmıştır.⁵

Bursevî'nin yaklaşık altmış senelik bir yazım hayatının olduğu tahmin edilmektedir. Bu bakımdan sahasındaki en velûd müelliflerdendir. İsmail Hakkî'nin, vâridât türünde kaleme aldığı yirmi üç eseri vardır. Her biri de vâridlerle birlikte âyet şerhleri ve hadislerle dayalı yorumlar içerir.⁶

Bursevî, Fâtır sûresi üçüncü âyetinde zikredilen “rızık” ile ilgili açıklamalarında rızıkın yerden ve gökten olmak üzere iki çeşit olduğunu ifade etmiştir. Semâdan gelen rızık rûhânîdir ve kulun herhangi bir çalışmasıyla ve gayretiyle ilgili değildir. İkincisi ise kesb ile elde edilen ruha ve cisme ait her türlü gıdadır. Buradaki ilk rızık, Bursevî tarafından yapılmış bir vâridât tanımıdır.⁷ Yine vâridât kelimesi yerine feyz kelimesini sıkça kullandığı söylenebilir. Aynı anlama gelen diğer kelimeler şunlardır: Hikmet, ilham, feth, keşf, marifet, havâtır, müşahede, mûkaşefe, levâih.⁸ Bu çalışmanın konusu olan *Nakdû'l-Hâl* isimli vâridâtı da tıpkı diğer vâridât türündeki eserleri gibi âyet ve hadislerle yoğrulmuştur. Eserin dili konusunda Türkçe ağır basmaktadır ama Arapça olarak da hatırı sayılır derecede mensur metin ve bir manzume ihtiva etmektedir. Eserde belirli bir konu bütünlüğü yoktur.

Tasavvuf, edebiyat, şerh gibi pek çok alanda öne çıkan bir isim olarak Bursevî'nin her eseri çalışmaya ve tanıtılmaya değerdir. *Nakdû'l-Hâl*'in de hem muhtevastaki manzum ve mensur metinlerin ortaya çıkarılması açısından hem de müellifinin kıymeti dolayısıyla nitelikli ve akademik sahaya kazandırılması gereken bir eser olduğu görülmektedir. Bu ehemmiyete binaen yaptığımız çalışmada elden geldiğince hatasız okuma yapmak ve metni ortaya çıkarmaya yönelik adımlar atmak amaçlanmıştır. Aynı zamanda mânâ ve mefhum bölümü eklenerek, sade bir dil ile müellifin kastettiği anlamın muhataba ulaşmasına yardımcı olmak hedeflenmiştir.

⁵Semih Ceyhan, "Vâridât", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/varidat> (14.08.2020)

⁶ Bilal Kemikli, *Bursevî'nin Münacaatı*, Şiir ve Hikmet, <https://youtu.be/9iTmLXsiQiw> (14.08.2020), dk. 4:40

⁷ Nûran Döner, *Kitâb-ı Kebîr*, Bursa: Sır Yayıncılık, 2016, s. 17

⁸ Döner, a.g.e., s. 26

Esere dair çalışmamızda esas aldığımız İ1⁹ nüshasının seçilmesinde ise nüshanın; mâhir, güzel bir hat ve dikkatli bir imlâ ile yazılı olması etkili olmuştur. Bu nüsha ile mukâbele yapılarak metnin ortaya çıkmasına destek olması amaçlanan İ2¹⁰ ve A¹¹ nüshalarının seçilmesinde de tarih olarak ilk nüshaya yakın olmaları ve aynı şekilde okunaklı bir hatla, hatasız bir imlâ ile yazılmış olması göz önüne alınmıştır. Yine bu üç nüshanın diğerlerine nispeten daha kâmil nüshalar olduklarına da kanaat getirilerek, çalışmaya dair eserler üzerinde karar verilmiştir.

Bu çalışmanın konusu olan *Nakdû'l-Hâl* isimli esere dair, ikinci bölümde daha geniş çaplı bilgi verilmeye çalışılmıştır.

⁹ İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, No. TY 2153

¹⁰ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, No. TY 2161

¹¹ Atıf Efendi Kütüphanesi, No. 1515

BİRİNCİ BÖLÜM

İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ VE DÖNEMİ

I. 17. VE 18. YÜZYILDA OSMANLI SİYASÎ, KÜLTÜREL VE İLMÎ HAYATINA GENEL BAKIŞ

A. 17. YÜZYIL

Siyasî Durum

On altıncı yüzyıl sonları ve on yedinci yüzyıl başlarında padişahlık yapmış olan III. Murad, III. Mehmed ve I. Ahmed dönemlerinde devlet yönetimi padişah anneleri ve eşleri, kapı ağası, kızlar ağası, musahipler ve başka nüfuzlu kimselerin müdahale etmesiyle bozulmaktaydı. Bu sebeple liyakatsiz insanlar rüşvetle işbaşına geçmekteydi. Osmanlı padişahları ise bizzat ordusu ile cephelerde savaşan bir baş kumandan değil, saraya kapanmış, ülke ahvalinden haber alma fırsatı bulamayan şahsiyetlerdi.

Uzun süren muharebeler, askerî teşkilâtın nizamını bozmuş, ihtiyaç üzerine ocaklara, devşirme kanununa aykırı olarak asker alınmış, beylerbeylerine verilmesi gereken zengin haslarla muharip eyalet sipahisine verilmesi gereken gelirli zeamet ve tımarlar, saray çalışanlarına verilmeye başlanmıştı. Dolayısıyla sağlam esaslara bağlanmış olan askerî teşkilât bu devirden itibaren bozulmuştu.¹²

Kültürel Hayat

On yedinci asır Osmanlı Devleti için toplumsal ve idarî açıdan bir duraklama-gerileme devri olarak görünse de kültür ve sanat hayatı yükselişe devam etmiştir. Bunun ana sebebi asırlarca atılmış sağlam temellere dayanmasıdır. Her ne kadar yeni bir Sinan yoksa da Sedefkâr Mehmet Ağa gibi Sultan Ahmet Cami'nin mimarı olacak isimler yetiştirilebilmiştir. Asrın mimarisine müsavi şekilde büyük ilerleme gösteren diğer bir sanat dalı da musikidir. Bu alanda adı zikredilebilecek Hafız Post'un talebesi Mustafa İtrî Efendi sahasında oldukça önemli kişilerdendir.¹³

Yüzyılın; başlarında Aziz Mahmud Hüdâî gibi, İstanbul'da ve sonlarında da Niyâzî-i Mısırî gibi, Bursa'da iyi tesir uyandırmış, ünlü tasavvuf büyükleri olmuştur.

¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, C.III, s.131

¹³ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1983, C.II, s.649

Fakat bunlar, güçlü şahsiyetlerine rağmen, medrese taassubunun önüne geçmek ve bu taassubun hızını kesmek yolunda yeteri kadar etkili olamamışlardır.¹⁴

İlmî Hayat

On yedinci yüzyıl; Tarih, coğrafya ve bibliyografya sahasında Naîmâ ve Kâtip Çelebi gibi adından çokça söz ettirecek şahıslara sahiptir. Fakat Banarlı, dinî-hukukî ilimlerde eskisi kadar kudretli simalara sahip bir asır olmadığını söyler. Bunun sebebini de medreselerin gittikçe daha mutaassıp ve daha dar kalıp olmasına bağlar. Hâkim olan bu taassup havası, yeni yeni İslamlaşmakta olan Arnavutluk gibi beldelerde yetişen din adamlarında tavizsiz ve sert bir rüzgâr estirmiştir. Nihayetinde de on yedinci asrın ileri gelenlerinde bir medrese-tekke mücadelesi baş göstermiştir.¹⁵ Bu mücadele Kadızâde Mehmed Efendi ve Sivâsî Abdülmecid Efendi arasındaki fikir ayrılığı üzerine oturtulabilir. Geçen asırda sindirilen tekke erbâbı, eleştirilere ilmî ve edebî cevaplar vermeye çalışmışlardır. Böylece dinî- tasavvufî edebiyatta bir canlanma meydana gelmiştir.¹⁶

Kadızâdeliler ile Sûfiyye ricâlinin tartıştığı ve üzerinde belirgin bir kanaate varmanın epey zorlaştığı fakat dönemin Müslümanlarının problemlerine çözüm olmayacak birtakım konular gündeme oturmuştur. Buna dayanarak söylenebilir ki asrın ilim ile uğraşan tabakasında ciddî çatlaklar ortaya çıkmıştır. Bu konudan dert yanan bir diğer isim Kâtip Çelebi'dir ki "Mîzânü'l-Hak" isimli eserinde tartışma konusu olan meseleleri değerlendirme ihtiyacı hissetmiştir. Kâtip Çelebi, medreselerde felsefî ilimler okutulmadığı için gerileme olduğunu söylerken aynı dönemlerde Saçaklızâde de felsefî ilimler çok okutulduğu için geri kaldığımızı iddia etmektedir.¹⁷

B. 18. YÜZYIL

Siyasî Durum

Dönem II. Mustafa zamanında, 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması ile başlamaktadır. Tam anlamıyla bir siyasî gerileme içerisinde olduğu fark edilen on sekizinci asırda ülke sınırlarında daralma meydana gelmiştir. Ve önceki yüzyıllarla karşılaştırıldığında yapılan ıslahatlardan anlaşılmaktadır ki yönetimdeki zihniyette bir

¹⁴ Banarlı, a.g.e., s.650

¹⁵ Banarlı, a.g.e., s.650-651

¹⁶ Kemikli, *Dost İlimden Gelen Ses*, s.28

¹⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 308

farklılık mevcuttur. Herhangi bir idarî müessesede değişiklik görmesek de on yedinci asra nispetle adam kayırma ve rüşvete, devlet içerisinde yönetime müdahil olmaya çalışan kimselere pek rastlanmaz.¹⁸

Her ne kadar ordu ön planda tutulmamaya ve savaşa girilmemeye çalışılsa da İran tarafından gelen bir saldırıya cevap verilmek zorunda kalınmıştır. Ne bu savaşta Osmanlı'nın gösterdiği tutumdan ne de yapılan ıslahatlardan memnun olmayan bir zümre ise Patrona Halil İsyanını başlatmıştır.¹⁹

Kültürel Hayat

Yüzyılın ilk yarısında III. Ahmet döneminde Damat İbrahim Paşa'nın sadrazam oluşuyla kültürel alanda önemli bir değişiklik sayılan Lale Devri başlamıştır. İbrahim Paşa, devlet yönetiminin yanında matbaanın kurulumu ve gelişimi ile ilgileniyor, bir taraftan da medrese ve cami imarı gibi alanlarda çalışıyordu. Kültürel sahada Avrupa, özellikle de Fransa etkisi belirginleşmişti. Bu değişiklikler taassup sahibi kimseler tarafından hoş karşılanmıyordu. Nihayetinde ise Lale Devri Patrona Halil İsyanı ile kapandı.

Orduda ve siyasî hayattaki gerileme, on sekizinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ülkedeki her alana tesir etmişti. Dolayısıyla kültür ve sanat alanında da hissedilir bir düşüş yaşanmaktaydı.²⁰

İlmî Hayat

Medreselere de yansıyan bozulmanın etkisiyle on sekizinci asır, ilim sahasında da geçmiş yüzyıllarda olduğu gibi önemli sima ve eserlere sahip olamamıştır. Diğer alanlarda olduğu gibi bu konuda da Batı'nın takip edilmesine özen gösterilmeye çalışılmıştır.

Edebî eserlerde klasik edebiyatın aksine saray ve halk dilini birbirine yaklaştıran bir dil tercih edilmeye başlanmıştı. Tarih ve tezkire yazarları da aynı yolu takip ederek daha sade bir üslup kullanmışlardır. Daha sonraları ise bu durum Mahallîleşme Cereyânı olarak bir akım haline gelmiş ve sade Türkçe kelimelerin kullanımını savunan nazîreciler yetişmiştir.²¹

¹⁸ *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, İstanbul: Baha Matbaası, 1960, C.IV, s.2262

¹⁹ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı*, C.II, s.741

²⁰ Banarlı, a.g.e., s.742

²¹ Banarlı, a.g.e., s.746

II. İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ

17. ve 18. Yüzyıllarda eskiye nispetle gücü sorgulanır duruma düşen Osmanlı Devleti'nde yaşanan olaylar; sosyal ve ilmî hayatı, dolayısıyla da daha özelde tekkeleri ve tekke mensuplarını etkilemiştir. Yine de dönem, Osmanlı tasavvufu açısından hayli velûd müellifler yetiştirmiştir. Bu isimlerin en başında gelen şahsiyetlerden biri de İsmail Hakkî Bursevî'dir.²²

Şârih, mutasavvıf ve müfessir kimliğiyle öne çıksa da bu vasıfların her birinden önce şair olduğu, 1674'te Osman Fazlî Efendi'nin oğlunun tevellûdüne tarih düşürürken ilk kez kullandığı Hakkî mahlasını alışından tespit edilebilir. Zira Osman Fazlî Efendi, bu şiiri çok sevmiş ve mahlası da kendisine hediye etmiştir.²³

Bursevî'nin hayatı ile ilgili bilgi edinilebilecek en güvenilir kaynaklar, yine kendi eserleridir. Örneğin bu çalışmanın konusu olan Nakdû'l-Hâl isimli vâridâtında kendi vefatına düşürdüğü tarihi içeren şiiri bulunmaktadır ki söz konusu şiir, hâlihazırda kabrinin ayak ucundaki taş kitabeye nakşettirilmiştir.²⁴

A. HAYATI

Celvetîyye mensubu olduğundan dolayı "Celvetî", Üsküdar'da ikamet ettiği için "Üsküdârî" nisbeleriyle de anılan İsmail Hakkî, hayatının uzun bir döneminde Bursa'da yaşadığı için "Bursevî" namıyla meşhur olmuştur. Fakat aslen Bursalı değildir. Şu anda Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Aydos'ta, 1653 yılının sonlarına doğru dünyaya gelmiştir.²⁵

Çok küçük yaşta Kur'an okumayı öğrenmiştir. Şeyh Ahmed Efendi'den ders almıştır. Bu zat, Osman Fazlî Aydos'tan ayrılınca kendi yerine gönderdiği halifesidir.²⁶

Daha sonra Osman Fazlî Efendi'nin Edirne halifesi Seyyid Abdülbâki Efendi, Aydos'a uğradığında, İsmail Hakkî'nin annesinin vefatını öğrenmiş, tahsilini sağlamak üzere yanında Edirne'ye göndermeleri için ailesinden izin almıştır. Böylece İsmail Hakkî, Edirne'de yedi sene okuma imkânı bulmuştur. Talebelik yıllarında çoğu kitabını

²² Ali Namli, "Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmâil Hakkı Bursevî", İstanbul: *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2018, Cilt: 16, Sayı: 31-32, s. 333

²³ M. Murat Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, Bursa: Arasta Yayınları, 2000, s.3

²⁴ İsmail Hakkî Bursevî, *Nakdû'l-Hâl*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 2153, varak: 236a

²⁵ Ali Namli, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri ve Tarikat Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2001, s.34

²⁶ Namli, a.g.e., s.36

bizzat istinsah ederek hat sanatına olan meylini de göstermiştir. Yine bu süreçte vaaz vermeye başlamıştır.²⁷

Bursevî'nin Edirne'deki eğitimini tamamladığına kanaat getiren Seyyid Abdülbâkî Efendi, Şeyhi Osman Fazlî Efendi'ye yazdığı mektupla Bursevî'yi İstanbul'a göndermiştir.²⁸

Osman Fazlî Efendi'nin idare ettiği tekkeler, medrese derslerinin de öğretildiği yerlerdi. Bursevî, Şeyh'inin "İlk olarak zahirî ilimleri öğrenmek istemeyen hiçbir sûfiyi kabul etmem." dediğini aktarmaktadır.

Zahirî ilimlerin yanı sıra esbâb-ı rızık olarak gördüğü hat sanatına da vakit ayırmıştır. Farsça öğrenmiş, Mesnevî gibi pek çok kıymetli eseri asıl dilinden okumuştur.²⁹ Okuduklarını da zihn-i sakini tahrik edeceği düşüncesiyle bir bir, âdeti olduğu üzere not etmiştir.³⁰ Mûsikî ile uğraşmış ve ilâhiler bestelemiştir. Bu konuda devrinin mûsikîşinasları gibi bî-perde olmadığını savunmuştur.³¹

Zahirî ilimleri tamamladığında Şeyh'inin buyruğu ile Zeyrek Camii'nde halvete girmiştir. Halvet müddeti sona erince dervişlerin hizmetinde bulunmuş, Osman Fazlî Efendi yerine vaazlar vermiştir. Bu sürecin de sonuna gelindiğinde Şeyh'i tarafından Üsküp'e halîfe olarak görevlendirilmiştir.³²

Yanında üç kişi birlikte Üsküp'e geldiklerinde Bursevî, yirmi üç yaşında idi. Yirmi dört yaşına bastığında ise orada Mustafa Uşşâkî'nin kızı Ayşe Hatun'la evlenmiştir. Ve yine bu sıralarda Şeyhi Osman Fazlî Efendi'den gelen mektup üzerine tedrisata başlamıştır.³³

Üsküp'te vaaz ve nasihatte bulunurken bölgenin ileri gelenlerine dair kusur ve noksanları da hiç çekinmeden belirtmiştir. Bu insanların müftü, kadı ve şeyh gibi halkın gözünde mevki sahibi kimseler olduğunu bizzat sıralamıştır. Gergin ortam yaklaşık altı yıl kadar sürmüş ve bu süre zarfında Bursevî ölümle tehdit edilmeye varıncaya dek çeşitli tehlikeler atlatmıştır. Nihayetinde olay mahkemeye aksedince Osman Fazlî

²⁷Namlı, a.g.e., s.37

²⁸Namlı, a.g.e., s.37

²⁹Namlı, a.g.e., s.38

³⁰Mehmet Ali Aynî, *İsmail Hakkı Bursevî*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2013, s.39

³¹Aynî, a.g.e., s.40

³²Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri ve Tarikat Anlayışı*, s.40

³³Aynî, *İsmail Hakkı Bursevî*, s.41

Efendi de durumu işitmiş ve Köprülü’de görev yapmakta olan halifeyle yer değişikliği yapılmasını istemiştir.³⁴

Bursevî, on dört ay kadar Köprülü’de görevine devam etmiştir. Daha sonra Hakkî’nin bilgisinin ve ahlâkının yüce olduğuna inanan Ustorumca halkı tarafından Osman Fazlî Efendi’ye talep gitmiştir. Şeyh Osman Fazlî Efendi bunun uygun olduğuna muvafakat etmiş ve İsmail Hakkî’yi Ustorumca’ya göndermiştir. Bursevî burada kendisine karşı cömert ve ilgili bir ahali ile otuz ay kadar muhatap olmuştur. Görevi esnasında çeşitli eserler telif etmiştir. Ayrıca yine Ustorumca’daki dönem içerisinde kendisine müftülük teklifi yapılmıştır. Bunun için de Osman Fazlî Efendi’ye müracaat edilmiş ama ehl-i takvanın ehl-i iftâ olamayacağı açıklamasıyla olumsuz cevap alınmıştır.³⁵

Osman Fazlî Efendi, Edirne’de bulunduğu bir vakit, Ustorumca halifeliğindeki Bursevî’yi yanına çağırmıştır. Birlikte, kapalı kapılar ardında, dönemin şartlarında Kadızadeler tarafından eleştiri odağı haline gelmiş olan *Füsûsu’l-Hikem* eserinden okumalar yapmışlardır.³⁶

Dersler devam ettiği sırada Şeyh Osman Fazlî’nin Bursa halifesinin vefat haberi gelmiştir.³⁷ Bunun üzerine İsmail Hakkî, “Bursevî” olma yoluna çıkmış, miladî 1684 yılında Bursa’ya ulaşmıştır.³⁸

Burada mesken ve nafaka sıkıntısı çekmiş, ailesiyle birlikte çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Çeşitli hastalıklar atlatmıştır. Vebaya yakalanan dokuz yaşındaki kızı Hatice’yi kaybetmiştir.³⁹ Fakat daha sonra Üsküp’ün işgali haberini alırlar.

Kendisi, bu hadiseden *Kitâbü’n-Netîce*’de şöyle bahsetmiştir: “Fakir dahi vardum, ehl ü ‘ıyâli Bursa’ya getirdüm. İki sene sonra Üsküb istila-yı küffara maruz kaldı... Tekrar ziyaret-i Hazret-i Şeyh’e geldigümde Şeyh Hazretleri tebessüm buyurub “Gördün mi? O zaman bize hakkınızda vaki olan mânâ hak imiş, işte halasunuza sebep oldu.” buyurdılar.”⁴⁰

³⁴ Ali Namlı, “*Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmâil Hakkı Bursevî*”, s.3

³⁵ Aynî, *İsmail Hakkı Bursevî*, s.45

³⁶ Aynî, a.g.e., s.46

³⁷ Aynî, a.g.e., s.46

³⁸ Aynî, a.g.e., s.47

³⁹ Yurtsever, *İsmail Hakkı Bursevî Divan*, s.6

⁴⁰ Hüseyin Vassaf, *Kemal-name-i İsmail Hakkı-Bursevî Biyografisi*, haz. M. Murat Yurtsever, Bursa: Arasta Yayınları, 2000, s.12

İsmail Hakkî, muhatap olunan her olumsuz hadiseye rağmen Bursa’da da vaaz ve nasihat görevini aksatmadan yerine getirme gayretini hiç bırakmamıştır. Ulucami’de verdiği vaazlarla *Rûhu’l-Beyân* tefsirinin telifi burada gerçekleşmiştir.⁴¹

Bursa halifeliği esnasında, beşi İstanbul’da ve sonuncusu da sürgün yeri olan Kıbrıs’ta olmak üzere, Osman Fazlî Efendi’ye çeşitli ziyaretler gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretlerde yapılan sohbetlerde tuttuğu notlar ile *Tamâmu’l-Feyz fî Bâbi’r-Ricâl* eseri meydana gelmiştir.⁴²

Bursevî’nin, Osman Fazlî Efendi tarafından Kıbrıs’a çağrılmasının sebebi; kendisinden sonra tarikat silsilesindeki yerini emanet etmek isteğiydi. Bahsedilen isteği de şu ifade ile dile getirmiştir: “Bu nefes ve tesir benden sonra sana ulaşacak, başkasına değil.”⁴³

İsmail Hakkî, Kıbrıs dönüş yolunda pek çok türbe ziyareti gerçekleştirmiştir. Bu sefer beş aydan uzun sürmüştür. 1691 yılının Mayıs ayında İsmail Hakkî Bursa’ya varmış, aynı yıl Eylül ayında Osman Fazlî Efendi vefat etmiştir. Bursevî bu vefata pek çok tarih düşürmüştür ki üçü şunlardır:

“Mâte kutbu’l-kevn, inne’l-mevte hakkun.”

“Makâmu’ş-şeyh Firdevs ve tûbâ”(Yalnızca noktalı harfler ile tarih düşürülmüştür.)

“Bülbül-i hoş lehçe-i gülzâr-ı mânâ, yani şeyh

Bulmadı âhir bu fânide bekâdan râyihâ

Kudsiyân-ı pâk-i dil Hakkî el açup dediler

Rûh-ı pâkiyçün azizin okuyalım Fâtihâ”⁴⁴

Bursevî, Osman Fazlî Efendi’nin vefatının ardından dört sene boyunca görevini sürdürmüştür. Celvetiyye’nin, Osmanlı sınırlarındaki temsilciliğini münferiden taşıması devlet erkânıyla sık bir temasa ve Bursevî’nin idari meselelerde görüşlerinin alınmasına zemin hazırlamıştır.⁴⁵ Daha sonra Sultan II. Mustafa’nın Avusturya’ya düzenlediği seferlerin ikisinde de Sadrazam Elmas Mehmet Paşa tarafından davet edilerek; vaaz ve

⁴¹ Namli, *İsmail hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, s.54

⁴² Namli, a.g.e., s.54

⁴³ Namli, a.g.e., s.67

⁴⁴ Namli, a.g.e., s.70

⁴⁵ Sakıb Yıldız, *Türk Müfessiri İsmail Hakkı Burusevî’nin Hayatı*, 1976, <http://doi.org/10.5281/zenodo.3345909>, s.11(23.07.2020)

nasihata askerler arasında devam etmiştir. Savaşlar esnasında hayli yara almış, bu yaraların iyileşmesi yaklaşık beş-on sene sürmüştür.⁴⁶

İlk haccına 1700 senesinde gitmiştir. Bu zamana kadar *Rûhu'l-Beyân*'ın Sad Sûresi'ne kadar olan kısmını bitirmiştir. Kalanını döndüğünde tamamlamıştır.⁴⁷ Bu haccında Arefe günü Cuma'ya rast geldiğinden hacc-ı ekber olmuştur. Kendisi bu durumun pek çok fütühata ve kalan ömrü üzerinde de hissedilir bir etkiye sahip olduğunu söylemiştir.⁴⁸ Bu ilk haccın gidiş ve dönüşü on yedi ay sürmüştür. Yolda da eşkıyalarla karşılaşmış çeşitli sıkıntılara düşmüştür. Fakat Bursa'ya geldiğinde sıhhati ve başkaca müşkilatı yerine gelmiştir.⁴⁹

Bursevî, hacdan döndükten bir-kaç yıl sonra yaşadığı elim bir hadise vardır. Kendi deyimiyle Arap asıllı bir kişi Ulucami içerisinde tasavvuf aleyhine vaaz ve nasihatte bulunmaktaydı. Bunun üzerine hareketlenen bazı medrese talebeleri de Ulucami'ye saldırı düzenlediler. Saldırıda Sûfilerden yaralananlar oldu ve bir kişi de vefat etti. Bu olay Kadir Gecesi'nde vuku bulmuştur. Sebebi de o gece kılınan Kadir namazıdır.⁵⁰

Sonraki beş yıl boyunca tefsirini ikmal etmiştir. 1710 yılında ise çevresinin talebiyle ikinci kez hacca gitmeye karar verir.⁵¹

İsmail Hakkî, hacdan dönüp Bursa'ya yerleştikten sonra üç farklı şehirde uzun süre ikamet etmiştir. Her seferinde Bursa'ya geri dönerek sırasıyla Tekirdağ'da, Şam'da ve Üsküdar'da üçer yıl geçirmiştir.⁵²

Tekrar Bursa'ya döndükten yaklaşık iki sene sonra dünyadan göç etmiştir. Vefatını, Hüseyin Vassaf şu şekilde yazmıştır:

“Sinn-i şerîfleri yetmiş dördü geçtiği bir sırada 1137(1724) senesi Cemâziye'l-evvel'inde, ..., öğleye karîb bir zamânda âlem-i cemâle intikâl etdiklerini...”⁵³

Vefatından hemen önce kitaplarını vakfetmiş, elindeki parasıyla da “Cami-i Muhammedî” adını verdiği caminin inşasını başlatmıştır. Bu cami Bursa'nın Tuzpazarı semtindedir. Bizzat kendisi caminin inşası hakkında şu beyti düşmüştür:

⁴⁶ Namli, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, s.73

⁴⁷ Yıldız, *Türk Müfessiri İsmail Hakkî Burusevî'nin Hayatı*, s.11

⁴⁸ Namli, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, s.75

⁴⁹ Namli, a.g.e., s.79

⁵⁰ Namli, a.g.e., s.79

⁵¹ Yıldız, *Türk Müfessiri İsmail Hakkî Burusevî'nin Hayatı*, s.12

⁵² Namli, “*Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmâil Hakkî Bursevî*”, s.17

⁵³ Vassaf, *Kemâlnâme-i İsmail Hakkî-Bursevî Biyografisi*, s.24

“Kâle li’t-târihi bânihi’l-fakîr
Temme beytu’llâhi sallû ve’budû”⁵⁴

Medfun olduğu yer Cami-i Muhammedî’nin kible tarafında bulunur.⁵⁵ Mezar taşında Hâdî Efendi tarafından düşürülen tarih kayıtlıdır:

“Hak Hak dedi azm eyledi Hakkî Efendi cennete”⁵⁶

Kabrinin yer aldığı mevkide aile efradı ve müntesiblerinin de mezarları bulunmaktadır. En az beş evlilik yaptığı bilirse de yanı başında medfun olan tek eşi Aişe Hanım’dır. On yedi kadar evladının olduğunu Tuhfe-i Halîliyye’de kendisi zikretmiştir. Fakat bunların on altısı vefat etmiş sadece Bahaeddin Muhammed isimli oğlu hayatta kalmıştır. Daha sonra Şah Muhammed’in doğumuyla bu sayı ikiye çıkmıştır.⁵⁷

Bursevî’nin Bursa’ya geldiği zamanlar oturduğu ev ve evine bitişik çilehane, misafirhane, semahane, cami ve son olarak da türbesinin yer aldığı külliyyeden bugün sadece çilehane, türbe, hazîre ve çeşme bulunmaktadır. 1900 yılında Hacı Ali Paşa başkanlığında külliye yenilenmiştir.⁵⁸

Bursevî Tekkesi’nde meşihat görevinde bulunan isimler şunlardır:

Şeyh Mehmed Efendi (ö.1817), Şeyh Mehmed Bahaeddin Efendi (ö.1818), İsmail Hakkı Efendi (ö.1844), Şeyh Rıfat Efendi (ö.1856), Şeyh Mehmed Ali Rıfkı (ö.1897), Şeyh Mehmed Hikmet Efendi (ö.1855), İsmail Hakkı Efendi (ö.1868), Mehmed Faik Efendi (ö.1900), Şeyh Selâmeddin Efendi, Üftâde Efendi, Hâfız Bahaeddin Efendi, Şeyh Cemaleddin Efendi, Hacı Ahmed Rüşdi Efendi, Mehmed Şemseddin Efendi.⁵⁹

⁵⁴ “Fakir bânî şöyle tarih düşürdü: Tamamladı Allah evini; namaz kılıp dua edin ve O’na kulluk edin.”

Aynî, *İsmail Hakkı Bursevî*, s.113

⁵⁵ Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, s.112

⁵⁶ M. Murat Yurtsever, *İsmail Hakkı Bursevî*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018, s.14

⁵⁷ Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, s.116

⁵⁸ Murat Yurtsever, "İsmail Hakkı Bursevî Tekkesi", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ismail-hakki-tekkesi> (23.07.2020)

⁵⁹ Mustafa Kara, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017, bkz. s.566-570.

B. İLMÎ, EDEBÎ VE TASAVVUFÎ KİŞİLİĞİ

Hayatı bölümünde de anlatıldığı üzere yaşam tarzına uygun olan müftülük vazifesini dahi kabul etmemiş, tüm ömrünü vaaz, nasihat ve tedrisatla, gönülden çabalayarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek geçirmiştir.

Kendisinin bizzat telif ettiği çok sayıda eserinin yanında azımsanmayacak kadar da şerh kaleme almıştır. Bu denli velud olmasını yıldızının Utarid olması ile izah etmektedir. Zira Utarid, yıldıznâmelerde kâtip olarak geçer.⁶⁰

Aynı zamanda çok güçlü bir şairdir. Hem divan sahibidir hem de neredeyse her eserinde manzumeler yazmıştır. Kendisi bunların sayılarının 10.000'den fazla olduğunu söylemiştir. İsmi şuara tezkirelerinde yer almıştır. Şiirinin dili nesirlerinden sadedir.⁶¹ Muhteva olarak ise nazmı ve nesri birbirini destekleyen metinlerdir. Bu muhteva, o an okunan bir hadisten/ayetten çıkabildiği gibi hep tartışılacagelmış kelimeler veya tasavvufta bir mertebeye dair de olabilir. İslam dinine ait neredeyse tüm ilim dallarında eser yazmıştır.⁶² Örneğin Bakara 115. ayette mealen “Nereye dönerseniz dönün Rabbinizin cemâli oradadır.” buyurulmuştur. Âyetin Hakkî'deki tezahürü de aşağıdaki beyitte apaçık ortaya çıkmıştır:

“Nereye baksam gözüme sûret-i Rahman görünür

Âşıkam âşık olan canlara cânân görünür”⁶³

Eserlerinde esas olarak Türkçeyi daha sonra Arapçayı ve zaman zaman da Farsçayı kullanmıştır. Türkçeye ağırlık verme sebebi, anlamayı kolaylaştırmak ve muhatap kitleyi geniş tutmaktır. Ayrıca bu konuda ilham aldığı bir husus vardır ki o da her peygamberin kendi kavminin lisanı ile gönderilmiş olmasıdır. Hatta bu mevzu Şam'dan tekrar Bursa'ya dönme sebepleri arasında da yer alır.⁶⁴

Şahsiyeti üzerinde en çok tesiri bulunan insanların başında şüphesiz Osman Fazlî Efendi gelmektedir. Bundan başka ise çalışmamızın konusu olan eserden de

⁶⁰ Aynî, *İsmail Hakkı Bursevî*, s.114

⁶¹ Murat Yurtsever, "İsmail Hakkı Bursevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ismail-hakki-bursevi#2-edebi-yonu> (23.07.2020)

⁶² Yurtsever, *İsmail Hakkı Bursevî*, s. 17

⁶³ Murat Yurtsever, “İsmail Hakkı Bursevî'den Manzumlar (01)”, Bilem TV, <https://youtu.be/rBdidMi4Q0g> (23.07.2020), dk. 1:10

⁶⁴ Namî, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri ve Tarikat Anlayışı*, s.163

anlaşılacağı üzere soyunun dayandığını söylediği Hz. Ali (kerremallâhu vecheh), yine böyle kimselerdendir. ⁶⁵ Hayatına bakıldığında Şam yolculuğu yapmasının sebeplerinin biri olan İbn Arabî'nin, Konya'ya uğradığında ziyaretini aksatmamaya çalıştığı Sadreddin Konevî'nin de Bursevî'nin gönül ve fikir dünyasındaki yerinin büyüklüğü görülebilir. Ayrıca Osman Fazlî'nin kendisini hâl ve tutum olarak benzettiği Aziz Mahmud Hüdayî'den de hayli etkilenmiştir.

Mûsikî ilmine olan âşinâlığı beste yapabilecek seviyededir. Hüdâyî'ye ait pek çok şiiri bestelemiştir. ⁶⁶

Tüm bunlar ilme daha çok küçükken yönlendirilmesinin de etkisiyle meydana gelmiştir. Sadece ilim ile değil tasavvufla da yaşı bir elin parmaklarına gelmeden tanış olmuştur. Bu vesileyle genç yaşında irşada başlama imkânı bulmuş, daha sonra da Osman Fazlî Efendi'nin vefatıyla Celvetiyye'nin şeyhi konumuna gelmiştir

Ne halifelîği ne de şeyhliği devrinde kitabetle müptela olmayı hiçbir zaman bırakmamıştır. Eserlerinin sayısı tam olarak bilinmemektedir. Zira kayıp eserleri olduğu gibi aslında ona ait olmayıp da kendisine nispet edilen eserler de mevcuttur. ⁶⁷ Eserler hakkında hazırlanmış çalışmalar arasında karşılaştırma yaparak güvenilir bir liste hazırlamış olmasından dolayı burada Ali Namlı'nın zikrettiği eserleri eklemenin daha uygun olduğuna karar verilmiştir. Aşağıda eserler belirli bir tasnif de gözetilerek eklenmiştir.

C. ESERLERİ

TEFSİR

1. *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*

Arapça olarak üç cilt halinde yazılmıştır. Ciltler onar cüzlük tefsirlerden oluşur. Yaklaşık yirmi sene on aylık bir çalışma neticesinde ortaya çıkmıştır.

⁶⁵ İsmail Hakkî Bursevî, *Nakdû'l-Hâl*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 2153, varak: 99a

⁶⁶ Vassaf, *Kemâlnâme-i İsmail Hakkî*, s.36

⁶⁷ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, s. 162

2. *Ta'lika alâ evâili Tefsiri'l-Beydâvî (Şerh-i Tefsîr-i Fâtihâ)*

Beydâvî'nin “*Envâru't-Tenzîl*” isimli eserinin Fâtihâ sûresinin tamamı ve Bakara sûresinin son ayetleri üzerine yazılmış bir eserdir. Ta'lika türünde kaleme alınmıştır.

3. *Şerh alâ tefsîri'l-cüz'i'l-âhir li'l-Kâdi'l-Beydâvî*

Amme cüzünün Beydâvî tefsirinden şerhi olup Arapça yazılmıştır.

4. *Kitâbü'l-Mir'ât li hakâiki ba'dı'l-ehâdis*

Bursevî tarafından belirlenmiş belirli ayetlerin tefsiri ve hadislerin şerhi üzerine Arapça olarak kaleme alınmıştır.

5. *Tefsîr-i Sûreti'l-Fâtihâ*

Fâtihâ sûresi üzerine yazılmış bir tasavvufî tefsirdir. Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Her ayetin tefsirinin ardından bir nazma yer verilmiştir.

6. *Tefsîru Âmene'r-Rasûlû*

Bakara sûresinin son iki ayetinin kısa bir tefsiri olup Arapça kaleme alınmıştır.

7. *Kelimetün Zâbbe Ammâ Yeridü Metni Dâbbe veya Şerhu “Vemâ besse fihimâ min dâbbe”*

Şûrâ Sûresi 28. Ayetin kısa tefsiridir. Arapçadır.

8. *Tefsîru Sûreti'z-Zelzele*

Zilzâl Sûresi üzerine kalbine gelenler üzerine yazılmış bir tefsirdir. Kahire'de yaşadığı depremten sonra Şeyh Yûnus el-Arabî'nin ricasıyla yazmıştır. Arapçadır.

9. *Mecmûatü âyâtî'l-müntehabe (I)*

Bursevî'nin 1686-1687 yıllarında vaazlarında kullanmak üzere Arapça olarak kaleme aldığı tefsir mecmuasıdır.

10. *Mecmûatü âyâtî'l-müntehabe (II)*

1689-1690 yıllarında vaazlarında nakletmek amacıyla oluşturduğu Arapça tefsir mecmuasıdır.

11. *Mecmûatü't-Tefâsîr*

Bursevî'nin 1687-1712 yıllarında vaazlarında nakletmek için meydana getirdiği tefsirler ve hadis şerhlerinden oluşur. Dili Arapçadır.

12. *Levâih Teteallaku bi-Ba'dı'l-Âyâtı ve'l Ehâdîs*

Kimi ayet ve hadislerle ilgili gönlüne doğan maarifi Arapça olarak kaleme aldığı bir eserdir.

13. *Şerhu "Yâ eyyühe'n-nâsü'büdû Rabbeküm"*

Bakara Sûresi 21.-22. ayetlerin tefsirini içerir. Arapçadır.

HADİS

14. *Şerhi Nuhbeti'l-Fiker*

İbn Hacer'in hadis usulü üzerine yazdığı *Nuhbetü'l-Fiker*'ine dair bir şerhtir. Arapça yazılmıştır.

15. *Şerhu'l-Hadîsi'l-Erbâîn*

Arapça olarak *Riyazu's-Salihîn*'den seçtiği hadislerin yer yer şerhlerinin de verildiği bir kırk hadis şerhidir.

16. *Şerhu'l-Erbâine Hadîsen*

İmam Nevevî'nin kırk hadisine ait tercüme ve şerhtir. Türkçe olarak yazılmıştır.

17. *Kenz-i Mahfî*

"Küntü Kenzen mahfiyyen..." kudsî hadisi üzerine on bölümlük bir şerh ve yer yer nazımları olan vâridlerden oluşur. Türkçedir.

18. *Şerhu'l-Hadîs "el-Mü'minü mir'âtü'l-mü'min"*

“Mümin müminin aynasıdır.” Hadisinin tasavvufî şerhidir. Arapça olarak kaleme alınmıştır.

19. *Şerhu'l-Hadîs “İzâ tehayyertüm fi'l-umûr fe'steinû min ehli'l-kubûr”*

“İşlerinizde şaşırıp kaldığınızda kabir ehlinde yardım isteyiniz” rivayetinin Türkçe şerhidir.

20. *Şerhu'l-Hadîs “le-Ene ekramü alellâhi min en yedeanî fi'l-ardı ekser min selâs”*

Benzer rivayetlerin kimilerince asılsız ve mevzû kabul edildiği Hz. Peygamber'in kabirde kalacağı zaman ile ilgili rivayetin Türkçe şerhidir.

21. *Mecmûatü'l-Müteferrika*

Seçme bazı hadislerin Arapça-Türkçe karışık olarak yazılmış tasavvufî şerhleridir.

FIKİH

22. *Şerhu'l-Fıkhi'l-Keydânî*

Fâzıl Keydânî adıyla bilinen Lütfullah en-Nesefî'nin namaz üzerine yazdığı risalesine dair Arapça bir şerhtir.

23. *Risâle-i Mesâil-i Fıkhiyye*

Çeşitli fikhî konular üzerine yazılmış altmıştan fazla mevzuyu ve yer yer tasavvufa, kelama dair meselelere de değinen konuları içerir. Türkçe kaleme alınmıştır.

24. *Ecvibetü'l-Hakkıyye an Es'ileti's-Şeyh Abdurrahman veya*

Ecvübetün Hakkıyyetün Şehdiyye an Esviletin Hakkıyyetin Abdiyye

İbadetlere dair yedi soru ve cevabını içeren bir manzumenin Türkçe şerhidir.

AKAİD VE KELAM

25. *Şerhü Şuabi'l-İmân*

Türkçe olarak, imanın yetmiş yedi şubesine dair dokuz bölüm halinde yazılmış bir eserdir.

26. *Şerhü'l-Kebâir*

Rumûzü'l-Künûz da denilir. Bursevî'nin tespit ettiği yetmiş büyük günah hakkında Türkçe yazılmış bir şerhtir.

27. *İhtiyârât*

Allah'ın üstün kıldığı varlıklar hakkında Türkçe kaleme alınmış bir eserdir.

28. *Er-Risâletü'l-Câmia li Mesâili'n-Nâfia*

Akaid, kelam ve fıkha dair bilgiler içeren kısa bir mukaddime ve arkasından gelen konu başlıklarından müteşekkildir. Türkçe kaleme alınmıştır.

29. *Tuhfe-i Halîliyye*

İman ve şubelerine dair, Bursevî'nin büyük kardeşi Halil Çelebi'nin talebiyle Türkçe olarak kaleme alınmıştır.

TASAVVUF

30. *Kitâbü Tamâmi'l-Feyz fî Bâbi'r-Ricâl*

Osman Fazlî Efendi'nin ahirete irtihalinden sonra onu tanıtmaya amacıyla yazılmıştır. Bir giriş ve on yedi bölümden meydana gelmiştir. Arapçadır.

31. *Kitâbü's-Silsileti'l-Celvetiyye (Silsilenâme-i Celvetî)*

Allah Teâlâ'dan başlayarak İsrâfil, Mikâil ve Cebrâil'den (a.s.) bahseden, daha sonra da Hz. Peygamber ve Hz. Ali'den itibaren otuz üçüncü kendisi olmak üzere Celvetiyye şeyhlerinin biyografilerinin Türkçe olarak yazıldığı bir silsilenâmedir. Celvetiyye'nin usullerine dair bilgiler de içerir.

32. *Kitâbü'l-Hitâb*

Yirmi bölümlük Türkçe bir eserdir. İtikad, ibadet, tasavvuf ve tarikatlara dair bilgiler ihtiva eder.

33. *Kitâbü'n-Necât*

Kitâbü'l-Hitâb'ın konu ve üslup özelliklerine sahip Türkçe bir eserdir.

34. *Kitâbü'l-Fadlî ve'n-Nevâl*

Tasavvufun yanında fıkıh ve akaid konularını da içeren ve Ömer en-Nevâlî için yazıldığı tahmin edilen eserdir. Nazım ve nesir karışık olarak Türkçe kaleme alınmıştır.

35. *Şerhu'l-Usûli'l-Aşere*

Necmeddin Kübrâ Usûli'l-Aşere isimli kitabına şerh olarak Türkçe kaleme alınmıştır.

36. *Şerh-i Esmâ-i Seb'a*

Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hayy, Kayyûm ve Kakhâr isimlerinin şerhlerinden oluşur. Türkçedir.

37. *Risâle*

Müellif tarafından isimlendirilmemiştir. Mekke'den birkaç ulemanın, Beydâvî tefsiri ve İsmâüddin haşiyesindeki bazı bölümleri açıklamasını istemeleri üzerine Arapça olarak kaleme alınmıştır.

38. *Kitâbü'z-Zübdetü'l-Makûl*

Kalem suresi ilk ayetinin işarî tefsiridir. Daha sonra “kûl ve hâl”, “makul”, “kîl”, “kûl ve kavî” ve “zübde-i kelâm” ifadelerinin açıklamaları yer alır. Son bölümünde ise hüsn-i hat üzerine bilgiler ve kitâbet âdâbı işlenmiştir. Türkçedir.

39. *Kitâbü'l-Envâr*

Bursevî'ni doksan sekiz beyitlik tasavvufî içerikli şiirinin şerhini yaptığı Türkçe kaleme alınmış bir eserdir.

40. *Risâletü'l-Hazarât*

Cürcânî'ye ait *Et-Ta'rîfât* eserinden “el-insanu'l-kâmil” ve “el-hazarâtü'l-hamsü'l-ilahiyye” maddeleri üzerine yazılmış bir şerhtir.

41. *Kitâbu Hucceti'l-Bâliğa*

Tasavvufî konuları, düzenli bir tasnif ve başlıklandırma olmaksızın işlediği bir eserdir. Türkçedir.

42. *Mecîu'l-Beşîr li-Ecli't-Tebşîr*

Hz. Peygamber'in müjdelanmesini konu edinir. Hz. İsa'nın Efendimiz'i müjdelediğini haber veren ayetin işarî tefsirini de içerir. Arapçadır.

43. *Vesîletü'l-Merâm*

Çeşitli tasavvufî konular Türkçe olarak ele alınmıştır.

44. *Kitâbü'ş-Şecv*

Musibet, felaket, hüzn, ... gibi mevzular ve sebeplerine dair yazılmıştır. Arapçadır.

45. *Risâle-i Nefesi'r-Rahmân*

Bursevî'nin en son eseridir. Seyyid Abdurrahman bin Abdullah adında bir zata ithaf edilmiştir. Dili Türkçedir.

46. *Şerhu Salevâtî İbn Meşîş*

Abdüsselam bin Meşîş el-Hasenî'ye ait salavatın tercüme ve şerhidir.

47. *Kitâbü'l-Fasl fi'l-Esrâr*

Bazı tasavvufî ıstılahlar hakkında yazılmış Türkçe bir risaledir.

48. *er-Risâletü'ş-Şem'ıyye* veya

Şem'-i Pür-Nûr-i İlâhî Berây-i Tenvîr-i Cân-ı Sipâhî

Şem'î Mehmed Bey Sipahi için telif edilmiştir. “Âdem bir demdir..” sözünün Türkçe bir şerhidir.

49. *Risâle-i Hakâik-ı Hurûf-ı Teheccî (Hakâiku'l-Hurûf)*

Arap alfabesindeki harflerin sırlarını ve işarî yorumlarını içeren bir eserdir. Arapça olarak kaleme alınmıştır.

50. *Esrâru'l-Hurûf*

Risâle-i Hakâik-ı Hurûf-ı Teheccî gibi harflerin sırlarından bahseder. Türkçedir.

51. *Mecmûa-i Hakkî*

İki bölümden müteşekkildir. İlkinde; Osman Fazlî Efendi'ye ait biri isimsiz diğeri ise *er-Risâletü'l-Berkıyye* adında iki risalesinin, Molla Câmi'nin ise *ed-Dürretü'l-Fâhira* isimli risalesinin şerhleri istinsah edilmiştir. İkinci bölümde ise Hakkî'nin bazı varidat ve şerhleri ile hayatından bilgiler yer almaktadır. Arapça-Türkçe karışık olarak kaleme alınmıştır.

52. *Bey'atnâme ve İcâzetnâmeler*

Bursevî tarafından çeşitli kimselere verilen bey'atnâme ve icâzetnâmeler başlı başına birer eser sayılabilir. Kullanılan dil Arapça-Türkçe karışıktır.

53. *Ferâhu'r-Rûh*

Yazıcızâde'nin *Muhammediyye*'sinin şerhidir. Türkçedir.

54. *Rûhu'l-Mesnevî*

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin ilk 738 beytinin Türkçe şerhidir.

55. *Şerh-i Pend-i Attâr*

Feridüddin Attâr'ın *Pendnâme* isimli eserinin tercüme ve şerhidir.

56. *Şerh-i Nazmi's-Sülûk li'ş-Şeyh Ömer ibni'l-Farîz*

Ömer İbnü'l-Fârız'ın *Nazmü's-Sülûk* isimli kasidesinin ilk dört beytinin şerhidir.

57. *Şerh-i Ebyât-ı Hacı Bayram Velî*

Hacı Bayram Velî'nin “Çalabım bir şâr yaratmış...” ilahisinin Türkçe yazılmış şerhidir.

58. *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre (I)*

Yunus Emre'nin “Çıkdım erik dalına...” satırıyla başlayan şiirinin şerhidir. Türkçedir.

59. *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre (II)*

Yunus Emre'nin “Çıkdım erik dalına...” satırıyla başlayan şathiyesine Âşıkpaşazâde'nin “Çıkdım bâdem dalına ...” satırıyla başlayan naziresini Yunus Emre'ye nisbetle şerhetmiştir.

60. *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre (III)*

Yunus Emre'nin “Sırâttan gel sıfâta”... dizesi ile başlayan şiirinin şerhidir.

61. *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre (IV)*

Yunus Emre'nin “Adım adım ileru beş âlemden içeru...” satırıyla başlayan ilahîsinin Türkçe bir şerhidir.

62. *Şerh-i Nazm-ı Hayretî*

Hayretî'nin “Sînemin bağında bitmiş bir ağaçta dört dal” dizesi ile başlayan şiirinin şerhidir. Türkçedir.

63. *Şerh-i Ebyât-ı Hasan el-Kadîrî*

“Bu gönül Hak'dadır hem anda Hak” satırı ile başlayan bir lügaz şiirinin şerhidir. Şerhte şiirin sahibine dair bir bilgi verilmemiştir. Türkçedir.

64. *Şerh-i Nazm-ı Ahmedî*

Dukakinzâde Ahmed Bey'e ait bir şiirin şerhidir. Türkçe yazılmıştır.

65. *Es'ile-i Şeyh Mısırî'ye Ecvibe-i İsmail Hakkî*

Mısırî'nin "Müşkilim var size..." ifadesi ile başlayan ve pek çok soru içeren şiirinin şerhidir.

66. *Es'iletü's-Sahafîyye ve Ecvibetü'l-Hakkıyye veya Şerhu'l-Atâ li-Ehli'l-Ğitâ*

"Ey kelam-ı Hakk-ı Dâna..." ifadeleriyle başlayan Mehmed Sahafî'nin sorulara dayalı yazdığı manzumesine bir şerhtir. Türkçe kaleme alınmıştır.

67. *Risâlü't-Tehaccî fî Hurûfî't-Teheccî*

Harflerin sırları ve tasavvufî açıklamalarına dair Arapça bir eserdir.

68. *Mecmûatü'l-Esrâr*

İki bölüme ayrılmıştır denebilir. İbn Arabî, Sadreddin Konevî, Dâvûd-ı Kayserî, Akşemseddin, Hüdâyî, Abdullah Bosnevî ve Osman Fazlî'nin çeşitli eserlerinden seçilmiş yazılar ilk bölümü teşkil eder.

İkinci bölümde ise Hakkî halife iken, Şeyhi ile yaptığı sohbetlerde tutulmuş notlardan oluşur. Arapçadır.

TUHFELER

69. *Sülûkü'l-Mülûk (Tuhfe-i Aliyye)*

Sırat-ı müstakîm, vezirlik mertebesi, sefer duası, mehdiyy-i muntazar, Hz. Ali'nin sıkıntılı anlarda okuduğu dua, vefk ve salavat gibi konular işlenmiştir.

70. *Tuhfe-i Recebiyye*

Hakkî'nin kendisine ve eserlerine ilgili ilgi gösteren Şam valisine takdim ettiği Allah'ın isimlerinden on ikisinin şerhidir.

71. *Tuhfe-i Bahriyye*

Çeşitli tasavvufî konular ve kimi varlıkların esrarına dair bilgiler içerir. Bahrî Hüseyin Efendi'ye ithaf edilmiştir. Türkçedir.

72. *Tuhfe-i Hüseyniye*

Bahrî Hüseyin Efendi'ye ithaf olunan ikinci eserdir. “Hüseyin” ismindeki harflere ait sırlar ve tasavvufî açıklamalar içerir. Türkçe yazılmıştır.

73. *Tuhfe-i Hasekiyye*

Tûbâzâde Mehmed Ağa için yazılmıştır. İçerisinde manzumeler de bulunur. Türkçedir.

74. *Kitâbü's-Sülûk*

Seyyid Ahmed Vesîmî için yazıldığından *Tuhfe-i Vesîmî* olarak da bilinir. Tasavvuf ıstılahlarına dair konular işlenmektedir. Türkçe kaleme alınmıştır.

75. *Tuhfe-i Ömeriyye*

“Ömer” isminin işarî yorumu ve tasavvufî mevzular ele alınmaktadır. Derviş Ömer Nevâlî için Türkçe olarak yazılmıştır.

76. *Tuhfe-i İsmailiyye*

Îmanî konuları ve tasavvufî nasihatleri ele alır. İsmail Piyade'nin ilmihal soruları sorması üzerine kaleme alınmıştır. Türkçedir.

77. *Tuhfe-i Atâiyye*

Herhangi bir tasnifle ayrılmamıştır ve başlık kullanılmamıştır. Ağırlıklı olarak tasavvufî ve fikhî konuları işlemiştir. Türkçedir.

78. *Risâle-i Bahâiyye*

Bursevî'nin oğlu Bahâeddin Muhammed için yazdığı risâledir. Türkçedir.

79. *Şerh-i Ebyât-ı Füsûs*

Fusûsu'l-Hikem'den bazı beyitlerin şerhini içerir. Türkçe yazılmıştır.

80. *Risâletü'l-Umâriyye*

İmam Şâfiî'ye ait “Küllemâ zekerake'z-zâkirûn” cümlesinin şerhidir. Risâlenin en son bölümünde Hakkî'nin Mısır'daki ulemaya hitaben sorduğu on soru vardır. Arapçadır.

VÂRİDÂT VE ŞERHLERİ

81. *Vâridât-ı Hakkıyye (Vâridât-ı Kübrâ)*

1703-1704 yıllarında vârid olanlar ve şerhlerden müteşekkildir. Arapçadır.

82. *Vâridât*

Kitâbü'n-Necât'ın baş tarafına yerleştirilmiş vâridler ve şerhlerdir. Dili Arapça-Türkçe karışıktır.

83. *El-Vâridât*

Müellif nüshasında Kitâbü'l-Hitâb'ın hemen ardından gelir. Arapçadır fakat içerisinde Türkçe metinlere de rastlanır.

84. *Risâletü'l-Eyyühe'l-Bülbül*

Arapça yazılmış vâridât ve şerhlerden oluşur.

85. *Mecmuatu'l-Hutâb ve'l-Vâridât*

Eserin baş tarafında yer alan *Mecmuatu'l-Hutabâ* dışındaki bölüm Bursevî'nin 1707-1714 tarihlerindeki şiir, vâridât ve şerhlerden oluşur. Arapça-Türkçe karışık telif edilmiştir.

86. *Kitâbü'd-Düreri'l-İrfâniyye*

1718-1719 yılları arasındaki şiir, vâridât ve şerhlerden müteşekkildir. Arapça-Türkçe karışık olarak kaleme alınmıştır.

87. *Mecmuatü'l-Fevâid ve'l-Vâridât*

Şiir, vâridât ve şerhlerden ayrı olarak içeriğinde kırk adet mûsikî makamı bulunmaktadır. Arapça-Türkçe karışık bir dile sahiptir.

88. *Kitâb-ı Kebîr*

Eser üç bölümde incelenebilir. İlkinde Bursevî'nin 1721-1722 yıllarında yazmış olduğu vâridât ve şerhler, ikinci bölümde tasavvufî meselelere dair yorumlar, son bölümde ise İbn Arabî *Dîvan* 'ından seçmeler.

89. *Kitâbu'z-ikr veş-Şeref*

Muhteva yönünden “*Kitâb-ı Kebîr*” benzeri bir eserdir. Arapça-Türkçe karışık olarak kaleme alınmıştır.

90. *Kitâbu'l-Hakkî's-Sarîh ve'l-Keşfî's-Sahîh*

1721 yılındaki vâridât ve şerhlerine dayanır. Sadece mensur olarak yazılmıştır. Arapçadır.

91. *Kitâbü Nakdi'l-Hâl (Şeceretü'l-Yakîn ve't-tevhîd)*

1721-1722 yılları arasındaki vâridât ve şerhlerinin yanında ayet ve hadislere dair tasavvufî açıklamalara da yer verilmiş bir eserdir. Arapça-Türkçe karışık yazılmıştır.

92. *Müteferrikât-ı Şeyh Hakkî*

1722 yılı vâridât ve şerhleri ile kim ayet işarî tefsiri ve hadislere dayalı tasavvufî açıklamalar yer alır. Arapça-Türkçe karışıktır.

93. *Kitâbü Müzîli'l-Ahzan*

1722 yılı içerisindeki vâridât ve şerhler ile çeşitli tasavvufî konuları ihtivâ eder. Arapça-Türkçe karışıktır.

94. *Kitâbü Hayâti 'l-Bâl*

1723 yılında yazılmış manzumeler eserin büyük çoğunluğunu oluşturur. Kalan kısmında ise aynı yıla ait vâridât ve şerhler, tasavvufî meseleler, ayet ve hadislere dayalı tasavvufî açıklamalar mevcuttur. Mensur bölümlerde Arapça da kullanılmıştır.

95. *Kitâbü 'l-Izzi 'l-Âdemî*

1723-1724 yıllarındaki vâridât ve şerhleri içerir. Arapça ve Türkçe karışık olarak yazılmıştır.

96. *Kitâbü 'n-Netîce*

1724 yılında yazdığı vâridât ve şerhleri içerir. Olgunluk dönemi eseridir denilebilir çünkü vefatının yaklaşık bir sene evvelinde kaleme alınmıştır. Türkçedir.

97. *Min Vâridâti 'l-Fakîr eş-Şeyh İsmail Hakkî min Evâhiri Zilhicce Min seneti 1116*

1705-1706 yılları boyunca yazdığı vâridât ve şerhlerine dairdir. Eser Arapça yazılmıştır fakat hâmişlere yazılmış çok sayıda Türkçe şiir mevcuttur.

98. *Mecmûa*

Eserin ilk varlığında “*Mecmûatü 'l-Fevâid li-Hakkî el-Burûsevî*” yazısı bulunmaktadır. Vâridât ve şerhlerle beraber Bursevî'nin etrafa gönderdiği pek çok mektubu da ihtiva eder. Arapçadır.

99. *Mecmûa*

Eserde 1711 yılındaki hac yolculuğundaki, Mısır'daki ve Hicaz'daki vâridât ve şerhleri ile Fil, Fâtihâ, Asr sûrelerinin ve Âyete'l-Kürsî'nin tasavvufî tefsirleri, Tahiyât duasının şerhi yer almaktadır. Arapçadır.

100. *Mecmûa*

Hakkî'nin 1718 yılında Şam'da bulunduğu sıradaki vâridleri ve şerhlerini ihtivâ eden Türkçe bir eserdir.

101. *Mecmûa*

Konular dağınık bir biçimde herhangi bir sıra, tasnif ve sistem takip edilmeden yazılmıştır. Çeşitli dinî-tasavvufî kavramlar, iman ve kısımları, Hakkî'nin ikinci haccı esnasındaki vâridât ve şerhler, bazı mektuplar, ... gibi mevzuları ihtiva eder. Türkçedir.

ŞİİR

102. *Dîvân-ı İsmail Hakkî veya Fütuhât-ı Burûseviyye*

Türkçe yazılmıştır ama Farsça ve Arapça şiirler de içerir. Gazeller çoğunluktadır. Kafiye sırasına göre bir düzen takip edilmiştir. Hece vezni ile yazılan şiirler de bu sisteme dahildir.

103. *Risâletü'l-Mi'râciyye*

Mesnevî tarzının tüm niteliklerine sahip bir eserdir. 477 beyit halinde Türkçe olarak kaleme alınmıştır.

104. *Min Ba'd-i Mâ Nazamehü'l-Fakîr eş-Şeyh İsmail Hakkî bi'l-Lisâni't-Türkî Min Evveli Seneti 1117*

Bursevî'nin 1117 yılında yazdığı sayısı yüz elliyi aşan Türkçe manzumelerden müteşekkildir.

105. *Mecmûa*

Bazı kelimelerin etimolojisiyle birlikte manzumeler ve makaleler içerir. Arapça-Türkçe karışıktır.

106. *Makâlât-ı İsmail Hakkî*

Divân'ı, 1687-1689 yıllarında yazılmış bazı manzumeleri, çeşitli makale ve risaleleri konu edinen Arapça-Türkçe karışık yazılmış bir eserdir.

VAAZ - HUTBE

107. *Mecâlisü'l-Vaaz ve't-Tezkîr*

Bursevî'nin 1676 yılında yazmaya başladığı vaaz ve nasihatleridir. On dört bölümden oluşur. Arapçadır.

108. *Mecâlisü'l-Müntehabe*

Hüdâyî'nin aynı isimli vaaz ve hutbelerinden oluşan eserinden yapılmış seçmelerden müteşekkildir. Arapçadır.

109. *Kitâbu'l-Hutabâ*

Çeşitli konulardaki hutbelerden oluşur. Arapça yazılmıştır.

DİĞER ESERLERİ

110. *Şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî*

İbnü'l-Cezerî'nin *Mukaddime*'sine yazılmış bir ta'likadır. Müsvedde durumdadır ve Türkçe kaleme alınmıştır.

111. *Kitâbu'l-Fürûk (Fürûk-ı Hakkî)*

Arap dili ve gramerine dair yazılmış bir eserdir. Ali Enver Efendi tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Aslı Arapçadır.

112. *Şerhu Risâle fî Âdâbi'l-Münâzara li-Taşköprîzâde*

Taşköprîzâde'nin “*Risâle fî İlmi Âdâbi'l-Bahs*” isimli eserinin Arapça yazılmış bir şerhidir.

113. *Nuhbetü'l-Letâif*

Zemahşerî'nin “*Nevâbiğu'l-Kelîm*”inden seçmeler, Harîrî'nin “*Mir'atü's-Şeyyib*” eserinin şerhi ve Hakkî'nin çeşitli vâridâtları yer alır. Arapçadır.

114. *Mecmûatü'l-Müntehabe*

İlk yirmi sekiz varagında “*Şerhu Risâleti İbn Zeydûn*” eserinden bir bölüm ve şahıs isimleri ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Geri kalan kısımda ise konular dağınık ve çeşitlidir. Arapça-Türkçe karışıktır.

KAYIP ESERLERİ

115. *Esrâru'l-Hacc*

Nazım ve nesir olarak metinlerin ve şerhlerin yer aldığı büyük bir mecmua olan eser, Bursevî hacdan dönerken eşkıyaların saldırısı neticesinde kaybolmuştur. İçeriğinde çeşitli vâridler, hac, Ka'be, ... ve benzeri konular ve bunların esrarına dair tasavvufî açıklamalar bulunmaktaydı.

116. *Tuhfe-i Şeybiyye*

Tuhfe-i Atâiyye'de ismi geçen eserlerinden birisidir.

117. *Risâle-i Hayriyye*

Tuhfe-i Atâiyye'de ismi geçen eserlerinden birisidir.

118. *Kitâbü'l-Cehr ve'l-İhfâ*

Nakdü'l-Hâl eserinde ismi geçen eserlerinden birisidir.

D. BURSEVÎ HAKKINDA YAPILMIŞ AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Yüksek Lisans Tezleri⁶⁸

Abdullah Önder, *Te'vili Açısından Taberi, Zemaşşeri, Râzî Ve Bursevî'nin Tefsirlerinde Huruf-u Mukatta'a*, Erciyes Üniversitesi SBE, 2016.

Fatih Tüzek, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Vâridât Adlı Eserinin Transkripsiyon Ve İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi SBE, 2011.

⁶⁸ Detaylı bilgi için bkz: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Hasan Yersiz, *İsmail Hakkı Bursevî'nin 'Şerhu Tefsiri'l-Cüz'i'l-Ahîr Mine'l-Kur'ân' Adlı Eserinin Tahkîki*, Uludağ Üniversitesi SBE, 2017.

Muhammed Ali, *İsmail Hakkı Bursevî'nin Muhammediyye Şerhi (II. Cilt) Ferahu'r-Ruh*, İstanbul Üniversitesi SBE, 2001.

Mustafa Çonoğlu, *Mecmû'a-i Hakkî (İnceleme-Metin)*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2019.

Mustafa Efe, *Ruhu'l-Mesnevi*, İsmail Hakkı Bursevî, (ikinci cilt 1b-99b arası) İnceleme-Metin, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2002.

Muzaffer İnneci, *Bursevî ve Ruhu'l-Beyan Adlı Eserinde Hak Kavramı*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi SBE, 2018.

Nuran Döner, *Tasavvuf Kültüründe Varidat Geleneği ve Bursevî'nin Kitab-ı Kebir'i*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2000.

Selim Çakıroğlu, *İsmail Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Recebiyye Eserinin Tahkik ve Değerlendirmesi*, Marmara Üniversitesi SBE, 2006.

Şeyda Öztürk, *İsmail Hakkı Bursevî'nin İki Tuhfesi: Tuhfe-i Vesimiyye, Tuhfe-i Aliyye*, Marmara Üniversitesi SBE, 1999.

Yusuf Bilal Kara, *Mi'racın Tasavvufi Boyutu: İsmail Hakkı Bursevî Örneği*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2015.

Nurefşan Gündüz, *İsmail Hakkî Bursevî Nakdü'l-Hâl (1a-75b) İnceleme-Metin*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2019.

Tubanur Kaya, *İsmail Hakkî Bursevî'nin Fevâid mecmûası'na dair bir inceleme (Transkripsiyonlu metin)*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2019.

Faruk Duran, *İsmail Hakkî Bursevî'nin Kitâb-ı 'İzzü'l-Ademiyy adlı eseri (İnceleme-metin)*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2019.

Doktora Tezleri⁶⁹

Ali Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî, Hayatı, Eserleri ve Tarikat Anlayışı*, Marmara Üniversitesi SBE, 2001.

İsmail Güleç, *İsmail Hakkı Bursevî'nin Ruhu'l-Mesnevi'sinin İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi SBE, 2003.

⁶⁹ Detaylı bilgi için bkz: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Kezban Paksoy, *Bursevî İsmâil Hakkî Şerh-i Pend-Nâme-yi Attâr (I-II. Ciltler): İnceleme-Metin-Sözlük*, Erciyes Üniversitesi SBE, 2012.

M. Murat Yurtsever, *İsmail Hakkı Divanı: İnceleme-Metin*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 1990.

Nevin Gümüş, *İsmail Hakkı Bursevî'nin Kitabül-Envar'ı ve Şerh (Hayatıİnceleme-Tenkidli Metin)*, Erciyes Üniversitesi SBE, 1998.

Şermin Kalafat, *Câmi'ü'l-Hisâb (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2015.

Tuba Onat Çakıroğlu, *İsmail Hakkı Bursevî'nin 'Şerh-i Pend-i Attar (Attar'ın Pendnamesi'nin Açıklaması) Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme ve Attar'ın Pendnamesi ile Karşılaştırılması*, Hacettepe Üniversitesi SBE, 2012.

Makaleler⁷⁰

Necmi Sarı, “Kendi Dilinden İsmâil Hakkî Bursevî'nin Hayatı ve Şahsiyeti”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUIFD)*, Cilt 2, sayı 1, Ocak 2015, ss.137-157.

Faruk Duran, “İsmail Hakkî Bursevî'nin “Es'ile-i Şeyh Mısırî'ye Ecvibe-i İsmâil Hakkî” İsimli Eseri”, *İSTEM*, sayı 33, Ocak 2019, ss.267-289.

Nevin Gümüş, “Türk Tarih ve Edebiyatına Dair Değerlendirilmemiş Kaynaklardan Bir Mecmua Örneği: Tuhfe-i İsmâiliye”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sayı 18, Ocak 2005, ss.129-162.

İbrahim Halil Tuğluk, “İsmail Hakkı Bursevî'nin Risâle-i Şem'iyeye Adlı Risâlesi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 22, Ocak 2016, ss.69-97.

Songül Aydın Yağcıoğlu, “Yûnus Emre'nin Bir Şiiri ve İsmâil Hakkı Bursevî'nin Şerhi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, cilt 55, sayı 55, Ocak 2016, ss.77-90.

Mehmet Murat Yurtsever, “Yûnus Emre, Niyâzî-i Mısrî ve İsmâ'îl Hakkî Bursevî'de Türk Tasavvuf Şiirine Özgü Maзмün Arayışları”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, cilt 23, sayı 2, 2019, ss.693-714.

⁷⁰ Detaylı bilgi için bkz: <https://dergipark.org.tr/search?q=bursevi§ion=articles>

Betül Saylan, “Ferahu’r-Rûh Adlı Eseri Çerçevesinde Bursevî’nin Sem‘iyyât Bahisleri Hakkındaki Görüşleri”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUIFD)*, Cilt 5, sayı 1, 2018, ss.124-154.

İKİNCİ BÖLÜM

NAKDÜ'L-HÂL MÂNÂ VE MEFHUM

I. İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ'NİN VÂRİDÂTLARI

Vâridât türü eser telifi konusunda zengin bir mutasavvıf olan Bursevî, bu çalışmanın muhtevasını teşkil eden *Nakdû'l-Hâl* dahil edildiğinde sayısı toplam yirmi üçü bulan vâridât kaleme almıştır. Her biri tasavvufî muhtevâ ağırlıklı eserlerdir. Vâridler şerhleriyle birlikte verilmiştir. Mensur bir şekilde vâridin şerhi yapıldıktan sonra o vâride dair bir de manzume yazılmıştır. Vârid olan kimi zaman kendisi de bir beyit olabilmektedir. Fakat bu eserler tamamen vâridlerden oluşmamışlardır. İçeriklerinde hadis şerhleri ve âyet tefsirlerine de sıkça rastlanır. Aynı şekilde pek çoğunun ortak özelliği olarak Arapça- Türkçe karışık bir dil kullanılmıştır.

Bu eserler, elinizdeki çalışmanın ilk bölümünde diğer tüm eserleriyle birlikte kısa açıklamalar da yapılarak aktarılmıştır. Yine de burada, vâridât türünü, ulaşılabildiği kadar telif yılları da zikredilerek ayrıca görebilmenin, Bursevî'nin hayatında bu türün kapladığı yeri fark etmeyi kolaylaştıracağı düşüncesiyle bir isim listesinin daha yer almasının uygun olacağına kanaat getirilmiştir:

Vâridât-ı Hakıyye(1703-1704)

Risâletü Eyyühe'l-Bülbül(1704)

Mecmûa(1704-1705)

Min Vâridâtı'l-Fakîr İsmail Hakkî min Evâhiri Zilhicce min seneti 1116(1705-1706)

Mecmûa(1710)

Mecmûa

Mecmûatü'l-Hutab ve'l-Vâridât(1707-1714)

el-Vâridât(1718)

Mecmûa(1718)

Kitâbü'd-Düreri'l-İrfâniyye(1718-1719)
Mecmûatü'l-Fevâ'id ve'l-Vâridât(1718-1719)
Vâridât(1719)
Mecmûa-i Hakkî(1720)
Kitâb-ı Kebîr(1721)
Kitâbu'z-Zıkr ve's-Şeref(1721)
Kitâbu'l-Hakkî's-Sarîh ve'l-Keşfi's-Sahîh(1721)
Kenz-i Mahfî(1722)
Müteferrikât-ı Şeyh Hakkî(1722)
Kitâb-ı Müzîlû'l-Ahzân(1722)
Kitâb-ı Hayâtü'l-Bâl(1723)
Kitâb-ı İzzi'l-Âdemî(1723-1724)
Kitâbü'n-Netîce(1724)
Kitâb-ı Nakdû'l-Hâl(1722)

II. NAKDÜ'L-HÂL

Eser 1721 yılı Zülka'de ayı ile 1722 yılı Rebûlâhir ayı arasındaki zaman diliminde kaleme alınmıştır. Eserin türünü ifade eden “vâridât” kelimesi, “vârid” kelimesinin çoğulu olup Arapçadır. “Gelen, varan, inen” anlamlarına gelir. Tasavvufî bir ıstılah olarak kulun kendiliğinden hiçbir kastı bulunmaksızın Allah tarafından kalbine gelen ilim için kullanılır.⁷¹Burada ilim olması şarttır. Vârid olması için ilim gelmiş olmalıdır.

Vârid tasavvufî düşüncede art arda gelen iki ıstılahla ilgilidir. Bunlar sekr (sarhoşluk) ve sahv (ayıklık) halleridir. Sekr, güçlü bir vârid nedeniyle kendinden geçmektir. Sahv ise sekrdan sonra gelen varidle bilincin yerine gelmesidir. Sekr sahibi o halde ölmemişse bir sahvı olmuş demektir.⁷²

Bu çalışmaya konu olan vâridlerin de çeşitli sekr-sahv halleri olduğu kullanılan ibarelerden anlaşılmaktadır. Örneğin, sahv halinde olup gelen vâridi yazmaya başlarken

⁷¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1991, s.510.

⁷² Suad el-Hakîm, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, çev.Ekrem Demirli, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004, bkz. s.666-670.

pek çok yerde Bursevî söze “Ba‘de’l-intibāh” diyerek girmiştir. Bunun gibi gelen bir vâridi yazacağı zaman kullandığı diğer ifadeler şunlardır:

“Ba‘de’l-intibāh”, ‘inde’s-heri’l-a‘lā”, ‘inde’s-sabāh vârid olan beyt-i Türkîdür ki”, “fi’s-seheri’l-a‘lā kavluhū Te‘ālā”, “kīle lī”, “verade kavlehū Te‘ālā”, “ra’eytü mektūben ‘alā’s-seccādeti”, “leyletü’l-erbi‘a lāha lī”, “verade eşnāi hāzā’t-tahrīr”.

Bunlardan başka, başında hiçbir giriş ibaresi yer almadan, kalın punto ile yazılmış “Sebeķa’l-müferriidūn” vâridi vardır.

Eserin başında mukaddime bulunmamaktadır. Fakat 198a varağında “Şeceratü’l-yaķīn ve’t-tevhīd” yazısını içeren başlıksız bir hâtıme bulunmaktadır. Dolayısıyla kimi kaynaklarda bu yazıdaki ibâre ile isimlendirilmiş olarak bulunur. Çalışmaya kaynak olan nüshanın 2b varağında eserin adı “*Kitābu Nakdi’l-Hāl*” şeklinde yazılmıştır. “Nakd” kelimesi, “nakit, para” anlamı taşıdığı gibi, “eleştiri, tenkit, yoklama, kritisizm” gibi anlamlara da gelmektedir ki maksat bu şekli olsa gerektir. “Hāl” ise “durum, hâl, vaziyet, şu anki keyfiyet” anlamlarında kullanılan bir kelimedir. Tasavvufî bir terim olarak “hâl”; insanın iradesi ve çabası dışında sadece Allah’tan bir lütuf olarak kalbe gelen mânâlar için kullanılmaktadır.⁷³ Bu noktada “vârid” kelimesi ile bir uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Bu sebeple eserin adı hakkında “Kalbe ihsan edilen mânâlar hakkında ve kalbin içerisinde bulunduğu durumlara dair yapılan incelemeler” anlamında bir açıklama yapılabilir. Yine bu çalışmanın dahilindeki varaklarda bulunan “Murâķabe” gibi başlıklar ve Ay’ın yirmi sekiz menziline tekabül eden kalbin yirmi sekiz menzilinın çizildiği şekli de bu açıklamayı destekler niteliktedir.

Hakkî açıkladığı her meseleyi disiplinli bir usulle ele almıştır. Başlık takdir ettiği bölümler vardır. Eğer bir konu başlığı mevcut ise öncelikle konu başlığının kelime kökünü ve yanlış okunabileceğini düşünüyorsa harekesini belirtip anlamını açıklar. Daha sonra kelimenin getirmek istediği konudaki anlamını açıklar ve böylece bahse giriş yapmış olur. Başlık kullanılmıyorsa mevzu muhakkak ayet, hadis, bir beyit, bir vârid veya insanlar arasında söylenegelmiş bir ibârenin etrafında işlenmiştir. Konuyu kimi zaman maddelendirerek, kimi zaman düz bir anlatımla izah eder. Anlattığı her mevzu için delillendirme yoluna gider ve cümlelerini havada bırakmaz. Düşüncelerini tereddüte kapılmadan yazıya döker. Konunun tamamlandığına kanaat getirdiğinde

⁷³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 203.

bazen özet sayılabilecek cümleler yazar, bazen de konuyla ilgili muhatabına nasihat anlamında ifadeler kullanır. Bu nasihatlerin devamında dikkat çekmek maksadıyla “Fe’fhem!” ve benzeri nidalara da yer vermektedir. Yine okuyucuya hitaben yaptığı “su’âl olunursa ki.., dirseñ ki..,” benzeri ifadeler de zihni canlı ve dikkati toplu tutmaktadır. Neredeyse her zaman, her konu bitiminde dua ve niyaz olarak birkaç cümle ekler. Tüm bunlardan yazdıklarının anlaşılmasına büyük ehemmiyet verdiği çıkarılabilir. Aynı sebepten olacak kullandığı dilde de -her çeşit, kendi dönemindeki cinsleriyle kıyaslandığında- ister nesir ister nazım olsun veyahut ister Arapça ister Türkçe olsun yalın bir üslup tercih edilmiştir.

Bursevî, anlatmak istediği meseleyi bitirip mevzuyu sonlandırdığında manzumeleri yazıya ilave eder. Bu sayede rahatlıkla söylenebilir ki eserdeki bir-iki örnek haricinde, her nazımdan sonra yeni bir konu başlamaktadır. Dolayısıyla manzume ile öncesindeki mensur kısım arasında konu bütünlüğü bulunmaktadır. Yazmanın estetiğine ait olabilecek, bir meselede yazılan nesri nazımla tamam etmek tarzı, okuyucuyu konu bitiminde hem zihnen hem de manevî anlamda mevzuyu özümsemiş hale getirmektedir.

Manzumelerinde kullanılan vezinler genellikle şunlardır:

“Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilün”, “Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Fâ’ilün”, “Mef’ülü / Mefâ’ilü / Mefâ’ilü / Fe’ülün”, “Mefâ’ilün / Mefâ’ilün/ Mefâ’ilün/ Mefâ’ilün”, “Mef’ülü / Fâ’ilâtü / Mefâ’ilü / Fâ’ilün””Fe’ilâtün / Mefâ’ilün / Fe’ilün”, “Müstef’ilün / Müstef’ilün”, “Müstef’ilün / Müstef’ilün / Müstef’ilün / Müstef’ilün”, “Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilün”, “Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Mefâ’il”, “Mef’ülü / Fâ’ilâtü / Mefâ’ilü / Fâ’ilün”, “Fe’ilâtün / Fe’ilâtün / Fe’ilâtün / Fe’ilün”, “11’li hece ölçüsü”, “8’li hece ölçüsü”, “7’li hece ölçüsü”.

Eserin bu çalışmaya konu olan 76b-150a varakları arasında bulunan 52 manzumenin sadece biri Arapça yazılmış olup geri kalan tüm nazımlar Türkçedir. Bu manzumelere başlarken kırmızı kalemle ve daha kalın bir puntuyla “Nazım” ifadesi bulunur. Bazılarına ise “Beyt” veya “Kıt’a” yazılmıştır.

Tür olarak vâridât denmekle beraber eserin içeriği sadece vâridlerle sınırlı değildir. Bunun yanında ayetlerin işarî tefsirlerine ve hadislere dair yapılmış tasavvufî şerhlere yer verilmiştir.

Eserdeki konular şu şekilde sıralanabilir:

a. Türkçe vârid olan şu beyit hakkında yapılan açıklamalar:

“Emr ile kâ'im olmadadır hayr-ı âkıbet

Seyyid şerif ile eyle yûri münâsebet”

(Bu beyit eserin ilk yetmiş beş varâğının sonunda yer almaktadır. Altı maddede incelenmiştir. Bu çalışmanın konusu olan ilk varak 76a, yukarıda yazılı olan vâridin dördüncü, beşinci ve altıncı maddeleri ile başlamaktadır.

b. “İnsanlara bir harf bile olsa öğretin.” Vârid[78b].

c. “Her bir yudum, meselelerin kolayca süzülerek içilmesini sağlar.” Vârid[80b].

d. “Küntü kenzen mahfiyyen.” Hadis-i Kudsi[81b].

e. “Vekil-i muṭlaḳ olub âf-tâb-ı vahdetden

Gelür huzûrına her dem eser sa'âdetden” Varid Beyt-i Türkî[83a].

f. “Ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.” (İsrâ 70)[86a].

g. “Gelmedi kimse hîç anuñ mişli

‘Âlemü'l-ğaybdur anuñ aşlı” Vârid Beyt-i Türkî[87a].

h. “İşte Allah'ın doğru yolu budur, dilediğini doğru yola sevkeder.” (Enam, 88)[89a].

i. “Aşağı olanların (alçakların) şerrinden Allah'a sığının.” Vârid[90a].

j. “Muhammed” isminin harflerinin esrarı üzerine[92b].

k. “Gerçeğin dışında sapkınlıktan başka ne olabilir ki?” (Yûnus 32)[93b].

l. “Allah'ın rahmeti muhsinlere yakındır.” Vârid[95b].

m. “Seyahat edin, sıhhat bulun,...” Hadis-i Şerif[97a].

n. “Ali babamdır.” (Seccadenin üzerinde Bursevî tarafından görülmüş bir yazı)[99a]

o. “Sultan, Allah'ın gölgesidir.” Rüyada Hz. Peyagamber'den işittiği cümle üzerine[100b].

p. “Kim arzularına esir olmuşsa o kimseden çok günah meydana gelir. Vârid[101a].

q. “Yeryüzüne ve gökyüzüne sığmadım. Sadece mümin kulunun kalbine sığdım. Hadis-i Kudsi[102a].

- r. “Sebeķa’l-Müferridûn” Vârid[103b].
- s. “Cüssenin azameti gamsızlıktan gelir.” Vârid[106b].
- t. Kameran ve kalbin yirmi sekiz menzili üzerine bir şekil [107b].

(Buradan itibaren metinde çizilen şeklin kalbin durağı olarak zikrettiğı kavramlar eser üzerinde sırasıyla başlık kabul edilerek işlenmiştir. Konu da başlıklara göre şekillenmiştir. Aşağıda devam eden maddelerin önemli bir bölümü bu başlıklardan oluşmaktadır.)

- u. Taleb[109a]
- v. İrâdet[111a]
- w. İnâbet[114a]
- x. Tevbe[116a]
- y. Şebât[119a]
- z. Birr[121b]
- aa. Hüzûn[125b]
- bb. Havf[128a]
- cc. Hüdâyî türbesinde kendisine verilen üç kelimeden müteşekkıl hat[132a]
- dd. İstihâş ‘ani’l-halk[132a]
- ee. “Rabbinin rahmet hazineleri sendedir. Şunu bil ki göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları Allah Teâlâ’nın elindedir.”Vârid [134b]
- ff. Halvet[135b]
- gg. Fikret[138a]
- hh. Huzûr[139b]
- ii. Murâkabe[141b]
- jj. “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.” (Bakara, 30)[142b]
- kk. Hayâ[143b]
- ll. Edeb[145a]
- mm. Fütüvvet[147b]
- nn. “Salât ve selâm katında değeri yüce olan ve göğsü ilminle dolu Efendimiz(sav) Hz. Muhammed’in (sav) üzerine olsun.” Vârid[149b]
- oo. Mürû’et[149b]

Eserin ilk yetmiş beş varağı Uludağ Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı tezli yüksek lisans öğrencisi Nurefşan GÜNDÜZ tarafından 2019 yılında Dr. Öğr. Üyesi M. Murat YURTSEVER danışmanlığında akademik sahaya kazandırılmıştır.

Nakdû'l-Hâl'in müellif nüshası mevcut değildir. Bu çalışmada esas alınan nüsha Hâfız İbrâhim el-Fehmî tarafından 1802 yılında istinsah edilmiştir. Bununla birlikte gerek bu nüshanın gerek diğer nüshaların müstensihlerine dair geniş çaplı bilgimiz bulunmamaktadır.

A. NAKDÜ'L-HÂL'İN NÜSHALARI

1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 2153. (İ1)

Ebat: 237 x 157, 166 x 85 mm.

Varak: 295.

Sütun: Tek sütun.

Satır: Her sayfada 19 satır.

Cilt: Sırtı kırmızı bez, kapakları siyah kâğıt kaplı bir cilt. Eser cildinden ayrılmıştır.

Kâğıt: Aharlı, krem renkli, filigranlı.

Yazı: Nesih.

İlk on varak kırmızı cetveli. Serlevha için üç satırlık boşluk bırakılmış ama serlevha yok. 2a varağında temellük kaydı ve şahıs mührü var. 1b-2a varaklarında bir fihrist kaydı vardır.

Müstensih: Hâfız İbrâhim el-Fehmî

İstinsah Tarihi: 1219 (1802)

2. Ankara D.T.C.F. Kütüphanesi, Râif Yelkenci Bölümü, No. 202 (R)

Yazı: Nasta'lik

Varak: 224.

Müstensih: Seyyid Mehmed Râsım

İstinsah Tarihi: H. 1181 (1767)

Önemli: Prof. Dr. Sakıp YILDIZ'ın vermiş olduğu yukarıdaki bilgiler dikkate alınarak yapılan araştırmalarda, söz konusu nüshanın Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Kütüphanesinde bulunmadığı görülmüştür.⁷⁴ D.T.C.F. Kütüphanesinde Nakdû'l-Hâl ismiyle İsmail Saib Sencer Bölümü 2395 numarada kayıtlı 49 varaklık Farsça bir eser daha mevcuttur. Muhtemelen bu ikinci eserin başına sehven yazılmış ve üstü çizilmiş “Kitâb-ı Nakdû'l-Hâl” yazısı, eserin böyle bir isimle kaydedilmesine sebep olmuştur.

3. Âtîf Efendi Kütüphanesi No. 1515 (A)

Cilt: Kahverengi meşin sırtlı, ebrû kaplı, şîrâzesi sağlam, miklepsz, mukavvalı bir cilt. Eserin tepesinde varakların üzerinde Arap harfleri ile “Kitâb-ı Nakdû'l-Hâl Hakkî Efendi” yazısı var.

Kâğıt: Aharlı ve sarı

Yazı: Nesih.

Altın renkli tezhibli ve basit bir serlevha. 1b ve 2a varakları altın renkli ve kalın cetvelli, diğer varaklar kırmızı renk tek çizgi cetvelli. Harfler orta boyludur.

Sütun: Tek sütun.

Varak: 268.

Satır: Her sayfada 21 satır.

Ebat: 217 x 134, 156 x 73 mm.

Müstensih: Mehmed Nûrânî

İstinsah tarihi: H. 1187 (1773)

4. Topkapı Sarayı Kütüphanesi No. E.H. 1277 (T)

Cilt: Kahverengi meşin kaplı, altın renkli cetvel süslemeli, şîrazesi sağlam, miklepli, mukavvalı, çok yıpranmamış bir cilt.

Kâğıt: Aharlı ve sarı.

Yazı: Ta'lik. Serlevha için boşluk bırakılmış, serlevha yok. Sayfalar cetvelsiz, harfler orta boylu ve özenli.

Sütun: Tek sütun.

Varak: 196.

⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sakıp Yıldız, *Türk Müfessiri İsmail Hakkî, Hayatı, Eserleri ve Tefsir İlmindeki Metodu* (Orijinali Fransızca olan basılmamış doktora tezi), Erzurum, 1976

Satır: Her sayfada 25 satır.

Ebat: 270 x 154, 210 x 85 mm.

Müstensih: Mehmed Râşid bin Mehmed el-Burusevî

İstinsah Tarihi: H. 1202 (1787)

5. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No. TY 2161 (İ2)

Cilt: Kahverengi meşinden, şemseli, salbekli, köşebendli, zencerekli, miklepli, şirazesı sağlam, çok yıpranmamış bir cilt.

Kâğıt: Aharlı, krem renkli, su yolu filigranlıdır.

Yazı: Ta'lik. Yazı özenle yazılmıştır.

Sayfa kenarlarında müstensihın notları vardır. Sayfalar yaldızlı cetvellidir. Başta mihrâbiyeli ve tezhipli bir serlevha vardır. Sonunda bu eserin müellif nüshasıyla mukabele edildiğı kaydı vardır. Mezkûr Arapça kısmın tercümesi: “Müellifin hattı ile yazılmış olan nüshada ona işaret edilmiştir. Sonra bunu yazan kişi bölümlere ayırdığı bu nüsha ile onu karşılaştırdı.” [İ2 222a]

Sütun: Tek sütun.

Varak: 222.

Satır: Her sayfada 23 satır.

Ebat: 231 x 156, 161 x 81 mm.

Müstensih: Seyyid Ahmed Vâsim

İstinsah Tarihi: 1221 (1807)

6. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü No. 1787 (E)

Cilt: Zeytûnî renk meşin kaplı, etrafı yaldız çizgili, salbekli, şemseli, miklepli, sırtı ve şirazesı biraz yıpranmış bir cilt.

Kâğıt: Aharlı, krem renkli.

Yazı: Nesih. Başta yaldız renkli tezhipli bir serlevha vardır. Sayfalar kırmızı cetvellidir.

Sütun: Tek sütun.

Varak: 244. Satır: Her sayfada 25 satır.

Ebat: 242 x 165, 183 x 91 mm.

Müstensih: el-Hâc Mehmed Emin

İstinsah Tarihi: 1239 (1824)

III. MÂNÂ VE MEFHUM

Eserin baş tarafında konular için herhangi bir başlık konulmamıştır. Bu durum varak 107b'deki Ay'ın ve kalbin yirmi sekiz menzilin gösterildiği daire şeklindeki çizime kadar devam eder. Çizimi takip eden varaklarda ise kalbin yirmi sekiz menziline sırasıyla başlık verilerek değinilmiştir. Bu sebeple, aşağıdaki ilk üç ibare, 107b'ye kadar olan konular içerisinde tarafımızca belirlenmiş, sonrasında ise müellifin kendi takdir ettiği başlıklar incelenmiştir.

Vahdet – Kesret

Vahdet “birlik” anlamına gelmektedir. Hakikî anlamda Bir (vâhid) Allah'tır. Bu sebeple tam anlamıyla vahdet, Allah hakkında söz konusudur.⁷⁵

Kesret ise “çokluk” anlamına gelmektedir. Tasavvufî ıstılahta bu iki ibare birlikte kullanıldığında şu şekilde bir tanım ortaya çıkmıştır: “Bir olan Allah'ın esma ve sıfatlarıyla tecelli ederek çokluk halinde görünmesi kesret, bu çokluğun aslında bir varlığının olmadığını kavrayıp var olarak sadece Hakk'ı görmeye vahdet denilmektedir.”⁷⁶

Bursevî, varlıktaki çokluğun, Allah'ın zâtındaki birliğin sırrını içerdiğini söyler. Kesretin ayakta kalmasının sebebi de zaten vahdetin nurunu taşımasıdır. Bu nur, kesretin üzerindeki zulmeti kaldırır. Tüm vahdetlerin varış noktası aslî bir Vahdet'tir. O asıldır, parça parça görünse bile parçalara bölünmez. Güneş'in ışığının herkesin penceresinden süzülmesi gibidir. Vahdet -kesret meselesini bu şekilde anlamayanlar imansızlığa düşerler:

“[83a]... Ve ‘âlem-i vahdet eḥadiyyet-i zâtiyyedür ki cemî‘-i keṣrât anuñ sırrını müstemildür. Zîrâ keṣretde bir nûr-ı [83b] vahdet vardur ki ol keṣret ol vahdet ile kâ’imdir. Ve anuñ zulmeti nûr-ı vahdet ile zâ’ildir. Ve bu vahdetler merci‘i vahdet-i

⁷⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.506

⁷⁶ Uludağ, a.g.e., s.285

aşliyyedür. Velâkin vahdet-i aşliyyede tecezzî yokdur. Belki hışşe hışşe görindügi kavâbilün te‘addüdüdendür. Meşelâ pertev-i şems, nûr-ı vâhiddür ve lâkin bihasebi’l ma‘ârih eşi‘a-i müte‘addide görünür. Ve bu ma‘nâyı bu vech ile fehmi itmeyenler ilhâda düşerler ve herkesde tañrıdan birer hışşe vardur dirler. Ma‘a hâza Hâk birdür ve tecellisi dañi emr-i vâhiddür. Velâkin senün ta‘ayyünün revzenesinden olan ‘akse nazâr idüb ol nûr bendedür dırsın. Ma‘a hâza cemî‘-i ‘âlem dañi bu sözi söyler.”

İlm-i Gayb

Gayb, örtülü ve gizli olan şeylerdir. Duyu organlarıyla bilinemeyen âleme, gayb âlemi denilmektedir. İbn Arabî, gaybı; “Hakk’ın senden gizlediği şeyler” olarak tanımlamaktadır..⁷⁷

Allah Teâlâ için gayb yoktur. Gayb, kullara göredir. Bursevî, kula ait zatî sıfatın cahillik olduğunu söylemiştir. İlim, sonra eklenmektedir. Allah, her kimde ilm-i gayba istidad varsa, onun için takdir ettiği kadar ilmi şehâdet âlemine indirir. Böylece o kişi gaybın birtakım bilgilerine vakıf olur. Ve Allah’ın sıfatlarından birisi ile muttasıf olmuş olur. Ama bu iş tüm gaybların bilgisine dair değildir. İnsan, sadece Allah’ın izin verdiğini bilebilir:

“[87a]... Ya‘nî Allâh Ta‘âlâ’ya göre gayb yokdur. Belki gayb bize nisbetledür ki kimi melekûta ve kimi ceberûta ve kimi lâhûta nâzırdur. Ve her kimde ki bu gıyûba isti‘dâd [87b] ola; Allâh Ta‘âlâ anı ya‘nî ol gıyûbı şehâdet mertebesine tenzîl ider. Ve ol kimseyi kendi ma‘lûmâtına vâkıf kılar. Vâkıf olan dañi ‘âlim’ül-gayb olub şıfat-ı ilâhiyye ile muttasıf olur. Velâkin bundan cemî‘-i gıyûba ‘ilm lâzım gelmez. Ve ‘ilm dañi binefsihî degüldür. Belki ta‘rîf-i ilâhî iledür.

Pes, muṭlaḳâ ‘âlimü’l-gıyûb Allâh Ta‘âlâdür ki cemî‘-i efrâd-ı gıyûbı bilür. İnsân ise “Ve lâ yuḥîṭüne bişey’in min ‘ilmihî illâ bi-mâ-şâ”” mûcibince ta‘rîf olındığı kadar gayba muṭṭali‘ olur.

⁷⁷ Uludağ, a.g.e., s.189

El-hâşıl, ‘abdüñ şıfat-ı zâtiyyesi cehldür. Ya‘nî imkânı mertebesinüñ hükmi cehl-i muṭlaḳdur. Şoñra ifāza-i ‘ilm vāḳı‘ olmışdur.”

Metindeki Şekle Dair

Güneş’in on iki burcu olduğu gibi Ay’ın da yirmi sekiz menzili vardır. Yirmi sekiz sayısı kamerî takvime göre bir aylık zaman dilimidir. Arap alfabesindeki harflerin sayısıdır. Ve bunun gibi pek çok özelliğe sahiptir. İbn Arabî’nin zihninde Ay, insanla özdeşleşmiştir denilebilir. Yirmi sekiz sayısı, tam da bu özdeşliğin merkezine oturtulmuştur. Güneş’in nurun kaynağı olduğu düşünülürse (Hak), Ay da kâmil insan olarak düşünülecektir. Çünkü Güneş ortalarda görünmediğinde Ay, Güneş’ten aldığı ışığı yansıtarak Dünya’yı karanlıkta bırakmaz. Onun bu anlamdaki yorumlarından biri, ayın seyir menzillerinin kâmil insanın sulûk menzilleri ve aşamalarının seyriyle aynı yönde olmasıdır.⁷⁸

⁷⁸ Mehmet Şahin, “İbn Arabî’nin Düşüncesinde Ay ve Kâmil İnsan”, Antalya: *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, Akdeniz Üniversitesi, 2016, s.399

kālībuñ ḥaḳīḳat-i bāṭınıdır. Ve bu kitābda menāzil-i ma‘neviyye-i mezkûre ferdan ferdan tafşıl olunur inşā ‘allāhu Ta‘ālā.

Talep

Allah’a giden yolun ilk durağı taleptir. Bir nesnenin varlığını teftiş edip derinlemesine araştırmaktır. Bu nesne somut ya da soyut olabilir. Çünkü soyut olanın varlığı da zihindedir. İlim gibi.. Hakikatte talep edilen, Allah’tır. Çünkü yaratılmış her şeyin başlangıç noktasıdır. Allah’ı talep etmenin dilden dökülmesi dahi Allah’a dayanır. Talebin de başlangıç noktası ilahî yardımdır:

[109a] ... Ma‘lûm ola ki sâlik-i Ḥaḳḳ’a evvel menāzil talebdür. Ve taleb bir nesnenüñ vücūdından teftiş ve tefahḥuş itmekdür. Gerek ol nesne ‘ayn olsun ve gerek ma‘nâ olsun. Zîrâ ‘aynüñ vücūd-ı ḥâricesi oldığı gibi, insân ve emsâli gibi, ma‘nânuñ daḥi vücūd-ı zihniyyesi vardır; ‘ilm ve idrâbı gibi. Ve maṭlûb fi’l-ḥaḳīḳa Allāh Te‘ālî’dür. Zîrâ insân ve cümle-i mevcūdâta mebd-i evveldür. Ve bu taleb ki dilden münba‘iş olur; anuñ daḥi mebd-i tevfiḳ-i İlâhîdür ki ‘abdüñ ‘inâyet-i ezeliyye ve ri‘âyet-i ebediyyeye ihtisâsıdır.

İrâdet

Kulun irâdeti bir nesneyi talep ettiğinde çalışması ve meydana gelmesi için gayret göstermesidir. Çünkü istenilen bir işin olduğu yöne bir meyil ve rağbet gerekir. Ona göre hareket edilir. Bu noktada talep ve irâdet arasındaki fark ortaya çıkar, çünkü her talep çalışmayı gerektirmez. Yapılacak bir işten ibaret olması dışında... O iş bir yükümlülükse, yapmakla memur olan kişi onu yapmayabilir de... Pek çok insan iman etmesi gerekirken etmedi:

[111a] Ehl-i zâhir dimişlerdür ki irâdet-i ‘abd budur ki bir nesnenüñ talebinde sa‘y ve ḥuşûlinde ihtimâm eyleye. Zîrâ bir emrüñ ki fi’li veya terki maḳşûd ola; lâ-cerem ol taraflı taḥşîş lâzım gelür. Ve aña göre hareket vâḳi‘ olur. Ve bu ma‘nâya taleb ile irâdetüñ mâbeyninde fark zâhir olur. Zîrâ her [111b] taleb sa‘y ve ihtimâm iktizâ

itmez ve maṭlûb-ı talebden taḥallûf ider. Şol ma'nâya ki taleb emrden 'ibâret ola. Emr ise yalınız teklîfi ise me'mûrdan taḥallûf itmek câ'izdür. Nitekim imânla me'mûr olanların niceleri mühtedî olmadılar.

Aslında mürîd olup, irâdet etmeyen olmaz. Ama irâdetini Allah'ın irâdeti içerisinde yok ederse, irâdet Hakk'a izafe edilmiş olur. Ve bu aşamada mürîd Hak, murâd ise kuldur. Çünkü kul ma'dum(mümkün) ve Hak mevcûd(vâcib) varlıktır. Bu açıdan; ene'l-murâd diyenler, ene'l-ma'dum mânâsını kastetmişlerdir:

[112a]... Pes, mümkün demek ma'dûm ve vâcib demek mevcûd dimekdür. Bu ma'nâdan cemî'-i eşyâda zâhir olan nûr-ı Hâḳḳur ve ğayr yokdur. Ve ehl-i ḥaḳîḳat dimişlerdür ki irâdet şol ma'nâdur ki mürîdüñ kalbinde zâhir olsa anı mevânî'den hıfz ider. Ve maḳşûdına ḥâ'il kıomaz. Ya'nî Hâḳḳ-ı meşrû'uñ talebine kıyâm ider. Tâ ki 'amele getirüb maḳâm-ı rızâya vâşıl ola. Ve Ebû Yezîd Bestâmî -ḳuddise sırruh-dimişdür ki "irâdet terk-i irâdet"dür. Nitekim meşhûrdur ki dirler "El-mürîdü men lâ-irâdete lehü." Ya'nî mürîd gerçi bî-irâdet olmaz velâkin irâdetini irâdet-i Hâḳḳ'da ifnâ idicek irâdet Hâḳḳ'a muzâf olur 'abde degül. Bunuñ aşlı budur ki mürîd fi'l-ḥaḳîḳa Allâh Ta'âlâ ve murâd 'abddür. Zîrâ 'abd ma'dûm ve Allâh Ta'âlâ mevcûddur. Pes, irâdet mevcûddan ma'dûma ta'allûḳ ider. Yohsa ma'dûmdan mevcûda degül. İşte "ene'l-murâd" diyenler "ene'l-ma'dûm" ma'nâsın murâd itmişlerdür.

Înâbet

Înâbet, tevbe ve salih amellerle Allah'a yönelmektir. Her türlü hâlden Allah Teâlâ'ya rücû(dönmek)dur. İlk yöneliş rıza sıfatınadır, ikinci yöneliş ise Allah'ın zâtınadır. Bu sebeple her rızaya ulaşmış kişi Hakk'a ulaşmış demek değildir:

[114a] Zîrâ inâbet, tevbe ve ihlâş-ı 'amel ile Hâḳḳ'a rücû'dur. Tevbede daḥî ma'nâ-yı rücû vardır. Velâkin fi'l-ḥaḳîḳa tevbe ma'siyetden tâ'ata ve inâbet tâ'atden mutâ'a rücû'dur ki Allâh Ta'âlâdür. Pes, sū-i ḥâlden ḥasen ḥâle rücû itmek de hoşdur. 'Ammâ cemî'-i aḥvâlden Hâḳḳ'a rücû itmek ziyâde hoşdur. Şol cihetden ki rücû'-ı

evvel şıfat-ı rızāya ve rücu‘-ı şānī Nefs-i Zāt’adur. Zāt ise şıfatuñ fevķindedür. Anuñçün her rızāya vāşıl olanlar Zāt’a vāşıl olmazlar.

İnâbet aşık kimsenin sevdiğine olan tavrı gibi, kişinin Allah için varlığından ve sıfatlarından eser kalmama halidir. Bu açıdan “fenâfillah”tır:

[114b] Fe’emmā inâbet bi’l-küllıyye rücu‘dur. Anuñçün ba‘z-ı küberā buyurdılar ki: “İnâbet odur ki ‘âşık ma‘şûka maḥv ü maḥķ olduğu gibi sen daḥi Ḥaķ’da müstehlek olasın. Şöyle ki vücūd ve şıfât-ı vücūduñdan eşer qalmaya. Bu cihetden didiler ki inâbet ehl-i nihâyetuñ ḥâlidür ki fenâfillâhdur.

Tevbe

Tevbe; işlenen günahlardan kulluğa ve itaate dönüştür. Nimeti görüp nimetlendireni unutmak büyük bir yanılığdır. Her ibadette ve her muvaffakiyette, kişinin kendini geçip, ilahî yardımını fark etmesi, sahibine yönelmesi gerekir. Eğer böyle olmazsa yapılan tâat ve ibâdet de günahlardan sayılabilir ve edilen tevbe için bile tevbe gerekir:

[116a] Bâlâda zıkr olındı ki tevbe ma‘şıyetden tâ‘ata rücu‘dur. Velâkin ‘aceb ki ni‘mete rükûn idüb mün‘imi nısyân ve tevfiķ tâ‘at-i eḥaķdan olduğundan zühûldür; bir ḥicâb-ı ğalîzdür. Pes, gerekdür ki anı ḥarķ idesin ve Ḥakk’a nazār eylesin ve tevfiķini göresin ve itdüğüñ tâ‘atde ve muvaffaķ olduğunñ hizmetde tevfiķ idene rücu‘ kılub kendiñi ve tâ‘atüñi nazardan isķâṭ idesin. Zîrâ tâ‘at daḥi böyle ‘avārız ve inzimâmıyla ma‘şıyet olub başķa tevbeye muḥtâc olur. Belki ba‘z-ı tevbe daḥi tevbeye muḥtâcdur. Nitekim Râbi‘a-i **[116b]** ‘Adeviyye’den -rahîmehallâh- menķûldür ki dimişdür: “İstiğfârunā hâzâ yeḥtâcu ilâ istiğfâr.” Ya‘nî istiğfâr itmek şurûṭ ve kuyûdına muķârin olmayıcaķ ma‘şıyetden ma‘dûd olub istiğfâr-ı âḥara muḥtâc olur.

Sebât

Tevbe ve rücû üzere kalmak demektir. Yani iman ve itaatten sonra küfre ve isyana dönmemektir. Orta yolu takip etmektir. Bu ise hiç kolay bir iş değildir. Efendimiz(sav), “Emrolunduğun gibi dosdoğru ol” hitabı karşısında, bu işin zorluğuna ithaf ederek “Hûd sûresi beni ihtiyarlattı” demiştir:

[119a]... Ya‘nî tevbe ve rücû‘ üzerine şâbit-ka-dem olma-k gerekdür. [119b] Zîrâ ‘amel-i hayr devâm üzerine olmadı-ğı şûretde “târikü’l-virdi mel‘ûn” şâhibi mezmûm olıca-k tâ‘atden ma‘şiyete rücû‘ iden mürted bi-tari-ki’l-evlâ mezmûmdur. Ve hadîşde gelür: “Efđalü’l-a‘mâli edvemühâ.” Ve Qur‘ân’da gelür: “Ve lâ-terteddû ‘alâ edbâriküm.” Ya‘nî îmân ve tâ‘atle Hakk’a iqbâlden soñra küfr ü ma‘şiyetle idbâr itmeñüz. Zîrâ insânunñ derekâtı seyyi‘ât ve cehli kader oldı-ğı gibi derecâtı da-ğı hasenât ve ma‘rifeti miqdârıdur. Anuñçün hadîşde gelür: “İkra’ ve’rtak.” Cennetde irtikâ-i derecât mertebe-i kırâ‘at ve ma‘rifet kadardur.

Pes, kırâ‘ati ka-ğı âyetde tamâm ve ma‘rifeti ka-ğı mertebede qarâr iderse anuñ ma-kâmı odur. Bu cihetden gerekdür ki ric‘-i ka-ğari kabîlinden olmaya; belki sâbi-kû ve sâri‘û ve sîrû gibi emirlere imtişâl idüb sâbi-ğlardan ola. Ve tîrini cümle-i menâzilden dūr bula. Ve Qur‘ân’da gelür: “Fe’stekim kemâ ümirt.” Ve bu istikâmet ki istikâmet-i i’tidâliyyedür; her ka-ğl ü fi‘l ü hâlde câri ve cemî‘-i hudûduñ mürâ‘âtine sâri olub ‘uhdesinden ħurûc itmek gâyetde şâ‘b olma-ğla Raşûlüllâh -şallallâhü ‘aleyhi ve sellem-cenâbları buyurdılar ki: “Şeyyebetnî Hûd.” Ya‘nî sûre-i Hûd’da vâkı‘ olan emr-i istikâmet beni pîr itdi ve mahâsinüm ağıartdı. Ve bu ma‘nâdan ötûri du‘â idüb “Allâhümm’ağısilnî bi-mâ’i’s-selci ve’l-bered.” buyururlardı.

Birr

Birr, hayırda ilerlemektir. Ve Kur‘ân’da zikredilen ebrâr(iyilik işleyenler), her çeşit iyiliği somut ve soyut olarak meydana getirmişlerdir. Ana-babaya iyilik bunun bir örneğidir. Hocaya iyilik ise onun da üstündedir:

[121b] Birr kesrile hayrda tevessü‘dür... [122a] Ve Qur‘ân‘da zıkr olınan ebrār şol tã‘ifedür ki cemî‘-i envâ‘-ı birri şüreten ve ma‘nen fi‘le getürmişler ve zâhir u bâtını ile kã‘im olmışlardır ki birr-i vâlideyn didikleri anuñ bir sınıfıdır. Nitekim Ebû Yezîd Bisţâmî‘den ve ğayrıden vâlide haqqında a‘lâ mertebesi vâkı‘ olmışdır. Ve İbrâhîmeyn‘den biri ki İbrâhîm Havvâşdur tîh-i Benî İsrâ‘îl‘de gezerken Hızır‘a mülâkî oldu. Ve aña sü‘âl itdi ki; “Yâ Hızır saña ne sebebden mülâkî oldum?” Hızır didi ki; “Vâlideñe birrûñ sebebiyle.”

Pes, vâlideye birr üzerine olmak bâ‘is-i mülâkât-ı Hızır olıcak; birr-i üstâz vesîle-i mülâkât-ı Hazretü‘n-Nübüvve ve birr-i şeyh vâsıta-i rü‘yet-i İlâhiyye olur. Zîrâ birr üzerine olmak i‘tikâd-ı pâkden nâşîdür.

Hüzn

Yeryüzünde huşûnet(mizaç ve huy sertliği) anlamına gelir. Çünkü keder ve üzüntüden, nefiste haşinlik ortaya çıkar. Bu, insanların geneline göredir. Evliyânın keder ve üzüntüsü kalbe latiflik verir.

Hüzn, geçmişte istenilip de meydana gelmeyen istekler için duyulur. Evliyânın dünyevî arzuları bulunmadığından bu tür bir hüznü olmaz. Onun maksadı dinîdir. Bu sebeple hüznü yüksek makamlardandır. Özellikle de dünya gurbetinde bulunmak gönle yanıklık, gözlere de yaş bırakmaktadır:

[125b] ... Bu kelime aşlda huzûnetdendür ki huşûnet fi‘l-‘arz ma‘nâsınadır. Zîrâ hemm ü hüzn den nefste huşûnet hâşıl olur. Bu dañi ‘avâmma göredür. Zîrâ havâşş-ı nâsuñ hemm ü hüznî başka ma‘nâdandır ki fi‘l-haķıķa kalbe riķķat ve leţâfet irâş ider.

El-hâşıl hüzn odur ki zamân-ı mâzîde fevt olan menfa‘at veyâhud hâşıl olan mazarrata ta‘alluk ider. Evliyâdan ise fevt olmuş murâd yoķdur. Zîrâ maķşûd murâd-ı dînîdür; murâd-ı dünyevî degül. Bu sebebden anlaruñ hüznî maķâmât-ı ‘âliyedendür. Nitekim Ya‘ķûb -‘aleyhi’s-selâm- Yûsuf için bu kadar zamân maķzûn oldu ve keşret-i bükâdan dîdeleri hîrelendi. Ve ‘âriflerden hiç bir kimse ol hüznî cerh itmedi. Zîrâ

enbiyā ve evliyānuñ müteḥallik oldukları ahlāk ve ittiṣāf buldıkları evṣāfuñ ḥaḳā'ı için bilürlerdi. Huṣūṣan ki bu mavṭın-ı ğurbet ve imtizāc-ı cism ü cānuñ ḥükmi sūzān ve ğiryān ve büryān olmaḳdur.

Havf

Hoşlanılmayan bir şeyin meydana gelmesinden veya sevilen bir şeyin elden gitmesinden gelecek zamana dair beklentidir. Bir zan veya bilgiye bağlıdır. Recā(Ummak) ve tama'(hırsla istemek) sevilen beklentilerdir. Bunlar da zan veya bilgi emaresine bağlıdırlar. Havfin zıddı emniyet hissidir. İki de hem dinî hem dünyevî işlerde bulunur. İman etmiş kimse, ameli yönünden havf ve recā arasında tereddütlüdür:

[127b] Havf ya bir mekrūhuñ ḥulūlini veya bir maḥbūbuñ fevâtını tevaḳḳu' dur ki zamān-ı müstaḳbele göredür. Nitekim ḥüzn zamān-ı mâzî i'tibâriyledür. Velâkin emâret-i maznūne veya ma'lūmiyye tevaḳḳuf ider. Nitekim recā ve tama' ki tevaḳḳu'-i maḥbūbdur. Bu daḥi emâret-i mezkūreden nâşîdür. Ve ḥavfuñ zıddı emndür ki ikisi daḥi umūr-i dīniyye ve dünyeviyyede cārîdür. Ve emn ve ḳunūt küfrdür didiklerinüñ ma'nâsı budur ki emn 'âcizden olur. Allāh Ta'ālā ḥaḳḳında 'acz i'tikād itmek ise küfrdür. Ve ḳunūt le'imlerden olur ve Ḥaḳ Ta'ālā ḥaḳḳında i'tikād-ı le'üm daḥi küfrdür. Pes, mü'min beyne'l-ḥavf ve'r-recā olmaḳ gerekdür ki recā va'de dā'ir ve ḥavf va'ide nâzırdur. Ve insān 'ameli cihetinden bu iki ḥālet arasında mütereddiddür.

İstihâş Ani'l-Halk

Halka yabancı durmaktır. Vahşet, ünsiyet(yakınlık) kavramının zıddıdır. Vahşî tabiri, insanla yakınlık kurmayan hayvanlar için kullanılır. Bu hayvanlar gerçek müminlere karşı emniyet duyarlar:

[132a] ... Ya'nî ḥalkdan vahşet üzerine olmaḳdur. [132b] Vahşet ünsüñ zamm ile zıddıdır. Vahşî didikleri ṣol ḥayvānâtdur ki insānla müste'nis olmazlar. Ve belki anlardan teneffür iderler. Bu daḥi mübtedilere göredür ki henüz dilleri ḥalkda remide

olmamış ve halk-ı ‘âlem anların ta‘arruzundan selâmet bulmamışdır. Fe’emmâ mü’mîn ismine mazhar olub halk anlardan emn üzerine olanlardan vühûş ve tıyûr tevahhüş itmezler. Ve belki müste’nis ve anların gâ’ilelerinden bî-pervâ olurlar. Zîrâ ism-i mezkûrın mazhar-ı tâmmında gâ’ile ve halkı tenfîr idecek hâl olmaz.

Mâsivâya karşı istîhâş(yabancılık) üzere olanlar Hakk ile müste’nis olurlar. Yani başkasına meyletmek kişiyi Hak’tan alıkoyar. Bu sebeple halkı her yönüyle terk etmek gerekir:

[133a] ... El-hâşıl mâsivâdan müstevhîş olanlar Hakk’la müste’nis oldılar. Bu yüzden Kays-ı ‘Âmirî ki Mecnûn demekle şöhrat-yâbdur; ‘âşık-ı Leylî olduğda halkdan teneffür idüb şahrâlarda karar eyledi. Ve âhîr ‘ışk-ı mecâzî vesâtiyle ‘ışk-ı hakîkîye nâ’il ve ma’sûk-ı hakîkîye vâsıl oldu. Anuñcün bî-‘ışk olan âdem hayvândur. Ve ‘ışk-ı mecâzî ehli dañi şûret-i ilâhiyyenün nısfı üzerinedür. Zîrâ gerçi ‘ışkı cihetiyle zindedür; fe’emmâ müte‘allîki emr-i mecâzî olmağla mürde gibidür. Ve Kur’ân’da gelür: “Ve kâleti’l-Yahûdü leyseti’n-Naşârâ ‘alâ şey’in ve kâleti’n-Naşârâ leyseti’l-Yahûdü ‘alâ şey’.” Ya’nî Yahûd ve Naşârâ biri birleriyle müste’nis olmazlar ve biri birlerinin dîninden teneffür iderler. Ve bu âyetden aḥz idüb ba’z-ı meşâyih dimişlerdür ki “Tâ’ife-i şûfiyye biri birleriyle tebâguz üzere olduğca hayrdan hâlî olmazlar.” Ya’nî ehli-i bidâyet biri birleriyle müste’nis olmak eyü degüldür. Belki gayra sükûn ve meyl itmek Hakk’dan anları mütevahhîş kılmağā bā’iş olur. Halkı ise her vecihle terk ve Hakk’a tebettül lâzımdur; tâ ki ticâretinden pür-sûd ve nâ’il-i maḥṣûd ola.

Halvet

Halkla görüşmeyi terk etmektir. Birkaç çeşide ayrılır; dağlarda, mağaralarda, تنها oturmak, kesrette vahdet bulup halk arasında olmak veya şehirde otursa da halk arasına karışmayıp nefsiyle meşgul olmaktır. Ve bir halvet daha vardır ki Allah ile sohbet etmektir. Çünkü nefsiyle meşgul olan kimse Hak ile sohbet etmiş sayılmaz. Zahiren yalnız olsa da batını başkalarıyla karışktır. Aynı şekilde zahiri kalabalık olanın

da batını tenhada ve Allah ile halvette olabilir. Ama mutlak halvet yoktur. Çünkü tümüyle çevresinden uzaklaşmak mümkün değildir:

[135b] ... Burada halvet halkla ihtilâfı terk itmekdür; gerekse aralarında olsun. Ya'nî halvet birkaç vecihledür. Bir halvet vardır ki tağlarda mağaralarda ve emşâlinde tenhâ oturmağdur. Ve bir daği vardır ki keşretde vahdet bulub şehirlerde halk arasında olmağdur. Ve bir daği vardır ki şehirlerde sâkin olub velâkin halk arasına çıkmayub ve yanına gelüb şöhet murâd idenlere daği kapu açmayub kendi nefsine iştiğâl göstermekdür. Nitekim erbâb-ı teslik mürîdleri halvet-nişin iderler ve terbiye eylerler. Ve bir halvet daği vardır ki sırr-ı insân Hâk'la muhâdeşe itmekdür. Vech-i hâşdan ya'nî şol maqâmda ki anuñla bile Hâk'dan gayrı kimse yokdur ki aşlında halvet-i şahîha budur. Zîrâ nefse muhâdeşe iden kimse Hâk'la halvet itmiş olmaz; gerekse tenhâda olsun. Şol cihetden ki bâtını ağıyârla ihtilâtdadur. Fe'emmâ yalınız zâhiri ihtilâtda olsa aña ehl-i halvet dinilür. Zîrâ bâtını hâlidür; velâkin bu maqâm-ı muntehâ hâlidür. Ve bu takrîrden mefhûm oldı ki halvet-i muṭlaqa yokdur. Zîrâ bâtında Hâk Ta'âlâ'nuñ ma'ıyyeti ve zâhirde melâ'ike ve ervâhuñ şöheti vardır. Bu sebebden bi'l-küllıyye taḥallî itmek mümkün degüldür.

Fikret

Bir şeyi anlamak için akıl yürütmektir. Yani akılı kullanarak hedeflenen şeye ulaşmaktır. Fakat eğer o hedefin zihinde bir yansıması yok ise orada fikir olmaz. Nitekim Allah Teâlâ'nın zâtı düşünülemez. Çünkü herhangi suret ile vasfedilmekten münezzehtir. İlâhlık makâmı düşünülebilir. Ve fikretmek insana mahsustur:

[138a] Fikir ve fikret bir nesneyi idrâk itmekde i'mâl-i nazardur. Ya'nî nazar-ı 'aklı kullanub anuñla maṭlûba tevaşşuldur; eger ol maṭlûbuñ şüret-i zihniyyesi var ise. Ve illâ orada fikir olmaz. Nitekim hadîsde gelür: "Tefekkerü 'fî elâ'illâh ve lâ-tefekkerü fî zâtillâh." Zîrâ Allah Ta'âlâ şüret ile mevşûf olmağdan münezzehdür.

Pes, anuñ zātına fikir şıgmaz. Ve bu maķāmdandır ki vārid olmuşdur: “Mā ‘arafnāke haķķa ma‘rifetik.” Zīrā fikir şıgmadığı gibi ‘ilm ve keşf dağı şıgmaz.

Pes, mechül-i muţlakı taleb ve tefekkür itmekde fā‘ide olmaz. Belki maţlûb olan mertebe-i ulûhiyyetdür ki mertebe-i izāfetdür. Ve fikir insāna maşşūşdur. Hayvānda ve melekde fikir olmaz. Zīrā fikir tab‘-ı ‘unşurīnūñ hükmidür. İnsān ise tabī‘at-ı ‘unşuriyye ile ‘aķıldan mürekkebdür. Ve fikr-i tabī‘i hayāle muşāhibdür.

Huzur

Huzur, gaybet(kaybolma) halinin zıddıdır. İstenilen şey kalbin huzurudur. Bu da nefsinden uzaklaşıp Hak ile olmaktır. Çünkü nefsin huzuru ile Hakk’ın huzuru bir arada olmaz. Bu sebeple ilim, marifetin önüne geçmiştir. Çünkü ilim sahibi hem nefsini hem Rabbini müşahede etmiştir. Namaz kılan kimse berzahta olması bakımından bu hale örnektir. Çünkü ne Rabbinin huzurundan ne de nefsinden ayrı değildir. Arif ise sadece Rabbini müşahede eden kimsedir:

[140a] Huzūr gaybetūñ fethile zıddıdır. Maķsūd huzūr-ı kalbdür. Ya‘nī kendi nefsinden gāib olub Haķ ile olmaķdur ki fenā dađı dirler. Zīrā iki huzūr bir yerde olmaz ki biri huzūr-ı Haķ ve biri huzūr-ı nefsdür. Meger ki maķām-ı beķāda ve mertebe-i “Kābe Kavseyñ”de ola. Anuñçün ‘ilmi ma‘rifet üzerine tercīh eylediler. Zīrā ‘alim şāhibü’l[140b]-fā‘ideteyndür ki Rabb’ini ve nefsini müşāhede eylemişdür. Ya‘nī müte‘allik-i ‘ilmi iki nesneyedür; ‘ilm iki mef‘ûle ta‘diye itdügi gibi. Ve bu mertebe fi‘l-cümle beķā-i resmle olur. Nitekim şalātda vāķi‘dür. Ya‘nī hāl-i şalāt ki hāl-i münācātdur. Muşallī bu hālde berzahīdür. Ya‘nī taraf-ı nefsi ve cānib-i Rabbi müşāhedededen hālī degüldür. Ve illā münācāt dimek şāhiḥ olmaz. Zīrā münācāt işneyniyyet iķtizā ider ki biri “münācī”dür; şīga-i fā‘il üzre. Ve biri “münācā”dur; şīga-i mef‘ûl üzre ve resm-i nefi fi‘l-cümle bâķi olmadıķça ma‘nā-yı mezkūr huşûle gelmez. Fe‘emmā ‘ārif yalnız Rabbini müşāhede eyleyen kimseye dirler ki müte‘allik-i ma‘rifeti emr-i vāḥiddür; ma‘rifet bir mef‘ûle ta‘diye eyledigi gibi. Ve bu mertebede

beḳā-i resm yokdur belki Ḥaḳḳ'ı müşāhede eyleyen Ḥaḳdur. Bi-nefsihi bu şūretde 'ārif fāyide-i vāhıde şāḥibi olur ve noḳşānla mu'lem ḳalur.

Murākabe

Rakabe kökünden gözetlemek manasında kullanılan bir kelimedir. Allah'ın her daim kuluna nazar ettiğine dair kalbe ait bir ilimdir. Bazı vakitlerde kul, bu ilimden gafil olursa buna murākabe denmez. Aynı kapıda bekleyen bir bekçi gibidir ki kapıda hiç beklemediğinde olacak olan, yerinden bir anlık ayrıldığında veya uyuyakaldığında da başına gelebilir:

[141b] Bu kelime aşlında "rakabe"dendür ki 'uzv-ı maḥşūşuñ ismidür. Şoñra raḳīb [ü] ḥāfız ma'nāsına isti'māl olındı; ya maḥfūzuñ raḳabesini mürā'āt veya ḥāfızuñ ref'-i raḳabe itmesi için. Zīrā bir kimse bir nesnenüñ muḥāfazasında ihtimām itse ref'-i raḳabe itmekle aña nıgeh-bān olmaḳdan ḥālī degüldür. Burada murākabe ḳalbüñ 'ilmidür. Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ aña nazarına ya'nī Ḥaḳ Ta'ālī'nüñ cemī'-i aḥvālde aña muṭṭalī' olduğına istidāme-i 'ilmiyyedür. Zīrā gāhıce bu ma'nā meḥḳūd olsa ya'nī ba'z-ı evḳātde ḡaflet ve zūhūl bulınsa aña murākabe dimezler. Nitekim bir ḳapuya pās-bān naşb olınan gāh bīdār olsa gāh ḥāba varsa aña pās-bān dimezler. Zīrā ḥidmetinde ḳāşırdur. Pes, cā'izdür ki ḡafleti ḥālinde bir āfet vāḳi' ola; murākabe-i dā'imesi olmayandan vāḳi' olduğu gibi. Zīrā belki ol eşnāda bir ma'şiyetle mübtelā ola.

Hayâ

Kınanmaya sebep olacak şeyi terk etmektir. Bir de azaba sebep olacak şeyden yüz çevirmek şeklinde imanî hayâ vardır. İlk hayâ ise nefsânîdir. Ve halkın kınamasından çekinmektir. İkincisi Allah korkusundandır. Bu ikisi birlikte din ve dünya işlerinde düzen sağlarlar:

[143b] ... Ḥayâ infī'āl-i nefsânîdür ki muḳtezāsı bā'ış-i melāmet olacaḳ nesneyi terkdür. Ve bir ḥayâ daḥi vardur ki mūcibi sebeb-i 'uḳūbet olan nesneden i'rāzdur ki aña ḥayâ-i imānī dirler.

Pes, ḥayā-i nefṣānī melāmet-i ḥalkā ve imānī ḥavf-ı Ḥaḫḫ'a rāci'dür. Ve bu iki ḥayānuñ ictimā'ı umūr-ı dīn ve dünyānuñ intizāmına bā'ışdır.

Yine sūfilerin yürüdükleri sırada ayak uçlarına bakması hayadandır:

[144a] ... Ve bu maḳāmdandır ki tā'ife-i şūfiyye meşy [144b] itdikleri yerde pāpūşları üzerine nazar iderler ve eṭrāfā bakmazlar. Zīrā erbāb-ı hevāya müşāreketle terk-i edeb vāki' olduğundan ğayrı nazarları nice umūr-ı müstaḫbahaya toḳınur. Huşūşan maḥall-i shehevāta ve vücūh-ı ehl-i inkāra nazar itmek şūreten ve ma'nen bā'ış-i ḥasāret ve noḳsān olur.

Edep

Her türlü güzel davranışa uymak ve hayırları kendinde toplamaktır. Yani hayırlı ve güzel amellerden birini yapıp birini yapmasa edep sahibi olamaz. Kendisinde her türlü hayrın toplandığı kimse Efendimiz(sav)'dir ki en güzel ahlakla gönderilmiştir. “Övülmüş” olarak adlandırılmasına bu sebep olmuştur:

[145a] Edeb; umūr-ı müstaḥsenei ri'āyet ve ḥayrātı cem'dür. Zīrā “me'dübe”den müstaḫdur ki tā'ām üzerine ictimā' ma'nāsnadır. Kezālik edeb daḫi ḥayrātuñ ictimā'ından 'ibāretdür. Pes, müstaḥsenātdan birin işleyüb birin terk eylese aña şāḫibü'l-edeb dinilmez. Tevbe ve inābet gibidür. Nitekim bālāda mürür eyledi. [145b] Ve ḥadīşde gelür ki: “İnnallāhe eddebenī fe-aḫsene te'dībī.” Bunuñ taḫdīri; innallāhe eddebenī aḫsene te'dībün dimekdür. Zīrā bu “fā”ya fā-i tefsīriyye dirler. Ya'nī ne ḳadar meḥāsin ve ḥayrāt var ise Allāh Ta'ālā bende cem' eyledi. Ve beni mecmū'a-i feẓā'il ve menāḳıb kıldı. Ḥattā Cibrīl gelüb luḡat-ı İsmā'īlī aşlı üzerine telḳīn eyleyüb efşāhu fuşāḫāi 'Adnāniyye ve eblaḡu buleḡāi Ḳaḫṭāniyye olmaḡa bā'ış bu ma'nā oldu. Anuñçün 'Arab 'Urabā anı ve cemī'-i aḳvāl ve ef'ālını ziyāde istiḫsān iderlerdi. Ve Muḫammed tesmiyesine sebeb bu oldu. Zīrā merraten ba'de uḫrā Maḫmūddur. Ve ne ḳadar kemālāt-ı şūriyye ve ma'nevīyye var ise andan aḫz olındı.

Fütüvvet

“Fetâ” kelimesinden gelir ki Türkçe’de “taze yiğit” kimse demektir. Şecaate dayanır. Cömertlik ve iyilikte bulunmak da buradan gelir. Îsâr yani kendin yerine başkasını tercih etmektir:

[147b] Fütüvvet aşlında “fetâ”dandır. “Şâbb-ı ʔariyy” ma‘nâsına ki Türkîde “taze yigit” dimekdür. Velâkin şâbda ʔuvvet ü şecâ‘at olub seḥâ ve kerem daḥi şecâ‘atden olmaḡla fütüvveti seḥâ ve keremde isti‘mâl eylediler. Ve seḥâ şecâ‘atden oldıḡı budur ki mâl cândandır.

Peş, her kim ki bezl-i mâla şecî‘ ola bezl-i câna daḥi şecî‘ olur. Şoñra erbâb-ı ḥaḡıḡat fütüvveti ḥalkı kendi nefsi üzerine îsâr ve ihtiyârda isti‘mâl eylediler; gerek dünyâ ile îsâr olsun ve gerekse âḡiretle olsun.

Ve ahiret îsârı düşünülürse, sevap olacağını düşündüğün bir işi kul kendisi yapmayıp arkadaşına teklif etmesidir. Bu “fazl-ı ilâhî kâfidir” düşüncesiyle cennetten dahi geçmeye karşılık gelir:

[148a] Ve âḡiret îsârını daḥi aña ʔıyâs eyle. Meşelâ bir şevâblu nesneyi sen işleyecek yerde ihvânuñdan birine teklîf idersin tâ ki ol şevâba nâ’il ola. Veyâḡud ‘amel-i ḡayruñı aña hibe idersin. Nitekim evliyâdan bir ʔâ’ifeye “muḡlisûn” dirler. Zîrâ egerḡi kâr-ı ḡayrda bulınurlar velâkin kendi nefisleri içün aşlâ bir ‘amel iddiḡâr itmezler. ḡayra bezl iderler ve “fazl-ı ilâhî bize kâfidür” dirler. Zîrâ ol kâr-ı ḡayra tevḡîḡ daḥi fazl-ı ilâhîdür.

Mürûet

Arapçe “mer” kökünden gelir ve kişi anlamında kullanılır. Mürûet de insan olmanın kemâl noktası mânâsındadır. Yani mürûet kişinin yaptığı güzel işlerden ortaya çıkan kuvvetidir. Üçe ayrılmıştır; doğru sözlü olmak, komşuların üzerinden ezâ ve cefâyı kaldırmak ve Müslümanları, bilhassa da çevresindeki insanları kendinden ayırmamaktır:

[149b] Hemze ile “fü‘ûlet” vezni üzerine ki lafz-ı mer’den ahz olunmuştur. Mer’ “kişi” ma‘nâsınadır. Pes, mürû’et kemâlü’l-mer’ dimekdür; kişilik ma‘nâsına. Nitekim racûliyyet kemâlü’r-racül dimekdür; erlik ma‘nâsına. Ve ta‘rîfinde dimişlerdür ki mürû’et bir kuvvet-i nefsiyyedür ki ef‘âl-i cemîle şudûrına mebde’dür. Ya‘nî şol ef‘âl ki şer‘an ve ‘aqlen ve ‘örfen memdûha ola. Ve ba‘zılar tahşîş idüb mürû’et ve racûliyyet üç nesneden ‘ibâretdür dimişlerdür.

Evvelkisi şıdku’l-lisândur. Ya‘nî toğrı sözlü ola.

...

[150a] ... Ve ikinci def‘u’l-ezâ ‘ani’l-cîrândur. Ya‘nî hânesi ve dükkânı civârında olanlara eziyyet ve cefâ itmeye.

...

Ve üçincisi el-muvâsâtü me‘a’l-ehavândur. Ya‘nî cümle mü‘minleri huşûşan şöhet itdüğü kimseleri kendi gibi tutmaqdur.

IV. METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YOL

1. Nakdû’l-Hâl’in mevcut tüm nüshaları temin edilmiştir. R nüshasına ulaşılammıştır.
2. Çalışmanın hazırlanmasında İ1 nüshası esas alınmıştır.
3. Esas nüsha, A ve İ2 nüshaları ile mukabele yapılmış, ulaşılan farklılıklar dipnot olarak belirtilmiştir.
4. Türkçe metinler, Transkripsiyon alfabesi kullanılarak latinize edilmiştir.
5. Arapça metinler, Arap alfabesi ile birebir yazılmış hemen ardından köşeli parantez içerisinde ve italik yazı tipiyle Türkçe tercümesi verilmiştir.
6. Âyet mealleri, dipnotta gösterilmiştir.
7. Kaynaklarına ulaşılabilen hadislerin kaynağı dipnotlarda verilmiştir. Metin içerisindeki dört hadisin kaynağına ulaşılammıştır.

8. Varak numaraları, metin içerisinde köşeli parantez içerisinde ve kalın yazı tipiyle belirtilmiştir.
9. Gerek duyulan yerlerde paragraf yapılmıştır.
10. Metin içerisinde geçip müellifin kendi takdiri olmayan başlıklar köşeli parantez içerisinde verilmiş, müellife ait başlıklar tırnak içerisine alınmıştır.
11. Manzumelerin vezinleri belirlenip köşeli parantez içerisinde verilmiştir.
12. Manzumelerdeki beyitler numaralandırılmıştır.
13. Türkçe metin içerisinde geçen âyetler, hadisler ve Arapça tabirler transkripsiyon alfabesi kullanılarak birebir aktarılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

I. ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, d
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	ṣ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

II. METİN

NAKDÜ'L-ḤĀL [76a-150b]

[76a]

Ḳıṭṭa

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Nefsi ḳurbān itdi İsmā'ıl Ḥaḳḳı Ḥaḳḳ için
Sen de Allāh emrine teslīm olub gel vir boyun
Heykelün bir postdur zahruṇda⁷⁹ neylersin anı
Ṭalmaḳ isterseñ fenā baḥrine irkenden şoyun

Dördüncisi budur ki: Seyyid-i Şerīf gerçi mü'ellif meşhūr Seyyid Cürcānī'yi ihām ider. Velākin murād-ı şeyh-i ecell ve ekmel Şeyḥum Seyyid Fazlī-i İlāhīdür ki Şerīf-i mezkūr la zāhir ve bāṭında müşterekdür.

Zāhirde iştirāki te'lifātıdır ki: Muhtaşar ve Muṭavvel ve Tenḳih ve Tevzih ve emşālini şerḥ itmiş ve 'ilm-i taşavvufda daḥi Tefsīr-i Fātiḥa ve Miftāḥu'l-Ġayb şerhlerin ve Lāihāt⁸⁰-ı Berḳiyyāt ve daḥi bu kadar āsarı ḳomış gitmişdür. Ve ḥulefā-i 'ulemā ve 'urefā ile aḳṭār-ı arzı ihyā eylemiş ve aña müyesser olan ḳudret ve kemāl kendi 'aśrında degül belki edvār-ı māzide daḥi nādīr vāḳi' olmuşdur. -ḳaddesallāhu sırrahū ve edāme 'alā't-ṭalibin feyzahū ve birrahū-

Ve bāṭında iştirāki budur ki: “Şerīf-i mezkūr daḥi şūfiyyeden oldığı⁸¹ meşhūr ve mütevātirdür. Ḥattā dimişdür ki: Eger meşāyih-i Şirāz'dan⁸² Şeyḥ Zeynüddīn Kelāle'ye

⁷⁹ zahruṇda : A zahrında

⁸⁰ lā'ihāt : A lāyihāt İ2 lāyihāt

⁸¹ oldığı : A olduğu

⁸² Şirāz'dan : A Sīrāz'dan

irişmeyeydüm, rafzdan kurtılmazdum. Ve eger Hâce ‘Alâ’addin Atţâr şoĥbetine peyveste olmayaydum, Haĥ Ta‘âlâ’yı ańlamaz ve bilmezdüm.” İşte bu ma‘nâ ve Kitâb-ı Ta‘rîfât ve emşâli, Şerîf’ün şūfiyyeden olduđına⁸³ dâldür. Ve bu ĥuşuşla aĥrânından ser-efrâz olmuştur; Sa‘adeddin ve ‘Allâme’-i Şîrâzî ve emşâli gibi. Nazm:

[Fe’îlâtün / Mefâ’ilün / Fe’ilün]

1. Ders-i ‘ışķ itmeyen olmaz ‘âlim
Eylese her ne ĥadar taĥķķîĥât

2. Sâdedür cild gibi ehl-i rûsûm [76b]
Oldı evrâķ-ı ehl-i dil⁸⁴ ĥât ĥât

Beşincisi budur ki burada münâsebet ile murâd; münasebet-i ma‘neviyye ve ‘ulûm ve a‘mâl ve aĥvâl yüzinden cihet-i câmi‘ adur. Nitekim ĥadîşde vârid olmuştur ki; “ Yâ Alî! İnne ĥaşrake fi’l-cenneti fi müĥâbeleti ĥaşrî ve fi rivâyetin fi muĥâzâti ĥaşrî ve ĥâle fi ĥaĥķi’l-‘Abbâsi ĥarîben min zâlik”.⁸⁵ Ya‘nî bunda muĥâzât-ı ĥaşrîla kemâl-i mütâba‘ata ve evşâf ve aĥlâķ-ı nebeviyye ile ittîşâf ve teĥalluķa tenbîh vardur. Zîrâ merâtib ve derecât-ı cinâniyye şuver-i a‘mâldür. Ve şûretde mümâşelet, ma‘nâda mümâşelete dâldür. Nitekim İbn-i Fârîz işâret idüb dimişdür, beyt;

Ve mâ nâle şey’ en minhü ĥayrî sivâ fetâ
‘Alâ ĥademî fi’l-ķabzi ve’l-bastî mâ fetâ

⁸³ olduğına : A olduğına

⁸⁴ dil : A’da yok

⁸⁵ Taradığımız kaynaklarda zikredilen hadise rastlanamamıştır.

Ey mā zāle velākin bu ma‘nā İbn-i Fāriz’dan da‘vādur. Zīrā kadem-i Şiddīk ve kadem-i Murtażā üzerine olan fi‘l-haķīķa Şeyh Muhyiddīn el-‘Arabīdür. Ve Şeyh İbn-i Fāriz ile mu‘āşır idi.

Hattā bir vakitte Mısır’da Cāmi‘-i Ezher’de ittifāķan Şeyh Sa‘adeddīn el-Hamevī ve Bāhīrī ve Sühreverdī ve Necm-i Dāye ve İbn-i Fāriz ve Şeyh ‘Arabī mu‘tekif olmuşlardı. Velākin Şeyh ile İbn-i Fāriz miyānında mülākāt vāķi‘ olmadı. Ve Şeyh, Fütūhāt’da Mehdī’nün seyfle uhuvveti gibi kendinün Kır‘ānla ve Hāzreti ‘Alī ile uhuvvetine işāret eylemişdür.

Pes, Şeyh ve ‘Alī, ikisi, iki mir’āt-i celīdür ki şuver-i ‘ulūm-ı nebeviyye anlarda zāhir olmuşdur. Ve biz yine şadede gelem ki cihet-i münāsebetde cumhūr-ı mü’mīnīn haķķında hadīşde gelür ki; “Le ehadikūm ehdā ilā menzilihī fi‘l-cenneti minhū ilā menzilihī fi‘d-dünyā”⁸⁶ Ya‘nī cennetde olan menāzil şuver-i a‘māl olub ‘āmiline ziyāde ihtişāşlı olduğı cihetden kuzıları, anaları olan koyunlar arasına irsāl itdikde irtibāt-ı velādet sebebiyle biri birlerin teşhīş [77a] ve idrāk itdikleri gibi anlar dağı şuver-i a‘māl ol vech ile mühtedī olular.

El-hāşıl Kır‘ān’da “Kul in küntüm tūhibbūnallāhe fettebi‘ūnī”⁸⁷ mūcibince her mü’minden metbū‘ı olan Rasūlullāh’a –şallallāhü ‘aleyhi ve sellem- ittibā‘ lāzımdur. Ve ittibā‘ kuvvet buldıķca iştirāk dağı ziyāde olur. Ve iştirāk ziyāde olduķca imtiyāz noķşān bulup ehadıyyet zuhūr ider. Ve tābi‘ iken metbū‘ şüretin bulur. Bu cihetden her hālīfe-i Hāķ ‘ayn-ı Muḥammeddür. Zīrā miyānlarında mā bihi‘l-imtiyāz ḳalīl veya ma‘dūmdur. Ve geh olur ki bi ḥasebi‘l-meşārib feyz-i maḥşūş zuhūr ider. Bu sebebdan Ebū Bekir feyz-i şıdk ve ‘Ömer feyz-i ‘adl ve ‘Osmān feyz-i ḥayā ve ‘Alī feyz-i ‘ilm vesā‘ir aşḥāb dağı –radıyallāhu ‘anhūm- her zaman ḥāllerine göre birer feyzün maḥzarı

⁸⁶ Buhārī, Rikāk, 48

⁸⁷ “De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun.” Ali İmran 31

ve bir pertevüñ maṭraḥı ve bir nūruñ maṭla‘ı olub “Aşḥābı ke’n-nücūmi bi eyyihim iḳtedeytüm ihtedeytüm” teşrîf ve iltifâtına sezâvâr oldılar.

Pes, bu ma‘nâlarda ‘ayn-ı Muḥammeddür dinilür. Nitekim envâr-ı nücūm ‘ayn-ı nūr-ı şemsdür. Egerçi meṭālî‘-i i‘tibâr ile muḥtelifler ve ta‘ayyün cihetinden mütebâyinlerdür. Fe‘emmâ ehl-i dil ve ehl-i naẓar olan maḥbûbuñ ḥüsnine ḥayrândur; gerek üzerinde câme-i dîbâ olsun ve gerek olmasun. Ve bir kitâbı mergûb iden elfâz-ı laṭîfe ve me‘ânî-i şerîfesidür. Gerek zerrîn ‘ünvân ve cedveli ve müzehheb cildi olsun ve gerek olmasun.

El-hâşıl-ı kelâm, nefis nûrdadır, yoḥsa ta‘ayyünde degül. Zîrâ kemâl-i insânî⁸⁸ ta‘ayyüne tâbi‘ degüldür. Belki isti‘dâda dâ’irdür. Nitekim Şeyḥ-i Ekber –ḳuddise sırruhu’l-eṭḥâr- Ḥazretleri diyâr-ı Mağrîb’de iken ḳuṭb-ı vücûda mülâkî olub anuñla bir miḳdâr şoḥbet itdi. Gördi ki eşelldür ya‘nî bir elinde yebes ve zihâb-ı ḳuvvet vardır ki beyne’n-nâs [77b] ‘uyûbdan ma‘dûddur ki Türki’de anuñ şâḥibine colaḳ⁸⁹ dirler.

İşte Allâh Ta‘alâ bir eşelli isti‘dâdı cihetinden medâr-ı ‘âlem ve sebeb-i beḳâ-i benî Âdem kıldı. Senüñ yanuñda ise ḳuṭub olmaḳ böyle kimseye mi ḳaldı dimeḳ câ’izdür. Nitekim zâhir-bîn⁹⁰ olanuñ ḥâli budur. Gel imdi ‘âlem-i ḥiss ve şüretten ‘âlem-i ma‘nâ ve ḥaḳîḳate meyl eyle. Ve enbiyâ ve evliyâ ile münâsebeti şarf-ı evḳât it. Tâ ki anlarla maḥşûr olasın ve derecât-ı cinâniyyede kemâl-i ḳurb bulasın. Nitekim bir A‘râbî gelüb Rasûlullâh’dan –şallallâhu ‘aleyhi ve sellem- cennetde mürâfaḳat taleb itdikde cevâbında buyurdılar ki; “E‘innî bi keşrati’s-sücûd”⁹¹ ya‘nî bilâ-münâsebet mürâfaḳat olmaz. Ve sücûd a‘zam-ı münâsebetdendür. Zîrâ zâhiri tevâzu‘ ve bâtını fenâ-fi’llâhdur.

⁸⁸ kemâl-i insânî : İ2 ikmâl-i insânî

⁸⁹ colaḳ : A ḳolaḳ İ2 ḳolaḳ

⁹⁰ zâhir-bîn : A zâbîn

⁹¹ Müslim, Salât, 226

Pes, her ne kadar keşretde olsa⁹² iktirâb ol kadar olur. Nitekim Qur'an'da gelür; “Ve’scüd ve’kterib”⁹³ ve Qur'an'da her nerde münferiden rükû‘ gelürse secde gibi inkıyâd ma’nâsınadır. Egerçi secdede inkıyâd ziyâdedür ve Hazret-i Meryem’e – radıyallâhu ‘anhâ- hitâbda “Ve’scüdî ve’rke’î me’a’r-râki’in”⁹⁴ vârid olduğu merâtibi beyân içündür. Ve rükû‘ te’hîr olunmak edne’l-emri beyândur. Ve illâ mu‘teber olan rükû‘ ve sücüd şûrî degüldür. Belki qalbün Haqq’a inkıyâdı dâ’imîdür ki bu ma’nâ huşûle gelmedikce secde dürüst olmaz. Ve sücüd rükû‘dan a’zam olduğundan ötürü bir kimse âhara münhanî olmak mekrûh ve secde itmek küfr oldı. Eger bi- tarîk’il-‘ibâde olursa ve eger secdesi ta’zîmen ise haţar-ı ‘azîm vardır. Ve hadîşde gelür ki; “Allâhümme lâ tec’al kabrî veşenen yu’bed”⁹⁵

Pes, qabrlerine secde câ’iz olmayıcaq kendilerine bi-tarîkî’l-evlâdur ve hâlâ ki Ravza muqâbelesinde [78a] ba’z-ı ricâl ve nisâ taqbîl-i arz iderler. Ve yüz yere qorlar. Mucib-i hadîş-i mezkûra göre memnû‘dur. Egerçi bâtın-ı cenâb-ı rişâlet haqdur ve bâb-ı Fâtıma-i Zehrâ -radıyallâhu ‘anhâ- da dağı vağ’ı mezkûr-ı ‘Arab cârîdür. Hatta miftâh ve kufl-i simîni dağı operler. Egerçi Fâtımâ şehâdet-i nebeviyye ile kâmilâtındur ki anuñ dağı bâtını, bâtın-ı nebevî gibidür. Ve zâhir olan budur ki ol dergâha yüz sürmek gayri dergâhlara yüz sürmek gibi degüldür. Nitekim ism-i şerîfi bile ta’zîm olunup mersûm olan mağalde bûse virilür. Ve bizüm fehmi itdügümüz budur ki Cenâb-ı Nebevî’nün kemâli, edebi terk edeb-i münâfidür. Fe’fhem fe’innihû mimmâ li’t-ta’fîl fihi muhâl⁹⁶. Nazm:

[Fâ’ ilâtün / Mefâ’ilün / Fe’ilün]

⁹² olsa : A olsa Haqq’a İ2 olsa Haqq’a

⁹³ “Secdeye kapan ve (Allah’a] yakınlaş.” Alak 19

⁹⁴ “Secdeye kapan, (huzurunda] eğilenlerle beraber sen de eğil.” Ali İmran 43

⁹⁵ İmam Mâlik, Muvattâ, Bâbü Camiu’s-Salât, 85

⁹⁶ muhâl : İ2 mecâl

1. Ey yüzi mazhar-ı tecellâ-i Hak
Sendedür sırr-ı ilâhî muṭlak
2. Kâmet-i kadrüne feẓâ'ıl heb
Oldı vallâhi libâs-ı evfaḳ
3. Secdegâh-ı cebîn-i 'âlemdür
Âsitân-ı sa'âdetün el-haḳ
4. Pertev-i rûyuña nisbet Hurşîd
Kûşe-i çarḥda oldı çü şafaḳ
5. Maḳdem-i zât-ı müstetâbuñ ile
Meclis-i üns bulup durur revnaḳ
6. Ey Rasûl-i Hudâ bu Haḳḳı'ya
Keremünden naẓar-ı luṭf ile baḳ

Altıncısı budur ki; beyt-i mezkûrda Şeyḥum Seyyid-i mezbûruñ sîret-i ḥasenesine işâret ve ḥalîfe-i haḳ olduğuna remz vardır. Şöyle ki anuñla münâsebet itmek hemân Cenâb-ı Nübüvvet ile münâsebet gibidür. Ve ba'z-ı taḥrîrâtında gelür ki; “Allâh Ta'âlâ beni üç nesneye maḥabbet ile merzûḳ eyledi. Biri her salât için tecdîd-i vuzû ve biri daḥi her vâkıtte cemâ'ate huẓûr ve biri daḥi her 'ibâdet ve mu'âmele ve 'âdetde kitâb ve sünnete temessük” –raḍıyallâhu ta'âlâ 'anh-. Ve yigirmi üç sene ḳuṭb olduğuna bu 'ibâretle remz ider ki [78b] “İnne zâten tedüllü 'aleyhâ ḥurûfî 'Oşmanin şârat tıḳḳan bıḳaderi hicâbi ḥurûfî kef-cîm intehâ” ve anuñ eṭvârı ve sâ'ir esrâr “Ṭarîḳat-ı Celvetiyye -bi'l-cîm- “Tamâmü'l Feyz” nâm eşerimizde mufaşşal ve meşrûḥdur. Nazm:

[Müstef' ilün / Müstef' ilün]

1. Ben Celvetiyem Celveti
Kalbüm dedür devrân baña
Devr-i kamer gibi katı
‘ Âlem bütün seyrân baña
2. Pervâne-veş dönsün dönen
Yağsun bu şem‘ a cân u ten
Benden yanubdur cümle ben
Nûr ile bir nîrân baña
3. Bir sır idüm gâyet nihân
Şûret bulup oldum ‘ıyân
Görmez beni a‘ mâ olan
Düşmen olur nâdân baña
4. Yolum katı şeh-râhdur
Şeyhum ‘ aceb âgâhdur
Aşlum benüm Allâhdur
Çokdur bugün ihsân baña
5. Ger merkez ola ger kenâr
Bir noktadan gayrı ne var
Hakkı bu sırrı kim tıyar
Ben kul odur sultân bana

[İNSANLARA BİR HARF BİLE OLSA ÖĞRETİN]

بعد الانتباه علموا الناس ولو حرفا الحرف عبارة عن الكلام القليل كثير كما بقول العجم حرف نهاز و كذا الكلمة عبارة عن الكلام مطلقا نحو كلمة الشهادة و كلمة لبيد و كلمة الحويدرة لقصيدة حادرة الذبياني و ذلك ان الكلام اذا ارتبط ببعضه ببعض صار كانها كلمة واحدة او حرف واحد والمراد بالحرف هنا القلة اى علموا الناس ولو مسئلة واحدة من مسائل الدين او علموها ولو حرفا واحدا من القران فيكون على حقيقته فلحديث خبركم تعلم القران و علمه فيشمل تعليم النظم والمعنى جميعا اما العرب فلا حاجة لهم الى تعليم المعنى الا قليلا و اما غيرهم فمحتاجون الى تعليم كل منهما فتعلم النظم موقوف على تعليم حرف بعد حرف على ما هو شان المبتدى و اللهم اني اسألك فعل الخيرات وترك [٧٩a] تعليم المعنى يشمل تعليم معنى حرفا او كلمة او كلام و في الحديث المنكرات و حب المساكين و ان تغفرلى و ترحمنى و اذا ارادت بعبادك فتنة فاقبضنى اليك غير مفتون اسألك حبك و حب من يحبك و حب عمل تقربنى الى حبك ثم قال انها حق فادرسوها اى تعلموها اولا فان الدرسو الدراسة بالفارسية بمعنى علم خواندن ثم علموها الناس ليواظبوا عليها و في قوله و حب عمل الح. اشارة الى طلب الوسيلة و محبتها كمحبة النوافل فانها وسيلة محبة الله و قربه و في ال مرفوع النافلة هدية المؤمن الى ربه فالحسن احكم هدته و لطيبها و قد افاد قوله عميه الصلوة و السلام تهادوا تحابوا الى ان التهادى سبب المحبة من الطرفين وما زال الصوفية المحققون احسن الله عواقبهم يقومون بكل من الفرائض و النوافل امتثالاً لامره تعالى و محبة له حتى احبهم الله فافاض عليهم يركنهم جعل العلوم و المعارف و الحقائق هدية لهم من عنده و ما فتئى من عاداهم يطعنونهم في النوافل حتى ختم الله على قلوبهم فلا يدخلها شيء من اسرار الغيوب فالمنع من العمل الحق صفة الباطل فاعلموا و اعملوا او علموا حتى تحرزوا اجرين فانه من قتل نفسا فكانما قتل الناس جميعا و من احى نفسا فكانما احى الناس جميعا و الامر الى ان اخفوا اية الكرسي فى اعقاب الصلوة مع ان فى الجهر التعليم و اظهار ما هو اساس الدين و هو القران و قد قالو استماع القران اثوب من تلاوته فاين تذهبون و قد دخلتم تحت قوله تعالى قاتلهم الله انى يؤفكون و قوله اولئك الذين لعنهم الله فاصمهم و اعمى ابصارهم [٧٩b] اما صممهم فانهم لا يستمعون الى القران الذي بحب جهره و اظهاره للناس و منه جمعوا الناس على التراويح في خلافة عمر رض حتى قال نعمت البدعت هذه فاحب الجماعة البدعية لكونها وسيلة الى تعلم القران و احكامه و لله دره فى علمه و عرفانه فانه الذين اعطاه صلى الله عليه و سلم بقية شربه من اللبن و قال انه العلم و اما عماهم فانهم لا يبصرون الشواهد والبيانات كما كان اهل الشرك عليه حتى قال الله فانهم لا تعمى الابصار و لكن تعما القلوب التى فى الصدور ولو كان من شانهم الابصار لا دركوا الامر على ما هو عليه و خضعوا له تعالى فى احكام القران و حقائقه و طلبوا الوسيلة الى المعرفة الالهية و قد قال تعالى و علمناه من لدنا علما يعنى ان الله تعالى هو المعلم الاول و منه اخذ الانبياء والاولياء ثم افاضوا على المستعدين مما افاض الله عليهم فان قلت هل يجرى التعلم فى العلوم الدنية والمعارف الحقائقية فانها ارزاق لا يشار اليها ولا يعبر عنها قلت نعم لآكن بالاشارة لا بالعبارات و من طريق اللوازملا من طريق الملزومات الا ترى الى قصة الحضر مع موسى عليهما السلام فان الحضر انما قتل غلاما و خرق سفينة و اقام جدارا لآكن اشار بها الى حقائق كثيرة لم يهتد اليها موسى حتى اعترض عليه فى كل من ذلك فان قلت كيف عدم الاهتداء و موسى نبي رسول و النبوة فوق مرتبة الولاية و لا يحصل الولاية ال بعد الدخول فملكوت السموات و الارض اى اسرارهما و حقائقهما قلت قد جاء فى حقك المثل

المشهور حفظت شيئا و غابت عنك اشياء فان الحضر انما حكم على موسى من خصوص الاسم الباطن لا من عمومته [٨٠a] و قد جعل الحضر منبع ذلك الاسم بالنسبة الى غيره ولا نهانة لما يحتويه من البطون الى بطن البطون و التفاضل جار بين نبي و ولي من حيث الفيض الالهي فيكون الفاضل مفضولا من تلك الحثية فجر يانه بين نبي و نبي من طريق الاولى فان الخضر من الانبياء باتفاق الجمهور فظهر انه اعلم من وجه دون وجه و كذا موسى ولو لا هذا التفاضل لم يبق بين الاسماء تفاوت و قد قال تعالى و فوق كل ذي علم عليم و هو الله تعالى ثم بينا صلى الله عليه و سلم فان علوم غيره من المخلوقات بالنسبة الى علمه كقطرة واحدة من سبعة ابحر فهو اوسع استعدادا و علما من غيره و لذا قال تعالى وما اوتيتم من العلم الا قليلا اى ما تقولونه ترفعونه بحسب استعداداتكم المتفاوتة و انما قلنا باوسعيته عليه الصلات والسلام حتى كان ما اقله و رفعه فوق غيره لانه هو اول التعينات الروحانية و قد جعله الله مثله كما قال ليس كمثله شىء فان الكاف ليست بزايدة عند هل الحقائق ولا يلزم منه المثلية فى الحقيقة فان امراة مثلية ذلك التعين بحسبه لا بحسب الله تعالى فانه بحسبه لا يعادله شىء الا ترى الى قوله تعالى و لا يحيطون بشىء من علمه الا بما شاء ولما اعطاه الله علوم الاولين و الاخرين و سلم اليه مفاتيح خزائن السماوات و الارض كانت احاطته فوق احاطة الكل فهو السلطان الاعظم و له مشرق الارواح و مغرب الاجسام و اقاليم العالم العلوى و السفلى من الاجرام.

[Kendime geldiğimde vârid oldu ki; “İnsanlara bir harf bile olsa öğretin.” Harf, Acemlerin "harf-i nehâz" dediği gibi, az ve çok kelimadan ibarettir. Aynı şekilde kelime, genel anlamda “Şehâdet”, “Lebîd” ve Hadratü’z-Zübyânî kasîdesinde olan “el-Hüveydira” kelimesi gibi kelimadan ibarettir. İşte kelimadan, birbiriyle bağlantı kurulduğunda sanki bir kelime ya da bir harf haline gelmiştir. Burada harfle maksat, azlıktır. Yani, dinî meselelerde, insanları bilgilendirin ve Kur’ân’dan bir harf bile olsa onlara öğretin. Yeter ki hakikati üzere olsun.

Hadiste şöyle geçer: " Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenidir." Eğitim okuma ve anlamamanın bütününe kapsar. Araplara gelince, anlam eğitimine ihtiyaçları azdır. Ancak diğerlerine gelince, onların her iki eğitime de ihtiyaçları vardır.

Okuma eğitimi, başlayanın durumuna göre, bir harften sonra diğer bir harfin eğitimini temel alır. Anlam eğitimi ise bir harfin, bir kelimenin veya bir sözün anlamının öğretimini kapsar. Hadiste şöyle geçer: [79a] “Allah’ım, senden hayırları yapmayı, kötü şeyleri terk etmeyi, fakirleri sevmeyi, bana mağfiret etmeni ve merhamet etmeni talep ediyorum! Kullarına bir fitne dersen, beni fitneye düşmeden yanına al. Senin sevgini, seni sevenin sevgisini ve beni senin sevgine yaklaştıracak sevgiyi senden istiyorum!” Sonra şöyle dedi: “O hakıdır. Onu okutun sonra öğretin.” Yani bu kelime

veya dualar haktır. Onu okutun. Yani ilk önce onu okutun. Çünkü derse ve araştırmaya, Farsça'da "Okuma İlmi" denir. Sonra onu hadisteki gibi ta'lim etmeleri için insanlara öğretin.

Amel sevgisi ise, nâfile ibâdetlerin sevgisi gibi vesîlenin talebi ve muhabbetine işâret eder. Ve de o, Allah'ın sevgisine ve O'na yakınlaşmaya bir vesiledir. Merfû bir hadisde "Nâfile, hediyesinin en güzel ve en iyi olmasını istediğinden dolayı müminin Rabb'ine hediyesidir." denilmiştir. Şüphesiz Aleyhisselâtü Vesselâm'ın kavli buna işâret etti: "Hediyeleşin ve hîbe edin." Çünkü hediyeleşmek taraflar arasında muhabbetin sebebidir. Hakikî sûfîler, Allah Teâlâ'nın emrine uymak için bütün farzları ve nâfileleri yerine getirirler de âkabetleri güzelleşir. Ve Allah onları sevsin diye O'na karşı sevgi gösterirler. Böylece bereketleri kendilerini aşar ve ilimler, marifetler ve hakikatler Allah katından onlara hediye edilir. Kimi insanlar, Allah kalplerini mühürleyinceye dek, nâfileler hakkında onları kötöleme alışkanlıklarını devam ettirirler. Böylece kalplerine gizli sırlardan bir şey girmez. Hak amelden yasaklama bâtılın sıfatıdır. Öğrendiler, amel ettiler ve öğrettiler de karşılığını iki kat aldılar. Bir kişiyi öldürmek tüm insanlığı öldürmek gibidir. Bir kimseyi yaşatmak ise bütün bir insanlığı yaşatmak gibidir. İş, alenen talim ile dînin esâsının -ki o Kur'ân'dır- izhârına ve bununla birlikte namazın sonunda sessizce Âyete'l-Kürsî okumaya dayanır.

Şüphesiz şöyle dediler: "Kur'ân'ı dinlemek onu okumaktan daha çok sevap kazandırır." Gidiş nereye? Nitekim siz, Allah Teâlâ'nın " Allah onları kahretsin! Nasıl da haktan çevriliyorlar?" ve " İşte bunlar, Allah'ın lânetleyip, kulaklarını sağır, gözlerini kör ettiği kimselerdir." kavlinin hükmü altına girdiniz. [79b] Onlara sağırılık verdiğinde, onlar insanlar için açıkça okunması ve izhârı gereken Kur'ân'a kulak vermezler.

Ömer(ra)'in hilâfeti döneminde insanlar terâvihe toplandı, hatta Ömer onlara "Bid'atin nimeti budur" dedi. Şüphesiz bid'î cemâatin güzelliği, Kur'ân'ı ve hükümlerini öğrenmeye vesile olmasından dolayıdır. Allah, Ömer'e ilmini ve irfânını akıtmıştır. Nebî (sav) de uykusunda içtiği sütten fazlasını Ömer'e verdi. Ve yorumu hakkında şöyle buyurdu: "Bu ilimdir." Fakat kulaklarına sağırılık gözlerine körlük verilmiş kimseler,

şirk ehlinde olduğu gibi, işâretleri ve delilleri görmezler. Hatta Allah şöyle buyurdu: “Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerdeki kalpler kör olur.” Eğer onların (kalp) gözleri olsaydı, gözler muhakkak üzerine düşen emri idrâk eder ve Allah Teâlâ'ya Kur'ân'ın hükümlerinde ve hakikatlerinde itâat ederlerdi. İlâhî mârifete vesîle istediler de Allah şöyle buyurdu: "Kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik." Yani Allah Teâlâ ilk öğreticidir, nebîleri ve evliyâları mesul tutmak ondandır. Sonra Allah'ın nebîlere ve evliyâlara öğrettiğini onlar hazır olanlara aktardılar. Eğer sen “Ledünnî ilimlerde ve hakîkî bilgilerde öğretim bir yerden bir yere geçer mi?” dersin, onlar parmakla gösterilemeyen ve ifade edilemeyen rızıklardır. Derim ki “Evet, ifade edilemez sadece işaret edilebilir. İhtiyaçlar yoluyla olur, Hızır'la Mûsâ (a.s) kıssasında olduğu gibi zarûretler yoluyla değil.”

Şüphesiz Hızır; bir köleyi öldürdü, bir tekneyi deldi ve bir duvar inşa etti. Bunlarla Mûsâ'nın bulmadığı pek çok hakikate işaret etti. Hatta bu sebepten dolayı Mûsâ, tüm işlerde Hızır'a karşı çıktı. Desen ki: “Mûsâ nebî ve resul iken ve nübüvvet, velâyet mertebesinin yukarısındayken nasıl bu ilme erişemez?” Velâyet ancak göklerin ve yerin melekût âlemine, yani o ikisinin sırları ve hakikatlerine girdikten sonra olur.

Dersen ki “Şu meşhur atasözü senin hakkındadır: ‘Bir şeyi korudun ama birçok şeyi kaybettin.’” Muhakkak Hızır'ın Mûsâ üzerindeki hükmü ancak Bâtın isminin bir özelliğidir, umumî değildir. [80a] Şüphesiz Allah diğer isimlere kıyasla Hızır'ı bu ismin kaynağı kıldı. Ve Hızır'ın bir bâtından diğer bâtına sahip olduklarının bir sonu yoktur. Mûsâ ile aralarındaki fazilet yarışı, ilâhî feyz bakımından nebî ile velî arasında cereyan etmiştir. Birinci görüşe göre iki peygamber arasında cereyân eden bu fazilet yarışında bir yönüyle fâzıl olan üstün gelmiştir. Hızır cumhur ittifakına göre peygamberlerdendir. Ve ortaya çıkmıştır ki Hızır, bir açıdan daha bilgilidir diğer açıdan değildir. Mûsâ Aleyhisselam için de aynı durum geçerlidir.

Bu üstünlük olmasaydı, isimler arasında farklılık kalmazdı. Şüphesiz Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.” O da Allah Teâlâ'dır, sonra Peygamberimiz (sav)'dir. Diğer yaratılmışların ilmi Peygamberimizin ilmine göre yedi denizde bir damla gibidir. Peygamberimizin yeteneği ve ilmi diğerlerinden daha geniştir. Bu yüzden Allah şöyle buyurdu: “Size pek az ilim verilmiştir.” Yani eksiklikleriniz ve fazlalıklarınız çeşitli yeteneklerinize göredir. Biz O'nun kapasitesini dile getirmekle, O'nun azlığıyla da fazlalığıyla da diğerlerinden

üstün olduğunu söylemiş oluruz. Çünkü o ruhanî nuranî varlıkların ilkidir. Allah'ın Peygamberimiz'i diğer varlıklara benzetmiş olması "O'nun benzeri gibisi yoktur." ayetindeki benzetme lafzı gibidir. Ayet-i Kerîme'de benzetme edatı olarak geçen "Kef" harfi hakikat ehline göre zâid değildir ve hakikatte O'na, benzerlik gerekmez. Buradaki benzerlikten maksat Allah Teâlâ'nın bir benzere gerek duymadığını belirtme açısındandır. Ve hiçbir şeyin O'nu kuşatamayacağı açısındandır. Şu ayette buyurulduğu gibi: O'nun dilediği kadarından başka ilâhî ilimden hiçbir şey kavrayamazlar. Allah öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerini; göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarlarını Peygamberimiz'e teslim ettiği için O'nun kuşatması, tüm kuşatmaların üzerinde olmuştur. O en büyük sultandır ve ruhların doğuşunun, cisimlerin batışının, ulvî âlemin ve süflî cisimlerin sırları O'nundur.]

Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün]

1. Yâ Rasûlallâh 'ilmüñ oldu baħr-i bî-kenâr
Katre-i feyzüñle kılsañ cānumı zinde ne var
2. Olmasayduñ feyz-baħş-ı cān-ı Cibrîl-i Emîn [80b]
Böyle Rûhu'l-Ḳuds ile olmazdı hergiz nām-dâr
3. Şâh-sâr-ı rif' atüñle olmadı hem-sāye 'arş
Zirve-i ervāha tâ kılduñ şeb-i İsrâ güzâr
4. Şâh-bāz-ı cezbe-i ḳudret çü açdı bāl ü per
Zātuña beñzer tezervi itmedi aşlâ şikâr
5. Cān-ı Haḳḳî olalı sâhil-nişîn-i fūrḳatüñ
Semt-i vaşluñda nice gözlerle gözler rûzgâr

[HER BİR YUDUM MESELELERİN KOLAYCA SÜZÜLEREK İÇİLMESİNİ SAĞLAR]

عند السهر الاعلى كل شربة مسهلة الا شربة المسألة يعنى ان الشراب ايا كان لا يبقى في البطن وو انما يبقى و قتي محدود اثم ينحدر و تثبت و انما عبر عنها بالشربة لان العلم فيض الروح كما ان الماء فيض البدن يعنى ان كل واحد منهما انما يحيى بما يناسبه من الفيض ثم ان بقاء العلم فقلوب انما هو للعمل فيزول العلم بالموت و يبقى ثواب العمل و هذا هو علم الاحكام و اما علم الحقائق فلا يزول عن الانسان ابدا في الدنيا و الآخرة كما لا يفارقه الا يمان و العقل لان للروح البقاء و كذا القوى و الكمالات اللا حقت له فظهر الفرق بين علم الاحكام و علم الحقائق و من ثم اخذوا علم الحال بقدر الكفاية و صرفوا اكثر العمر الى علم الحقائق و خسر من تعمق في الرسوم و توغل في الظواهر حتى خرج من الدنيا و ليس على لوحه اثر و لا لقلية ذوق و لا لروحه مشاهدة و فيلكلام اشارة الى وجوب المسألة فانه تعالى قال في كتابه فسألوا اهل الذكر ان كنتم لا تعلمون و المراد باه الذكر اهل القران و العلم و بهم يقوم علل فتوى و التقوى و قد قال تعالى و لا رطب و لا يابس الا في كتاب مبين يعنى ان كل ما يحتاج اليه من امور الدين و الدنيا [٨١a] فهو في القران و عند اهله فاذا وجد من يفتي فيها و الا فيدار في البلاد الى ان يخل عقدة المسألة اذا لا يصح القياس للمفتي اذا لم يجد نصا في المسألة فربما يكون من هو اعلم منه و كذا التعارض الواقع بين الاقوال فانه مدفوع عند من هو الحير و قد قيل اعط القوس باريها و كذا حال العلوم الذوقية فقد يشتد الامر عند بعض القاصرين و يحمل كلام الكمل على غير محمله او ينكره و يقع من ذلك شيء في قلوب الناس حتى يادى الى فساد الاعتقاد و كم منهم في الحال و كم منهم يجيء في الاستقبال لان الله تعالى خلق الخلق على التفاوت و جعل ارزاقهم الصورية و المعنوية كذلك و جعاهم متسلسلين الى قيام الساعة و من قطع النظر عن الحس و فتح العين الى جانب الملكوت فانه لا ضيق عنده بفضل الله تعالى من كل الوجوه والله يرزق من يشاء بغير حساب.

[Mübârek bir seher vaktinde vârid oldu ki: “Her bir yudum, meselelerin kolayca süzülerek içilmesini sağlar.”]

Yani herhangi bir içecek karında sınırlı bir sürede kalır. Sonra aşağıya doğru süzülürken kolaylaştıran ve kolaylaştırmayan unsurlar bir kabul edilir. Fakat dinî ilimlere gelince onlar kalpte kalır ve sabit olur. Yine de onu yudumla ifade etti. Çünkü ilim, suyun bedenden taşması gibi ruhun kabından taşmasıdır. Her ikisi de yalnız taşıdığı kadarıyla yaşamını devam ettirir. Beden ve ruhun her ikisi de taşandan elde ettiği kadarıyla hayatını sürdürür. İlmin kalpteki bekâsı ancak amelle olur. İlim ölümle

sona erer, geriye amelin sevâbı kalır. Bu, ahkâm ilmidir. Hakikatlerin ilmine gelince, dünyada ve ahirette insandan asla ayrılmaz. Aynı şekilde iman ve akıl da farklılık göstermez. Çünkü ruh sonsuzdur; ayrıca kuvvetlidir ve kendisine tahsis edilen kemâlâtı vardır. Böylece ahkâm ilmi ve hakikatlerin ilmi arasındaki fark ortaya çıkmış oldu.

Daha sonra yeterli miktardaki hâl ilmi ve onu ömrün çoğunda ilm-i hakikat yolunda sarf etmek gelir. Ulemâ-i rûsûm dünyadan göçüp gidene kadar, şekillerde derinleşmekten ve yüzeyde kalmaktan dolayı zarar gördüler. İlm-i hakikatin ne bir etkisi kaldı, ne kalpte tadı kaldı ne de ruhta müşâhedesi... Kelam'da meselenin gerekliliğine dair bir işâret vardır. Nitekim Allah Teâlâ Kitap'ta şöyle buyurur: " Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun." Zikir ehlinde maksat, fetvâ ve takvâ ilmini birlikte esas alan Kur'an ve ilm-i hakikat ehlidir.

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dahilinde, Levh-i Mahfûzda] bulunmasın." O bilgi, din ve dünya işlerinde ona muhtaç olunan her şeydir. [81a] O da Kur'an'da ve Kur'an ehlinde. Fetvâ veren birisi bulunduğunda, şer'î bir meselenin düğümünü çözmek için ülke ülke dolaşmalıdır. Çünkü şer'î meseleler konusunda bir nass bulunmadığı takdirde müftî için kıyas yapmak sağlıklı olmaz. Belki de ondan daha iyi bilen çıkar. Kezâ sözler arasında ihtilâf bulunabilir. Verilen hükümlerin karşılığı âlim katında ödenmiştir. Muhakkak şöyle dendi: "İşi ehline ver!" Kezâ zevke dair ilimlerin hali de aynıdır. Durum bazı akılsızların elinde kötüleşebilir. Mükemmel olan kelam, uygun olmayan yerlere taşınabilir veya inkâr edilebilir. Bu yüzden insanların kalplerinde itikatta bozulmaya varıncaya kadar birçok şey vukû bulur. Bu geçmişte de böyledir, şimdi de böyledir, gelecekte de böyle olacaktır. Çünkü Allah Ta'âlâ mahlûkâtı farklı yaratmıştır ve onların maddî ve manevî rızıklarını vermiştir.

Aynı şekilde onları kıyamete kadar, göz açıp kapadığımız sürece durmaksızın yaratacaktır. Bu, hiçbir açıdan Allah Teâlâ'nın fazlına nispetle zor değildir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.]

Nazm:

[11'li hece ölçüsü]

1. Yine bād-ı şabā haber getürdi
Dostuñ hediyyesin dosta yetürdi
2. Nergis gibi çeşmi açıldı āhir
Gönül tende ġāfil olub yaturdı
3. Veleh-i⁹⁷ kalb oldı halīfe-i Hāķ
İrşād için seccādeye oturdı
4. Zī sa' ādet ol kula kim fenādan
Beķāya göçmedin iş bitürdi
5. Göçdi gitdi Şeyh İsmā' il Hāķķī
Raķt u baķtın bu 'ālemden götürdi

Nazm:

[Mef' ūlū Mefā' ilū Mefā' ilū Fe' ūlūn]

1. Sīnem güher-i ma' rifete kān olupdur
Lūlū-yi şafāya dilüm 'ummān olupdur
2. Lafzumda olan dilber-i ma' nīye naķar kıl
Raġbetde hemānYūsuf-ı Ken' ān olupdur

⁹⁷ veleh-i kalb : A veled-i kalb

3. Bir mey-gedeyem cām-keş-i feyzüm olan dil
İklīm-i fenā tahtına sultān olupdur
4. Ben cennet ü dil ḥabbe-i gendüm gibi şīrīn⁹⁸
Âdem göricek ḥabbemi ḥayrān olupdur
5. Çün māye-i kudretten olur mā’ide peydā [81b]
Ol ni‘met ezelden baña ihsān olupdur
6. Teslīm oluñuz emr-i İlāhīye çü Ḥaqqī
Kim ol niçe Ḥaqq yoluna qurbān olupdur

[KÜNTÜ KENZEN MAḤFİYYEN]

Mişāl: “Küntü kenzen maḥfiyyen”⁹⁹ kelāmınuñ¹⁰⁰ muḳtezāsı üzre; Zāt-ı İlāhī bir tuḥm ve bir nevāt gibidür ki taḥte’l-arz defn olunub andan bir şecere-i müntehā ve ol şecereden şemere-i lezīze ḥāşıl olmışdur.

Pes, ol şecere vücūd-ı ‘ālemdür ki aña āfāk dirler ve cemī’-i esmā-i İlāhiyye ‘ālemdə müteferriḳa¹⁰¹ düşmişdür; şecerede ağşān ve evrāk müteferriḳ düşdüğü gibi. Ve insān ol şecerenüñ şemeresi gibidür ki şecereden maḳşūd-ı bi’z-zāt olan şemere oldığı gibi ‘ālem-i āfaḳdan daḥi murād ‘ālem-i enfüsdür ki insāndur. Anuñçün insāna ‘ālem-i şağīr didiler. Zīrā muḥtaşar-ı ‘ālemdür. Ve ‘ālemden mu’aḥḥar oldığı ‘ālemüñ ḥavāşşını

⁹⁸ şīrīn : A sīrīn

⁹⁹ Aclūnī, İsmail bin Muhammed, *Keşfü’l-Hafâ*, (thk. Abdülhamid bin Ahmet Hindâvî), Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, 2000, C. 2, s.155

¹⁰⁰ kelāmınuñ : A kelāmuñ

¹⁰¹ müteferriḳa : A müteferriḳ

cem‘ içündür. Zîrâ dimişlerdür ki “el-veledü sırru ebîh” ya‘nî veledde sîret ve şekil peder olduğu gibi âdemde daği şûret ve ma‘nî-i ‘âlem vardır. Zîrâ andan münteħabdur.

Tefekkür ve nazar eyle ki nuṭfe didikleri mâ-i şâfi eczâ-i insândan¹⁰² süzilüb müctemi‘ olduğu gibi insân daği efrâd-ı ‘âlemden yekûn bulmuşdur. Bu cihetden ‘âleme beñzer; ya‘nî esmâ-i ilâhiyye ve şûret cihetinden. Zîrâ ‘âlemde hiçbir isim yokdur ki insân anı câmi‘ olmaya. Ve ‘arşdan taḥte’ş-şerâya dek ne kadar şuver-i muḥtelife var ise insânda anuñ bir numûnesi vardır ki kemâl didikleri bu iki nüshayı birbirine taṭbîk itmekdür. Nitekim Şeyḥ-i Ekber –ḳuddise sırruhu’l-ather- Ḥazretleri’nden ve ğayrıdan tafşîlât-ı ğarîbe vâki‘ olmuşdur. El-ḥâşıl eger nuṭfe ancak bir cüz‘den munfaşıl olmak lâzım gelse veledüñ münâsebeti ancak ol cüz‘i maḥşûşa [82a] olurdu. Eger şeklen ve eger ḥâşıyyeten bu şûretde cem‘iyyet bulunmaz ve sâde ḳalurdı çünkü eczâ-i insâniyye ‘âleme taṭbîk ile ḥalk olunub rûḥ daği cemî‘-i eṭvârdan ‘ubûr itmekle şûret ve ma‘nâ insânda her vech ile cem‘iyyet bulundu. Ve ‘âlemüñ her cüz‘i müstaḳill i‘tibâr olınsa sâde ḳaldı. Ve lâkin benî Âdem birbirine nisbet ile a‘zâ-vâr olduğu gibi şahs-ı ‘âlemüñ daği cemî‘-i eczâsı a‘zâ gibidür ki müctemi‘ olmadıkça ‘âlem daği dinilmez. İşte bu taḳrîrden âdemüñ ‘âlemden ta’ahḥurunuñ vechi bir hoş fehm olındı. Zîrâ bir nesnenüñ terḳîbi müfredâtından sonra ve müfredâtını cem‘ iledür; Eczâdan mürekkeb olan ḥab ve ma‘cûn gibi. Ve bundan zâhir oldu ki nevâtta şecere ve şemere bi’l-ḳuvve mûnderic idi. Anuñçün aña nevât dirlerdi. Şecere ve şemere dimezlerdi. Çünkü ağşân ve evrâḳ zuhûr eyledi. Bi’l-fi’l şecere oldu ve ism-i evvel şecerenuñ ta‘ayyününe göre tebdîl ḳılındı. Zîrâ şecere zâhirde nevât degüldür. Anuñçün ism-i maḥşûş ile müsemmâdur ki şeceredür. Meşelâ bir kimseye Aḥmed dirler, sonra Mollâ¹⁰³ Aḥmed dirler, ba‘de Ahmed Efendi, andan Ḥacî Aḥmed Efendi dirler. Ve Aḥmediyyeti bu eṭvâr ile bile¹⁰⁴ devr ider; nevât olmak şeceriyyet ile devr itdüğü gibi. Velâkin laḳab meşhûr olıcak isim metrûk olduğu gibi şöhret-i şecereye binâ’en ism-i evvel ki nevâtdur; mehcûr olur. Ve

¹⁰² insândan : A insânen

¹⁰³ mollâ : A monlâ

¹⁰⁴ bile : A’da yok

şecere zımnında kalur. Ve şecere kemāl bulub mīve-dār olduḡda nihāyet bidāyete rücū‘ider ki nevātdur. Zīrā her mīve tuḡmdan ḡālī degüldür.

Binā‘en ‘alā haza, şecere her ne ḡadar müstaḡīm olsa ma‘nāda halḡa üslūbunda devri olduḡı¹⁰⁵ gibi şūretde daḡı [82b] inkisārdan ḡālī degüldür. Nitekim Ḳur’an’da ḡamer ḡaḡḡında gelür; “Ḥattā ‘ādeke’l-‘urcūnī’l-ḡadīm”¹⁰⁶ ve bu üslūb üzerine eşyādan bir nesne yoḡdur ki bi’l-āḡara münkesir ve münḡanī olmaya. Zīrā ecsāmdan ibtidā maḡlūḡ olan cirme felek dirler ki müdevverdür. Ve tedvīri her nesnenüñ aḡlına rücū‘una dāldür. Nitekim ḡalḡanuñ ḡāyeti bidāyetine mültakīdür. Ve bu ma‘nāya işāret idüb Ḳur’an’da gelür; “Ve ileyhi türce‘ün”¹⁰⁷ Zīrā rücū‘ itmek maḡall-i ḡisābe olsa daḡı. Nitekim¹⁰⁸ ‘ulemā-i tefsīr zāhib olmuşlardır. Muḡāsib şīḡa-i fā‘il üzerine Allāh Ta‘ālīdür. Nitekim esmā-i ḡüsnādan biri daḡı Ḥasībdür. Ve Ḳur’an’da gelür; “Ve kefā bi’llāhi ḡasībā.”¹⁰⁹ Ve zāhirde melā‘ike vesāḡatıyle muḡāsebe vāḡı‘ olmaḡ ma‘nā-yı mezkūrı münāfī degüldür. Zīrā ‘abdüñ Ḥaḡḡ’a vech-i ‘āmm ve vech-i ḡaşş yüzinden irtibātı vardur ki ‘ulemā-i bi’llāh bilürler.

El-ḡaşıl şecerenüñ ḡāyeti mīve ve mīvenüñ nihāyeti tuḡm olduḡı gibi ‘ālemün encāmı ādem ve ādemüñ ‘āḡıbeti Ḥaḡdur ki kenz-i maḡfī mertebesine rücū‘dur. Ve bu mertebede Bāḡın ve Āḡir isimleriyle mevsūmdur.

Ve bundan fehm olındı ki merci-i insān Ḥaḡ olıcaḡ cemī-i eşyānuñ merci‘i daḡı Ḥaḡdur. Zīrā insān muḡtaşar-ı ‘ālemdür. Nitekim bālāda mürūr eyledi. Ve insān eşḡıyāya ḡöre maḡzar-ı Celāl olmaḡ bizzāt Ḥaḡ’dan bu‘dunı iktizā itmez. Anuñḡün dünyāda Ḳur’ān’da kendini ma‘ıyyet ve aḡrabiyyet ile vaşf eyledi.

¹⁰⁵ olduḡı : A olduḡı

¹⁰⁶ “... Sonunda o hurma salkımının [aḡaḡta kalan] yıllanmış sapı gibi olur.” Yâsin 39

¹⁰⁷ “Oysa siz de yalnızca O’na döndürüleceksiniz.” Yâsin 22

¹⁰⁸ nitekim : İ2 nitekim ba‘z-ı

¹⁰⁹ “Hesap sorucu olarak Allah yeter.” Ahzab 39

Pes, şakī için Na‘īm şıfâtı yokdur; ta‘ām ve şarāb ve libās ve nikāh ve emsālî gibi. Velâkin mürûr-ı ahkâbdan sonra Na‘īm zâtı vardır. Yâ‘nî Hakk’ı ism-i Celâl âyînesinde müşâhede idüb ma‘rifet-i ilâhîye hâşıl [83a] olsa gerekdür ki ol ma‘rifet ve müşâhede mü’mînler dünyâda hâşıldur. Nazar eyle ki müddet-i kalîlede bu ma‘nânın huşûli müyesser iken cehl ü gâflet sebebiyle ‘azâb-ı elimde kaldılar. Zîrâ cehennem dârü’l-‘azâbdur ki ‘azâbına inkıtâ‘ yokdur. Nitekim cennet dâru’s-sevâbdur ki anuñ dahi şevâbına inşirâm yokdur.

Gel imdi ‘âlem-i aşla ihtiyârûnla rücû‘ eyle. Tâ ki zencîrden halâş olasın ve evliyâ ile bile mukarreb-i dergâh olasın. Nazm:

[Mefâ‘ ilün / Mefâ‘ ilün / Mefâ‘ ilün / Mefâ‘ ilün]

1. Bu ‘âlem bir şecer insân olupdur mîvesi anuñ
Alur bu mîveden lezzet dimâğı cümle eşyânıñ
2. Nevâtıñ çünkü seyri ire encâma döner aşla
Anuñçün Hakk’a rācî‘dür kamu efrādı insânıñ
3. Bu bir âteşdür anda âb olur encâmda peydâ
Yüri seyr eyle şahrâyı içinde tenüñ zindânıñ
4. Qo ‘aqlı ‘ışka vü keşfe iriş¹¹⁰ kim bundadur ‘âlem
Eger âdem iseñ dünyâda tekmîl eyle ‘irfânun
5. Seni a‘mâ iden Hakk’dan gözüñdür bağ ne sırdur bu
Gel imdi çeşm-i hissi yum uyar var dîde-i cânıñ

¹¹⁰ iriş : A ir

6. Egerçi¹¹¹ yokdur esrâr-ı Hudâ'nun hadd ü pâyânı
Çıkar cevherlerin Hakkî yûri deryâ-yı ma' nânun

[NÛR-I VAHDET]

‘İnde’ş-şabâh vârid olan beyt-i Türkîdür ki tahayyül ve tefekkürden hâric bir emr-i ‘acîbdür:

Vekîl-i mutlak olub âf-tâb-ı vahdetden
Gelür huzûrına her dem eşer sa‘âdetden

Ya‘nî âf-tâbuñ vech-i arzda pertevinden âşârı oldığı gibi ‘âlem-i vahdetün dağı arz-ı kalbde âşâr-ı hasenesi vardır ki ‘ulûm ve ma‘ârif-i hakîkiyyedür. Ve ‘âlem-i vahdet ehadîyyet-i zâtiyyedür ki cemî‘-i keşrât anuñ sırrını müstemildür. Zîrâ¹¹² keşretde bir nûr-ı [83b] vahdet vardır ki ol keşret ol vahdet ile kâ’imdür. Ve anuñ zulmeti nûr-ı vahdet ile zâ’ildür. Ve bu vahdetler¹¹³ merci‘i vahdet-i aşliyyedür. Velâkin vahdet-i aşliyyede tecezzî yokdur. Belki hisse hisse görindüğü kavâbilün te‘addüdindendür. Meşelâ pertev-i şems, nûr-ı vâhiddür ve lâkin bihasebi’l ma‘ârih eşî‘a-i müte‘addide görünür. Ve bu ma‘nâyı bu vech ile fehm itmeyenler ilhâda düşerler ve herkesde tañrıdan birer hisse vardır dirler. Ma‘a hâza Hakk birdür ve tecellîsi dağı emr-i vâhiddür. Velâkin senün ta‘ayyünün revzenesinden olan ‘akse nazar idüb ol nûr bendedür dirsın. Ma‘a hâza cemî‘-i ‘âlem dağı bu sözi söyler.

¹¹¹ egerçi : A eger

¹¹² zîrâ : A zîrâ her İ2 zîrâ her

¹¹³ vahdetler : İ2 vahdetlerin

Pes, nefis-i nūrda¹¹⁴ te‘addüd yokdur. Belki te‘addüd görünmek senün cānibündendür¹¹⁵. Çünki nūr-ı tevḥīd ile çeşm-i başiretün pür ola, ol vakıdde ne seni görürsin ve ne ğayrı. Ve görseñ daḥi eḥadiyyet nazarı ile nazar idince şirkden ḥalāş olur ve şiddik olursın. Ve şiddik olmadıkça zendeḳadan necāt bulmazsın. Fe’fhem cidden!

Ve bu kelāmda işāret vardur. Evvelkisi budur ki; vezīru’l-vüzerā-i sulṭān-ı a‘zamuñ, vekīl-i muṭlaḳ oldığı gibi āşār-ı ilḥām daḥi āf-tāb-ı vaḥdetün vekīlidür. Zīrā Ḥaḳḳ’a göre nüzūl ve şu‘ūd yokdur. Belki anuñ nüzūli āşār-ı ḥaḳikatün zuḥūrı iledür. Nitekim her seḥer felek ḳamere nüzūl ider. Ve dimişlerdür ki; “el-ān ‘alā mā kāne ‘aleyh.” Ya‘nī Ḥaḳ Ta‘ālā’nuñ mertebe-i zātda tenezzühi ke’l-evveldür ki ‘ālemlerden ğanīdür. Belki eşyāya ‘aks iden āşār-ı esmā ve şıfātıdur. Nitekim sulṭānuñ memleketinde āşār-ı esmāsı zāhir ve kendi muḥtefidür. Fe’emmā gözi olan ‘adlde ‘ādili görür, zulmde zālimi gördüğü gibi. Ve eşerden mü’essire intikāl ider. [84a] Ve şol ki a‘mādur ne görür ne bilür. Nitekim evliyānuñ kerāmet-i ‘ilmiyyesi Ḥaḳ ile olan mu‘āmelelerine delīldür. Fe’emmā ‘ulūm-ı resmiyye erbābı anı ta‘allūm ile ḥāşıl olur zann idüb ‘ulūm-ı şınā‘iyyeye ilḥāḳ iderler. Heyhāt! Belki ilḥāmāt-ı ilāhiyye maḥż-ı ilḳā ile ḥāşıldur; kesb ile degül. Eger kesb ile taḥşiline imkān var ise varsunlar anlar daḥi kesb ve taḥşil itsünler.

Gel imdi mücerred kütüb ve resā’il mütāla‘asına ḳanā‘at itme. Belki levḥ-i maḥfūzdan aḥz itmege daḥi sa‘y eyle ve işi uşūli ile tut. Ve illā maḥrūm olursın. Nazm:

[Fā‘ilātün / Mefā‘ilün / Fe’ilün]

1. Bulagör ḳābil-i cilā mir’āt
Seng-i bed-gevheri yabāna at

¹¹⁴ nūrda : A nūrdan

¹¹⁵ cānibündendür : A cānibindendür

2. Gördün ise elifde noktayı ger
Zarar itmez saña ülûf ü mi'ât

Ve saña bir mişâl daği şems ile kamerdür ki kamerde olan nûr şemsün pertevinün 'aksidür. Ve illâ şems nûr-ı şa' şa'ânîsi ile muhtecibdür. Ya' nî nûrınun bu kadar zuhûrı var iken yine göz anı görmez. Fe emmâ zulmet-i leylde kamer görünür. Zîrâ nefis zulmet-i leyl ve vech-i kamerde olan kelef âyîne zahrında olan kurşun gibidür ki ol kurşun olmasa âyîne şûret göstermez.

Ve kezâlik zulmet-i şebah ya' nî vücûd-ı hissî olmasa nûr-ı şa' şa'ânî müşâhedesine gönül tâkat getürmez. Belki ol zulmet aña tılâ' gibi olub anuñ perdesinden görünür. İşte buradandır ki imkân mertebesi Hakk'a âyinedür dirler. Anuñcün cennetde bile zâ'il olmaz. Ve Hakk'a rü'yet ol mertebeden hâşıl olur ki mazhâr-ı rubûbiyetdür. Nitekim hadîşde gelür: "İnneküm seteravne Rabbeküm."¹¹⁶

Ve âfâkda kamer ve enfüsde kalb daği mer-tebe-i [84b] rubûbiyete dâ'irdür. Ve tecellî-i berķi¹¹⁷ didikleri berķ-i hâţîf gibi ânî nesnedür ki maţla' -ı dilden tûlû' ve gurûbı ân-ı vâhiddedür. Anuñcün kalb muhterik olmaz. Ve illâ kalb degül belki kâlîba daği sârî olur. Nitekim tecellî-i Tûr nefis-i Tûr'a ve Mûsâ'ya -'aleyhi's-selâm- sârî oldu ki Mûsâ ol maķâmda kalb-i Tûr gibi idi. Egerçi tecellî nefis-i kâlîb tarafından peydâ oldu. Nitekim Kur'an'da gelür: "Felemmâ tecellâ Rabbhû li'l-cebel."¹¹⁸ Ya' nî felemmâ tecellâ'r-Rabbû li-Mûsâ dinilmedi. Belki vâdi-i imânda nefis-i şecereden tecellî vâķi' olduğı gibi Tûr'da daği nefis-i Tûr'dan vâķi' oldu.

¹¹⁶ Buhârî, Mevâķitü's-Salât, 554

¹¹⁷ tecellî-i berķi : İ2 tecellî[-i] berķi

¹¹⁸ "Rabbi dağa tecelli edince..." A'râf 143

Pes, Mūsā alb-i ‘lem olduėı cihetden min-vechin alb r ve r aa alb¹¹⁹ gibi oldu. Ve tecell nefis-i r’a vki‘ olmaėla orada Ms fk ve r enfse bezede. Ve nr- enfsden fka sereyn eyledi. Ma‘ a hza nefis-i r’a vki‘ olan tecell alb-i Ms’ya daėı vki‘ oldu. Anun ‘‘Felemm arra Ms a‘ i’’¹²⁰ dinildi. Ve bundan zhir oldu ki nefis-i tecell birdr. Velkin r ile Ms’ya gre mutelifdr ki anula birin zhiri ve birin btn yandı. Ve lb- Ms daėı albe tbi‘ olub urr itdi. Ntekim vat-i vaėyde enbiyya istilk vki‘ olur. F‘ lem zlik. Nazm:

[Mstef iln / Mstef iln]

1. te belrdi cnda
Gel yanalum gel yanalum
‘Ia db her nda
Gel yanalum gel yanalum
2. Yanmağdan itme gel azer
Pervneye eyle nazr
l olalum mnend-i zer
Gel yanalum gel yanalum
3. r’a irb nr- Cell
İtdi vcdum py-ml
Nr oldu nra n me’l
Gel yanalum gel yanalum
4. Yanub yağlsun o vcd

¹¹⁹ alb : İ2 lb

¹²⁰ ‘‘Ms da bayn dt.’’ A’rf 143

İtsün gönül Hakk’a sücüd
Her yüzden ine feyz ü cüd
Gel yanalum gel yanalum

5. Yağ cân u dilde âteşi
Yanmak durur [85a] ‘âşık işi
Hakkî’yı diñle ey kişi
Gel yanalum gel yanalum

İkincisi istiğrâkdur ki “Gelür huzûrına her dem” ‘ibâretinden me’hûzdur. Mağsûd ‘ilm-i ilâhîniñ her vakitde vürüd [ve] teceddüdidür¹²¹. Zîrâ istivâ-i yevmeynde ğabn vardır. Ve yevmeynden murâd âneyndür. Nitekim bâlâda mürûr eyledi. Ve ‘ilmüñ tevârüdi huzûruñ dañi isti‘âb-ı evkât itdüğünü müstelzimdür. Ve şühûd-ı dâ’im mañlûb-ı kümmeldür. Egerçi derecât-ı muhtelifesi vardır. Ve hadîşde gelür: “Ve es’elûke lezzete’n-naẓari ilâ vechike’l-kerîm ebeden dâ’imen sermedâ.”¹²² Ve yine gelür: “Şımfun min ehli’l-cenneti lâ yestetiru’r-Rabbü ‘anhüm.”¹²³ Bu ğod ma’lûmdur ki her kemâl-i uhrevî şûret-i ħâl-i dünyevîdür. Ya’nî dünyâda ħâşıl olmayan kemâl âĥiretde ħâşıl olmaz. Bu sebebdendür ki âĥiretde kümmel-i evliyâyâ ve cemî‘-i enbiyâyâ ħâşıl olan ‘adem-i istitâr dünyâda olan istiğrâkuñ şemere ve şûretidür. Ve lezzet-i naẓar i’tidâl-i ħâldedür ki “ķābe ķavseyn”üñ ħükmidür. Zîrâ ciheti Hakk ve ħalkı câmi‘dür. Zîrâ maĥcûbda cânib-i ħalk ve ehl-i fenâda cânib-i Hakk ğâlib olmağla iki şûretde dañi müşâhede mefkûddür.

¹²¹ vürüd [ve] teceddüdidür : İ2 vürüd ve teceddüdidür

¹²² Taberânî, Ebu’l-Kasım Süleyman bin Ahmed, *ed-Duâ’i li’t-Taberânî*, (thk. Mustafa Abdülkadir Atâ), Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994, s.199

¹²³ Taradığımız kaynaklarda zikredilen hadise rastlanamamıştır.

Üçüncüsü ‘ilm-i ilāhīnün eşer-i sa‘adet olduğudur. Zīrā Hādī isminden gelür. Ve zavāhir ile telfīki kâbildür. Muẓıll isminde olanların hâlleri ise eşer-i şekâvetdür ki istidrâcdur.

Pes, sa‘îdün imdâdı ism-i Raḥīm’ dendür ki hükmi hâşdur. Ve şaḥīnün i‘āneti ism-i Raḥmân’ dandır ki hükmi ‘âmdur. Anuñçün Qur’ân’da gelür: “Vesi‘at raḥmeti külle şey’in.”¹²⁴ ya‘nī raḥmet-i vücūd cümleye şâmil olduğu gibi raḥmet-i imdâd daḥi böyledür. Nitekim Qur’an’da gelür: “Küllen nümiddü hâ‘ülâ’i ve hâ‘ülâ’i min ‘aṭâ’i Rabbik.”¹²⁵ ve yine gelür: **[85b]** “Fe’lyemdüd lehü’r-Raḥmânü meddâ.”¹²⁶

Ve muḳteẓâ-yı rubûbiyyet daḥi budur. Zīrā Rabbü’l-‘âlemīndür ki mü’mīn ve kâfir ve muṭī‘ ve ‘âşī ‘âlemde dâḥıldür. Sü’âl olunursa ki ‘ilm-i ilāhī ile ğayruñ ve Hādī ile Muḍıll’ün farkı nedür ki Muḍıll isminde olanlar daḥi nice ma‘ârif ve ḥavâriḳ gösterürler? Cevâb budur ki teḳavvī ve ‘amel-i şâlih ve sülûk üzerine mebnī olan ma‘ârif-i Ḥaḳḳa ve mâ‘adâsı ma‘ârif-i şeyṭâniyyedür. Ve ḥavâriḳ ‘âdât-ı istidrâc ṭarīḳıyla daḥi olur. Zīrā nefḥ-i rûḥda eşkıya daḥi dâḥıldür.

Pes, ba‘ż-ı memkûrlerden âşâr-ı kemâlât-ı rûḥâniyye şâdır olmak ba‘id degüldür. Ḥattâ küfrden bile şâdır olur. Nitekim erbâb-ı riyâzet olan ruḥbândan meşhûrdur. Velâkin merâtibi fark itmege başiret-i ḳaviyye ister. Ve ‘âmme-i nâs a‘mâ oldukları cihetden fark idemezler. Zīrā hiss-i beşerîleri ğâlibdür ki umûr-ı maḥsûseye ṭalmışlardır. Bu vecihden nerede ḥâriḳ-i ‘âdât¹²⁷ görürlerse ḥaḳ olmak ḳann iderler. Ve buradan didiler ki “el-‘Avâmmu ke’l-hevâmm.” Ya‘nī ‘âvâm-ı nâs ḥaşerât maḳûleleridür ki bî-i‘tibârlar ve fâ‘idelerinden zararları çokdur. Ḥattâ her ḥâriḳ-i ‘âdât

¹²⁴ “Raḥmetim her şeyi kuşatmıştır.” A’râf 156

¹²⁵ “Hepsine, bunlara da ötekilere de Rabbinin ihsanından kesintisiz veririz.” İsrâ 20

¹²⁶ “Raḥmân ona bir süre versin.” Meryem 75

¹²⁷ ḥâriḳ-i ‘âdât : İ2 ḥavâriḳ-i ‘âdât

şâdır olan kimsenün başına üşürler ve sâ'irleri¹²⁸ daği zebğ ve dālāline bā' iş olurlar. Zīrā idrākāt-ı 'ākliyyeden'āriler ve kitāb ve sūnet ile fark ve temyīzden 'ācizlerdür. “Ülā'ike ke'l-en'āmi bel hūm eḍall”¹²⁹.

Nazm:

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün]

1. Şu kim Yūsuf yüzinde ānı görmez anı n'eylerler
Açılmazsa başiret bu ten ü bu cānı n'eylerler
2. Çü ādem şūret-i Hāḫdur ḫamu esmāyı cāmi' dūr
Bu esmāda müsem mā bilmeyen nādānı n'eylerler
3. Riyāzatdan murād olan şühūd-ı Hāzret-i Hāḫdur
Mücerred ekl ü şürbi terk iden ruhbānı n'eylerler
4. Kemāl-i ādemī 'ışḫa irişmekdür bu 'ālemde
Bu hāletden[86a] ḫaberdār olmayan ḫayvānı neylerler
5. İçer tıfl-ı tarīḫat şīr-i feyz-i ma' rifet Hāḫḫī
Ki bu feyz olmasa dilde ṭamarda ḫanı neylerler

[VE ONLARI YARATTIKLARIMIZIN ÇOĞUNDAN ÜSTÜN KILDIK]

¹²⁸ sâ'irleri : A sâ'irlerün İ2 sâ'irlerün

¹²⁹ “Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha şaşkıncırlar.” A'râf 179

Kāle'llāhu sübhānehū: “Ve feddālnāhüm ‘alā keşirin mimmen ḥalaḳnā tafḍilā.”¹³⁰
Şeyḥ Necmüddīn Dāye –ḳuddise sırruh- “keşir”i melā’ike üzerine ḥaml eyleyüb bu
vech ile insānı melā’ike üzerine tafzīl eylemişdür.

Pes, tenkīr melā’ikenüñ fī nefsi’l-emr ziyāde keşretine delālet ider. Zīrā anlar
‘ammāru’s-semāvātdur. Ve semāvātdan bir mevzi‘ yokdur ki melā’ikeden anuñ ‘āmiri
olmaya. Çünkü ecrām-ı ‘ulviyye ecrām-ı süfliyyeden evsa‘ dur. Lā-cerem ḥalkı daḥi ehl-
i arzdan ekşerdür. Ve ba‘z-ı küberā daḥi buyurmuşlardur ki melek insāndan eşref
degöldür. Zīrā insānuñ cüz’idür. Cüz’ ise külden efḍal olmaz. Ve ekşer-i ‘ulemā bunun
üzerinedür ki insān neş’et cihetinden ve melek menzilet yüzinden ekmeldür. Zīrā du‘ā-i
Nebevī’de gelür ki: “Vec‘ alenī nūrā.”¹³¹

Ya‘nī melā’ike gibi nūr olmağı taleb eylediler. Eger melā’ikenüñ nūrāniyyetini¹³²
anlara şeref ziyāde virmese efḍalü’l-enbiyā lisānından nūrāniyyet maṭlūb olmazdı. Ve
ba‘z-ı ehādiş-i ḳudsiyyede gelür ki: “Men zekeranī fī mele’in zekertehū fī mele’in
ḥayrun minhüm.”¹³³ Ya‘nī mele-i şāniden mūrād melā’ikedür ki ḥayriyyet ile mevşūf
oldılar. Ve muṭlaḳ melā’ike efḍal olıcaḳ ervāḥ-ı ‘āliye ki müheyyemūn dirler; bi
ṭarīḳi’l-evlā efḍal olurlar. Zīrā anlar şühūd-ı Ḥaḳ’da müstaḡraḳlerdür. Ve ḥadiş-i
mezkūrda bu faḳīre lāyiḥ olan budur ki; zikir ki nisyān muḳābelesindedür.

Fī’l-ḥaḳīḳa maḥcūb ḥālīdür. Güyā demek olur ki bir kimse benden maḥcūb ve beni
maḥcūblar ve ḡāfiller arasında zikr eylese [86b] ben anı anlardan ḥayırlı ṭā’ife arasında
zikr iderüm ki ervāḥ-ı ‘āliye-i ehl-i kemāl ve mükāşif ve müşāhid-i ḥüsn ü cemāldür. Bu
ma‘nāya melā’ike beşerden efḍal olmaḳ lāzım gelmez. Belki insānuñ ekāmili nāḳışları
üzerine mufaẓẓal olmaḳ lāzım gelür. Bu ise müttefeḳun ‘aleyhdür. Anuñçün şiddīḳlar
şühedā üzerine ve enbiyā daḥi şiddīḳlar üzerine taḳdīm olunmuşdur. Nitekim Ḳur’ān’da

¹³⁰ “Ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.” İsrâ 70

¹³¹ Müslīm, Kitābu Salāti’l-Müsâfirine ve Kasrihâ, 763

¹³² nūrāniyyetini : A nūrāniyyeti

¹³³ Buhârî, Tevhîd, 15

gelür: “Fe ülâ’ike me‘ allezîne en‘ amallâhu ‘ aleyhim mine’n-nebiyyîne ve’s-şiddikîne ve’s-şühedâ’i ve’s-şâlihîn.”¹³⁴

El-hâşıl muḳarrabûn ebrârdan efḍaldür. Anuñçün şarâb-ı tesnîmi ğayr-ı memzûc iḳerler. Ebrârün şarâbı ise memzûcdur, şırf degüldür. Ve ebrâr “ḳâbe ḳavseyne” ehlidür. Muḳarrabûn ise “ev ednâ”yı aña zamm itmîşler ve ḥalḳla Ḥaḳ’dan ve bi’l-‘aks muḥtecib olmamışlardur¹³⁵ ki anlara istiğrâḳ-ı dâ’im ehli dirler. Ve Âdemüñ şecere-i vücûddan mîve gibi olması daḥi melekden efḍaliyyetini iş‘âr ider. Zîrâ melek yapraḳ meşâbesindedür. Nitekim Ḳur’ân’da gelür: “Ve yesteğfirillezîne âmenü.”¹³⁶ Ya‘nî melâ’ike mü’mînler iḳün istiğfâr iderler. İstiğfâr ise ğufr ve setr taleb itmekdür.

Pes, yapraḳ mîve’i¹³⁷ setr itdügi gibi melek daḥi insânı setr itdi. Çünki mîve yapraḳdan efḍaldür. Lâ-cerem insân daḥi melekden ekmeldür. Fe‘ lem zâlik. Nazm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilün]

1. Ḳıble-ğâh-ı ehl-i dildür küşe-i miḥrâb-ı ‘ışḳ
 Ḳâbe ḳavseyne tutubdur yüzlerin erbâb-ı ‘ışḳ
2. Feyz-i ‘ışḳı bulmadı şadrında aşlâ bir melek
 Âdeme açıldı dest-i ḳudret ile bâb-ı ‘ışḳ
3. Ṭalsa ger deryâ-yı hefte bulmaz anı hîç kes
 Baḥr-i dilde bulunur ancak dūr-i nâyâb-ı ‘ışḳ

¹³⁴ “Allah’ın kendilerine lütuflarda bulunduĒu peygamberler, sıddıklar, şehidler ve sâlih kişilerle beraberdirler.” Nisâ 69

¹³⁵ olmamışlardur: A olmuşlardur

¹³⁶ “Ve mü’mînlerin bağışlanmasını dilerler.” Mü’mîn 7

¹³⁷ mîve’i : A mîveyi

4. Şeyhler bî-vecd ü hâlet hâlden hâlî mürîd
Rûh yokdur tekyelerde [87a]kandedür aşhâb-ı ‘ışk
5. Meşk-leb¹³⁸ kalma leb-i deryâda zâhid tut nefes
Mürğ-ı âbî-veş cihânda olagör ğark-âb-ı ‘ışk
6. Bu ‘acûz-ı dehr da‘ vâyı kusun ehl-i dile
Merddür Hakkî yeñilmez kimseye Sührâb-ı ‘ışk

[GELMEDİ KİMSE HİÇ ANUÑ MIŞLI
‘ÂLEMÜ’L-ĞAYBDUR ANUÑ AŞLI]

Leyletü’l-eḥad verade hazâ’l-beyti’t-Türkî:

Gelmedi kimse hiç anuñ mişli
‘Âlemü’l-ğaybdur anuñ aşlı

Nefy-i mişliyyet min ba‘zı’l-vücūhdur ki ‘ilm-i ilāhīye dā’irdür. Nitekim ‘âlemü’l-ğayb aña qarînedür. Ve ‘ilm-i ilāhî daḡi vücūh-ı muḡtelife üzerinedür. A‘lemü’l-ḡalḡ Rasūlullāhdur –ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem- ki aña nisbetle sā’irūñ ‘ilmi yedi deryādan bir ḡatre gibidür. Ve evliyānuñ daḡi enbiyāya göre ve ‘umūm-ı mü’mīnīnūñ daḡi evliyāya nisbetle bu üslūb üzredür. Zīrā ‘ilm-i ilāhî tecerrüde tābī‘dür. Ḥavāṣṣ u eḡaṣṣuñ ise āyīneleri sā’irlerden mücellā ve derūnları ta‘allūḡāt-ı māsivādan ziyāde mu‘arrādur. Nitekim āyāt ve eḡādīs aña dāldür. Meṣelā “Ve tebettel ileyhi tebtīlā.”¹³⁹ Ve daḡi “Ḳulillāhu ṣūmme z̤erhūm.”¹⁴⁰ Ve daḡi “Eleysallāhu bikāfīn

¹³⁸Meşk-leb : A Ḥušk-leb

¹³⁹ “Bütün varlığınla O’na yönel.” Müzemmil 8

¹⁴⁰ “Sen “Allah” de, sonra onları bırak.” En’ām 91

‘abdeh.”¹⁴¹ Ve emşâli, Cenâb-ı Nebvî’nün Hakk’a inkıta‘-ı tammına delâlet ider. Huşûşan ki müşâhede yüzinden olan ma‘rifet kevnine lemhadan inkıtâ‘a mevķûfdur. Anuñçün kimine envâr-ı melekût ve ba‘zına andan teraķķî hâşıl olub esrâr-ı ceberût ve niceleri dağı a‘lâya şâ‘id olub ğuyûb-ı ‘âlem-i lâhût münkeşif olur. Nitekim ‘âlemü’l-ğaybda aña remz vardur. Ya‘nî Allâh Ta‘âlâ’ya göre ğayb yokdur. Belki ğayb bize nisbetledür ki kimi melekûta ve kimi ceberûta ve kimi lâhûta nâzırdur. Ve her kimde ki bu ğuyûba isti‘dâd [87b] ola; Allâh Ta‘âlâ anı ya‘nî ol ğuyûbı şehâdet mertebesine tenzîl ider. Ve ol kimseyi kendi ma‘lûmâtına vâķıf kıılır. Vâķıf olan dağı ‘âlim’ül-ğayb olub şıfat-ı ilâhiyye ile muttaşif olur. Velâkin bundan cemî‘-i ğuyûba ‘ilm lâzım gelmez. Ve ‘ilm dağı binefsihî degüldür. Belki ta‘rif-i ilâhî iledür.

Pes, muṭlaķâ ‘âlimü’l-ğuyûb Allâh Ta‘âlâdür ki cemî‘-i efrâd-ı ğuyûbı bilür. İnsân ise “Ve lâ yuḥîṭüne bişey’in min ‘ilmihî illâ bi-mâ-şâ”¹⁴² mûcibince ta‘rif olındığı¹⁴³ kadar ğayba muṭṭali‘ olur.

El-hâşıl, ‘abdüñ şıfat-ı zâtiyyesi cehldür. Ya‘nî imkânı mertebesinüñ ḥükmi cehl-i muṭlaķdur. Şoñra ifâza-i ‘ilm vâķı‘ olmuşdur. Nitekim bâlâda “İnnâllâhe ḥalaķa’l-ḥalka fî zulmetin”¹⁴⁴ ḥadîşinde mürûr itdi. Zîrâ zulmetden murâd ya zulmet-i ‘adem veya zulmet-i cehldür. Ve reşş-i nûrdan maķşûd ifâza-i vücûd veya ‘ilmdür. Nitekim buyurur “Şümme raşşe ‘aleyhim min nûrih.”¹⁴⁵ Nażar eyle ki ebu’l-beşer Âdem - ‘aleyhi’s-selâm- ‘anâşırdan taḥmîr olınduķda cemâd mertebesinde idi. Şoñra nefḥ-i rûḥ vâķı‘ olduķda ḥayât buldı. Şoñra ta‘lîm-i esmâ olındıķda ‘âlim dinildi.

¹⁴¹ “Allah kuluna kâfi deĝil mi?” Zümer 36

¹⁴² “O’nun ilminden hiçbir şeyi -dilediĝi müstesnâ- kimse bilgisi içine sığdıramaz.” Bakara 255

¹⁴³ olındıĝı : A olındıĝı

¹⁴⁴ Tirmizî, İman, 18

¹⁴⁵ Tirmizî, İman, 18

Pes, ‘ilm zātuñ şıfāt-ı şerīfesinden oldu. Ve zātdan murād mertebe-i ūlāda rūh-ı zātî ve mertebe-i şānīde rūh-ı insānīdür. İşte buradan mışrā‘-ı şānīnün ma‘nāsı daḥi mütebeyyen oldu. Ya‘nī insānuñ vālidi rūh ve rūhuñ vālidi daḥi nūr-ı Hāḫdur.

Pes, aşl-ı insān bu ma‘nāya Hāḫdur. Ve rūh-ı zātî mertebesinde olan ḫayātı ‘avāmm-ı nāsa ḫafî ve ḫavāşşa göre celīdür. Zīrā ḫavāş başiretle bātına nāzar ider. Bu cihetden ‘ālem-i ḥiss aña perde olmaz. Ve insānī mertebesinde [88a] ḫayātı cümleye zāhirdür. Zīrā rūh-ı insānīnün şu‘āsından rūh-ı ḫayvānī vücūd bulub mebd-e-i ḥis ve ḫareket oldığı cihetden arz-ı beden āşār-ı rūh ve envār-ı ḫayāt ile işrāk itmişdür. Fe sübhāne’l-Ḳādir.

Nāzar eyle ki bir ‘azmı ki ḫulaḫdur; mazḫar-ı sem‘ kıldı. Ve bir şaḫmı ki gözdür; maṭla‘-ı nūr-ı nāzar kıldı. Ve bir laḫmı ki dildür; menba‘-ı feyz-i nuṭṭ eyledi. Ve eger ‘umūm ūzre tecellî kılsa eczā-i bedenün cümlesi sem‘ ve başar ve lisān olur. Ve ḫulaḫ görür ve göz işidür ve lisān ‘aql gibi idrāk eyler. İşte bunlar cihet-i leṭā’ife dā’irdür ki ba‘z-ı enbiyāya ve kümmel-i evliyāya ḫāşıl olmuşdur. Anuñçün Hazreti Mūsā -āleyhi’s-selām- kelām-ı Hāḫḫ’ı cemī‘i cihātından işitdi. Ve Rasūlullāh -şallallāhu ‘aleyhi ve sellem- cümle-i eczāsından gördi. Bu cihetden ḫālet-i şalātta ḫafasından daḥi idrāk iderdi. Ya‘nī namaz içinde yüz ile ḫafa aña bir olurdu. Ve her cānibinden idrāk ve müşāhedeye mānī‘ ḫalmazdı. Nitekim muḫāzāt-ı ilāhiyyenün ḫükmi budur. Ya‘nī¹⁴⁶ bir kimse Hāḫ ile rū-be-rū olsa cihāt-ı sitteden münselih olur. Zīrā Hāḫ’da cihet olmaz. Belki mekān ve zamān ta‘ayyüne tābī‘dür, müte‘ayyine degül. Çünkü müte‘ayyinün tecellisinden cihet-i ta‘ayyün fenā bula; ‘abd Mevlā hey’etiyle zāhir olur ki ıtlāḫdur. Ve aña aşlā bir ḫayd ḫalmaz. İşte ṭayy-i zamān ve mekān itmek buradan ma’lūm olur ki ta‘ayyün-i bedene bakılsa ḫaṭ‘-ı rāh itmek zamāna mevḫūfdur. Anuñçün sâ’āt ve eyyām taḫdīr olunmuşdur. Ve ıtlāḫ-ı rūḫa nāzar olınsa insān-ı kāmīl rūḫu’l-emīne döner ki Cibrīl -‘āleyhi’s-selām- bir lemḫada Sidretü’l-Müntehā’dan ḫücre-i ‘Ā’işe’ye nüzūl iderdi.

¹⁴⁶ Ya‘nī : A’da yok

Ma‘a hāzā, tayy itdūgi mesāfāt nice biñ yıllık yoldur. Buradandur ki dirler; “Sefer-i [88b] rūhānide kurb ü bu‘d-i menzil yokdur.” Zīrā ‘ālem-i leṭāfetdendür. Keşf ise lāṭife hicāb olmaz. Bu cihetdendür ki müteravḥin olanlar dīvārdan içeru dāḥil olurlar. Ma‘a hāzā keşifde daḥi cihet-i leṭāfet vardur ki bu yüzden laṭif ile mücānislerdür. Egerçi keşāfeti cānibine nāzar olinsa cihet-i münāsebet yokdur.

Ey ‘Ārif! İşte bu maḳāmdan sen seni ve Rabbiñi fehm idersin. Zīrā mādāmki sen sensin. Ve ‘ālem-i imkānda sen Rabbūñ ile cihet-i münāsebet yokdur. Zīrā Rabbūñ Vācibü’l-Vücūd ve sen mümkünü’l-vücūdsın. Ve vücūbla imkānuñ nisbeti nūrla zulmetüñ nisbeti gibidür. Ve nūr zulmetüñ zıddı oldığı cihetden gerçi biri biriyle mütebeyyin olur. Fe‘emmā eḥadühümā āḥaruñ ‘aynı veya delili degüldür. Belki nūra delil olan yine nūrdur. Meşelā vech-i arzda olan pertev-i şemsdür ki şemse delildür. Zīrā anuñ eşeridür. Yoḥsa sāye degüldür. Zīrā sāye bir hicāb-ı keşifden nāşidür.

Pes, zıll ile zū’l-zıllūñ münāsebeti nūrla nūruñ münāsebeti gibi degüldür. Ve bu eşyāya zılāl’uz-ḫalāl didiler. Zīrā a‘yān-ı şābite tecellī-i ilāhīnūñ zılāli ve eşyā-i ḥārice daḥi a‘yānı şābitenüñ zılālīdür. Ve bu cümle zılālāt Ḥaḳḳ’a sücūddadur. Şol cihetden ki zıll, zū’l-zıll ile devr eyler ve aña tābi‘ olur. Ve çünki seyrüñ ‘ālem-i vücūba teraḳḳī eyleye, ol vaḳitde vācibi vācib ile seyr idersin. Bu cihetden dirler ki, Ḥaḳḳ’a delil olan Ḥaḳḳdur. Ve Ḥaḳḳ’ı bilen daḥi Ḥaḳḳdur. Zīrā Ḥaḳḳla ḥalḳ arasında münāsebet yokdur. Egerçi ki irtibāt-ı ma‘nevī vardur. Ḥadīdle mıḳnāṭis ve şıfat ile mevşūf irtibātı gibi.

Sü‘āl olunursa ki seyr-i vücūba ḳādir olan kimse imkāndan vücūba münḳalib olmak lāzım [89a] gelür. Zīrā seyri başār-ı Ḥaḳ iledür. Cevāb budur ki inḳılāb ve istiḥāle memnū‘dur. Velākin evşāf-ı ‘abd bi’l-küllīyye fenā bulduḳda müşāhede nisbeti daḥi fenā bulur. Ve ṭālib-i müşāhede olan¹⁴⁷ “Ḳābe Ḳavseyn” mertebesine nüzül ider ki mertebe-i imkāndur. Ve mertebe-i imkān müşāhedeye āyine gibidür.

¹⁴⁷ olan : İ2 olan kesi

Pes, Hâk bu âyînenen kendi zâtını seyr ider ki aña isticlâ dirlir. Nitekim pâdişâh kendi esmâsını merâtibinde seyr ider. Ve ol merâtib aña âyîne gibi olur. Meşelâ vekâlet-i muṭlaḳa ve imâret ve ḳazâ ve fetvâ ve emşâli gibi. Fe’fhem cidden. Nazm:

[Müstef’ ilün / Müstef’ ilün / Müstef’ ilün / Müstef’ ilün]

1. Ey kibriyâ-i zâtuña ‘âlem ridâ oldu senüñ
Senden saña ‘âyînedür her cevher-i ferdi anuñ
2. Mümkün benüm vâcib senüñ zât-ı ḳadîmüñdür ebed
Ḳılduñ tecellîden dili ma’ mûr u oldu meskenüñ
3. Bu kîse-i imkânda itdüñ zer-i sırruñ nihân
Her dâne-i şun‘ uñda var maḥşûlden biñ ḥırmenuñ
4. Şun‘ -ı bedî‘ uñ bâğına esmâyı ezhâr eyledüñ
Erbâb-ı zikre meclis-i tevḥîd olupdur gülşenüñ
5. Seyr itmege âşâruñı büstân-ı şun‘ uñda bugün
Yâ Rab yâ Hâk dîde-i Hâḳḳı olupdur revzenüñ

[HİDAYET]

في السهر الاعلا قوله تعالى ذلك هدى الله يهدى به من يشاء اشار الى ان الهداية عامة و خاصة اما العامة فلمعوم المؤمنن بالايمن و الاعتقاد الحق و العمل الشرعى و اما الخاصة فالخصوصهم بالايقان و الاحسان و الاعتقاد الجامع و العمل بالله و اليه الاشارة بقوله تعالى و الذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا و قوله تعالى و من يؤمن بالله يهد قلبه فان هداية القلب بعد هداية الايمان انما هى من الهدايات [٨٩b] الخاصة فلا يزال العارف متر قيافى درجات الهدايات اليلابد فان المقامات و ان كانت لها نهاية محدودة هى بها لاكن لا نهائية للسير فى الله فكل من

المزید المتعلق بالعلوم الالهية والتجليات الاسمائية و الذاتية من قبیل الهداية فلو لا الله ما اهتدينا ولو لا هدايته الخاصة ما شممنا رائحة المزید الابدی ثم ان المزید مما يستجلب الشكر الجديد وهو بالاعترا فو و الاقرار و العمل فان المزید اذا كان رحمانيا يورث مزید شكر و نشاط و رغبة بخلاف ما اذا كان من يد الاسم المضل فانه ليس بمزید فی الحقيقة بل مكر و استدراج و هذا انما يجري اذا كان السالك فی المقامات الكونية فاذا ترقى منها فلا سبیل للشيطان اليه و حد هذه المقامات و نهايتها مقام الروح فانه مخلوق حادث يشترك فی کمالاته الكافر و المؤمن و العاصی و المطيع لا ان الكل داخل فی نفخ الروح و الايمان و الكفر و سائر النسب لا تعتبر فی مقام الروح فانه مخلوق حادث يشترك فی کمالاته الكافر و المؤمن و العاصی و المطيع لان الكل داخل فی نفخ الروح و الايمان و الكفر و سائر النسب لا تعتبر فی مقام الروح الصر ف خلاف ما اذا كان متعلقا بالبدن فان التكليف لا يرتفع عنه ابدا لما يقتضيه المحل الكيانی من الامر و النهی و من هذا المقام قالوا ان العبد لا يبلغ الى درجة يسقط عنه الامر و النهی فيها و انما لا امر و لا نهی فی مقام الارواح و فيما بعد الموت كثير من الناس زلوا فی هذا المقام فصاروا ملاحدة و هذا من سوء الفهم و قلة الذوق و فقدان المرشد الهادی الى طريق السداد

[Mübarek bir seher vaktinde Allah Teâlâ şöyle buyurdu: " İşte Allah'ın doğru yolu budur, dilediğini doğru yola sevkeder." Bu âyetle hidayetini genel ve kişiye has şeklinde iki türüne işaret etti. Müminlerin hepsinde olan iman, hak îtikat ve şer'î amel genel hidayettir. Kişiye has hidayet ise bazı insanlarda bulunan yakîn, ihsan, özel îtikat ve " Bizim için savaşanları yollarımıza sevkederiz." ayeti ile "Kim Allah'a iman ederse, onun kalbini hidayete yöneltir." ayetinde işâret edilen Allah yolunda ameldir. Kalbin hidayeti, imanın hidayetinden sonradır. Şüphesiz bu kişinin kendine has bir hidayettir. [89b] Hidayetlerin derecelerinde sonsuz bir ilerlemeye devam eden ârifin, sınırlı sonuçlar elde etmiş olsa bile; ilahî ilimler, isimlerin ve Zât'ın tecellileri ile ilgili her bir feyzden dolayı Allah'a olan yolculuğu sona ermez.

Halbuki hidayetten önce durum böyle miydi? Allah bizi hidayete erdirmeseydi ve O'nun bize karşı hususî bir hidayeti olmasaydı, sonsuz feyzin kokusunu asla koklayamazdık. Gerçek şu ki; bundan dolayı elde edilen feyizler bizi yeni bir şükre çağırıyor. O da itiraf, ikrar ve amel ile olur. Eğer bu elde edilen feyiz Rahmânî ise Muzill isminin aksine şükürü, gayreti ve rağbeti kişiye miras bırakır. Fakat kişi, hakikatte bir yükselişte değilse tuzağa ve istidrâca düşmüştür. Bu düşme; sâlik, yaratılış makamlarındayken meydana geldiğinde olur. Yaratılış makamı aşıldığında şeytanın tuzağa düşürecek bir yolu yoktur. Bu makamların sınırı ve son noktası, ruh makamıdır. Muhakkak ki ruh; mükemmelliğini inkarcının, müminin, isyan edenin ve itaat edenin

kabul ettiği sonradan yaratılmış bir varlıktır. Çünkü onların hepsi ruhun soluğuna dahildirler. İman, küfür ve bunun gibi diğer sıfatlar, bedenle bağlantılı olsa da saf ruhun makamında sayılmazlar. Çünkü yaratılış âlemi emir ve nehy gerektirdiğinde bedenin üzerinden mükellefiyet asla düşmez. Bu makamdan dediler ki: “Kul, kendisinden emir ve yasakların düştüğü bir dereceye ulaşmaz.” Ancak ruhlar makamında, ölüm sonrasında emir ve yasaklar yoktur. İnsanların çoğu bu makamda hataya düştüler, doğru yoldan çıktılar. Bu; yanlış anlamaktan, az tasavvur etmekten ve tıkanmış yola karşı rehber bir mürşidin olmayışından kaynaklanır.]

Nazm:

[Müstef ilün / Müstef ilün]

1. Sultân-ı şer‘ üñ tüt sözün
Fermâna gel fermâna gel
Şûretde gör mâ‘ nâ yüzün
Seyrâna gel seyrâna gel
2. Muşhaf alursañ ger ele
Ta‘ zîm kıl cildi ile
Fehm it bu güftârı hele
‘İrfâna gel ‘irfâna gel
3. Ger mâye olmazsa leben
Kande bulursın semni sen
[90a] İster iseñ dürr-i ‘Aden
‘Ummâna gel ‘ummâna gel
4. Deryâ-yı istiğrâka tal

Aşdâfı aç lûlûyi al

Gevher ise sözde me'al

Berk-âne gel berk-âne gel

5. Sünnetle yu Hâkķī yüzüñ

Farz ola tâ kim her sözüñ

Hak nüshasına aç gözüñ

Ḳur'an'a gel Ḳur'an'a gel

[AŞAĞI OLANLARIN ŞERRİNDEN ALLAH'A SIĞININ]

ليلة الاثنين قيل لى تعوذوا بالله من شر التختانى هذا من جوامع الكلم ففيه معان الاول ان المعنى تؤذوا بالله من شر الفراش تحته و وجه التعوذ من شره انه محل المنام و الغفلة فقد يئدى الراحة البدنية الى كثرة النوم و طوله فيفوت الورد عن وقته فيكون كل من البيت و النفس و الليل مظلما و في حكم الميت اما البيت فلانه من حيث كونه محلا للسكان تابع له في نوره و ظلمته و حياته و مماته الا ترى ان المدينة النبوية منورة و حية بنور النبي صلى الله عليه و سلم و حياته فانه كما ان القبر المنيف ضم جسده اللطيف فكذا المدينة ضم المسجد و الروضة و القبر و لذا نقول اللهم صل على قبر محمد فى القبور و صل على بلد محمد فى البلاد كما نقول اللهم صل على روح محمد فى الارواح و صل على جسد محمد فى الاجساد و كل ذلك من اسرار السريان و من ثم لم يزل الاختيار يتركون بخرق الاولياء و ثيابهم و ما اتصل بهم ايا كان و قد ثبت ان البيت الذى لا يذكر الله فيه ميت اى كاملية في انه ليس فيه روح الذكر و التلاوة و اما النفس فلاتها فى الاصل مظلمة بظلمة العناصر و الطبائع فلا بد من الذكر لخراجها من الظلمات الى النور حتى تكون خير مطية للروح للسير في جنح الليل الى علم الملكوت فان التعلق بيتهما الى [٩٠b] ان ينتهيا الى ذروة العرش التى يقال لها المستوى ثم لا نفس هناك اصلا و اما الليل فلا نه اذا خلا عن الذاكر يحصل له ظلمة على ظلمة يرشدك اليه قولهم احياء الليل بل نفس الذكر ابيض كالبيت بدون الاستعمال كما قالوا احياء الذكر و الثاني ان المعنى تعوذوا بالله من شر الهيكل تابعا للنفس الطابعية الحيوانية و من حكمها الشهوات كالاكل و الشرب و الوقاع و المنام و كلها امور خيسة تعوق الروح عن العروج الى العالم العلوى كان محلا للاستعاذة و لذا قالوا ان من خاق على هيكله لم ير الله تعالى و معنى خوفه عليه محافظته و تربيته باللحوم و الدسوم حذرا عن الهزال و الهلاك و تغيير الصورة و قد علق الله الرؤية بالجوع و لا ريب ان الجوع انما هو من ترك الاكل و تركه يؤدى الى ذبول البدن و ذهاب نضارته و طراوته و لما اطلع اهل الحال على حقيقة الامر لم يبالوا جانب الجسد بل اهلوه و اكتفوا بقدر الكفايت و القوة اذ مادام الجسد قويا كان الروح ضعيفا و بالعكس فمن اراد القوة القدسية فعليه بالرياضة و تقليل الغداء و الثالث ان المعنى تعوذوا بالله من شر العالم التختانى و هو الارض و ما يتبعها فان الله تعالى جعل الارض زينة ليلوا الناس ايهم يغتر بها و يأخذها و ايهم يتركها و يحسن لعمل الله تعالى بل

يترقى من الحسن الى الاحسن فالحسن عملا هو من كان متعلق نيته الاخرة و درجاتها و الاحسن هو من كان متعلق نيته وجه الله و قربته و ينعكس من هذا السوء عملا و هو من كان فى لسانه و قلبه الدنيا كالكافر و الاسوء عملا و هو من كان فى لسانه الاخرة و فى جنانه الدنيا كالمناقق فان [٩١a] قلت كي يمتحن الله عبادہ بالدنيا و قد خلق لهم ما فى الارض جميعا قلت انما منعهم من التعلق لا من الاتفاع فليكن ظواهرهم منتفعة و يواطنهم منقطعة فالفرج ليس بوجود الفضل بل بشهود المفضل فى الفضل فلو لم يكن الفضل فى اليد لم يحصل الشهود و لهذا السر السرى قال عليه الصلوات و السلام خيركم من اخذ من هذه و هذه اى من الدنيا و الاخرة جميعا فان الموطن لا يقتضى الترك بالكلية و من ثم اخذ الاخيار بقدر البلغة و قل اهل الترك الكلى على انه قال بعض الكمل ان المسكن ليس من الضروريات اذ يمكن للعبيد المجرد ان يسكن فى الغيران و الكهوف و نحو ذلك و اما المطعم و المشرب و الملابس فلا بد من ذلك و حسبك عملا ان تسلك الطريقة النبوية فى ظاهره و باطنه فانها اقوم الطرق و جاله اعدل الاحوال فهذه النصيحة كافية لك ان استمعت اليها و الرابع ان المعنى تعوذوا بالله من شر الشخص التحتانى و هى المرأة اذ هى صورة النفس الكلية فكما انها تحت القلم الهعلى فكذا المرأة تحت الرجل كما قال تعالى الرجل قوامون على النساء و لا شك ان القائم فوق الذى يقوم عليه كالدائن يقوم على المدين و يشتولى عليه بالمطالبة كما قال تعالى الا ما دمت عليه قائما ثم ان من اسرار تحتانية المرأة ان الملوك و الرعية يسجدون لها حين الوقاع فيكون التحتانية فوقانية فى الرتبة و من ثم كانت اقوى من الرجل حتى غلبت عليه فقد يكون الغلبة يبحث تجره الشر فيجب الاستعاذة من شرها حتى ورد شاوروهن و خالفوهن اى لانه كثيرا ما يكونفى المخالفة خير و فى الموافقة شر و يستثنى منهن من لها الفضل و وور العقل فان امسلة رض عن[٩١b] اشارت برأى فى صلح الحديبية فاصابت و كذا ابنة شعيب فى امر موسى عليه السلام و اسمها صفوراء و قد كانت الزوجات المطهرة رضى الله عنهن مطيعة لجناب النبوة لانهن كن صور نفسه المطمئنة و كان قرينة ايض مسلما اى داخلا فى الاسلام الحقيقى كما يدخل الكافر الانسى فيه فان الثقلين مكلفان فمنهم مؤمن و منهم كافر فيقال للمؤمن الجن و للمتخذ الشيطان فكما ان ان فى مؤمنى الانس و كفارهم سفهاء و فرقا مختلفة فكذا فى مؤمن الجن و كفارهم و منه التعشق لبعض نبات الانس و تعرضهم لاولادهم نحوهم بالسوء و الخامس ان المعنى تعوذوا بالله من شر الجن التحتانى لانهم المضلون المسوسون المتعرضون بالسوء من غير سبب ظاهر لان الله خلق الشيطان و اولاده الكفار لاجل الاضلال فهم بيد الاسم المضل و معنى كونه تحتانيا ان الانس يسخره كسليمان عليه السام و نحوه من اهل التسخير و ان الجن على جناح واحد و هو الجلال بخلاف الانس فان له الجمال و الجلال جميعا و لا شك ان اهل الاسم الجامع حاكم على غيره و فوقه و فيه سر سبقت رحمتى غضبى و ذلك ان اهل الرحمة سابق و مقدم كما ان اهل الغضب مسبوق و مؤخر و قد قالوا الفضل للمتقدم و سبب تأخر الغضب ان كلا من الرحمة و الغضب و ان كانتا من الصفات الالهية التى لا تقدم فيها و لا تأخر من حيث الذات لكن تعلق الغضب انما هو بعد وجود السبب من المغضوب عليه و ذلك السبب حادث متأخر عن وجود المغضوب عليه الذى هو من الرحمة الامتنانية فانه انما قيل له المغضوب عليه بعد وجود السبب لا قبله الا ترى ان ابليس كان اسمه قبل الالباء و الاستكبار عزازيل و هو من الاسماء المشرفة ثم الاق عليه ابليس و شيطان و الرجيم و نحوها اى بعد الالباء ن السجدة فكان مغضوبا [٩٢a] بكفره بعد ما كان مرحوما بايمانه فزال الرحمة و بقي الغضب لات العلم الالهى لا يتغير على ان الغضب اللاحق من وجه لا ينافى الرحمة السابقة من وجه اخر لان الوجود كله من عين الرحمة فافهم و منه يفهم معنى قولهم ان الضلالة عين الهداية اى الهداية المطلقة كما

فى سورة هود لا الهداية المقيدة كما فى سورة الملك فتفطن لذلك فليس فى الاعيان غضب و ضلال بل فى الاحوال و نظيره قولهم انما الكون خيال و هو حق فى الحقيقة و من الخيالات الشيطان و كل من بيد الاسم المضل فهو حق حقيقي و باطل اضافي اذ لو كان باطلا حقيقيا لم يشم رائحة الوجود ثم ان مسكن و من الجن هو العاراف و هو السور المحيط بالجنان الذى فى داخله الرحمة و ظاهره من قبله العذاب و الدرجات عالية عليه لانها صاعدة الى ذروة العرش و لا يعرف حدها الا الله فكان اهل الجنة عالية عليهم من كل الوجوه اذ لا نعيم لهم فى ذلك السور كنعيم اهل الجنة فى الجنان و انما تتعمهم بحسب ما يناسب احوالهم كما فى الدنيا و الله بكل شىء محيط و هو بكل شىء عليم و السادس ان المعنى تعوذوا بالله من شر القوم التحتانى و هم الكفرة الفجرة لانهم مازالوا يوقدون نار الحرب و الشر و ان كان الله لم يجعل لهم على المؤمنين سبيلا فالعدو عدو يجب الحذر عن شره و ان اظهر السلم و السلام الا ترى الى اهل الخراج و الذمة فانه ما يؤمن على شرهم و كذا النفس و لذا كان الجهاد ما ضيا الى يوم القيمة اى الى قيام القيمة الصغرى و الكبرى فعند ذلك ينتهى الجهاد كما انه يطلب العلم من المهد الى اللحد اى من اول السلوك الى غاية الغناء فان اهل البداية كاطفال المهد فلا يزالون فى ادى اهل التربية متزايدين من العلم الالهى [٩٢ب] الى ان يصلوا الى الله فاذا يصب الله عليهم الفيض بالكيل الاو فى فيكون غداؤهم غداء الرجل لا غداء الاطفال نسأل الله ان يفيض علينا سجال فيضه و افضاله و يطعمنا الوان عطاؤه و نواله

[Pazartesi gecesi bana dendi ki: "Aşağı olanların (alçakların) şerrinden Allah'a sığının." Bu cevâmiu'l-kelîmdir. Bunda iki anlam vardır: Birincisi döşeğin altındakilerin şerrinden Allah'a sığının. Çünkü insan yatakta uyur, yatak onun altında olur ve sığınmanın sebebi onun şerridir. Yatak, uyku ve gaflet yeridir. Çünkü bedenî rahatlık, uykunun çok ve uzun olmasına neden olur. Güllerin vakti değerini bilemeden geçer. Evin, beşerin ve gecenin her biri kasvetli olur, ölü hükmüne girer. Falancanın evine gelince, doğası gereği gündüzünde, gecesinde, hayatında ve ölümünde o eve bağlı olan(sakin olan) kişinin mahallidir. Görmez misin, Medînetü'n-Nebevî , Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in nuru ve hayatıyla aydınlık ve canlıdır. Mübarek kabri zarîf bedenini kucaklar. Aynı zamanda Şehir de Mescid'i, Ravza'yı ve Kabr'i de içine alır. Bu sebeple deriz ki: " Allah'ım, kabirlerden Muhammed'in kabrine rahmet et, şehirlerden Muhammed'in şehrine rahmet et." Yine şöyle deriz: "Allah'ım, ruhlardan Muhammed'in ruhuna rahmet et, cesetlerden Muhammed'in cesedine rahmet et." Bunların tamamı sirâyetin sırlarındandır. Bu yüzden hayır sahipleri hâlâ evliyaların hücrelerini, elbiselerini ve onlarla bağlantılı neleri varsa bırakıyorlar. Sabit olmuştur ki, içinde Allah'ın zikredilmediği ev, onda zikrin ve tilâvetin ruhu bulunmadığından ölüdür, yani ölü gibidir. Falancanın nefesine gelince, aslında çevresindeki unsurların ve mizacının

zulmetiyle karanlıktır. Ama o kişinin, gecenin karanlığından melekut alemine doğru bir seyir halinde bulunan ruh vesilesiyle, karanlıktan aydınlığa çıkması kaçınılmazdır.

Kendisine müstevâ denilen arşın zirvesine ulaşmalarıylaruh ve zikir arasındaki bağ bâkî kalır. **[90b]** Ve orada nefis yoktur. Eğer o kimse geceyi zikirsiz geçirirse onun için karanlık üstüne karanlık vardır. Onların gecenin ihyasına dair olan sözü seni zikrin kendisine yönlendirir. Zikrin ihyasını söyledikleri gibi tam tersine zikretmeyen bir nefsin amel etmeyen bir ölü gibi olduğunu da söylerler.

İkinci anlam: "Alçak bedenın şerrinden Allah'a sığının." Çünkü ruhun ona olan nisbeti, bedenın hilafına, ontolojik bakımdan semâvî olması nedeniyle, üsttedir. Şüphesiz bedenın unsurları süflîdir. Ama beden, hayvânî nefsin doğasına ve onun şehvî hükümlerinden yeme, içme, üreme ve uyku gibi arzulara tabi olunca, ruhu bir sığınak olan ulvî âleme ulaşmaktan alıkoyan değersiz işlerdir. Bu sebep le derler ki; "Bedeni için korkan Allah Teâlâ'yı göremez." Bu korkunun anlamı; cılızlıktan, yok olmaktan ve suretin değişmesinden sakınarak bedeni et ile ve şişmanlıkla muhafaza etmek ve beslemektir. Muhakkak ki Allah, ru'yeti açlığa bağladı. Kuşkusuz açlık, yemeyi terk etmektir. Onun terk edilmesi; bedenın canlılığını yitirmesine, dinçliğini ve tazeliğini kaybetmesine neden olur. Durumun iç yüzünü bilen hal ehli, cesede önem vermediler. Aksine onu ihmal ettiler ve yeteri kadar bir kuvvetle yetindiler. Cesed kuvvetli olursa ruh zayıf düşer. Aksine kim ilâhî bir güç isterse, onun işi riyâzât yapmak ve yemeği azaltmak olmalıdır.

Bahsedilen cümleın üçüncü anlamı da şudur: "Alt âlemin şerrinden Allah'a sığının. O da, yeryüzü ve ona tabi olanların âlemidir." Çünkü Allah Teâlâ yeryüzünü insanları sınamak için bir ziynet(süs) kılmıştır. Onlardan bir kısmı yabancılaşır ve onu elde eder. Bir kısmı da onu terkeder ve Allah Teâlâ için hayırlı işler yapar böylelikle iyi olandan daha iyi olana yükselir. İyilik, kişinin niyetinin ahirete ve onun derecelerine bağlandığı ameldir. En iyi ise, kişinin Allah'ın vechine ve O'na yakınlaşmaya niyetine bağlı olan ameldir. Bunun tam tersini yapan kimse, kötü bir amelde bulunan kişidir. O, kâfir gibi dilinde ve kalbinde dünya kelamı olan kimsedir. En kötü amel ise, münâfık gibi dilinde ahiret, özünde dünya olan kişinin amelidir.

[91a]Eğer "Allah kullarını dünya ile nasıl imtihan ediyor?" dersin, muhakkak O, yerdekilerin hepsini onlar için yaratmıştır. Dersen ki: "Fakat onları, dünyaya bağlı olmaktan ve öncelik vermekten menetmiştir." Şöyle ki, dünya nimetleri zâhiren faydalı ama bâtinen gönülden kopuk olsun.

Mutluluk, erdemin varlığında değil, aksine erdemlinin şahitliğindedir. Eğer erdem elde olmasaydı, şahitlik de olmazdı. Gizli sır bunun içindir. Aleyhissalâtü Vesselâm şöyle buyurdu: "Sizin en hayırlınız ondan ve bundan alan kişidir." Yani dünya ve ahiretin hepsinden faydalanan demektir. Çünkü yurt edinmek, tamamen terk edilemez. Hayırlı amel sahibi olanlar yetecek bir eve sahip olur. Bazı kemal sahiplerinin: "Mesken, zorunlu değildir." demesine rağmen, yurt edinmeyi terk edenler azaldı. Çünkü yalnız yaşayan kulun kovuklarda, mağaralarda ve bunun gibi yerleri mesken edinmesi mümkündür. Yemek, içmek ve giyinmek meselesine gelince, bunlar zorunludur. Sana zâhirde ve bâtında nebevî yolu tutmak yeterlidir. Çünkü o en doğru yoldur ve vaziyeti diğer vaziyetlerden en düzgün olandır. Bu nasihat onu dinlediğin sürece sana kâfidir.

Dördüncü anlam: "Alttaki kişilerin şerrinden Allah'a sığın." Bahsedilen kişi kadındır. Çünkü o yüce kalemin altındaki hat olarak küllî nefsin sûretidir. Bunun gibi Allah Teâlâ'nın "Erkekler kadınlardan üstündür" buyruğuyla da kadın adamın altındadır. Şüphesiz alacaklının borçhuya karşı üstünlüğü gibi üstün olan yüksektedir, âyette Allah Teala'nın "...tepesine dikilip durmazsan.." buyurduğu gibi borç veren, alacağını ancak isteyerek alır.

Kralların ve halkın cinsel birleşme esnasında ona secde etmesi aşağılık kadınların sırlarındandır. Böylece rütbe olarak alt kattaki üst kata çıkmış olur. Üstün gelinceye dek kadınlar adamlardan daha güçlü hale gelir. Böylelikle şerre sürükleyecek bir zafer meydana gelir. Kadının şerrinden sığınmak gerekir. Hatta bu konuda şu ifade nakledilmiştir; kadınlarla istişâre ediniz ve onlara muhalefet ediniz. Çünkü muhalefette bulunmanın çok hayrı vardır, muvâfakatta ise çok şer vardır. Onları faziletten ve aklını kullanmaktan muaf tutmak gerekir.

Gerçekten Ümmü Seleme -radiyallâhu anhâ- [91b] Hudeybiye Anlaşması'nda bir görüş belirtti ve görüşünde haklı çıktı. Aynı şekilde Şuayb Aleyhisselâm'ın kızı, Mûsâ Aleyhisselâm ile ilgili bir hususta -aleyhimâsselâm- haklı çıktı. Bu kızın ismi Safûrâ idi. Muhakkak Efendimiz'in tertemiz eşleri de -Allah onlardan razı olsun- Cenâb-ı Nübüvvet'e itaatkâr kimselerdi. Çünkü onlar nefs-i mutmainne makamında idiler. Kâfir bir insanın gerçek anlamda İslâm'a girmesi gibi teslim olmuş eşlerdi.

Bir kısmı müminlerden bir kısmı da kafirlerden olmak üzere iki dünyada iki çeşit mükellef vardır. Mümine, şeytanın isyankâr bir cin olduğu söylenir. Mümin insanların ve kâfir insanların içinde beyinsizler olduğu gibi farklı fırkalar da vardır. Aynı şekilde cin olan müminler ve kafirlerin içinde de bazı insanların kızlarına âşık olan ve onların çocuklarına kötülük maksadıyla musallat olanlar vardır.

Beşinci anlam: Alttaki cinlerin şerrinden Allah'a sığının. Çünkü onlar aldatan, vesvese veren ve açık bir sebep olmaksızın kötülük amacıyla musallat olanlardır. Çünkü Allah şeytanı ve onun kafir olan çocuklarını, Mudill isminin eliyle, dalâlet için yaratmıştır. Onun alt tabaka oluşunun anlamı; Süleyman Aleyhisselâm'ın hizmetine verilen topluluk örneğindeki gibi, insanın hizmetine verilmiş olmasıdır.

Şüphesiz cinler, insanın aksine yüce bir boyuttadır. Çünkü o boyutta güzellik ve yücelik tümüyle bulunur. Şüphe yok ki Câmî' isminin ehli, her şeyin hâkimidir ve onların üstündedir. Onda "Rahmetim gazabımı geçmiştir." sırrı vardır. Gazap ehlinin geride kaldığı gibi rahmet ehli de onun önüne geçmiştir. Şüphesiz şöyle diyorlar: "Fazilet, önde olanlarındır. Ve gazap, geride kalma sebebidir." Rahmet ve gazabın her ikisi de bizzat birbirinin önünde veya arkasında olmayan iki ilâhî sıfat olmasına rağmen gazap, kendisine gazaplanılan sebebin meydana gelmesinden sonrası ile ilgilidir. O sebep kendisine kızılan suçun var olmasından sonra meydana gelir. O kimse Allah'ın rahmetinden sakınmıştır. Denilir ki öfkelenilen sebep meydana geldikten sonra kendisine kızılır, önce değil. Bildiğin gibi İblis'in ismi isyandan ve büyüklenmeden önce Azâzil idi. O da şerefli bir isimdir. Secdeye isyanından sonra ise ona İblis, Şeytan, Racîm ve benzeri isimler konuldu. İmanı sebebiyle rahmet edilen iken sonradan küfrü sebebiyle gazap edilen oldu. [92a] Rahmet yok oldu ve geriye gazap kaldı. Bir yandan

gazabın rahmetten sonra gelmesi ile diğer yandan rahmetin öne geçmiş olmasının çelişmezliği üzerinde ilm-i ilâhî değişmez.

Anlamalısın ki tümüyle varlık rahmetin kaynağındandır. Böylece onların “Dalalet hidayetın kaynağıdır.” sözünün manası da anlaşılır. Yani burada kastedilen Hud Suresi'ndeki gibi mutlak hidayettir; Mülk Suresi'ndeki gibi sınırlı bir hidayet değildir. Bu nedenle düşün! Gazap ve dalalet kendi başına görünür olmayıp tam tersine davranışlarda ortaya çıkar. Yani yaratılmışların hakikat zannedilmesi şeytanın kuruntularındandır. Ve bunların hepsi Muzill isminden gelir. Hak gerçektir ve bâtil izâfidir. Eğer bâtil, hakikî varlık olsaydı; hakikî varlığın kokusu bile duyulamazdı.

Mümin cinlerin ise meskeni, içinde rahmet ve daha önce dışında azabın olduğu cennetlerle kuşatılan A'râf'tır. Oradaki dereceleri yüksektir ve arşın zirvesine kadar uzanmaktadır. Sınırını Allah'tan başkası bilemez. Cennet ehli ise her açıdan onlardan yüksektir. Mümin cinler, bu kuşatılmış alanda Cennet ehlinin sahip olduğu nimetlere sahip olmasalar bile Dünya'daki gibi kendi durumlarına uygun bir şekilde nimetlendirilirler. Allah her şeyi çepeçevre kuşatmıştır ve O her şeyi hakkıyla bilendir.

Altıncı anlam: "Alçak kavmin şerrinden Allah'a sığın." Onlar günahkâr kafirlerdir. Çünkü onlar savaşın ve şerrin ateşini yakmaya devam ediyorlar. Allah onlar için müminlere karşı bir zafer yolu kılmasa da düşman düşmandır, barış ve esenlik de ortaya çıksa, şerrinden sakınmak gerekir. Hatta harâc ehline ve zimmîlere baktığında onların şerrinden emin olunamayacağını görürsün. Nefis de böyledir. Bu yüzden cihat kıyamet gününe kadar devam eder. Yani küçük ve büyük kıyametin oluşuna kadar. Düşman ile yapılan cihat sona erse bile “Beşikten mezara ilim talep ediniz” hadisinde buyrulduğu gibi sülûk baştan eder. Sülûkun başındaki kimseler beşikteki çocuklar gibidir. Ehl-i terbiyenin elinde Allah'a ulaşınca değin ilm-i ilâhîde ilerlemeye devam ederler. [92b]

Allah, onlara yeteri miktarda feyz verdiğinde onların gıdası, çocukların gıdasına göre yetişkin kişilerin gıdası gibidir.

Allah'ın fazlından ve kereminden bizi nasiplendirmesini ve çeşitli nimetleriyle lütuflandırmasını istiyoruz.]

Nazm:

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün]

1. Göñül bir havzdur feyz-i ilāhī andadır anda
‘İlim bir maḥzen u miftāhı anuñ sendedür sende
2. Görinür vech-i esmā gerçi mir’ât-ı şevāhidden
Velī zāt-ı muḥaddes hîç bilinmez ḳandedür ḳande
3. Tütaldan cām-ı feyzî elde fermānın tutar anuñ
O Sulṭān-ı ‘Azīmü’ş-Şān’a ‘ālem bendedür bende
4. Şarāb-ı feyz içen dil minnet-i Hızr’ı çeker mi hîç
Ki anuñ neşvesiyle tā ḳiyāmet zindedür zinde
5. Sarāy-ı sırrına bir ḥādımem kemter ki ḥıdmetden
Cüdā şanmañ beni mādām cānum tendedür tende
6. Çü Cibrīl-i Emīn’uñ leblerinden feyz alır Ḥaḳḳī
N’ola dirse bugün sırr-ı emānet bendedür bende

محمد صلى الله عليه وسلم كل من اليمين مدورة في الاصل لان الله تعالى ما خلق شيئا خطيا مستطيلا دوريا محيطا كالحلقة ليكون اشارة الى ان كل شيء يرجع الى اصله و انه لا فراق للعبيد ابدا بل سيكون واصلا مقربا ينتهي منتهاه الى مبدئه فيلتقيان و لهذا السر كان اول ما خلق الله من الارواح هو العقل الاول فكان فايضا من النفس الرحمانى على شكل الهاء هكذا لان النفس يخرج على صورة الهاء وهو ولا شك ان حلقة الهاء كالضمير

فيشير الى مرجعه و انه يعود الى الله لانه المعين منه لا من غيره اذ لا غير هناك اصلاو كذا بعد خلق الاجسام لانه تعدد الحقائق و الماهيات جسما يقتضيه الاسماء الالهية لا ينافي وحدة حقيقة الحقائق فالهوية و العين واحدة و الصور مختلفة و مقتضى [٩٣a] التوحيد هو اسقاط الاضافات فاذا قلنا لا اله الا هو او هو مجردا عن النفي و الاثبات فلا يرجع الضمير الا الى الله لان هو مجردا عنهما مختصر منهما فاذا لا فرق بينهما في اثبات التوحيد و انه لا احتمال الرجوع الضمير الى غيره تعالى الا عند اهل الوهم و الخيال و ليس كلا منا معهم بل مع اهل التوحيد و ارباب الشهود و من ثم ان الصوفية عن شوب الوهم و الخيال اذا انفردوا او اجتمعوا و تحلقوا كان اكثر ذكرهم كامة هو هو لانه راجع الى الغيب و النفس اذا انسلخت عن الحس و الشهادة كانت حاضرة عند الغيب فيكون الغيب لها بمنزلة الشهادة فاذا تلك الكلمة و كلمة الله الله و انت انت و انا انا سواء في المودى و انما تتميز بحسب المواطن و الاحوال و لذا اختار بعضهم الجلالة و بعضهم غيرها بحسب المشارب قد علم كل اناس مشربهم فاذا تقرر هذا عرغت ان الميم الاولى انما كانت مدورة لانها مسيرة الى مذكرنا من الاسرار ثم اتبعت بالحاء لان الله تعالى خلق بعد العقل النفس لكلية التي هي اهو اللوح المحفوظ فهي اول موجود انبعثي و اول موجود عند سبب هو العقل الاول فكان ثانيا له و فرعا و الثانى الفرعى دال على الاول الاصلى دون العكس و لذا قال من عرف نفسه فقد عرف ربه و من هنا لم يكن الحق تعالى علة شيء اصلا لانه اول الاولين فلا يدل على شيء من حيث غناه عن العالمين فاعلم ذلك و انتفع به فظهر ان الحاء اشارة الى اللوح المذكور المتوسط بين العقل و الجسم الكلى التى منه صورة العرش و هي اى صورة العرش هي الميم الثانية لانه فلك مدور كالميم و اليه ينتهى جميع التدوير الصورية حتى دور الصوفية الذين هم اهل [٩٣b] الوجد ينتهى عنده ثم لا دور الا الا بالمعنى الى اخر عالم الارواح ثم لا حركة و لا سكون و لا غيب ولاشهادة و لا نسبة و لا اضافة و ام الدال فى اخرا لا اسم الشريف فدالة على السبع الطباق فانها على صورة الدال فانظر ما ذا ترى و انتهى بالدال صور العلم لان السموت مقببة على الارضين محيطه بالعالم الذى يال له المركز الى ما تحت الثرى فالأوج الى الاعلى هو الارواح و الاوسط هو العرش و الاسفل هو السموت السبع و دون ذلك الحضيض و المركز و المجموع كالحلقة و البيضة فمن عرف الاسم محكما بصورته و معناه كان كان خليفة الله في العالم على صورة محمد و كان اسمه محمدا لانه صورة من صور محمد و لا شك ان الصورة المحمدية لا تسمى الا بمحمد و من جهل به او انكره كان مذمما لا محمدا اذ لا يحمد الا المحمود دون المذموم هكذا القى على هذا المبحث فى السحر الاعلى فالحمد لله المولى و هو اجمال و ام التفصيل فينقطع حبل المجال

[MUHAMMED

-Sallallâhu Aleyhi ve Sellem-

İki mimden her biri aslında yuvarlaktır. Çünkü Allah düz bir çizgi şeklinde hiçbir şey yaratmadı. Bilâkis halka gibi çevreleyen bir yuvarlak şeklinde yaratmıştır. Her bir şeyin aslına döndüğüne işaret etmek için... Çünkü kullar arasında başlangıç ve sonları hakkında asla bir kopukluk yoktur. Bilâkis sonları başlangıçlarına yakın bir şekilde ulaşarak bitecek ve böylece ikisi karşılaşıacaklardır. İşte bu sır, Allah Teâlâ'nın

ruhlardan ilk yarattığı şeydir. Ve o da Rahmânî oNefes'ten “he” olarak taşan akl-ı evveldir. Bundan dolayı da nefes “he” şeklinde çıkar. Ve o “he”nin halkası, zamir gibi, aslına işaret eder. Şüphesiz ki o da Allah’a döner. Çünkü o zamir Allah’a tayin edilmiştir, başkasına değil. Döneceği başka bir asıl da yoktur. Cisimler yaratıldıktan sonra da böyledir. Çünkü hakikatler ve mahiyetlerin cisim olarak çoğalması, hakikatlerin hakikatinin birliği ile çelişmeyen ilâhî isimler gerektirir. Asıl ve öz birdir, şekiller çeşitlidir. **[93a]** Tevhidin gerektirdiği şey fazlalıklardan kurtulmaktır.

“O’ndan başka ilah yoktur” veya “O, doğrulanmaktan ve yanlışlanmaktan soyutlanmıştır” dediğimizde, “O” zamiri Allah’a döner. Çünkü “O” doğrulanmaktan ve yanlışlanmaktan soyut olarak bu ikisinin özüdür. Söylediğimiz bu iki cümle arasında tevhidi ispat etme konusunda aynıdır. Şüpheciler ve hayal kuranlar dışında o zamirin Allah Teâlâ’dan başkasına dönmesine ihtimal veren yoktur. Bizim fikrimiz ise vehim ve hayal ehli ile bir değildir. Bilâkis tevhid ehli ve şühûd erbâbı ile aynıdır. Çünkü sûfiler vehim ve hayal ehlinin hastalıklı düşüncelerinden arınmıştır.

Sûfiler tek başlarına kaldıklarında, toplandıklarında veya halka olduklarında en çok zikrettikleri kelime “Hû, Hû” olur. Çünkü kelime duyulardan ve şehadet âleminden sıyrıldığında gayb âlemine ve Rahmânî Nefs’e döner. Böylece gayb âleminde bulunan sûfî için gayb âlemi şehâdet âlemi yerine geçer. Bu durumda “Hû, Hû” kelimesi, “Allah, Allah”, “Ente, Ente” ve “Ene, Ene” kelimeleri, zikri edâ etmede eşit hâle gelir.

Şüphesiz ki sûfiler birbirinden meskenlerine ve durumlarına göre değişiklik gösterir. Bu yüzden bazıları yüceliği ve bazıları da diğerlerini seçmiştir. “Her bir insan meşrebine göre bilir.” Eğer bu konuda sabitsen anlarsın ki ilk mim, döngüseldir. Çünkü o zikrettiğimiz sırlara giden bir yoldur.

Daha sonra “Hâ” harfine geçersin. Çünkü Allah Teâlâ, evvel akıldan sonra küll’i nefsi yarattı ki o da levh-i mahfûzdur. Levh-i mahfûz, kaynağı olan ve bir sebebe bağlı yaratılan ilk varlıktır. O sebep ve kaynak ta akl-ı evveldir. Levh-i mahfûz, akl-ı evvele göre ikincildir ve bir şubedir. Ve ikincil şube aksi düşünülmezsizin asıl olan ilkine işaret eder. Bu sebepten Hz. Peygamber şöyle demiştir: “Kendini bilen Rabbini bilir.” Hak

Teâlâ gerçekte hiçbir şeyin sebebi değildir. Çünkü o evvelkilerin evvelidir. Herhangi bir şeyi işaret etmekten münezzehtir. Bunu bil ve buna göre davran.

Hâ harfinin ortaya çıkması akıl ile kendisinde arşın şekli bulunan cism-i küllîyi ortalayan levh-i mahfuzdur. Cism-i küllî ise arş şeklindeki ikinci mimdir. Çünkü o arş mim gibi yuvarlak olan bir âlemdir. Ve vecd ile dönen sûfîler dahil tüm döngüler şeklen bu âlemde sona erer. [93b] Sonrasında ise mânen ruhlar âlemine olan dışında bir dönüş kalmaz. Onun da ardından ne hareket ve sükûnet, ne ğayb ve şehadet, ne nisbet ve izâfet kalır. İsm-i Şerîf'in sonundaki dâl harfine gelince; yedi tabakaya işaret eder. Ve onlar da aslında dâl şeklindedir. Çünkü gökler, kendisi için yeraltının merkezi denilen âlemi kubbe şeklinde kapatır. Onun zirvesi ruhlar âlemi, orta tabakası arş-ı âlâ, en alt kısmı ise yedi kat semâdır. Ve bunun ötesinde âlem, halka ve yumurta gibidir.

Her kim Muhammed isminin şeklini ve anlamını kavarsa, o kimse dünyada Muhammed'in sûreti üzere Allah'ın halîfesi olur. Ve onun ismi övülmüş olur. Çünkü o Muhammed'in sûretlerinden bir sûrettir. Şüphe yok ki Muhammedî sûret ancak "övülmüş" diye isimlendirilir. Kim de Muhammed ismini kavramaktan cahil kalırsa ve onu inkâr ederse o da övülmüş değil kınanmış olur. Çünkü övgü ancak övülmüş kimseyedir, kınanmış kimse için değil. İşte böyle bu konu da mübarek seher vaktinde açığa kavuştu Allah'a hamdolsun. Bu bir özettir. Ayrıntısına güç yetmemiştir.]

Nazm:

[14'lü Hece vezni]

1. Seyr ide ide geldüm bu 'âlem-i şühûda
İrdüm şehâdet içre ğaybdan bir vücûda
2. Hüsni-i sıfât-ı Ahmed itdi tecellî 'arş-a
Bu vech ile yüzini pâyîne kıldı sûda

3. Zātı eḥaddür anuñ meyminden oldı imkân
İtlâka baḡ gözün aç düşme saḡın kıyûda
4. Bu ‘arş vü ferşi kıldı âyîne-i cemâli
Bir mâhdur görünür gūyâ ki ‘aksi şuda
5. Bir isme mâlik olmış çâr ümmühât içinde
Vâlid gibi olupdur gerçi bu feyz ü cûda
6. Yâ Aḥmed ü Muḥammed Ḥaḡḡı’ya bir naḡar kı
Düşdi ḡapuñda âḡir yüz yirde ol sücûda

[ŞER‘]

Ḳâlellâhu Ta‘âlâ: “Fe mâzâ ba‘de’l-Ḥaḡḡı ille’ḡ-ḡalâl.”¹⁴⁸ Ya‘nî ḡaḡ Ḳur‘ân’la ve sünnet ile şâbit olan şer‘dür.

Pes, şer‘ün [94a] ḡâricinde olan umûruñ cümlesi ḡalâldür. Ve her kimün yedinde ki mîzân-ı şer‘ yokdur; bey‘ ü şîrâda bulunub elde kilo terâzûsı olmayan gibidür. Binâ’en ‘alâ hâzâ şer‘-i Nebevî’si olmayan kimse ne iş tutsa gerekdür. Belki tutduḡı ḡalâldür; egerçi ki kendine ḡaḡ şûretinde görünür. Zîrâ ḡaḡ bâṭıl ve bâṭıl ḡaḡ şûretinde görünmek vardur. Nitekim du‘â-i Nebevî’de gelür: “Allâhümme erinâ’l-ḡaḡḡa ḡaḡḡan verzuḡnâ ittibâ‘ahû ve erinâ’l-bâṭıla bâṭılan verzuḡnâ ictinâbehû.”¹⁴⁹ Ya‘nî bize bâṭılı ḡaḡ ve ḡaḡḡı bâṭıl şûretinde gösterme ve istidrâca düşürüb vehm ü ḡayâl yüzinden tecellî itme. Belki ḡaḡ ve bâṭıl fî nefsi’l-emr ne ise ol şûretde irâ’et eyle. Tâ ki ḡaḡḡa

¹⁴⁸ “Gerçeḡin dıḡında sapkınlıktan başka ne olabilir ki?” Yûnus 32

¹⁴⁹ Rivayeti, me’sûr bir dua-i Nebî olarak bulamadık. Ama selevin yapageldiḡi ve övdüḡü bir duadır. Bkz. Ebu Hafs Ömer bin Ahmed, *Şerhu Mezâhibi Ehli’s-Sünne*, (thk. Âdil bin Muhammed), C.1, Cidde; Medresetü Kurtuba, 1995, s.36

ittibā‘ ve bāṭıldan ictināb¹⁵⁰ idelüm. Bu ḥod ma‘ lümdür ki Rasûlullâh -şallallâhu ‘ aleyhi ve sellem- bu ma‘ nâyı kendi için dimedi. Belki insânı irşâd için buyurdu. Zîrâ kendi Kur‘ân’uñ zevâhir ve bevâtınına vâkıf idi. Ve müştebih ve mücmel olan mevâzı‘ ve ma‘ ânîyi lisân-ı Cibrîl’den telâkḳuf iderdi. Veya Ḥaḳ’dan bizzat ta‘ rîf gelürdi. Ve ümmetini daḥi gerçi muḥacce-i beyzâ üzerine terk eyledi ki ‘aḳl-ı kāmili olana cāddeden inḥirāf ve istikāmetden zeyḡ ve tarîḳden ḍalāl yokdur. Velâkin bu‘ d-ı zamân ḥasebiyle ehl-i ehvâ ve bida‘ çoḡalub her fırka kendi hevâsı üzerine kitâb ve sünnetden delîl ibrâz eyledi. Ma‘ a hâzâ fi nefsi’l-emr ol delîlün müdde‘ âya müsâ‘ adesi yok idi. Belki anda muşâdeme-i şer‘ veya ḥarḳ-ı icmâ var idi. Meşelâ Ḥazret-i ‘Alî’ye -kerremallâhu vecheh- Allâh ıtlâḳ itdikleri ve Ebû Tâlib imânla gitdi didikleri gibi. Ma‘ a hâzâ bu maḳûleler umûr-ı zâhiredendür ki ‘aḳl-ı mühezzebi olan anuñ buṭlânını idrâk eyler. [94b] Söz müştebih olan mâddelerdedür ki ṭarafeyne ihtimâli vardır. Çünkü temyîze ‘aḳl-ı kâşıruñ kudreti yokdur. Lâ-cerem bu emr-i azîmde bir mümeyyiz lâzımdır ki anuñla miyân-ı ḥaḳ ve bâṭıl ve sünnet ve bid‘ at kaḳzâ ve fayşal bula. Ve bu mümeyyiz zâhiri şer‘ le ve bâṭını ḥaḳâik ile ma‘ mûr olan kimsedür ki te‘yîd¹⁵¹ sebebiyle ilḥâmında ve ḳavlinde ve fi‘linde işâbet ider. Buradandır ki “ Ve yuḥarrimu ‘aleyhimü’l-ḥabâise”¹⁵² âyetinde vâkı‘ olan lâfız, ḥabîsün ıtlâḳ olındığı mevâddün ma‘ rifetini ehl-i mürû‘et ve aḥlâḳa ḥavâle kıldılar. Zîrâ ehl-i tezkiye olmayanlara nâzar olunursa ekşeri ḥabîsini istiṭâbe iderler. Ve ḥall ü ibâḥatına fetvâ virirler. Ve bizüm aşrımızda niceler şer‘ budur diyu taḡyîr-i şer‘ eylediler. Zîrâ başiretleri yokdur. Belki ‘aḳl-ı mücerred ile ‘amel iderler. Ma‘ a hâzâ eger ‘aḳl kifâyet idüb min külli’l-vücûh ḥayr u şerri temyîze ḳâdir olaydı, şer‘ vaz‘ olunmazdı.

Pes, gâh olur ki ‘aḳl şer‘ den ḥâric iş tutar ve ḥaḳḳı idrâkden âña ‘ıḳâl¹⁵³ gibi olur. Ve bâṭın-ı şer‘ de nice aḥvâl vardır ki ehl-i zâhir âña ıttılâ‘ dan ‘âcizdür. Ve bu a‘ şârda

¹⁵⁰ ictināb : A ictibāb

¹⁵¹ te‘yîd : A te‘yîd-i ilâhî İ2 te‘yîd-i ilâhî

¹⁵² “Onlara pis şeyleri haram kılar.” A’râf 157

¹⁵³ ‘ıḳâl : İ2 ‘uḳâl

ṭarīkate ve ehl-i ṭarīkate ta‘arruż ideñleruñ ilhādıları ‘aqla tābī‘ olduklarındandır. Zīrā Kur‘ān’a¹⁵⁴ naẓm ve ma‘nā ve ḥaḳā’iḳ ya‘nī zāhir ve bāṭın ile münzeldür. Bu cihetden bevāṭını inkāra düşen kimse her vech ile Kur‘ān’a īmān getürmüş olmaz; belki küffār-ı şerā’i‘ ve aḥkām, küffār-ı zevāhir oldukları gibi anlar daḥi küffār-ı bevāṭın ve ḥaḳā’iḳ olurlar. Ve bu ma‘nāya īmānları tām olmaz. Ve ehl-i bid‘atden olurlar. Zīrā şadr-ı evvelde ḥaḳā’iḳ ile ‘amel iderlerdi. Nitekim kibār-ı aşḥābdan menkūldür; ‘Ālī ve İbn Abbās ve Ebū Ḥureyre ve emşāli gibi -raḍıyallāhu ‘anhüm.- Sü’āl olunursa ki [95a] vaşf itdüğüñ mümeyyiz ne vech ile temyīz olunur, tā ki eṭvārı mi‘yāru’l-‘amel ola. Cevāb budur ki bālāda işāret olındığı üzre zāhir-i şer‘ ile āreste olub ism-i Hādī dā’iresinde ola. Zīrā ism-i Muẓıll’de olan memkūrlaruñ sū-i ḥālleri zāhirdür. Ya‘nī zāhir-i şer‘ olmayıcaḳ kendinden ḥāriḳ-i ‘ādāt şādır olsa daḥi i‘tibār yoḳdur.

Pes, kendi sākıṭ olıcaḳ ḳavl ü fi‘li daḥi sākıṭdur. Binā’en ‘alā hāzā mümeyyiz olmaḡa şāliḥ olmaz ve ol maḳūleleri mümeyyiz naşb itmek lāẓım gelse anlar laḥm-i ḥınzīri bile istiṭābe ider. Ma‘a hāzā ḥabāşet ve ḥurmeti maḳtū‘dur. Ve eger ma‘ārif-i ilāhiyyenüñ şūretine naẓar idersen bu a‘şārda ehl-i ḥabāşet olanlarıñ ekşerinde bulunur. Velākin taḳvā ve ‘amel-i şāliḥ ve sūlūk-i şāḥiḥ üzerine mebnī olmayan ma‘ārif-i ma‘ārif-i şeytāniyyedür dimişlerdür. Zīrā şāḥibi ism-i Muẓıll taḥtındadır. Ve imtiḥāna ḳādir olan gözlüye gizli olmaz. Fe’emmā sū-i ẓann ḡalebesinden nāşī ekşer-i ‘ulemāda sū-i ‘aḳīde vardır. Ve bu cihetden sāde dilleruñ daḥi ṭahāret-i aşliyyelerinden¹⁵⁵ telvīs itmişlerdür. Ve ḥaḳ dimişlerdür ki memrūr’ul-mizāc olan lezzet-i ‘asel bulmaz ve ẓarır olan ḥurşīdi görmez ve ḥuffāş-meşreb nūrdan firār ider.

Gel imdi ma‘ārif-i ḥaḳḳāniyye ile müteḥallī olagör ki bu ma‘ārifüñ erbābı ḥurmet-i şer‘i hetk itmezler. Ve kendilerine taşarruf i‘ṭā olınsa daḥi ḳabūl eylemezler. Ve belki ‘an-aşl bī-taşarruflardur. Zīrā ma‘rifet-i ḥaḳīkiyye anları taşarrufdan men‘ ider. Senüñ

¹⁵⁴ Kur‘ān’a : A Kur‘ān İ2 Kur‘ān

¹⁵⁵ aşliyyelerinden : İ2 aşliyyelerine

elüñe bu maķûle bahâne girse n'eylerdüñ? Şimdi ĥod aña ĥudretüñ yogiken dürlü ĥileler ile taĥşîl-i dünyāya [95b] ĥalışursın ve devr-i ebvāb idersin. Ve devr itdügüñ yerlerde tek oturmayub tāhir dilleri ta' n u teşnî' ile bir ĥat daĥi mülevveş olursın. Ma'a hāzā mesāvî ĥarāmdur dirsın. Arapĥa Beyit:

Sevfe terā izā incelā'l-ĥubār

E ferasun taĥteke em ĥımār

Nazm:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

1. 'İlm bir gevherdür anuñ nūr olupdur māyesi
Bir güher kim māyesi nūr ola olmaz sāyesi
2. Sāye-cū iseñ eger ĥalduñ güneşten bî-naşib
Vāy aña kim ma' rifetden sāye ola pāyesi
3. Sāyeden maķşūd olan keşf ü kerāmet oldı bil
Kim taşarrufdur cihānda cāhilüñ sermāyesi
4. Ķalma feyz-i zāhire ser-ĥeşmeye reh-yāb ol
Zāhirüñ bātındur ey tıfl-ı tarīķat dāyesi
5. Ĥaķķıyā ĥaķdan 'udül eyler mi ehl-i Ĥaķ olan
Muşĥaf-ı Ĥaķķ'ı tutar her demde dest ü ayası

[ALLAH'IN RAHMETİ MUHSİNLERE YAKINDIR]

ورد قوله تعالى ان رحمت الله قريب من المحسنين هذا قرب اما قرب اعتبارى و اما قرب حقيقى الاول

فلان المتمنى قريب و ابن كان بعيدا فان كل ات قريب اذ لا زمان بالنسبة الى الله تعالى فان تعيينه انما هو باعتبار

تعيين المتحيز فى الزمان فان الظرف اما زمان او مكان و المظروف متحيز فى كل منهما و متمكن و ذلك الزمان

غير قار لانه يحدث بحدوث دور الفلك فكلمة دار الفلك حدث الزمان ساعة و يوما و اسبوعا و شهرا و سنة و دهرا و

اصل الكل الان الغير المنقسم اذ هو الذى تقدر ه الزمان كما تقدر اليوم و الليلة باربع و عشرين ساعة و الساعة

تتفصل الى الدرج و الى الدقائق و هى الى الثوانى و هى الى الثوانى حتى الى الان و الدقيقة جزء من ثائين

جزء من الدرجة كما ان الدرجة جزء من ستين جزءا الساعة و الثانية جزء من ثلثين جزءا من [٩٦a] الدقيقة و

الثالثة جزء من الثلثين جزءا من الثانية و الان جزء من ثلثين جزءا من الثالثة فهو الى الان بمنزلة النقطة من الخط لا

يحتل القسمة اصلا لعدم تركيبه و يفسر بالزمان الحاضر و هو اقصر الزمان و لا ينقسم الا فى الوهم و الله هو

الدهر راي مبداء الزمان كما انه مبداء المكان و كما انه مبداء الكائنات حيث تجلى بالاسم النور فظهر العقل الاول

فهو اول المخلوقات ثم خلق العرش فدار فظهر منه المكان و من دوره الزمان فليس للعقول زمان و انما هو للنفوس

و اول النفوس ملئكة السماوات فالمهيمية ليست من النفوس و اخرها النفوس البشرية فظهر ان الزمان نسبة عدمية لا

وجود اه الا بدور الفلك و لسرعة الدور يصير البعيد قريبا فكم من سنة نزلت الى شهر و كم من شهر نزل الى

اسبوع و كم من اسبوع نزل الى يوم م كم من يوم نزل الى ساعة و كم من ساعة نزلت الى الان ة هة المطلوب و

بمرور الاوقات و الانفاس ينفذ الاعداد و ينقضى الاجل و يرجع وقت الوفاة الى وقت الولادة كان لم يكن بينهما

وقت اصلا فاعتبر و لا تغفل فكما ان الريح على الهبوب و الماء على الجريان لاثبات لهما و لا قرار فذا عمر

الانسان و اما الثانى و هو القرب الحقيقى فلان القرب فى حكم المعية كما فى قوله تعالى ان مع العسر يسرا وقد

اسلفناه فالمتمنى على المفعول مع المتمنى على الفاعل و ان كان يحسبه بعيدا منه و انما الانتظار الى الظهور فله

وقت مخصوص لا يرفع ما تمناه رأسا الا عنده كما قالوا الامور فانما ينظر الى المعية و لا ينتظر الى الومان فانه

معدوم اعتبارى كما مر و منه يرف سر قولهم بالتركى رانلر حاضره قلمش دعايبى [٩٦b] يعنى ان من كان ابن

الوقت فهو يتبع الوقت و لا يتجاوز الى الماضى و الاستقبال اذا الماضى لا يحضر و المتأخر لا يتقدم فظهر من هذا

التقرير سر قوله من المحسنين حيث لم يقل من المؤمنين فان كل مؤمن ليس من شأنه الانسان و هو المشاهدة بعين

البصيرة لا بالبصر و عين العقل اذ لا اعتبار للعقل الا ان يكون مهذبا من الوهم و الخيال و هو العقل القدسي قال

فى الفكوك لاحسان عبارة عن استحضر الحق على نحو ما وصف نفسه به فى كتبه و على السنة رسله دون مزج

ذلك بشيء من التاويلات السخفية بمجرد الاستبعاد و قصور ادراك العقل النظرى عن فهم مراد الله تعالى من

اخباراته و جنوحا الى الاقيسة و توهم التشبيه و الاشتراك فى الصفات انتهى و هذا اصل عظيم فى الاعتقاد عدل

عنه اكثر العلماء فويل لهم و لمن قلدهم ثم ان الوجه فى اطلاق الاحسان على المشاهدة ان الله تعالى وصف نفسه

بانة على ككل شيء شهيد فبشهوده حفظه من الهلاك و هو احسانه اليه و كلما ترقى العبد من حال الى حال فهو من

احسان الله اليه اذ هو الذى نقله اليه ولهذا سمي الانعام احسانا فانه لا ينعم عليك بالقصد الا من يعلمك و من كان

علمه عين رؤيته فهو محسن على الدوام فانه يراك على الدوام لانه يعلمك دائما و الحاصل ان عليم الله هو

رؤيته لا غايب عنه ازلا و ابد بل كل شيء مشهود له ازلا و ابد و اما العبد فاول امره العلم ثم الرؤية فمن عبده الله

بمجرد العلم فقد غاب عنه و من عبده و هو يراه و ادناه ان يرى انه يراه فقد عبده حقاً بحق و احسن فى عبادته فاعلم ذلك فان المرتضى كرم الله وجهه قال لا اعبد ربا لم اره فاراد بالرؤية ما كان بالبصيرة لا ما كان بالبصر فان الله ليس بمحسوس ابداً و انما المحسوس ايات توحيده و كل تلك الايات قائمة [٩٧a] بالاسماء و الصفات و مراة لها فمن شاهدها فانما يشاهدها من المرأة لا غير و من هذا قالوا ان الذات محتجبة بالصفلة و هى بالافعال و الشؤون

[Allah Teâlâ'nın şu ayeti vârid oldu: "Allah'ın rahmeti muhsinlere yakındır." Bu yakınlık ya itibârî yakınlık ya da hakikî yakınlıktır. Birincisine göre yakın olması istenilen kimse uzak da olsa yakındır. Çünkü Allah Teâlâ'ya göre zaman olmadığından gelecekteki her şey yakındır. O; zamanı, zamanın kendi içerisindeki önceden kararı verilmiş durumlar itibariyle tayin eder. Zarf; zaman ya da mekandır. Bu ikisinin içerdiği mazrûf ise önceden kararı verilmiş olandır ve sabittir.

Zaman ise sabit değildir. Çünkü zaman gökcisimlerinin dönüşüyle oluşur. Gökcisimlerinin her dönüşü zamanı; saati, günü, haftayı, ayı, yılı, bir asrı ve kendisiyle zamanın takdir edildiği tüm bölünemeyecek "an"ların aslını ortaya çıkarır. Gece ve gündüzün yirmi dört saatle takdir edildiği gibi.

Saat de derecelere ayrılır. Derece dakikalara ayrılır ve dakika saniyelere ayrılır. O da sadiselere ayrılır ta ki "an"a kadar. Ve dakika derecenin altmışta biridir. Ayrıca derece de saatin altmışta biridir. Ve saniyede dakikanın altmışta biridir. [96a] Ve salise de saniyenin altmışta biridir. Ve an da salisenin altmışta biridir ve o da özü itibari ile bileşikleri olmadığından dolayı parçalanması mümkün olmayan, çizgideki bir nokta gibidir. Bu "an" ancak hayal gücü dışında kısımlara ayrılamayan en küçük zaman birimi olan şimdiki zamandır. Allah Teâlâ ezelî ve ebedîdir yani zamanın başlangıcıdır; mekânın ve kâinatın başlangıcı olduğu gibi. Öyle ki Nûr ismiyle tecelli etti ve böylece ilk akıl ortaya çıktı. O yaratılmışların ilkidir. Sonra Allah arşı yarattı. Arş da devretmeye başladı. Arştan mekân ortaya çıktı ve mekânın kurulduğu hal üzere işlemeye başlamasıyla zaman ortaya çıktı. Böylece olunca da akıllar için zaman yoktur. Zaman ancak nefisler içindir. Nefislerin başı gökteki meleklerdir. Ve akli başından uçmuş kimse nefislerden değildir. Nefislerin sonu da beşerî nefistir. Zamanın ortaya çıkması yokluğa nispetledir. Vücudu yoktur. Ancak feleklerin dönmesi ve uzağı yakın eden dönüşün hızıyla ortaya çıkar.

Nice bir sene bir aya, nice bir ay bir haftaya, nice bir hafta bir güne, nice bir gün bir saate ve nice bir saat bir “an”a indi! Bu gereklidir. Vakitlerin ve nefislerin geçişi ömürlere nüfuz eder ve ecel gelir ve ölüm vakti doğum vaktine geri döner. Doğumla ölüm arasında gerçekte bir zaman yoktur, dikkatli ol, gafil olma! Ayrıca şüphesiz rüzgârın esmesinin ve suyun akmasının sabit olmadığı gibi insanın ömrü de sabit değildir.

İkincisine gelince; hakikî yakınlıktır. O eş zamanlı yakınlıktır. Tıpkı Allah’ın şu sözünde olduğu gibi: “Her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır.” Yukarıda bahsetmiştik, ondan uzak hissedilse de nesneden istenen şey, öznenen istenen şey ile beraberdir. Onun ortaya çıkmasını beklemek için özel bir vakit vardır. İstenilen şey hemen ortaya çıkmaz, ortaya çıkma zamanının bilgisi ancak Allah katındadır. “Her işin bir zamanı vardır” derler. Kim “Muhsin” olursa işlerin hakikatlerini görür böyle olunca da o işin olacağı zamana bakmaz onunla beraber olan kolaylığa bakar. Şüphesiz ki o itibârî olarak yoktur. Daha önce bahsettiğimiz gibi. Buradan Türklerin şu sözlerinin sırrı anlaşılır: “Erenler hâzıra kılmış duâyı.” [96b]

Yani, her kim vaktin oğlu olursa O vakte uyar, geçmişe ve geleceğe takılmaz. Çünkü mazi, şu ana gelmez, geciken de öne gelmez. Bu açıklamadan Allah Teâlâ’nın “muhsinler” ifadesindeki sırrı ortaya çıktı. Öyle ki Allah Teâlâ bu sözü “müminler” olarak söylemedi. Çünkü her bir mümin, muhsinin karakterinden değildir. İnsan, gözle ve akıl gözüyle değil basîret gözüyle görür. Çünkü; şüphelerden ve vehimden arındırılmış akıl hariç akla itibar edilmez. Bu akıl da kutsî akıldır.

Fukuk'ta şöyle denmiştir: “İhsân; Allah Teâlâ’nın muradını mesajlarından anlama konusunda nazarî aklın idrak eksikliklerinden; kalbi katılasmaya, teşbih zannına ve sıfatlara ortak olmaya meyli olan, imkansızlıktan soyutlanan saçma tevillerden bir şey karışmaksızın, kendisini kitaplarında ve resullerin sünnetinde nitelediği gibi, hakka çağırmaktan ibarettir.”

Bu itikatta güçlü bir temeldir. Alimlerin çoğu ihsânı bıraktı. Onlara ve onları taklit edenlere yazıklar olsun! Sonra ihsanın görülmeye başlamasının yolu şu oldu; Allah Teâlâ, kendisini her şeye şahit olarak niteledi. O'nun bu tanıklığı insanı helâk olmaktan korudu. Bu da Allah'ın ona ihsânıdır. Kul bir hâlden diğer bir hâle her yükseldiğinde, onu Allah naklettiği için bu da Allah'ın ona olan ihsânındandır. Bu yüzden Allah, nimetleri "ihsân" diye isimlendirdi. O sana, kasıtlı olarak ancak O'nun seni bilmesiyle nimet verir. Kim ki Allah'ı aynı görüyormuş gibi bilirse o her vakit muhsindir, devamlı olarak bereket verendir. Çünkü O seni daima bilir. Velhâsıl, Allah'ın ilmi, onun görmesidir. Çünkü ezeli ve ebedî olarak hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz. Aksine her şey ona ezeli ve ebedî olarak görünür. Kula gelince onun ilk işi bilmek sonra ru'yetidir. Kim ki ilimden soyutlanmış olarak Allah'ın kulu olursa o Allah'ı kaybetmiştir. Kim ki Allah'a hak üzere ibadetlerinde en iyisi olarak kul olursa şüphesiz ki Allah onu görüyor. O onu görür, görmek için ona yaklaşır, o da O'nu görür. Bunu bil! Murtazâ -kerremallahu vecheh- şöyle dedi: "Görmediğim bir rabbe tapmam." Gözdeki görmeyle değil basîret gözüyle O'nun ru'yetini görmeyi istedi. Şüphesiz Allah asla duyularla algılanabilir değildir. Duyularla algılanan, onu birleyen âyetlerdir. Bütün bu âyetler [97a] isimlerle ve sıfatlarla mevcuttur ve onlara aynadır. Kim isimlere ve sıfatlara tanık olursa, başkasıyla değil, ancak aynadan tanık olmuştur. Bundan dolayı şöyle dediler: "Muhakkkak ki Allah'ın zâtı sıfatlarla gizlenmiştir. O sıfatlar da Allah'ın fiilleri ve durumlarıdır."]

Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün]

1. Yâ İlâhî baḥr-i feyzüñden¹⁵⁶ meded
Eylegil ihsânuñı çün cûy-ı med¹⁵⁷
2. Raḥmetüñ miḥrâbdur ehl-i dile
Cân u tende gayrı yokdur müstened

¹⁵⁶ feyzüñden : A feyzüñdür

¹⁵⁷ med : A meded

3. Nūr-ı zātuñ oldı eşyâyı muhîṭ
Kaldı ol nūr içre ‘âlemler ebed
4. Virmeseñ şems-i tecelliden nişân
Nice eylerdi seni diller raşad
5. Geldi Hû’dan gitdi Hû’ya bu vücûd
Ger kabûl ola bu eşnâda yâ rad
6. Hakkıyâ tecrîd tevḥîd ehli ol
Tâ ferîd ide seni Ferd ü Eḥad

[MÜSÂFERET VE SEYÂḤAT]

Fi’l-ḥadıs; “Sâfirü teşihḥü ve tügnamü ve yürvâ ve türzaḳû”¹⁵⁸ Ya‘nî müsâferet ve seyâḥatde hareket-i bedenle şihḥat-i zâhire ve ‘ibret-i dil ile ‘âfiyet-i bâtına vardır. Ve efvâh-ı meşâyih ve ‘ulemâdan alız olunan ma‘ârif ve ḥakâ’ik ‘ayn-ı ğanîmet ve rızıkıdır. Ve bir daḡi budur ki sefer-i bâtında ḳalbün emrâzdan şihḥati ḥâşıl olur. Ve emrâzdan murâd aḥlâḳ-ı rediyye ve evşâf-ı dîniyyedür. Zîrâ riyâzet ve mücâhede taḥşîn-i aḥlâḳ ider. Ve bir isimden bir isme intikâlde ḥakâ’ik-i esmâdan ğanîmet vücûda gelür ki ğidâ-yı rûḥdur.

Pes, hevâ ve ‘ışḳ ve feyz-i dil, hevâ ve âb-ı şürî gibidür ki insân âb u hevâ-i tebdille şihḥat-i beden ḥâşıl oldıġı gibi teceddüd-i feyz-i ilâhî ve şevḳ-i dil ile şihḥat-i cân vücûda gelür. Naẓar eyle ki bâd-ı vezân olmadıkça giyâh ve evrâḳ cünbişe¹⁵⁹

¹⁵⁸Ebu Bekir Abdürrezzak es-San’ânî, *Musannefî Abdürrezzak*, (thk. Habîbü’r-Rahman el-A’zamî), Beyrut: el-Meclisü’l-İlmî, 1982, C.5, s.169

¹⁵⁹cünbişe : A cünbüşe

gelmez ve aşlından feyz-i bārān vücūd bulmadıkca ter ü tāze olmaz, belki hasta gibi şararup qalır. Ve ‘ālem-i āfākuñ hāli ne ise enfüs daḥi aña göredür. Zīrā enfüs āfākuñ muhtaşarıdır. Ve veledde sırr-ı peder vardır. [97b] Ve Kūr’an’da gelür; “Ve ce‘alnā mine’l-mā’i külle şey’in ḥayy.”¹⁶⁰ Ya‘nī bundan aḥz olunur ki cemī‘-i eşyā ḥayydür. Gerek zinde şüretinde olsun ve gerek meyyit; ‘avāmm-ı ‘ulemānuñ cemād didikleri gibi.

Ve feyz-i mā iki vech iledür. Biri feyz-i şūrīdür ki ve “Kāne ‘arşühü ‘ale’l-mā.”¹⁶¹ aña nāzırdur. Daḥv-i arzda cerz vāḳi‘ olup deryā-yı muḥīt medd olunmuşdur. Ve bu şu aşlında ‘azb idi. Şoñra li-ecli’l-maşlaḥa mürr u māliḥ oldu. Ve Şaḥratüllāh altından nübū‘ idüb aḳtār-ı arzā cereyān iden miyāhuñ aşlı muḥīt-i mezḳūrdur. Egerçi ‘arş-ı a‘lādan seḥāba ve andan vech-i arzā nüzül iden şularuñ daḥi imdādı vardır.

Fikr eyle ki bir şu ne vech ile acı ve ne vech ile tatlı olur. ‘İlm gibi ki nāfi‘ ve ḡayr-i nāfi‘ i müştēmildür. Ve sidre gibi ki ṭaraf-ı a‘lāsı na‘īm ve esfeli zaḳḳūmdur. Ve bir nev‘ āb daḥi vardır ki her nev‘ ḥayvānuñ kendine münāsib olan nuṭfesidür. Zīrā aşlı-ı ‘ālem āb üzre olicak ‘anāşırdan maḥlūk olan eşyā daḥi ābı müştēmil olub me’kūlāt u meşrūbātından daḥi zāhrında menī idā‘ olındı. Ve kendi bedeni aşlıda ābdan oldığı gibi kendinden tevellūd iden evlādı daḥi ābdan maḥlūk olub ‘anāşır i‘tibārı ile aşlına rücū‘ itdi ki ābdur. Ve ābuñ ta‘ayyünātuñ iḥtilāfından ḥāşıl olan tenevvü‘i vaḥdet-i aşliyyesine māni‘ olmadı.

El-ḥāşıl şudan¹⁶² ḥāşıl oldu; egerçi biri birinüñ şüretinde degüldür. Zīrā biri birinüñ şüreti üzerine olsa netice virmez; belki ta‘ayyün ile tekeyyüfe muḥtācdur. Ve eşyānuñ televvün ve tenevvü‘i vüs‘at-i tecellīye dā’irdür. Pes, iki şahş bir şüretde olmaḳ vüs‘at-i mezḳūreye münāfidür. “Vallāhü vāsi‘ un ‘alīm.”¹⁶³

¹⁶⁰ “Her canlıyı sudan yarattık.” Enbiya 30

¹⁶¹ “Arşı, su üzerinde iken...” Hūd 7

¹⁶² şudan : İ2 şudan şu

¹⁶³ “...Allah’ın hazinesi geniştir, her şeyi bilmektedir.” Nūr 32

Ve biri dağı [98a] feyz-i ma‘nevîdür ki “Şümme raşşe ‘aleyhim min nûrihi.”¹⁶⁴ aña dâldür. Ve feyz-i aqdes ve feyz-i muqaddes didikleri dağı qarîne-i celiyyedür.

Pes, feyz-i İlâhî ibtidâ ‘aql-ı evvele cārî olub andan sâ’ir ‘uqûl ve nüfûs ve ecrâm ve ecsâma sereyân itdi ki aña rûh-i zâtî dirler. Ya‘nî cemî‘-i eşyânun beķası feyz-i âba mevķûf olduğı gibi ĥayâtı dağı rûh-i zâtîye menûtdur. Ve bu rûh-i zâtî eķvârûn tebeddüli ile mütebeddil ve ma‘dûm olmaz. Zîrâ Allâh Ta‘âlâ ‘aķasını istirdâd itmez. Ve illâ buĥl lâzım gelür. Ta‘âlâ’llâhü ‘an zâlik, bu cihetdendür ki âĥiretde na‘îm ve caĥîme istihķâķı olmayan ĥayvânât-ı arz aĥiretün tûrâbına münķalib olsalar gerekdür ki tûrâb dağı ĥaķâ’iķden bir ĥaķîķatdır. Yoĥsa bi’l-küllîyye ma‘dûm olmazlar.

Nazar eyle ki Allâh Ta‘âlâ ba‘ż-ı ĥaķâ’iķi tûrâba ve tûrâbdan maĥlûk olan¹⁶⁵ âdemi kendine ircâ‘ eyledi. Bu şûretde cemî‘-i eşyâ Ĥaķķ’a râcî‘ olmış oldu; kimi bi’z-zât ve kimi bi’l-vâsiķta. Zîrâ eşyâ âdeme tâbi‘dür.

Ve âdemün Ĥaķķ’a irtibâķta iki vechi vardur ki biri bi’l-vâsiķadur. Ve aña vech-i ‘âmm dirler. Ve biri bi’z-zâtdur ki aña vech-i ĥaşş dirler. Ve cümle-i vesâ’iķ yine âdemün zûhûrı ve anun mażhariyetinden ötüri tertîb olınmışdur Fe’fhem cidden!

İşte bu takrîrden zâhir oldu ki ‘âlemün bi-cemî‘i’l-eczâ ĥayât ü beķası feyze menûtdur oldu muţlaķâ. Ve ol feyze nefes-i raĥmânî dağı dirler. Bu ma‘nâdan dünyâda mürġânun ve âĥiretde insânun nuţfesi rîĥdur. Zîrâ âb aşlında rîĥ şûretinde olan feyzden ĥâşıl olmışdur. Binâ’en ‘alâ hâzâ aşlına rücû‘ ider.

¹⁶⁴ Tirmizî, İman, 18

¹⁶⁵ olan : A olınan

Ve ‘âlem nefesden ‘ibâret olur. Anuñcün Allâh Ta‘âlâ ‘ale’d-devâm Mütেকellimdür. Ya‘nî nefes-i rahmânî ifâzâ itmekdedür ki “Külle yevmin hüve fi şe’n.”¹⁶⁶ mûcibince nefesden aşlâ [98b] infikāk yokdur. Zîrâ insâna göre kelâm nefes ile hâşıldur.

Pes, kelâm muttaşıl olsa nefis dañi muttaşıl olur. Ve nefes-i rahmânî muttaşıl olduğı gibi nefes-i insânî dañi muttaşıldur. Zîrâ rûh-ı müdebbirüñ müfâraķati ile nefes münķaṭı‘ olmaz. Belki münķaṭı‘ olan nefes, nefes-i hayvânîdür. Ve insânuñ her ne¹⁶⁷ ṭavra münâsib olan vech ile nefes-i nefîsi vardır. Bu yüzden Qur‘ân’da gelür; “Fe’l-müdebbirâti emrâ.”¹⁶⁸ Ya‘nî Allâh Ta‘âlâ nüfûs-ı şerîfe-i melekiyye ve insâniyyeyi müdebbirât kıldı. Tedbîr ise nefese mevķûfdur; egerçi ba‘ż-ı enfâsuñ ne vech ile olduğı ehlinden ğayrıya mechûldür. Zîrâ ekşer-i nâs ḥiss-i hayvânîde ķaldıķlarından nefes-i insânî nedür bilmezler. Ve ğâh olur ki nefes-i hayvânî ve nefes-i rahmânî mûmtezic olur. Kâmilüñ nefesî gibi ki nefḥ itse mürde zinde ve seķîm şaḥîḥ olur. Zîrâ enfûs-i insânî nefes-i rahmânî ile tekeyyüf ider. Ve fi’l-ḥaķîķa nefḥ iden Ḥaķķ olur. Zîrâ eṭvâr-ı ilâhîde kemâl-i insânî ve ṭavr-ı insânîde kemâl-i ilâhî vücûd bulub ḥalvet ü celvet ma‘naları zuhûra gelmiş ve insân Ḥaķķ ile Ḥaķķ olmuşdur. Ya‘nî insân gidüb Ḥaķķalmışdur. Zîrâ insân fi’l-ḥaķîķa ma‘dûm u fânî ve Ḥaķķ Mevcûd [u] Bâķîdür. Ve kâmilüñ beķâsı beķâ-i Ḥaķķ iledür; yoḥsa ibķâ-i Ḥaķķ ile degûldür didikleri bu mâ‘nâdur.

Yürî, fehmi ide gör. Ve zevķine iriş. Zîrâ bal demekle ağız ṭatlı olmaz. Belki ṭatmak gerekdür. Velâkin insân bu lezzete irince nice nîş-i zenbûrla mecrûḥ olur ki lüṭfuñ vesîlesi ķahr ve cemâlüñ vâsıṭası celâldür. Fa’’lem zâlik!

Nazm:

¹⁶⁶ “O her an yaratma hâlinde dir.” Rahmân 29

¹⁶⁷ ne : A’da yok İ2’de yok

¹⁶⁸ “Emri uygun yol ve yöntemle yerine getirenlere.” Nâziât 5

[Fä‘ ilātün / Fä‘ ilātün / Fä‘ ilātün / Fä‘ ilün]

1. Āh kim bī-derd olan ādem nice dermān diler
Zahmı yok merhem umar hasta degül loḡmān diler
2. Zehr-i ḡahrı kāse kāse içmeyen ‘āşık neden
Dest-i lütf-ı Lem-yezel’den şerbet-i iḡsān diler
3. Çekmeyince derd-i ḡār-ı fūrḡati¹⁶⁹ bir ‘andelīb
Bāḡ-ı vaşl içre nice bŷy-ı gül-i ḡandān diler
4. Sürmeden yüz yırde yüzün ‘āşık-ı miskīn yire
Dīdesini ḡılmadan Ceyḡūn yine ‘ummān diler
5. Cāhdan¹⁷⁰ bī-rŷn olursa ‘āḡıbet zindān çeker
Ḥŷkm-i Sultāndur ne anı Yŷsuf-ı Ken‘ān diler
6. Ḥaḡḡıyā da‘vā ile olmaz bu kār-ı Ḥaḡḡ ebed
Ḥaḡḡ anuñ da‘vāsına zīrā ḡavī bŷrhān diler

[ALĪ BABAMDİR]

رايت مكتوبا على السجادة و انا اصلى ركعتي الوضوء قوله على ابى اى ان المرتضى كرم الله وجهه ابى
من جهة السبب و الارتباط المعنوى و وفور الفيض من جانبه و لا شك انه باب مدينة العلم فكما ان الباب يعد من
المدينة و يقال له بالفارسية دروازه و منه اخذ قولهم المدروزون ملعونون اى الذين يدورون الابواب الجلب المال و
جر الدنيا فكذا ان الولد سر ابيه يعنى فيه ما فيه لانه خرج منه بصورة النطفة الملقاة في الرحم ثم دخل فيه بان يكون

¹⁶⁹ derd-i ḡār-ı fūrḡati : A derd-i fūrḡati

¹⁷⁰ Cāhdan : A Çāhdan

انسانا مشتتلا على حده و حقيقة فليس هناك امر من خارج و قس عليه امر الفيض الملقى في رحم الاستعداد فان المستفيض يظهر في صورة المفيض في المال فيكون عليا و ان كان مثلا لعمد و كذا يكون احمد و ان كان عليا هذا هو حكم الصورة المعنوية كما افاده قوله ان الله خلق ادم على صورته فان المراد بيان ان ادم هو الحق في الصورة المعنوية و ان كان الخلق في الصورة الحسية على ان الصورة ايض حق و حقيقة بالنسبة الى دخولها تحت الوجود و ظهر الحق بصورة كل من اسمى الهادي و المضل فافهم جدا [٩٩b] اذ لا مجاز عند اهل الحقيقة الا بمعنى محل الجواز من حال الى حال و من اسم الى اسم و بما قررنا ظهر ان الشيخ الاكبر قدس سره صورة مخصوصة في كل بلد من البلاد الاسلامية الجامعة كما اخبر عن نفسه بذلك و هو حق كما ان نفسه الكريمة حق ايض و كذا صورة الواقعة في البلاد فاذا وجدت صورة من صورته في بلد من البلاد فاحكم بانها الشيخ لكن بحسبها لا يحسب الشيخ فانه الختم و لا مثال له كما تحكم ايض بانها على فان الشيخ و عليا اخوان احدهما ظهر في صورة الصحابي و الاخر في صورة التابعي على ان الشيخ ايض صحابي لانه رأى رسول الله صلى الله عليه في الانسلاخ و سمع منه و هي في حكم الرؤية في اليقظة بخلاف النوم و الا لكان اكثر الناس صحابيا و نحن ذائقون من هذا داخلون في المجلس النبوي سامعون منه الحمد لله تعالى و مما سمعته من فيه في اليقظة قوله من تحقق اسمي تحقق اسمه فانظر ما معناه فانه عميق لا يغوص في بحره الا اهل التجلي السرياني و قد ذكرت لك بغض لباب المعرفة ان انت من اهل الذكر و الوجدان ثم انه جاء في الحديث النبوي انه قال لحضرة المرتضى رضى الله عنه يا على انا و انت ابوا هذه الامة فجعل عليا انا نسبيا سوريا للعلويين و الهاشميين و ابا سببيا معنويا للعارفين الواصلين فهما المرادان من لفظ الامة لا كل الامة ان اكثرهم منقطعون عن السلسلة و لذا الاعتداد بامة الدعوة على ان امة الاجابة ايض فرق مختلفة فاهل الاهواء و البدع و الالحاد خارجون فانظر كيف سوي النبي عليه الصلوة و السلام نفسه الكريمة مع نفس علي و لذا جعل قصره في الجنة بحذاء قصره فمن كان من اولاد [١٠٠a] على كان من الاولاد النبوية و كذا من كان من اولاد حضرة الشيخ العربي قدس سره و قد ذكرنا انه و عليا اخوان و عم الرجل صنوابيه فيكون الصنوان من اصل واحد هو شجرة الوجود النبوي و قد شرفني الله ايض بولدية الشيخ فانه نفخ في و جعلني من المستفيضين من انهار معرفة و المفيضين الناس من حوض غلمه و حكمته و ليس الا من اثار السعادة و انوار الهداية ولذا وثبتت البارحة كتابا يسمى بحقائق الهداية كان الحقائق شرح الهداية في الفقه و ما سمعت شرحا للهداية مسمى بالحقائق و لكنه اشار بالهداية الى الهداية الخاصة كما اسلفنا في هذا الكتاب و بالحقائق الى ثمراتها من العلوم و المعارف و الحكم و الحقائق فان نفس الهداية امر مجمل كمتن مغلق لا بد لها من شرتفصيل لاثارها و ثمراتها حتى تتبين اذ النواة لا تعرف الا بظهور الاغصان و الاوراق التي بمنزلة الاسماء و الصفات و لا ريب ان الاسماء و الصفات شرح الذات اذ لو لم يكن هذا الشرح و الايضاح بقي الكنز المخفي في الاجمال و الابهام فاعلم ذلك و الله الملك الاعلام.

[İki rekat vudû namazı kılıyorken seccadenin üzerinde bir yazı gördüm: "Ali babamdır." Yani Murtazâ kerremallahu vecheh manevî bir sebep ve bağ ile feyzinin bolluğu açısından babamdır. Onun ilim şehrinin kapısı olduğuna şüphe yoktur. Yine bu kapı, bizzat şehirden sayılır. Farsçada ona "dervâze" denilir. Onların "el-medrûzûne

mel'ûnûne" sözü de buradan alınmıştır. Yani onlar mal elde etmek ve dünyalık toplamak için kapı kapı dolaşıyorlar.

Çocuk da babasının sırrıdır. Yani birinde olan diğerinde de vardır. Çünkü o rahme atılan bir nutfe şeklinde ondan çıkmıştır. Sonra, tam anlamıyla bir insan olması için ona girmiştir. Burada dışarıdan bir tesir veya ona benzer bir durum yoktur. Rahme atılan su, suyu atanın sûretindedir. Örneğin Ahmet'in Ali'ye benzediği gibi, Ali de Ahmet'e benzer. Bu, Allah Teala'nın "Şüphesiz Allah Adem'i kendi suretinde yaratmıştır." sözünde ifade ettiği gibi manevî bir sûret hükmündedir. Bununla kastedilen, ademin manevî suret üzere Hak olduğunu açıklamaktır. Maddî surette yaratılıp da bir bedene girmesine karşın, aynı şekilde Hak'tır ve gerçektir. Anla ki bu husus, Hakk'ın Hâdî ve Mudill isimlerinin tam bir tezâhürü şeklindedir.

[99b] *Hâlden hâle ve isimden isme geçiş evresinde izin verilme durumu hariç, hakikat ehline göre mecaz yoktur. Biz bununla, Şeyh-i Ekber'in -kuddise sirruh- haklı olarak kendisinin haber verdiği surette tüm İslam beldelerinin her birinde özel bir görünümü olduğunu kabul ederiz. Ve bu beldelerde var olan sureti de haktır. Sen ülkelerden birinde onun suretlerden birisine rastladığında, onun Şeyh olduğuna hükmet! Ama surete bakarak şeyhi bundan ibâret sanma! Çünkü o şeyhlerin sonuncusudur, Ali -kerremallâhu vecheh-in benzersiz olduğunu kabul ettiğin gibi onun da benzeri yoktur. Muhakkak ki Şeyh ve Ali iki kardeştir. Birisi sahâbî görüntüsüyle, diğeri ise tâbîî görüntüsüyle ortaya çıktı. Şu var ki şeyh sahâbî görüntüsüyle de ortaya çıktı. Çünkü o Rasulullah'ı (sav) soyut hâlde gördü ve O'nu işitti. O uykunun aksine yakaza hâlinde bir görme hükmündedir. Şayet insanların çoğu sahâbi olsaydı biz, peygamber meclisine girmenin ve ondan bir şeyler işitmenin zevkinden tatmış olurduk. "Kim ismimi yükseltirse, ismi yükselir." sözünü yakaza hâlinde duyduğumdan dolayı Allah'a hamd olsun.*

Bunun ne anlama geldiğine bak! Anlamı o kadar derindir ki tecellî ehli dışında, kimse onun denizine dalamaz. Sana, eğer ki zikir ve vicdan ehлиндensen, marifetin bazı cevherlerinden bahsettim. Sonra bu hadiste de vardır. Nebi(sav), Hz. Murtazâ -radiyallâhu anh-a şöyle dedi: "Ey Ali! Sen ve ben bu ümmetin babalarıyız." Böylece

Ali'yi Alevîler ve Haşimîler için bir neseb babası, ârifler ve vâsıllar için ise manevî bir baba kıldı. Yâni buradaki ümmet lafzıyla davet ve icabet ümmeti olmak üzere iki grup kastedilmiştir, ümmetin tamamı değil. Çünkü onların çoğu Hz. Peygamber'e icâbet edenler silsilesinden kopuktur. Bu yüzden icabet ümmetine karşılık davet ümmetine güvenilmez. Aynı şekilde hevâ, bidat ve dinden çıkan haricî ehli gibi çeşitli fırkalar vardır. Bak! Nebî -aleyhissalâtu vesselâm-ın kendisini Ali'yle nasıl eşitlediğini görüyor musun? Bunun için cennette Nebî'nin köşkünün karşısında Hz. Ali'ye bir köşk yapılmıştır. Ve kim Ali'nin evlâdındansa [100a] Nebî'nin evlâdındandır. Bu nedenle kim Hz. Şeyh İbn Arabî'nin -kuddise sırruh- evlâdı da aynı şekildedir. Biz Şeyh ve Ali'nin iki kardeş olduğunu zikrettik. Kişinin amcası babasının ikizidir ve ikizler tek bir asıldan olur. O da nebevî varlık ağacıdır.

Muhakkak ki Allah Şeyh'in çocuğu olmakla beni şereflendirdi. O bana üfledi ve beni marifet ırmaklarından içen; ilim ve hikmet havuzundan feyz alan; yalnızca mutluluğun peşinden giden ve hidâyet nuruyla nurlanan kimselerden kıldı. Bunun için dün bana "Hidayetin Hakikatleri" diye isimlendirilen bir kitap getirildi. Sanki hakikatler, fıkıhtaki hidayetın şerhi gibi kolaydır. Senin duyduğun, hidâyet için bir şerhtir ve hakikatler olarak isimlendirilmiştir. Ama o, hidayetle özel bir hidayete işaret etmiştir. İlimlerden, marifetlerden ve hikmetlerden alınan faydalara varıncaya değin hakikatleri bu kitapta daha önce ifade ettik. Hidayetin ta kendisi olan hakikatler ise şerh ve detaylarla anlaşılamayan, muğlak bir metin gibi kapalıdır. Yani iyice açıklanıncaya kadar bir sonuç elde edilemez. Çünkü çekirdeğin neyin tohumu olduğu; dallar ve yapraklar ortaya çıkmadan anlaşılamadığı gibi isimler ve sıfatlar da iyice açıklanmadan bilinemez. Kuşkusuz isimler ve sıfatlar Zât'ın şerhidir. Çünkü bu şerh ve izah olmasaydı, kapalılık ve belirsizlik içerisinde gizli bir hazine olarak kalırdı. Şunu bil ki, Allah hakkıyla bilendir ve ilimlerin gerçek sahibi O'dur.]

Nazm:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

1. Silsilem ‘ālī vü aşlumdur ‘Alī
Hāşimīyem Hāşimīyem Hāşimī
Görinür sırr-ı ‘Alī benden celī
Hāşimīyem Hāşimīyem Hāşimī
2. Bu vücūdum oldı bir zerrīn varak
Zāhiri vü bātınidur naķş-ı Hāķ
Sūre-i Ahzāb’da āyāta bak
Hāşimīyem Hāşimīyem Hāşimī
3. Feyz-i ābā oldı çün ‘ayn-ı Furāt
Perveriş virdi nūfūs-ı t̄ahirāt
Bu siyādet emrine vardur berāt
Hāşimīyem Hāşimīyem Hāşimī
4. Bir nebī vü bir velīden müctebā
Çār rükn oldı velī Āl-i ‘Abā¹⁷¹
Bir yeşil nūra şarındum çün kabā
Hāşimīyem Hāşimīyem Hāşimī
5. Hüsrev-i ma‘ nā dilerse t̄ac-ı zer
Güfte-i rengīnüm itsün zīb-i ser
Rāstem kavlimde [100b] Hāķķī ser-be-ser
Hāşimīyem Hāşimīyem Hāşimī

¹⁷¹ Āl-i ‘Abā : A ‘ Ālī ‘ Abā

[SULTAN ALLAH'IN GÖLGESİDİR]

ليلة الاربعاء لاح لى ان رسول الله صلى الله عليه و سلم انما قال السلطان ظل الله دون الخليفة ظل الله لان المراد بالجلالة هو الحقيقة الالهية و الخليفة عين هذه الحقيقة لا ظلها و معناه انه مخلوق على الصورة الالهية اصلا و انما يظهر لحقيقة المنبئة عنها الاسماء السبعة و الصفات الكمالية فهو الحق فى صورة الخلق و منه يعرف انه يجوز الاتصاف بصفة الالهية بحسب العبد لا بحسب الله كما يشبر اليه قوله ما وسعنى ارضى و لا سمانى و لكن وسعنى قلب عبدى يعنى وسعه بقدر سعته المحدودة و ما وسعه بقدر سعته الله لانه غير محدودة و لذا طلق الوسعة فى قوله والله واسع فكل من ذاته و صفاته لا نهاية له و هذا القدر الذى وسعه العبد هو الذى سوغ له انه يدعى و يقول انا الحق و نحوه و الادب ان يمسك عنه لما فى ورائه من حق لا يكتنه كنهه و من هنا يتضح سر قوله تعالى فاعلم انه لا اله الا الله يعنى جعل الالهية متعلق العلم لا ما ورائها من الذات المجردة اذ لا يتعلق العلم بها من حيث تجردها عن النسب و الاضافات و ما لا يتعلق العلم به من هذه الحيثية لا يتعلق به الرؤية فاذا لا يظهر العبد بتلك الرتبة اصلا و انما يظهر بمرتبة الالهية الاضافات كما عليه الاقطاب فان القطب مدار العالم فى كل عصر فمن راه فقد راي الحق فانه المظلول اى ذو الظل و هو باطن الظل و لذا صار السلطان السلطان ظلا لانه مظهر الاسم الظاهر و بيده الاحكام و القطب مظلولا لانه باطن الاسم الظاهر ظل لانه مظهر الاسم الظاهر و بيده الاحكام و كل القطب مظلولا لانه باطن الاسم الظاهر و بيده الحقائق و الحكم و كل ظاهر فانما يتأثر من الباطن لان الباطن روح الظاهر فخاصية السلطان بيد القطب فى الباطن كما ان ناصية القطب بيد السلطان فى الظاهر و لذا استشهد كثيرون من [١٠١a] الانبياء و الاولياء و عذبوا فى الله فظهر ان ديار دار الوجود راس واحدة فى الحقيقة لها شعبتان شعبة الظاهر و شعبة الباطن و لكل من شعبتين عينان و هى العلم و العين فمن لم يبصر بعين العين صار اعمى عن ادراك الحقائق و اق الامر معانية اهل العين و اعتقادهم و مبايعتهم و الا ادى الى انقطاع الرأس اذ لا نصرة بدون العين فافهم هذه الاسرار و كن على الاعتبار.

[Çarşamba gecesı Rasulullah (sav) bana göründü ve şöyle buyurdu: "Sultan, Allah'ın gölgesidir." Onun Allah'ın gölgesi olması halifeliliğinden önce gelir. Buradaki yücelikten maksat, ilâhî hakikattir. Halife, bu hakikatin gözüdür, onun gölgesi değildir. Bunun anlamı, yedi isimden ve kâmil sıfatlardan ilâhî hakikatlerin sûreti üzere yaratılmış olmasıdır. O halk sûretinde haktır. Ve bu noktadan hareketle bilinir ki onun; Allah'a göre değil, kul oluşuna göre ilahî sıfatlarla nitelenmesi uygun düşer. Bir hadis-i kutsîde bu hususa şöyle işaret edilmiştir: "Ben yerlere ve göklere sığmadım, ancak kulumun kalbine sığdım." Kulun kalbinin genişliği, sınırlarının kapasitesi ölçüsündedir. Allah'ın genişliği ölçüsünde bir genişliği yoktur. Çünkü O, sınırlı değildir. Bu nedenle hadis-i kutsîde geçen vüs'at kavramı sınırlandırılmamıştır. Allah, zatlarının ve sıfatlarının hepsinde sonsuz ve sınırsızdır. Kulun ise "ben hakkım!" gibi iddialarda

bulunmasına, sahip olduğu kapasitesinin ölçüsüne göre izin verilmiştir. Ama edep; “Hak” kelimesinin arkasında yatan anlamdan sakınmak ve o kelimenin özünü bulandırmamaktır. Buradan da Allah’ın “Bil ki Allah’tan başka ilah yoktur” sözünün sırrı açığa çıkar. Şüphesiz Allah ulûhiyyeti, mücerred Zât’ının ötesinde olanla değil, ilim ile ilintilendirdi. İlim, her türlü eksiklikten ve fazlalıktan münezzeh olması yönüyle Allah’ın Zât’ının ötesinde olan şeylerle ilgili olmadığında, bu görünüşle alakalı olmaması açısından onunla da ilintilendirilemez. Yâni sultanın Allah’ın gölgesi olması, kulluk mertebesinde değil; kutuplarda olduğu gibi ancak kendisine izafe edilen ulûhiyyet mertebesinde görünür. Muhakkak ki kutub, her asırda âlemin merkezidir. Kim onu görse hakkı görmüş gibidir. Çünkü o gölgeliktir. Yani gölge sahibidir. O, gölgenin bâtınıdır. Bu nedenle sultan bir gölgedir. Çünkü o, Zâhir isminin mazharıdır; hikmetleri elinde mevcut olandır. Kutub da gölgeliktir. Çünkü o Zâhir isminin bâtınıdır; hakikatleri, hikmetleri ve bütün zâhiri elinde bulundurandır. Bu yüzden zâhir bâtından etkilenir, çünkü bâtın zâhirin ruhudur.

Sultanın perçemi, bâtında olan kutbun elindedir. Aynı şekilde kutbun perçemi, zâhirde olan sultanın elindedir. Bu yüzden peygamberlerin ve evliyaların çoğu şehit oldu [101a] ve Allah yolunda acı çektiler. Hakikatte tek başına olan varlık evinden bir keşiş ortaya çıktı. Hakîkatin iki kısmı vardır: Zâhir ve bâtın. Her iki kısmın da iki gözü vardır: ilim ve göz. Kim gözün gözüyle görmezse, hakikatin idrakinden kör hâle gelir. Göz ehlinin kavramları, itikatları ve anlaşmaları, temelden kopmaya yol açmaması hariç, daha azdır. Çünkü göz olmadan yardım olmaz. Bu sırları anla! Bakış açısına sahip ol.]

Nazm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilün]

1. İsm-i a‘ zâam görinür ‘ âyîne-i aq̣tâbdan
Nûrdur zâhir olan hûrşîd-i ‘ âlem-tâbdan

2. Râst rûşendür eger var ise mîzân-ı naẓar
Kıbleyi teşhîş ider çeşmi olan mihrâbdan
3. ‘Aksi görme âbda ıalma hayâl-i hâbda
‘Ayna ir şadı gözüt ey yâr baıma bâbdan
4. Didi “lâ mevcûde illâ hû” bulan tevhîde râh
Nûş kıldı bezm-i vahdetde şarâb-ı nâbdan
5. Hüsrev-i iklîm-i ma‘nâdur bugün dervîş olan
Var tecerrüd ide gör bu ‘âlem-i esbâbdan
6. Şûret-i Hâkdur baılsa dîde-i Hâkık ile ger
Hâkıkıyâ her kim hâlîfe oldu şeyh u şâbdan¹⁷²

[ŞEHVET]

Qîle lî: “Men kâne min ehli’ş-şehvâtî keşûra ‘anhü’l-hefevât.” Şehvet bir nesneyi iltizâz ile irâdetdür. Ya‘nî nefis ki lezzet talebinde ola anuñ hâline şehvet dirler. Ekl ü şûrb vesâ’ir lezâ’iz istemek gibi. Ve hefvet, zeel ma‘nâsnadır. Ve dînde zeel-i kadem ile zecele teşbîh olınmışdır. Zîrâ kadem ile zeelde suķûṭ-ı şûrî olduğı gibi zeel-i dînde dağı suķûṭ-ı ma‘nevî vardır. Ve suķûṭuñ gâyeti siccîndür. Ve ehli-i şehvetden keşret-i zellâtuñ vechi budur ki şehvet-i hicâb ṭab‘-ı keşîfdür. Ve mâhcûb a‘mâ gibidür.

Pes, a‘mâdan hefevât bisyâr vâkı‘ olduğı gibi mâhcûbdan dağı vâkı‘dür. Belki a‘mâ-yı bâṭın, a‘mâ-yı zâhirden eşeddür. Zîrâ a‘mâ-yı zâhiruñ yedinde [101b] ‘aşası

¹⁷² şeyh u şâbdan : A şeyh şâbdan

vardur ki aña i‘timādla fi’l-cümle maḥfūzdur. A‘mā-yı bāṭınuñ ise delīl ü bürhānı
yoḡdur. Ve illā zeḗel-i dīn vāḡı‘ olmazdı. Ve delīl fi nefsi’l-emr mevcūddur.

Fe’emmā şehvet ‘aḡla ḡālib olıcaḡ ‘aḡl daḡı delīli istiḡzār idemez. Ve şehvete¹⁷³
maḡlūb olur. Ve ba‘ż-ı ḡazā-i mübrem vardur ki ḡūkm-i ilāhī anı tenfīz içün zevi’l-
‘uḡūlden uḡūli selb ider; gerekse aşılđa ehl-i şehvet olmasun. Ve ṡab‘ı şehvetden taṡḡır
itmek ibtidā-ı bābdur ki şerī‘ate mevḡūfdur. Ve şerī‘atde vera‘ odur ki şübuhātđan
perhīz ide. Ve ṡarīḡatde vera‘ mübāḡāt maḡūlesinden¹⁷⁴ teḡavvīdūr¹⁷⁵. Zīrā ikşār-ı
mübāḡāt itmek ḡırmān-ı münācāta sebebdür. ḡuşūşan ki fi nefsi’l-emr mübāḡ-ı ḡaṡ‘ı
olmaya. Zīrā erbāb-ı şehevāt nice muḡarremāt ve ḡabā’ışı bile istiṡābe idüb ḡadd-i ḡalāl-
ı ṡayyibe idḡāl itmişlerdür. Ve bu maḡūle ḡabā’ış ve ḡuşūşan ḡavāşş-ı rediyyesi olan
nesneleri tenāvül ile ṡabī‘at-ı fāsıde olub bir daḡı sülūke yaramaz. Zīrā ṡabī‘at-ı şāniye
ṡabī‘at-ı ūlāya göre ḡıcāb üzerine ḡıcāb olur.

Pes, şāḡibi bu perdelerden ḡande necāt bulur. Ve çünki ṡabī‘at-ı şerī‘atle şalāḡ
bula; nefis daḡı ṡarīḡatle şalāḡ bulmaḡa bed’ ider. Zīrā ekşer-i hevā, şehvet didikleri
āfetūñ semerātıdır ki şehvet ḡuvvet bulduḡda hevā ve suda daḡı efzūn olur. Lā siyyemā
şehvet-i ferc, şehvet-i baṡna tābi‘dür. Anuñçün mücerredler şavmla me’mūrlardur.
Fa‘lem zalik!

Nazm:

[8’li hece ölçüsü]

1. Ey nefis-i bed şimden girū
İnşāfa gel inşāfa gel
Dürlü hevādan ol berī
İnşāfa gel inşāfa gel

¹⁷³ şehvete : A şehvedine

¹⁷⁴ maḡūlesinden : A maḡūlesinde

¹⁷⁵ teḡavvīdūr : İ2 taḡvādūr

2. Şer‘ ā muḳayyed ḳıl seni
Şarf it Ḥaḳḳ’ a cān u teni
Ey ḳālim inṣāfuñ ḳanı
İnṣāfa gel inṣāfa gel
3. Şolmazdan evvel nevbahār
Bir gül ḳopar ḳıl terk-i ḥār
Ḥıdmetde ol leyl ü nehār
İnṣāfa gel inṣāfa gel[102a]
4. Şehvet yeter şehvet yeter
Lāf itme andan ne biter
Ḳıl leblerüñ ḳıkr ile ter
İnṣāfa gel inṣāfa gel
5. Ḥaḳḳī seni Ḥaḳḳ’ a yeder
Ṭoğrı yola irṣād ider
Evzā‘ u eṭvārı gider
İnṣāfa gel inṣāfa gel

Nazm:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

1. Ğarḳ-ı ḥūn iden beni bu çeşm-i giryānum mıdur
Sāğar-ı lebrizüm içre içdigim ḳanum mıdur

2. Çekdigim bār-ı belā vü miḥnet-i ‘ışkı bugün
Tā ezelden muḳtezā-yı ‘ahd ü peymānum mıdur
3. Ya nazardan düşmişem cāh-ı ğama Yūsuf gibi
Ya ki dil bir tengnā tārīk-i zindānum mıdur
4. Kim bilürdü rāh-ı derdi pīr-i irşād olmasam
Her ser-i sâ‘ at münebbih āh u efġānum mıdur
5. Sihrini ehl-i nüfusuñ böyle ibtāl eyleyen
Tutduğım elde ‘aşā-yı şekl-i şü‘ bānum mıdur
6. Āşaf-ı devrāna söyleñ Hāḳḳ’a kurbān oldığı
Cān-ı İsmā‘īl Hāḳḳī emr-i sulṭānum mıdur

[SEMÂ MAẒHAR-I CEMÂL VE ARZ MAẒHAR-I CELÂLDÜR]

Fi’l-ḥadīṣi’l-ḳudsî; “Mā vesî‘ anî arzî ve lâ semâ’î ve lâkin vesî‘ anî ḳalbi ‘abdi’t-teḳā.”¹⁷⁶ Bunda semâ ve arz taḥṣiṣ ve zıkr-i cibāl tayy olındı. Ma‘a hâzâ âyet emānetde mūndericdür. Zīrâ cibāl fi’l-ḥaḳīka arzuñ mülḥaḳātındandır. Ḥattâ Kūh-i Ḳāf daḥi böyle. Egerçi seri āsumāna peyvestedür.

Pes, mevcūdâtta ecrām-ı mu‘tebere ikidür. Biri ecrām-ı ‘ulviyyedür ki semāvâttdur ve biri ecrām-ı süfliyyedür ki arāzîdür. Ve semâ maẓhar-ı cemâl ve arz maẓhar-ı celâldür. Ve maḳām-ı ḥilāfet heybet ü celālet iḳtizā itmekle ebu’l-beşer Ādem

¹⁷⁶ Aclûnî, İsmail bin Muhammed, *Keşfü’l-Hafâ*, (thk. Abdülhamid bin Ahmet Hindâvî), Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, 2000, C. 2, s. ۳۳.

-‘aleyhi’s-selām- bu merkezde istiḥlāf olunub cemāl ve celālî câmi‘ kılındı. Anuñçün mazḥar-ı kalb oldı. Zîrâ kalbün rûḥla cesed arasında berzahıyyeti vardır; Âdem’ün cemāl ü celāl ve Ḥaḳḳ u ḥalk arasında berzahıyyeti oldığı [102b] gibi.

İşte bundan fehm olındı ki Allāh Ta‘ālî’nün semā ve arzdan her birine tecellîsi nıṣfıyyet üzerinedür ki ya tecellî-i cemāl veya tecellî-i celāldür. Zîrâ her birinün aşlnda mecmû‘-ı tecelliyâta isti‘dādı yokdur. Ve esmā ve şıfātuñ tecelliyâtına mazḥar olsalar daḥi tecellî-i Zât’a kâbiliyetleri mefkûddür. Bu cihetden Tûr-ı Mûsâ’ya tecellî maḳām-ı rubûbiyetden vâkı‘ oldı ki maḳām-ı şıfâtdur. Nitekim Ḳur’ân’da gelür: “Felemmâ tecellâ Rabbuhû li’l-cebel.”¹⁷⁷ Ve ulûhiyyet daḥi rubûbiyyet gibidür; egerçi rubûbiyyet ulûhiyyetün zıllıdır. Vekâlet-i muṭlaḳa saltanatun zıllı oldığı gibi. Anuñçün Hazret-i Mûsâ’ya -‘aleyhi’s-selām- teşrîfen şecere yüzinden tecellî-i ulûhiyyet vâkı‘ olub “Yâ Mûsâ innî ene’llâh.”¹⁷⁸ vârid oldı. Zîrâ tecellî fi’l-ḥaḳîḳa şecereye degül belki Mûsâ’ya idi. Ve Mûsâ’nuñ ol vaḳitde tecellî-i ulûhiyyet ile münâsebeti bu idi ki mertebe-i nübüvvet sırr-ı ulûhiyyeti iḳtiżâ iderdi. Zîrâ ulûhiyyet Ḥaḳ’la ḥalk arasında irtibât ve nisbetdür. Nübüvvet-i Mûsâ’dan daḥi murâd ḥalkı Ḥaḳḳ’a¹⁷⁹ rabṭ idi. Ya‘nî Ḥaḳḳ’ün ulûhiyyetin ve ḥalkun me’lûhiyyetin ta‘rîf idüb “Ene Rabbükümü’l-a‘lâ.”¹⁸⁰ da‘vâsından taḥlîş ve merbûbiyyet mertebesiyle taḳyîd idi. Zîrâ merbûbun rubûbiyyeti ma‘kûsdur; Rabb’ün merbûbiyyeti gibi. Anuñçün taṣarrufâtıdan ḥicr ve da‘vâdan men‘ itdiler tâ ki merâtib-i rubûbiyyet ve merbûbiyyet biri birine muḥâlaṭa itmeye ki anda ihtilâl-i ‘aẓîm ve fesād-ı zâhir vardır.

Sü’âl olunursa ki ḥadîs-i mezkûrun zâhiri Ḥaḳḳ’ün muḥâṭ olmasın müş‘irdür. Ma‘â hâzâ Ḥaḳ muḥîṭdür; muḥâṭ degül. Cevâb budur ki bundan murâd maḥzâ kalbün

¹⁷⁷ “Rabbi o daḡa tecelli edince...” A’râf 143

¹⁷⁸ “Ey Mûsâ! Muhakkak ki ben Allāh’ım.” Kasas 30

¹⁷⁹ Ḥaḳḳ’a : A ḥalka

¹⁸⁰ “Ben sizin en yüce Rabbinizim.” Nâziât 24

vüs'atini ve tecellîye kâbiliyyetini beyândur. Yoḥsa zârf¹⁸¹ u mazrûfdan¹⁸² fehmi olınan gibi degüldür. Ve bu bâbdandır ki gelür: “Yâ Dâvud ferriḡlî beyten eskünehü”¹⁸³ Ya' nî Hazret-i Dâvud'un¹⁸⁴ kalbini mesken kıldığı bi-ḥasebi't-tecellî zuhûrına işâretdür. Zuhûr ise ḥâricden düḡül tarîḡiyle [103a] olmayıcak zâhir mazḡhar¹⁸⁵ ile muḡayyed olmaḡ lâzım gelmez. Nitekim cennet naşşla maḡall-i tecellîdür. Ma'a hâzâ tecellî maḡdûd degüldür. Mütecellî fih olan cennet ise ekvândan olmaḡla maḡdûddur.

Pes, muḡa-i şanevberîyye ve beden-i 'unşurî cennet-mişâldür ki tecellî i'tibârîyle muḡmaḡilldür. Zâ'il olan nesne ise ḡicâb olmâz. Ve bir daḡi budur ki cennet ve emşâli maḡâm-ı esmâ ve şıfâtur. Esmâ ve şıfât ise vech-i Zât'a perde degüldür; 'arûsuñ kınâ'ı 'arûsa perde olmadığı gibi. Zîrâ perde olmaḡ ḡayra göredir. Burada ise ḡayr melḡûz degüldür.

El-ḡaşıl, kalb-i 'abdüñ Allâḡ Ta'âlâ'ya vâsî' olması Ḥaḡḡ'un kendi kendine vâsî' olmasıdır ki zarfıyyet ve mazrûfıyyetden ḡâricdür. Eḡerḡi bi-ḡasebi'l-kâbiliyyât zuhûrda tefâvût vardır. Ve zuhûr bi-ḡasebi'l-'abddür; bi-ḡasebi'l-Ḥaḡ degüldür. Eḡer bi-ḡasebi'l-Ḥaḡ olsa aşlâ bir nesneye şıḡmaz; zîrâ Zât'ına nihâyet yoḡdur. Maḡlûḡât ise mütenâḡidür ve mütenâḡide olan tecellî ta'ayyüne tâbi'dür. Bilâ ta'ayyün ise tecellî olmaz belki mir'âta muḡtâcdur. Eḡer mir'ât¹⁸⁶ i'tibâr olınmasa kenz-i maḡfî ḡâlî üzerine tecellîden ḡâlî ḡalurdı. Ve vüs'at ve zâyyıḡ ne'idüḡi bilinmezdi. Ve Ḳur'an'da ḡabz ü baştı zıḡr olınan me'ânîye remzdür. Ve zılluñ memdûd ve sâḡin oldığı daḡi aña dâ'irdür. Söz hemân baştı bi'l-fi'l bulmaḡdadur. Anuñḡün mülk ve devletde imtinân-ı ilâḡi vardır. Ve bu cihetdendür ki rızḡ maḡlûbdur; gerek rızḡ-ı cismânî ve gerek rızḡ-ı rûḡânî. Zîrâ ikisinde daḡi inbisât vardır ki tecellî-i ilâḡiden murâd baştı-ı esmâ ve

¹⁸¹ zarf : A zarf

¹⁸² mazrûfdan : A mazrûf

¹⁸³ Taradığımız kaynaklarda zikredilen rivayete rastlanamamıştır.

¹⁸⁴ Hazret-i Dâvud'un : İ2 Hazret-i Dâvud'un -'aleyhisselâm-

¹⁸⁵ mazḡhar : A'da yok

¹⁸⁶ mir'ât : A mir'ât

şıfâtdur. Rızk ise ism-i Kayyûm'un sednesindendir¹⁸⁷. Ve Cenâb-ı Nübüvvet'un esvâka çıkub bey' u şirâ itdükleri sırr-ı mezkûra telvîhdür. Huşûşan ki şavmla iftâr miyânında mütereddid olmak tenzîh ve teşbîhi müştemeldür. Ve bu 'âlem gıdâ-i insân olduğu gibi insân-ı kâmil daği [103b] gıdâ'ü'l-kâ'inâtdur. Şöyle ki eger anuñ devâm-ı vücûd olmasa 'âlemün daği beğâsı olmazdı. Ve bundan fehmi olındı ki "Lâ ruhbâniyyete fi'l-islâm."¹⁸⁸ _mücibince şâ'im ve muftır olmak müdîm-i riyâzatdan efaldür. Anuñçün Cenâb-ı Nübüvvet, İdrîs ve 'İsâ ve emşâlinde ekmeldür. Zîrâ İdrîs şehvâtdan bi'l-külliyeye munka'tı'dur ki on altı sene lâ-yunka'tı' aña ekl ü şûrb ü menâm vâkı' olmamışdur. Ve tecerrüd-i tâmm ile ervâh-ı 'âliyyeye mülhik olmuştur. Ve 'İsâ'nun neş'esi ebeveyn üzerine mebnî degüldür. Belki 'âlem-i ta'ayyüne intisâbı nışfiyyet üzerinedür. Ekmeliyyât ise cemî'-i ta'ayyünâtı cem' u cümle-i esmâyı ihâdadur.Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün]

1. Rûh-ı Kudsîden nefes alsa eger bu cânımız
Minnet-i 'İsâ'yı çekdirmez idi cânânumuz
2. Bezmimiz bezm-i maḥabbet cânımız feyz-i Hudâ
Sâķi-i Ḥaķ'dan bu feyz ile geçer devrânımız
3. Bizde her şûret ki vâriyâne-i dîdârdur
Mecma'ü'l-esmâdadur ḥüsni yüzinde ânımız
4. Yazdı çün Ümmü'l-Kitâb'ı raķķ-ı menşûr üstine

¹⁸⁷ sednesindendir : A sedenesindendir

¹⁸⁸ Taradığımız kaynaklarda hadisin lafzına rastlanamamıştır. Fakat aynı manada rivayetler mevcuttur. Bkz. İbn Hıbbân, Muhammed bin Hıbbân bin Ahmet et-Temîmî, *Saḥîhu İbn Hıbbân*, (thk. Şuayb el-Arnaout), Beyrut: Müessesü'r-Risâle, 1993, C.1, s.184

Sûre-i Tûr ile bildürdi anı Kûr'ân'umuz

5. Hakkıyâ Hakk şıgmadı bu dilden özge nesneye
Mesken itdi bir şanevber dânesin Raḥmân'umuz

“Vallâhü'l-mütecellî fi külli ân.”

“SEBEKA'L-MÜFERRİDÜN”

Ya'nî ehl-i tefrîdüñ mertebesi ehl-i tecrîdden ve ehl-i tecrîdüñ ehl-i tevḥîdden a'lâdur. Ve ehl-i tefrîd anlardur ki muvaḥḥîdi ism-i mef'ûl şıgması üzre enfûs ve âfâkdan taḳtî' ve icmâl ve tafşîl nisbetlerinden tecrîd ideler. Gûyâ bunların sûreleri âyâta ve âyetleri kelimâta ve kelimeleri¹⁸⁹ ḥurûfa¹⁹⁰ ve ḥarfleri noktaya muntehî olub Zât-ı basîti bî-ta'ayyün müşâhede itmişlerdür. Zîrâ ta'ayyünâtdan murâd Hakk'a nisbet îrâs iden esmâ ve şıfâtun şuver-i ḥakâ'îkîdur ki meşhed-i ḥüsn-i İlâhîdür.

Pes, merâtib ta'ayyünât-ı aşla delâlet için [104a] bir alây-ı fûrû'dur. Ve kemâl odur ki niseb ve izâfâtı isḳâṭ idüb Hakk'ı ḥakk-ı muṭlaḳda müşâhede eyleye, ḥakk-ı muḳayyedde degül. Çünkü seyr-i¹⁹¹ mebde'ü'l-küllî muntehâ ola; sâ'ir erbâb berâziḥi sebḳ itmiş olur. Zîrâ erbâb-ı berâziḥ henüz ḡurbetde ve sâbıḳ-ı mezkûr vaṭandadır. Bu cihetden ehl-i berzaḥ mesbûḳ olur. Ve mesbûḳ min vechin fâzıl ise min vechin mefzûldür. Nitekim ehl-i 'ilm-i zâhir ne ḳadar fâzıl olsa yine ehl-i 'ilm-i bâtına göre mefzûldür. Zîrâ egerçi 'ilm-i zâhir daḥi kemâldür; fe'emmâ 'ilm-i bâtınun kemâli anuñ fevḳindedür ki müşâhedeye dâ'irdür. Ve müşâhede 'ayne'l-yaḳîndür. Ve 'ayne'l-yaḳîn 'ilme'l-yaḳîne göre sâbıḳdur. Zîrâ cihet-i Hakk'a nâzırdur. Egerçi 'ilme'l-yaḳîn ḥuşulde

¹⁸⁹ kelimeleri : A kelimleri

¹⁹⁰ ḥurûfa : A ḥurufa

¹⁹¹ seyr-i : A seyüri

andan mukāddemdür. Zîrâ ibtidâ bilmek ve¹⁹² ba‘ dehû bulmak ve andan olmakdur. Ve buradandur ki Hakk ile Hakk oldu dirler. Ve bu söz fi’l-hakîka müveccehdür. Egerçi kâşırlara göre küfürdür. Zîrâ oldu lafzını istiḥāleye ḥaml iderler. İstiḥāle ise mümteni‘dür. Şol ma‘ nâdan ki mümkün vâcibe veya vâcib mümkün munḫalib olmak yokdur. Eger munḫalib olsa inkılâb-ı ḥakā’ik lâzım¹⁹³. Bu ise bi’l-ittifāk memnu‘dur.

Fe’emmâ bizüm cevābumız budur ki burada şayrûret ma‘ nâsı yokdur. Belki taḥakkuk ma‘ nâsı vardır. ‘ Abdūn ḥakḫiyyeti¹⁹⁴ ise vücūd-ı fānīnūn zevālī ve vücūd-ı bâkīnūn zuhūriyledür¹⁹⁵. Çünkü ‘ abdūn ta‘ ayyünât-ı taḥtāniyye ve fevḫāniyyesi zā’il¹⁹⁶ ola. Vücūd-ı mümkün i‘tibārı mürtefi‘olub ancak vücūd-ı vâcib ḳalır.

Pes, burada iki vücūd yokdur ki biri birine munḫalib ola. Su’āl olunursa ki şûret¹⁹⁷ mümkün-i mevcûde¹⁹⁸ iken ne vech ile i‘tibârdan sâḳıta olur; cevābı budur ki şûret [104b] emr-i ‘ārīzdur. Ve ‘ārīz daḫi¹⁹⁹ ma‘dūm ḥükmündedir. Ve bir ḥānenūn içinde sākini olmasa ol ḥāne ḥarābdur.

Pes, insān ki kendi ta‘ ayyūni mülāḥazasından fānī ola, ḥāne-i vücūdı ḥarāb gibi olur. Zîrâ kendi orada degüldür. Ve her kemāl ü noḳşān fi’l-hakîka insānūn bâtınına rāci‘dür, yoḫsa zāhirine degül. Meşelâ bir kimsenūn başarı mefḫūd velākin²⁰⁰ başireti mevcūd olsa başarı ile ‘adem-i idrāk aña noḳşān olmāz. Zîrâ ḳuvvet-i derrākiyyesi aña kemāldür. Maḳşūd ise ma‘rifetdür yoḫsa ḥayvān gibi mücerred eşyâyı müşāhede degüldür. Anuñçün ‘amāy-ı ḳalb var iken başarı zāhire i‘tibār olunmadı. Ba‘de zā, insān ḡayr üzerine sâbık olmak mücāhedeye menūtdur. Ve mücāhede ekṣeriyyā ḥalvet ile

¹⁹² ve : A’da yok

¹⁹³ lâzım : A lâzım gelür İ2 lâzım gelür

¹⁹⁴ ḥakḫiyyeti : A ḥakḫiḳati

¹⁹⁵ zuhūriyledür : A zuhūriyledi

¹⁹⁶ zā’il : A fānī ve zā’il

¹⁹⁷ şûret : A ya şûret İ2 ya şûret

¹⁹⁸ mümkün-i mevcûde : A mümkün-i vücûde

¹⁹⁹ daḫi : İ2’de yok

²⁰⁰ velākin : İ2’de yok

olur. Anuñçün Cenāb-ı Nübüvvet kıable'n-nübüvve Mekke-i Mükerrreme'de Cebel-i Hırā'da riyāzat iderlerdi. Ve erba'ın Hāzret-i Mūsā'dan şerī'at-i muķarrara kıaldı. Sü'āl olunursa ki; kelām, ba'de'n-nübüvve olan kıaldedür. Ba'de'n-nübüvve ise i'tikāf-ı mesnūn vardur. Faķaķ cevāb bu söz kıatādur. Zīrā şerī'at-i muķarrara ile 'amel eylemek şerī'at-i cedīde ile 'ameldür; i'tikāf gibi. Ve millet-i İbrāhīm'e ittiba' daķı böyledür. Ya'nī takrīr-i şerī'atden kıaķ'ı naķar ittībā' memnu'dur. Ve'illā bizüm şerī'atümüz aķkām-ı şerā'i'ı üvel ile maķlūt olmaķ lāzım gelür. Egerķi uşul-i şerā'i'de ittifāķ vardur. Ve Cenāb-ı Nübüvvetün kıable'n-nübüvve ictihādı tekmiil bābındandur. Ve bā'de'n-nübüvve teşekküre dā'irdür.

Binā'en 'alā hāzā tā'ife-yi şūfiyyeye daķıl iden kıaķā'ıķden bī-ķaberdür. Zīrā ümmetün ba'de'n-nübüvve kıālī Cenāb-ı Nübüvvetün kıable'n-nübüvve kıālī gibidür ki tekmiil neş'et idinceye dek mücāhedeye menūtudur. Anuñçün ekāmil-i ümmetden her tā'ife micāhededen bir kıarīķ-i maķşūş tutmuşdur. İķyā-i leyl ve şavm-ı dā'im [105a] ve ķalvet ve ekşār-ı zıķr ve emşāli gibi ki bunların cümlesi kıtāb ve sūnnetle sābitdür. Ve bī'l-farz bir nesne zāķir-i şer' de olmamaķ'ı adem-i 'ameli muķteżī degüldür. Zīrā belki bāķın-ı şer' anı iķtizā ide; Hızıruñ kıatlı-ı ğulāmı ve kıarķ-ı sefine itmesi gibi. Bu ķod şūret-i ķilāfdadur.

Pes, şol nesnenün ki zāķir-i şer' e vifāķı vardur. Bī-karīķi'l'evlā ma'mūl-bihīdür; nevāfil-i tā'at gibi. Zīrā nevāfil-i muķlaķa Hāķķ'a hediyyedür. Nitekim ķadıķde variddür. Fe'emmā zamān ve meķānını mūrā'ātden ve maķallini muķāfazadan şońra şurūt-ı bāķınası ile daķı kııyām lāzımdur. Ve illā bir ednā nesneyi e'ālīden birine iķdā itmek gibi olur ki taķķīr ve istihzādan kıālī degüldür. El-ķaşıll kıarīķatnāmelerde mazbūt olan olan umūruñ cümlesi ma'mūl-bihīdür. Zīrā kıberā-i ümmet anı yalınız keşfe binā itmemişlerdür. Belki nuşūşdan istinbāt eylemişlerdür. Ve fetvā ile 'amel eylemek 'āmmenün ve fetvā ve kıaķvānuñ mecmū'ı ile 'amel kıaşışanuñdur. Ya'nī maķallinde ruķşat ve maķallinde 'azīmet meşrū'dur.

Pes, hadd-i zâzûretde ruhsat ile ‘amel ‘ayn-ı şer‘dür ki ‘azîmet gibi ma‘kâm-ı ma‘hûbiyyete mûşıldır. Bu cihetden bir kimse ‘azîmeti bi’l-küllîyye terk itmek ve dâ’imen ruhsat ile ‘âmil olmak kuşûrdandır. Kemâl odur ki şalât ve zekât ve şıyâm şadağa ve emsâlinde ‘azâ’im ile da‘hi ‘amel ide, meşelâ ferâ’iz üzerinde iktisâr itmeye. Belki her birinûn nevâfilinden da‘hi a‘h‘z ide, üzerime borç degüldür dimeye. Zîrâ ziyâde denâ’et itmiş olur. Şol ma‘nâdan ki ferâ’iz vücûd-ı vâcib ve nevâfil vücûd-ı mümkün mertebesinde teşekküre dâ’irdür. Zîrâ insân cihet-i Hâk ve hâk‘î câmi‘dür. Ve Hâk kemâl-i rahmetinden cihet-i hâk‘a müte‘allik olan mertebeyi hâk‘a ihâle itmişdür; tâ ki mürû’eti olduğı²⁰¹ ve olmadığı [105b] zâhir ola; ya‘nî şol kimsenûn ki mürû’eti ve ahlâk-ı hamîdesi vardır, ferâ’iz üzerine iktisâr itmez. Belki nevâfile da‘hi müsâra‘at ıder. Ve nezr itmek gerçi kurbetdür. Velâkin anda fi’l-cümle müzâheme-i rubûbiyyet vardır. Zîrâ icâb-ı Hâk‘a müfevvezdür. Çünkü ‘abd kendi nefsi üzerine kendi nefsi ile icâb eyleye. Ol menzûr edâ vâcib olur ki a‘nâ icâbı mu‘âbelesinde mu‘âhaze dirler. Ve Hâk‘ Te‘âlî’nûn kendi²⁰² nefsi üzerine bir nesne vâcib degüldür; meger ki kendinûn icâbı ile ola. Nitekim Kur’ân’da gelür: “ Ketebe Rabbüküm ‘alâ nefsihi’r-rahmeh.”²⁰³ Ve mev‘ûd da‘hi böyledür. Ve terciyeye dâ’ir olan -‘asâ ve le‘alle- ve emsâliyle itmâ‘ olınan nesneler dîn-i ilâhî gibidür. Zîrâ ğanîdür ve buhl ü emsâli şıfât-ı rezîle ve deniyyeden berîdür. Nazm;

[Fâ‘ ilâtûn / Fâ‘ ilâtûn / Fâ‘ ilâtûn / Fâ‘ ilûn]

1. Ey gönül yüz tüt Hâk‘a her vech ile Mevlâ’ya gel
‘Âlem-i ednâyı ko a‘lâ-yı ev ednâya gel
2. Nazm-ı Qur’ân okuduñsa mekteb-i ta‘lîmde

²⁰¹ olduğı : A olduğı

²⁰² kendi : A’da yok

²⁰³ “Rabbiniz merhamet etmeyi -bir lütuf olarak- kendine yazdı.” En’am 54

Zāhir ü bâtin nedür zevk eyleyüb ma‘ nāya gel

3. Hırka vü t̄ac ile olmaz gerçi bu ma‘ nā ebed
Kıl naz̄ar āl-i ‘ abāya sūnneti iḥyāya gel
4. Hūb olmaz ‘ aşık̄a nāz eylemek bu bābda
Tut nefsi her dem niyāz-ı dergeh-i vālāya gel
5. Evvelā şer‘ i nemek eyle ğıdā-yı ḥālūne
Şeyḥ Ḥaḳḳī gibi şoñra sūkker-i ḥelvāya gel

[ZĀHİRLERİ NŪR-I VŪCŪD VE BĀTINLARI ZULMET-İ ‘ADEM OLDI]

Ḳāle’llāhu te‘ālā: “Ve ce‘ale’z-zulūmāti ve’n-nūr.”²⁰⁴ Ma‘lūm ola ki “ce‘ale” bir nesnenün bâtını cānibine ta‘alluḳ ider; “ḥaleḳa” zāhiri ṭarafına ta‘alluḳ itdügi gibi. Meşelā ḥilāfet-i Ādem “ce‘ale” bābındandır ki ‘ālem-i emr ve vüçūba nāzırdur. Nitekim cesedi ḥaleḳa bābındandır ki ‘ālem-i ḥalḳ ve imkāna dā’irdür. Ve nūr ve zulmet aşlda ‘ālem-i emrdendür. Nitekim ḥadīşde gelür: “İnnallāhe ḥaleḳa’l-ḥalḳa fī zulmetin şümme raşşe ‘aleyhim min nūrih.”²⁰⁵ Ya‘nī Allāh Te‘ālā ḥalḳı zulmet-i ‘ademde taḳdīr itdi ki anlarda nūr-ı vüçūddan eşer yoğ idi. Şoñra nūr-ı vüçūd ifāza idüb [106a] vüçūd-ı ḥārici ile mevcūd oldılar.

Pes, zāhirleri nūr-ı vüçūd ve bâtinleri zulmet-i ‘adem oldı. Anuñçün didiler ki a‘yān-ı şābite-i ‘ilmiyye nūr-ı vüçūdı şemm itmemişlerdür. Zīrā fī nefsi’l-emr ma‘dūmāt mümkinedür. Velākin feyyāzdan ifāzā-i vüçūda nazarla mevcūddur dinildi.

²⁰⁴ “Karanlığı ve ışığı var eden..” En’am 1

²⁰⁵ Tirmizî, İman, 18

Bu cihetden a‘yân hem mevcûd ve hem ma‘dûm oldılar ve vücûdları vücûd-ı hâk olmağla min vechin ‘ayn-ı hâkdur didiler. Ve mâsivâ olmağı nefy itdiler. Ve bâlâda daği bu mâ‘nâdan bahş olınmışdır. Ve bundan fehm olındı ki nûrdan murâd vücûd-ı ‘âmmdur ki cemî‘-i âyân-ı kâ‘inât üzerine müfâzdir. Ve aña tecellî-i sârî ve rağğ-ı menşûr ve nûr-ı merşûş daği dirler. Ve aşılâda olan vahdetine göre müfred îrâd olındı. Zîrâ zât-ı vâhideden min hayşü’l-vâhid ancağ vâhid şudur ider ki tecellî-i ‘âmm mezkûrdur. Ve bu ma‘nâdan Allâh Te‘âlâ’ya “siz” deyû hitâb olunmaz. Ma‘a hâzâ ta‘zîmi müş‘irdür. Belki “sen” dinilür. Tâ ki vahdet-i şırfa ifâde ide. Ve kâ‘ili îhâm-ı şirkden halâş ola. Ve zulmet daği fi’l-aşl zulmet-i vâhidedür ki zulmet-i ‘ademdür. Velâkin müte‘allikâtınun hâkâ‘ik-i muhtelifesi vardır ki te‘ayyünâtı ve mâhiyyâtı te‘ayyünâtdur. Bu mâhiyyât ise fî nefsi’l-emr müte‘addiddür. Nûr-ı vâhid-i sârî gibi degüldür. Meşelâ nûr-ı şems nûr-ı vâhiddür ki pertevi âfâka münteşir ve müteğarriğ²⁰⁶ olmışdır. Velâkin ma‘ârîhi müte‘addiddür ki tağlar ve şahrâlar ve hâneler ve bunların emşâli nesnelerdür.

Pes, bu nûr-ı hissî cemî‘-i ta‘ayyünâta nice sârî ise; nûr-ı tecellî daği cümle-i mâhiyyâta sârîdür. Ve Hâk Te‘âlâ ‘ibâdını zulmâtdan nûra ihrâc itdüğü budur ki câhilleri zulmet-i cehlden birün idüb nûr-ı ma‘rifet ile münevver ider. Ve ma‘rifetün müte‘allığı zîkr olınan vücûd-ı sârî ve nefes-i rahmânîdür. Velâkin aña müntehâ oluncaya dek [106b] bu kadar zulmât-ı ta‘ayyünât vardır ki huceb-ı zulmâniyye dirler; ecsâm gibi. Mutlağan ve ba‘de envâr-ı ta‘ayyünât vardır ki anlara hucub-ı nûrâniyye dirler; ervâğ gibi. Ve nûru’l’envâr bu hicâbları harğ itdükden soñra tecellî ider. Ve bundan zâhir oldığı gibi nûr-ı hissî ve zulmet-i hissiyyeye i‘tibâr yokdur. Zîrâ bātında nûr-ı ma‘rifet olıcak zâhirde zulmet-i ‘âlem peerde olmaz. Fa‘lem zâlik! Nazım:

[Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îl]

²⁰⁶ müteğarriğ : A müteğarrin

1. .İlāhī çeşm-i cānumdan niķāb aç
Şuhūd-ı Zātuña vir baña mi‘ rāc
2. Yeter zulmetdeyim²⁰⁷ imkân içinde
Tecellî-i vücūduñ nūrını şaç
3. Fenāfillāhdur dīdāra çāre
Budur²⁰⁸ sālîklere ma‘ nīde minhāc
4. Budur dervîşe sultānluk ḥaķīkat
Yedullāhdan giye bāşına zertāc
5. Bu sırrı itdi çün bīgāneye fāş
Neler çekdi ser-Manşūr-ı Ḥallāc
6. Kūluñ Haķķī-yı bī-dermānı Yā Rabb
Kapuñdan ğayrıya sen kılma muḥtāc

[CÜSSENİN AZAMETİ GAMSIZLIKTAN GELİR]

قيل لي ليلة الجمعة عذم الجثة من عدم الغصة يعنى ان اللحم و الشحم لا ينعقدان بالهم و الغم فليس له لحم و شحم و من لا غصة له فلا تزال جثته تعظم و تربى حتى تكون كجثة الحيوان و لا تصلح الا للذبح و الاكل و مثل هذا الانسان يذبحه الموت و يأكله الديدان فى القبر ثم يأكله النار كما قال تعالى كلما نضجت جلودهم بدلناهم جلودا غيرها فان المراد بالجلود الابدان و بنضجها احتراقها حتى تكون كالفهم و فيه تنبيه على ان من خاف على هيكله و اخذ فى تربيته بالاكل و الشرب دخل تحت قوله تعالى يأكلون كما تأكل الانعام و هو من نسيان الموت حتى ان الحيوان لو علم انه يذبح و يأكل لما اكل الناس لحما سمينا و قد قال تعالى فليضحكوا قليلا و ليبكوا كثيرا و المراد من الضحك الفرح و السرور و القلة محمولة على العدم و من البكاء الغم و الحزن و الكثرة محمولة على الدوام

²⁰⁷ zulmetdeyim : A zulmetde

²⁰⁸ Budur : A Bu

[١٠٧a] و لذا كان انبيى صلى الله عليه و سلم دائم الفكر متو اصل الاحزان و من ثم لا يزال الصوفية المحققون هزالى و مصرفة الوجوه لقلّة الاكل و كثرة الحزن فان قلت كيف يحزنون فقد نفى الله الخوف و الحزن عن الاولياء و نص على ان لهم البشرى فى الدارين قلت الخوف و الحزن و ان ارتفعوا عنهم من حيث انهم وصلوا الى غاية و راءها و لم يفت عنهم مطلوب ما لكنهم فى موقف الهيبة و الجلال دائما فلهم الانكسار و حياء فوق الغاية و الحزن من المقامات العالية اذا كان للحق فى الاسم الهادى و المضل اعلم ان الانبياء و الاولياء مظاهر الاسم الهادى ولذا لا يمثّل الشيطان بصورهم لما فيه من الاختلال البين فلا يقع الاشتباه بين الحق و الباطل اصلا و قد يقع بعض الفتنة فينسخ الله ما يلقي ثم يحكم اياته كما فى القرآن فعليك بقصة سورة النجم و قد نصب الله ايات و اعلام لكل من اهل الكرم و المكر فلا اشتباه بعد و ضوح الدليل قال تعالى افمن يمشى مكبا على وجهه اهدى امن يمشى سويا على صراط مستقيم و اما تمثّل الشيطان لبعض الممكوريين فيريه انه الحق و يلقي اليه ما يفتريه من الباطل فذلك مدفوع فان الله تعالى صورة له و اما رؤيته صلى الله عليه و سلم اياه تعالى فى صورة شاب امرد فمن مرتبة الربوبية و المظهرية الصفات فمن راء هكذا ممن هو من مظاهر الاسم الهادى فقد رأى الحق فى بعض اطواره و من راء ممن هو من مظاهر الاسم المضل فقد رأى الباطل فى بعض اطواره ايضا و هذا الشرع هو الميزان لاهل البصائر و قد ميز الله بين الخبيث و الطيب فافتح عينك واجمع عقلك لتكون مميزا بينهما فى جميع المراتب و الله الهادى الى سبيل الرشاد و منهالمبدأ و اليه المعاد.

[Cuma gecesi bana şöyle söylendi: "Cüssenin azameti, gamsızlıktan gelir." Yani dünya kaygısı ile ahiret kaygısı bir araya gelmediği gibi kaygı ve kederle et ve yağ da bir araya gelmez. Kaygı ve keder sahibi kimsenin et ve yağı yoktur. Gamsız kimsenin ise cüssesi hayvan cüssesi gibi olana kadar büyümeye ve gelişmeye devam eder. O ancak boğazlanınca ve yenilince ıslah olur.

Ölümün boğazladığı ve kabir böceklerinin yediği kimsenin durumu da bu insan gibidir. Daha sonra ise Allah Teala'nın " ... derilerinin her yanışında, onları başka derilerle değiştiririz." buyurduğu gibi ateş onu yer. Bundan maksat; ciltlerin kömür gibi olana kadar yanmaya devam etmesidir. Bunda, bedeni için endişelenen ve Allah Teala'nın "Hayvanlar gibi yerler." buyurduğu gibi yeme-içme alışkanlığı edinen kimseye bir uyarı vardır. Bu kimsenin durumu, hayvanlar da insanlar gibi semiz et boğazlayıp yemeyi öğrenene değin ölümü unutmaktır.

Nitekim Allah Teala şöyle buyurdu: "Artık az gülsünler de çok ağlasınlar." Gülmekten maksat, sevinç ve mutluluk; azlıktan maksat bunların yok denecek kadar az olması; ağlamaktan maksat keder ve hüzn; çokluktan maksat ise bunların sürekli

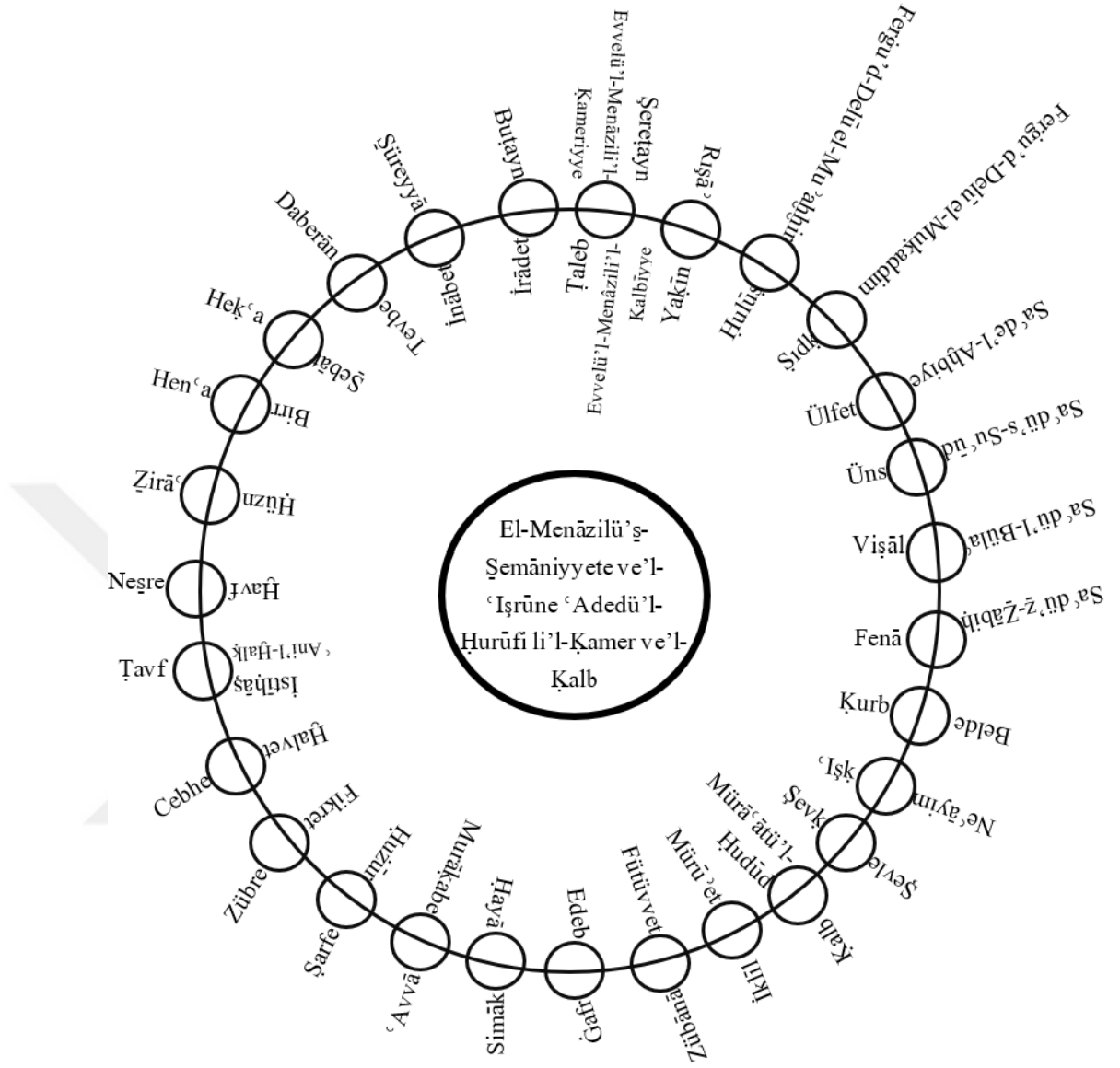
olacak olmasıdır. [107a] Bu yüzden Nebi (sav) devamlı olarak hüznü insanları düşünmekteydi. Dolayısıyla hakikî sūfîler, yemeyi azaltmak ve hüznü çoğaltmak için yüzleri sararana değin zayıflamaya devam ediyorlardı. Eğer ki Allah, evliyalarından korkuyu ve hüznü kaldırdığı, onları iki dünyada da müjdelediği hâlde nasıl oluyor da hüznleniyorlar dersin; ben de derim ki asıl amaca ulaşmaları açısından onların üzerinden korku ve hüzn kaldırılmıştır; onların amaçları kaybolmuş değildir. Ama onlar, amacın ve hüznün ötesinde, yüce makamlara karşı inkisar ve hayâ sahibi oldukları için sürekli celâl ve hürmet konumundadırlar.

Hâdî ve Muzill isimlerinin hakikatlerine gelince; şunu bil ki, nebiler ve evliyalar, el-Hâdî isminin tezahürleridir. Bu yüzden şeytan, onların suretlerine giremez. Çünkü hak ve batıl asla birbirine benzemez. Aralarında açık bir zıtlık vardır. Ama bir kısım fitneler meydana gelebilir ki Allah da onlara kulak asmayı menetmiştir. Sonra Allah, Kur'an'da o fitnenin alametlerini Necm Suresi'nde sana göstermiştir.

Allah Teala kerem ve tuzak sahiplerinin hepsi için alametler ve işaretler belirledi. Bu yüzden delilin ortaya çıkışından sonra karmaşa olmaz. Allah Teala şöyle buyurdu: “Şimdi, yüzüstü sürünen mi hedefe erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?” Şeytanın bazı tuzak kuranların kılığına girip görünmesine gelince, şüphesiz bu gerçektir. Ve bâtil ile hareket eden kimseyi bulur. Bu yüzden, sürgün edilmiştir.

Allah Teala'nın sūreti yoktur. Ancak O, Peygamber(sav)'imize sadece tüyü bitmemiş bir genç suretinde görünmüştür. Bu durum, rubûbiyyet mertebesinde ve sıfatların tezahürlerindendir. Aynı şekilde onu gören kişi, Hâdî ismine mazhar olmuştur. Muhakkak ki bazı durumlarda hakîkatın görünmesi de gören kimsenin Mudill ismine mazhar olmasındandır. Bazı durumlarda bâtilin görünmesi de aynı şekildedir. Şerîat, basîret ehli için ölçüdür. Allah, iyi ile kötünün arasını ayırmıştır. Bütün mertebelerde, bu ikisinin arasını ayırabilmen için gözlerini aç, aklını topla! Allah doğru yola götüren Hâdî'dir. Başlangıç O'ndandır ve dönüş yine O'na olacaktır.]

[107b]

[KAMERÜŦ YİĞİRMİ SEKİZ MENZİLİ VARDUR]

Ma' lûm ola ki qamerüŦ 'aded-i hurûfî teheccî üzre yigirmi sekiz menzili vardır ki dâ'ire-i mersûmenüŦ taraf-ı hâricinde esmâsı zıkr olınmışdır. Ve Qur'an'da gelür: "Ve'l-kamera qaddernâhu menâzil."²⁰⁹ Ve kamer bu menâzili be-her şehr devr idüb itmâm ider. Zîrâ şems gibi degül belki serî'ul-harekedür ki qalb-i insân aña nâzırdur.

²⁰⁹ "Ay için de menziller belirledik..." Yâsin 39

Anuñçün rūḥ-ı ebi'l-beşer Ādem ‘aleyhi’s-selām orāda ya‘nī felek-i kâmerde müteḥayyizdür ki felek-i evvelîdür²¹⁰. Ve kâmer şemsden ve şems daḥi nūr-ı Ḥaḳ’dan istifāde eylediği gibi ḳalb daḥi rūḥdan ve rūḥ daḥi şühūd-ı cemāl-i Mevlâ’dan iktibās-ı nūr eyler. Bu münāsebetden ötüri ḳalb içün daḥi yigirmi sekiz menzil taḳdîr olınmışdır ki esmâsı dâ’ire-i menḳüşenüñ taraf-ı dāḥilindedür. Zîrâ ‘âlem-i âfâḳ ism-i zāhire [108a] ve ‘âlem-i enfüs ism-i bâṭına maḫhardur. Şol ma‘nâdan ki âfâḳda tafşîl ve enfüsde icmāl vardır. İcmāl ise tafşîle göre bâṭın gibidür. Huşûşan ki ḳalb-i insân ḳālībuñ ḥaḳîḳat-i²¹¹ bâṭınıdır. Ve bu kitâbda menâzil-i ma‘neviyye-i mezkûre ferden ferden tafşîl olunur inşâ’allāhu Ta‘âlâ. Zîrâ menâzil-i kâmeriyye “Rûḥu’l-Beyân” nâm tefsîrimizde Sûre-i Yûnus’da meşrûḥdur.

Pes, burada maḳşûd-ı bi’z-zât olan sâlik-i Ḥaḳḳ olanlara lâzım olan menâzili îrād ve taḳrîrdür. Tâ ki müntefi‘ olalar.

Ve bu taḫrîr bu maḥalle resîde olduḡdaki biñ yüz otuz dört şaferinüñ toḡuzuncı gice²¹² şeb-i şenbe idi. Bu ‘ibâretle ḥiṭâb-ı ġaybî vârid oldu ki; “Devr-i Ādem’deñ beri mişlûñ gelmemişdür”. Ve nefy-i mişliyyet izâfî olub ba‘z-ı merâtibe dâ’ir olduğı bâlâda daḥi işâret-i uḫrâ zımnında tebyîn olınmışdır.

Fe’emmâ, bu maḥalde bu faḳîre ızırâb vâḳi‘ olub ḥiṭâb-ı mezkûr emr-i ‘azîm olduğı cihetden şihḫatî huşûşunda cânib-i ġaybe teveccüh olındıḡda bilâ-iḥtiyâr lisân-ı ḥâlden cârî olan beyt-i Türkîdür ki zıkr olunur. Beyt:

Biz ḥiṭâb-ı ġaybdan aldık ‘ulûmı Ḥaḳḳıyâ

Râh-ı taḫḳîḳa ḳadem başmaz meger kim etḳıyâ

²¹⁰ evvelîdür : A evveldür

²¹¹ ḥaḳîḳat-i : A ḥaḳîḳaten

²¹² gice : İ2 gicesi

Güyâ dimekdür ki Cenâb-ı Risâlet'e -şallallâhu 'aleyhi ve sellem- nübüvvet i'tâ olındığı vâkı' olan ahvâl kendine daği mu'cize olub nübüvvetini taşdık ve "Eşhedü ennî Muhammedün Raşûlüllâh" diyû ol ma'nâyı taḥkîk idüb nâzil olan Kur'an ḥuşûşunda bî-rayb oldığı gibi sen daği ḥiṭâbât-ı ğaybiyye ḥuşûşunda bî-iştibâh ol. Zîrâ ol le'tâ'if ve ḥaḳâ'ik ki taḥrîr idersen râh-ı taḥkîka vâz'-ı ḳadem idenlerün şânlarındandır; yoḥsa muḳallidlerün degül. Zîrâ ehl-i taḳlîd ehl-i berâziḥdür ki şeyṭânun anlara müdâḥalesi vardır. Etkiyâya [108b] ise mess-i şeyṭân olsa daği maḥfûzlardur. Nitekim Kur'an'da gelür: "İnnellezîne't-teḳav izâ messeḥüm tâ'ifün mine's-şeyṭâni tezekkerû fe'izâhum mübşirün."²¹³ El-ḥâşıl ma'ârif-i ilâhiyye taḳvâ ve 'amel-i şâlih ve sülûk-i şaḥîḥ üzerine mebnî olmağla muḥaḳḳik olanların kârıdır; yoḥsa muḳallidlerün degül.

Pes, muḥaḳḳik ile Allâh Ta'âlâ arasına şeyṭân dūḥûl idemez. Zîrâ şeyṭân dergâhdan ecnebîdür. Şol ma'nâyı ki esrâr-ı esmâ ve şıfâtdan fi'l-cümle ḥaberdâr ise daği ittîlâ'ı verâ-i perdedendür. 'Âlem-i zâta ḥod aslâ dūḥûli yoḳdur. Zîrâ eger dūḥûli olaydı ibâ ve istikbâr itmez ve kâfir olmazdı. Çünkü Ḥaḳḳ'a kâfir ve Âdem'e münkir oldu. Cenâb-ı nübüvveti daği çep geldi. Zîrâ cenâb-ı nübüvvet ism-i Hâdî'dedür. Bu sebebdan şeyṭân ism-i Muẓıll'de ḳaldı. Çünkü bir âdem hidâyet-i ḥaşşa ile Ḥaḳḳ'a mühtedî ola; ism-i Muẓıll'ün aḥkâmından maḥfûz olur. Bu cihetdendür ki ehl-i Ḥaḳḳ'ün keşfi şarîḥ ve şaḥîḥdür. Bir vecihle ki ne kendileri ve ne ḥod ğayrılar²¹⁴ anı inkâr idemezler. Meger ki inkâr idenler ziyâde bî-başıret olalar; ekşer-i fuḳahâ gibi. Zîrâ 'ilm-i mu'âmelâtda faḳîḥ olmak 'âlem-i ḥaḳîḳatde daği 'âlim olmağı iḳtîzâ itmez. Zîrâ 'ilm-i ḥaḳîḳat zıkr olınan umûr-ı şülâşeye menûḫdur ki Rasûlüllâh'a ve vereşeye ittibâ' la ḥâşıl olur. Ve anuñ ki ittibâ'da ḳuşûrı ve belki metbû'a inkârı ola; ol kimse metbû'ı görmüş ve kelâmını istimâ' itmiş olmaz.

²¹³ "Takvâ sahipleri içlerine şeytandan gelen saptırıcı bir fikir doğduğunda O'nu düşünüp hemen gerçeği görürler." A'râf 201.

²¹⁴ ḥod ğayrılar : A ḥoḳ ៑ayrılar

Pes, mü'min bile olmaz; fe-keyfe ki muhsin ola. Ve bi'l-farz o ma'külede ba'z-ı ahvâl zühür itse da'hi ahvâl-i felâsife ve rahâbine gibi merdûd olur. Zîrâ kendi merdûd olıcağ ahvâline da'hi i'tibâr kalmaz. Meger ki [109a] i'tibâr iden anuñ gibi merdûd ola. Nitekim her 'asırda memkûrlara taqlîd idegelmişlerdür ki cümlesi²¹⁵ da'hi zâhir ü bâtın şerî'atden bî-haberlerdür.

Gel imdi Rasûlullâh'ı gör ve şerî'atine gir ve haqîkatine ir. Ve illâ tarîk-i Hâk saña mesdûddur. Nazm:

[7'li hece ölçüsü]

1. Ey şüret-i Rahmânî
Müştaş-ı tecellîyem Dîdârûña müştaşam
Yûsuf yüzünñ ânı
Dîdârûña müştaşam
2. Şehd ile şekker sözlü
Şems ile kamer yüzlü
Eyâ milhden tuzlu
Dîdârûña müştaşam
3. Vechün gibi enver yok
Hâlün gibi 'anber yok
Zâtuñ gibi server yok
Dîdârûña müştaşam
4. Zikrün lebümün virdi

²¹⁵ cümlesi : A cümle

‘İşkuñ dilümüñ derdi
Ey hüsn ilinüñ ferdi
Dīdāruña müştākam

5. Seyr itmege sen şāhı
Çeşmüm gözedür rāhı
Vallāhi billāhi²¹⁶
Dīdāruña müştākam

6. Bu hāme-i ney nide
Şevkuñ nice şerh ide
Dir Hakkī-i şūrīde
Dīdāruña müştākam

“TALEB”

Ma‘lūm ola ki sālīk-i Hakk’a evvel menāzil talebdür. Ve taleb bir nesnenüñ vücūdından teftiş ve tefahhüş²¹⁷ itmekdür. Gerek ol nesne ‘ayn olsun ve gerek ma‘nā olsun. Zīrā ‘aynün vücūd-ı hāricesi oldığı gibi, insān ve emşālī gibi, ma‘nānuñ dağı vücūd-ı zihniyyesi vardır; ‘ilm ve idrābı gibi. Ve maṭlūb fi’l-hakīka Allāh Te‘ālī’dür. Zīrā insān ve cümle-i mevcūdāta mebd-i evveldür. Ve bu taleb ki dilden münba‘is olur; anuñ dağı mebd-i tevfiḳ-i İlāhīdür ki ‘abduñ ‘ināyet-i ezeliyye ve ri‘āyet-i ebediyyeye ihtişāşıdır. Zīrā tevfiḳ muvāfaḳatdendür ve muvāfaḳat bir ma‘nādur ki ‘abdi emr-i şer‘a muḥālefetden hıfz ider. Anuñçün tevfiḳ kemāl bulmasa aña ‘işmet ve hıfz-ı İlāhī dirler.

²¹⁶ Vallāhi billāhi : İ2 Vallāhi ve billāhi

²¹⁷ tefahhüş : A tefahhüş İ2 tefahhüş

Pes, fi'l-cümle [109b] muvāfaqat kifāyet itmez. Meşelā arz-ı mağşūbede namāz kılmak gibi ki şalāt olduğu cihetden muvāfaqat ve maḥalli arz-ı mağşūbe olduğu vech ile²¹⁸ muḥālefetdür. Ve bu maḳūle tevfiḳ nokşāndan ḥālī degüldür. Zīrā ‘abde cemī‘-i aḥvālide istiṣhābı yokdur. Ve kuşūr muvaffıḳda degüldür ki şīḡa-i fā‘il üzerine Allāh Ta‘ālīdür. Belki muvaffaḳdadur ki şīḡa-i mef‘ül üzerine ‘abddür.

Ey Sālik! Bir hoş tefekkür eyle ki muvāfaqat yüzinden Ḥaḳ’la barışursın ki anda rızā vardır. Ve muḥālefet yüzinden bozışursın ki anda ḡazāb vardır.

Pes, iki zıd bir yerde nice müctemi‘ olur. Anuñçün sūre-i Fātiḥa’da mün‘amün ‘aleyh olmak ile iktifā olunmayub “ḡayri’l-mağzūb” daḡi añā²¹⁹ zamm olındı. Tā ki min-vechin mün‘amün ‘aleyh olan kimse ḥālīne maḡrūr olmaya ve belki bil-küllīye şā‘ibe-i ḡazābdan pāk olub rızā-i tām ehli ola. Zīrā cā‘izdür ki ḡazāb şıfatı rızāya ḡālib gele. Ve bu cihetdendür ki taşadduḳ ehli olan kimse menn ü ezādan men‘ olındı. Zīrā şadaḳasıyla faḳīrūn cismāniyyetine fā‘idesi var ise de imtinānı yüzinden rūḡāniyyetine zararı daḡi vardır. Zīrā mutaşadduḳuñ eziyyetiyle ḳalbi münkesir olur. Ve āḡir şadaḳası bāṭıla olub nef‘-i cismāniyyesi olduğına i‘tibār olunmaz. İşte ekşer-i ḥalkuñ aḡleb-i a‘māli zıkr olınan ḳabīldendür. Ey nice ḡayrāt ve ḡasenāt şadedinde olanlar vardır ki ḡayırlarını māl-ı ḡabış üzerine binā itdiklerinden mā‘adā ya idmān-ı ḡamr iderler veya ḡayri²²⁰ vecihle minhāc-ı şer‘den taşra giderler. Ba‘de zā tevfiḳuñ eşeri taleb ve talebūn eşeri daḡi taḡşīl-i ‘ilimdür. Ya‘nī çünki Ḥaḳ maṭlūb ola elbet ṭālibe anuñ ‘ilmi lāzımdur. Ve ‘ilm-i nāfi‘uñ müte‘allıḳı [110a] zāt u esmā ve şıfāt-ı Ḥāḳdur ki zātuñ vaḡdetini ve vüçübını ma‘lūm idinüb esmā ve şıfātında ilḡād itmeye ve Ḥaḳḳ’ı ḡaḳ üzerine i‘tikād eyleye. Ve ḡikmet-i ‘ilmiyye ‘ilm-i kelāmda mübeyyendür; ḡikmet-i ‘ameliyye ‘ilm-i fıḳhda mufaşşal²²¹ olduğu gibi.

²¹⁸ vech ile : A’da yok

²¹⁹ añā : A’da yok

²²⁰ ḡayri : A ḡayr-ı

²²¹ mufaşşal : A mufaẓẓal

Pes, i‘tikādiyâtda uşûl-i kelâmiyyeye müraca‘at itmelüdü ki ehl-i sünnetüñ icmā‘ ve ittifāk itdikleri mu‘tekadâtdur. Egerçi ba‘z-ı umûr vardır ki anuñ haķā‘iki keşf-i şaḥīḥ ile ma‘lûm olmuşdur. Velâkin ehl-i keşf orada mezḥeb-i âḥara ittiḥāz itmezler. Belki zāhiri üzerine cereyān iderler. Şıfāt-ı ilāhiyyede olan aķvāl gibi ki kimi zātuñ ‘aynı ve kimi ğayrı ve kimi lâ-‘ayn u lâ-ğayr didiler. Ve ba‘z-ı ictihādiyyāt vardır ki mezḥeb-i âḥara göre daḥi haķdur. Velâkin erbābı def‘-i ihtilāl ve ḥalt-ı mezāhibden ihtirāz için anuñla ‘amel itmezler. Kıyām-ı şalâtı ‘inde’l-Ḥanefiyye vaz‘-ı yed itmek gibi ki mezḥeb-i Mālik’e göre gerçi muḥālifdür. Zîrā Mālikiyye irsāl-i yed iderler. Fe’emmā erbāb-ı haķā‘ikuñ keşfine muvāfiķdur; gerekse Mālikiyyu’l-mezḥeb olsun. Fe’fhem cidden!

El-ḥaşıl, ‘ilm-i ḥāl olmayan yerde sülûk şaḥīḥ degüldür. Anuñçün tarikatnāmelerde ‘ilm-i ḥālî taķdīm iderler. Ve “Ṭalebü’l-‘ilm ferîzatün ‘alā külli Müslimin.”²²²vefķınca ṭalebini icāb eylerler. Ve ümmî-i maḥza raġbet kılmazlar. Zîrā umûr-ı şer‘iyyenüñ bilā-vāsıta ḥuşûli memnû‘dur. Meger ki ziyāde nedret ile ola. Bu daḥi ba‘de’l-‘amel işābetle ma‘lûm olur. Ya‘nî bir nesnenüñ ḥill ü ḥurmeti evvelā ma‘lûm olmasa velâkin ‘āmil olan kimse işābet eylese tevḥik-i ilāhiye dā’ir olur. Velâkin işābeti kitāb ve sünnete ‘arzla bulunur. Nitekim diyār-ı maġribde bir muḥtesib var idi ki ümmî idi ve şehri devr idüb umûr-ı keşirede ihtisāb iderdi. Ve aḥşam ḥānesine geldikde [110b] ‘ulemā ve fuķahāyı cem‘ idüb ihtisāb itdüĝi umûruñ cümlesin ‘arz iderdi. Mecmû‘ı şer‘a muvāfiķ gelürdi. Ma‘a hāzā şer‘de ne vecihle olduĝına ‘ilm-i muḥaddemi yoĝidi. Ve Rasûlullāh’a -şallallāhu ‘aleyhi ve sellem- ümmî itlāk olunmaķ kimseden bi-ṭarīķi’l-‘āde okıyub yazmadıĝına göredür. Ve illā mu‘allim min ‘indillāh olduĝına nisbetle a‘lemü’l-ḥalk ve ekmelü’l-mevcûdâtdur.

²²² İbn mâce, Fezâ’ilü’l-Ensâr, 17

Bu cihetden bir kimseye ümmî diseler ol daği “Ya Rasûlallâh ümmi degül mi idi” dise, ta‘zîr lâzım gelür. Zîrâ bu maqûle mevâzî‘-da kıyâs cârî olmaz. Ba‘de-zâ, nice taleb vardur ki bilâ-maqlûbdur. Ve nice maqlûb daği vardur ki bilâ-talebdür. Ve nicelere göre daği lâ-taleb ve lâ-maqlûbdur. Ve nicelere nisbetle daği taleb ve maqlûbdur. İşte bu kısım-ı ahîr sâliklerüñ hâlidür ki maqlûba mücâhede ile vâşıl olurlar. Zîrâ mücâhede ‘ayn-ı şâbitelerüñ hükmidür ve şart-ı muqayyed bulunmadıkça meşrû bulunmaz. Ve bu maqûle olan sâlik evvelâ mahrûm ve âhîren merzûkdur. Ve sülûki ‘âdet-i ilâhiyye üzerine vâki‘ olmuşdur. Zîrâ Allâh Ta‘âlâ eşyânuñ netâ‘icini tertîble ve esbâba menûf olduğu hâlde izhâr eylemişdür. Ve maqlûb-ı bilâ-taleb meczûblar hâlidür ki nâdir vâki‘ olur. Hazret-i ‘Ömer -radıyallâhü ‘anh- ve şehere-i Fir‘avn hâlleri gibi ki evvel-i emrden ‘ilm-i zarûrî ile meczûb olmuşlardır ki aña ni‘met-i gayr-i müterakkibe dirler. Ve bu maqûlelere maqdûm dirler. Evvelkilere hâdim didikleri gibi.

Fe‘emmâ, taleb ve lâ-maqlûb ve daği lâ-taleb ve lâ-maqlûb olmak hîrmân şüretidür. Egerçi kısım-ı evvelüñ sülûki şurûtı üzerine ise âhîretde maqlûb ayağına gelmek ihtimâli vardur. Zîrâ Allâh Ta‘âlâ izâ‘at-i ecr itmez. Meger ki dünyâda ya şerî‘atda veya [111a] tarîkatda irtidâvele²²³ intikâl ide, bu şüretde mahrûm-ı ebedîdür. Ya‘nî eger şerî‘atde irtidâvele²²⁴ güzër itdiyse kâfirdür. Ve eger tarîkatde irtidâvele²²⁵ irtihâl itdiyse sâ‘ir ehl-i ‘umûm gibi maḥcûbdur. Ve bu hicâb ebedî zâ‘il olmaz. Gerekse âhîretde cennetde müşâhede-i rubûbiyyet vâki‘ olsun. Zîrâ verâ-i perdeden müşâhede ile bî-perde müşâhede bir degüldür.

Gel imdi talebi elden koma, maqlûba irince. Tâ ki dünyâda mahrûm iseñ de âhîretde merzûk olasın. Muḥarrabîn gibi derece-i ihtîşâş bulasın. Ve illâ kamer-i ḳalbüñ maḥâḳ olub bî-nûr ve fer ḳalur. Ve çarḥ-ı sa‘âdetde yıldızüñ ḳalmaz ve ḳalb ve rûḥuñda

²²³irtidâvele : A irtidâdla

²²⁴ irtidâvele : A irtidâdla

²²⁵ irtidâvele : A irtidâdla

ḍav' olmayacak ba'de'l-mevt melekūta nereden ve ne vecihle dūḥūl idersin. Zīrā dūḥūl-i mezkūra azucuk münāsebet ve cihet-i cāmi' a lāzımdur. Fe'fhem cidden! Naẓm:

[Fā' ilātūn / Fā' ilātūn / Fā' lātūn / Fā' ilūn]

1. جاهدوا فى الله يا اهل الطريق
حسبكم فيه الفناء من رفيق

2. قاصد البيت الحرام لا ينام
كيف هذا النوم و الفج عميق

3. ايكم يمشى بجذب من حبيب
لو طوى فى الطرفة الارض يلىق

4. لا يروم الوصل الا من له
فى هوى معشوقه قلب حريق

5. كم هوى من مدع فى الحادية
كم ترى فى بحر معنى من غريق

6. كل قول جاء من حقى الفقير
انه الحق و بالحق حقيق

[Ey tarik ehli! Allah yolunda cihad edin

Size yoldaş olarak “fenâ” yeter

Beytü'l-Haram yolcusunu uyku tutmaz

Bu uyku onu dört bir yandan sarmışken

Herhangi biriniz aşkın cezbesiyle yol aldığında

Yeryüzü bir anda dürülse lâyıktır

Ona ancak sevgiliye duyulan arzuyla

Kalbi yanık olanlar ulaşabilir

Nice hidâyet bulduğunu iddia edenler savruldu gitti

Nicelerini mânâ denizinde boğulmuş görürsün

Bütün bu sözler fakir Hakkî'den geldi

Şüphesiz o sözler haktır ve gerçekten doğrudur]

“İRÂDET”

Ehl-i zâhir dimişlerdür ki irâdet-i ‘abd budur ki bir nesnenün talebinde sa‘y ve huşûlinde ihtimâm eyleye. Zîrâ bir emrûn ki fi‘li veya terki maqşûd ola; lâ-cerem ol tarafı taḥşîş lâzım gelür. Ve aña göre hareket vâkı‘ olur. Ve bu ma‘nâya taleb ile irâdetün mâbeyninde fark zâhir olur. Zîrâ her [111b] taleb sa‘y ve ihtimâm iktizâ itmez ve maṭlûb-ı talebden taḥallûf ider. Şol ma‘nâya ki taleb emrden ‘ibâret ola. Emr ise yalınız teklîfi ise me‘mûrdan taḥallûf itmek câ‘izdür. Nitekim îmânla me‘mûr olanların niceleri mühtedî olmadılar. Zîrâ emr-i irâdiye dâ‘ir degül belki mücerred teklîf bâbından idi.

Fe'emmā murād irādetden taḥallūf itmez. Zīrā irādetde Eḥad cānibini taḥṣīṣ vardır. Ba'de't-taḥṣīṣ ise murāduñ 'adem-i ḥuṣūlî ya 'acdden veyaḥud bed' didikleri ma'nādan nāṣīdūr ki Allāh Ta'ālā ikisinden daḥi berīdūr. Ve Kūr'ān'da gelūr: “Ve izā eradnā en nūhlike ḳaryeten emernā mütrafihā fe-feseḳū fihā.”²²⁶ Ya'nī bir ḳaryenūñ helākine irādet-i ilāhiyye ta'allūḳ itse ehline daḥi fiṣḳla emr-i irādī ta'allūḳ ider.

Pes, murād faḥṣā ve fiṣḳla emir degüldür. Zīrā bu maḳūleye emir ta'allūḳ itmez. Belki ṣalāḥ ve taḳvāya ta'allūḳ ider ki bi'set-i rusūl ve inzāl-i kütübden murād bu ma'nādur. Velākin fiṣḳa irādet ta'allūḳ ider. Zīrā tāt ve fiṣḳuñ mecmū'ı irādete menūtdur. Ve fiṣḳuñ vücdı sebep-i helākdür.

Pes, eger fiṣḳa irādet bulunmasa sebebūñ fıḳdānı ile murād ḥāṣıl olmaz. Ve taḥallūf-i mezkūr lāzım gelūr. Bu mā'nādan bu maḳāmda iki irādet vardır ki biri irādet-i helāk ve biri irādet-i sebep-i helākdür. Ki vücd-ı helāk bu iki irādete menūtdur ki ḥaḳıḳati irādet-i vāḥidedür. Zīrā şıfāt-ı ilāhiyyede tecezzī olmaz. Velākin bi-ḥasebi'l-maḥal ta'addüd bulınur. Ve maḥallūñ inḳisāmından şıfatuñ inḳisāmı lāzım gelmez; tecellî-i 'āmm-ı vücdı gibi. Ve Ḥaḳḳ'a nisbetle irādet ma'dūma ta'allūḳ ider. Nitekim gelūr: “İnnemā emruhū izā erāde şey'en.”²²⁷ Ya'nī şey-i ma'dūmuñ ki 'ayn-ı şābite oldıḡı cihetden şey'iyeti vardır. Mevcūd-ı ḥāricî olmaḳ lāzım gelse [112a] zāt ve irādet ve ḳavlūñ ictimā'ıyle maḳdūr ve mā'dūm iken mevcūd olur. Bu cihetden 'aynı ma'dūm olur ki cihet-i imkānına nāzırdur. Ve şüreti mevcūd olur ki ifāza-i vücdā dā'irdür. Anuñçün dirler ki a'yān-ı şābite şemm-i rā'iḥa-i vücd itmemişlerdür. Ya'nī ifāza-i vücdādan ḳat'-ı naẓār ḥālā 'adem-i aṣlîleri üzerinedür.

Pes, mümkün demek ma'dūm ve vācib demek mevcūd dimekdür. Bu ma'nādan cemī'-i eşyāda zāhir olan nūr-ı Ḥaḳḳdur ve ğayr yokdur. Ve ehl-i ḥaḳıḳat dimişlerdür ki

²²⁶ “Bir ülkeyi helāk etmek istediğimizde oranın şımarmış yöneticilerine emirler veririz, onlar ise orada günah işlemeye devam ederler.” İsrā 16.

²²⁷ “Bir şeyi istediğinde, O'nun buyruḡu “ol!” demekten ibārettir.” Yâsîn 82.

irâdet şol ma‘nâdur ki mürîdüñ kalbinde zâhir olsa anı mevânî‘den hıfz ider. Ve ma‘şûdına hâ’il kımaz. Ya‘nî Hakk-ı meşrû‘uñ talebine kıyâm ider. Tâ ki ‘amele getürüb ma‘kâm-ı rızâya vâsıl ola. Ve Ebû Yezîd Bestâmî -kuddise sırruh- demişdür ki “irâdet terk-i irâdet”dür. Nitekim meşhûrdur ki dirler “El-mürîdü men lâ-irâdete lehü.” Ya‘nî mürîd gerçi bî-irâdet olmaz velâkin irâdetini irâdet-i Hakk’da ifnâ idicek irâdet Hakk’a muzâf olur ‘abde degül. Bunıñ aşlı budur ki mürîd fi’l-haqqı Allâh Ta‘âlâ ve murâd ‘abddür. Zîrâ ‘abd ma‘dûm ve Allâh Ta‘âlâ mevcûddur.

Pes, irâdet mevcûddan ma‘dûma ta‘allûk ider. Yoḥsa ma‘dûmdan mevcûda degül. İşte “ene’l-murâd” diyenler “ene’l-ma‘dûm” ma‘nâsın murâd itmışlerdür. Ba‘z-ı küberâ buyurmışlardur ki irâdet kaçd-ı hâşdur ki mükâşefe tarîkiyle ‘ilm-i billâh taleb itmektür. Yoḥsa berâhîn-i ‘aqliye ile degül. Zîrâ ma‘rifet-i zevkiye ma‘rifet-i kesbiyyeden a‘lâdur. Ve zevki müyesser olmasa bârî ta‘lîm-i ilâhî ile ola. Nitekim Qur‘ân’da gelür: “Vettekullâhe ve yu‘allimükümullâh.”²²⁸ Ya‘nî ittîkâ muḥâtablara isnâd olındı ki anlarıñ vazîfesidür. Ve ta‘lîm Allâh Ta‘âlâ’ya nisbet [112b] olındı ki anıñ şanıdır.

Pes, şol kalbde ki meḥârim ve şübühât ve mâsivâdan perhîz bulına; anıñ neticesi Allâh Ta‘âlî’nün ta‘lîmidür. Velâkin her ta‘lîmde kemâl-i zevk ve vicdân yoḥdur.

Pes, gerekdür ki, sebebine mübâşeretle ta‘lîm mertebesine vâsıl ola ki tecellî-i ‘ilmîdür. Ve andan zevk derecesine irişe ki tecellî-i ‘aynîdür. Zîrâ haqqıkat-i zevk ‘aynî müşâhededen gelür. Ve bundan ta‘lîm ile mükâşefenün miyânında fark zâhir oldı. Ve ba‘z-ı meşâyih demişlerdür ki irâdet ‘âdet-i²²⁹ nâsı terk itmektür. Buradan dirler ki cumhûra muḥâlefet itmedikçe sülûk ve irâdet şaḥîḥ olmaz. Egerçi ‘inde’l-‘avâmm cumhûra muḥâlefet kuvvet-i ḥaṭâdandır.

²²⁸ “Allah’tan korkun, Allah size öğretiyor.” Bakara 282.

²²⁹ ‘âdet-i : A’da yok

El-hâşıl irâdet bulınan kalbde dâ‘î-i Hakk’a icâbet da‘hi bulunur. Anuñçün bir kimse ehl-i irâdet oldu‘da şeyhe muhâlefet itmez. Ve belki anuñ irâdeti üzerine hareket ider. Ve bundan şeyhe irâdet getürmenüñ ma‘nâsın fehm itdün. Nitekim Şeyh Sanân²³⁰ Buḥārâ’dan hicret idüb vilâyet-i ḥamîde de bir karyeye nüzûl itdükde erbâb-ı tevfiḳ mubâyâ‘asına da‘hil oldu‘da Tapduḳ²³¹ Emre didikleri kimse da‘hi mubâyâ‘a idüb taşra çı‘du‘da “biz de varduḳ şeyhe tapduḳ” dimesiyle Tapduḳ Emre diyu mülakḳab olmuşdur ki meşhûr Şeyh Yûnus Emre’nüñ şeyhidür²³². Hakkâ ki ümmîler arasında anlara beñzer sâlik gelmemişdür. Ve tapduḳ didügi şeyhe mubâyâ‘adur. Velâkin şeyhuñ mazhar-ı Hakk olduḳın iş‘âr vardır. Bu ma‘nâdan sâlik ḥaḳîkî şeyhe muhâlefet itmez ve illâ Hakk’a muhâlefet itmiş olur. ‘Aceb şarp maḳâmdur ki degme sâlike müyesser olmamışdur. Anuñçün irâdetüñ lafzı var ve ma‘nâsı yokdur. Huşûşan ki ehl-i irâdeti geçenler tabî‘at-i ḥabîşeyi ümûr-ı ḥabîşeyle terbiyyeye meşgûllerdür. Çünkü ‘âdât-ı nâsla me‘lûfler [113a] ve meşârib-i²³³ ‘avâmla kâ‘imlerdür. Irâdetüñ ma‘nâsı nedür? Belki anlaruñ irâdetleri irâdet-i ḥaḳdur. Yohsa irâdet-i Hakk degüldür. Eger irâdet-i Hakk olaydı esbâbına mübâşeret iderler ve levâzımını görürlerdi. Ve bu fakîre Burusa’da iken bir gün²³⁴ bir dervîş şüretlü kimse mürûr idüb aḥvâlinden sü’âl olundu‘da terk-i dünyâ olub mürşid arayucaḳdum didi. Fakîr da‘hi nereye nüzûl itdünüñ didükde bir mekrûh maḥalden ḥaber viricek gördüm ki keyfiyyât-ı ḥabîşe ile âlûde ve ihtilâf itdügi kimseler da‘hi kendi gibi aḥbeşdür. Kûşâd virdüm ve iltifât itdüm. Zîrâ herkesüñ ḥâli ḳarîninden ma‘lûm olur. Ve Ḳur’ân’da gelür: “Ve kûnû me‘aş-şâdiḳîn.”²³⁵ Bir kimse ibtidâ miftâhı bulmaduḳça ḳuflı fetḥ idemez; huşûşan ki miftâh bî-dendân ola. Meşelâ insânda şıḍḳ-ı lehce ve loḳma-i ṭayyibe ve emşâli nesneler olmaduḳça sâlik olmaz ve menzile irmez ve

²³⁰ Sanân : A Sinân

²³¹ Tapduḳ : A Tapdıḳ

²³² şeyhidür : A şeyhidür

²³³ meşârib-i : A müşâr-ı

²³⁴ gün : A kere

²³⁵ “Doğrularla beraber olun.” Tevbe 119.

aña kapu açılmaz. Zîrâ vücûduñ tılsımı münhal olmağa²³⁶ esbâb ve şürût lâzımdır. Anuñçün dirler ki “uşülle vüşül hâşıl olur.”

Pes, bî-ṭarîḳ olan adem münḥarîfdür. Ve münḥarîf Türkistân’a gider ve kaçan Ka’be’ye irişür. Ey nice müdde’iler müftezîḥ oldılar. Ve dimişlerdür ki “Füzûhu’d-dünyâ ehvenün min füzûhu’l-âḫiret.” Ya’nî âḫiretde ‘inde’l-enbiyâ ve’l-evliyâ rüsvây olmağdan ise dünyâda ‘uyûb-ı nefsi keşf idüb rüsvây olmak ehvendür. Zîrâ bunun tedâriki mümkün ve anuñ mümteni’dür. Vallahü’l-mürîd ve minhü’l-murâd.

Ve²³⁷ ba’ de-zâ maṭlûb-ı ḥaḳîkî Allâh Ta’âlîdür. Velâkin her ehl-i ṭaleb ve irâdet ol maḳâm-ı menî’a değme ṭaleb ve sülûk ile vâsıl olamaz. Zîrâ berâziḥ-i keşîre ve maḥâvîf-i vefîresi vardır. Ve evvel-i emirden ta’yîn-i maṭlab itdüğü aña kāfîdür. [113b] Şoñra irşâd-ı şeyḥla bi-ḥasebî’l-maḳâmât ma’rifet ve zevḳde teraḳḳî idüb isti’dâdı mertebesi şühûda nâ’il olur. Anuñçün dimişlerdür ki ehl-i irâdete gerekdür ki irâdetden fenâ bula ve maḳâm-ı maḥşûs olmaya. Belki hemân nefsinî tezkiye ve ḳalbini taḥliye ve tehyi’eye meşğûl ola. Tâ ki isti’dâdı mertebesiyle mütedârik ola. Zîrâ ta’yînde maḥzûr vardır ki ya ifrâṭ veya tefrîṭdür. Ya’nî mertebe-i isti’dâdından zâyidi veya nâḳışı ta’yîn ile cehâlete mensûb olur. İşte bu maḳâm daḥî fehme muḥtâcdur. Ve bu maḳâmı tefḥîm içün Ḳur’ân’da gelür: “Rabbenâ âtinâ fi’d-dünyâ ḥaseneten ve fi’l-âḫireti ḥaseneten.”²³⁸ Ya’nî ḥasene muṭlaḳa ve münkerre irâd olındı. Tâ ki ‘indallâh ḥasene ne ise o maṭlûb ola. Zîrâ belki kendinüñ ḥasene diyü zu’ m itdüğü seyyi’e ola; seyyi’e ṭalebi ise memnû’dur. Ey niceler Ḥaḳ’dan mâl ṭaleb iderler. Bilmezler ki kendilerine sebeb-i ṭuğyân ve bâ’ iş-i hızlândur. Nitekim Ḳur’ân’da gelür: “Kellâ inne’l-insâne le-yetgâ en-ra’âhü’stağnâ.”²³⁹ Ve niceler evlâd isterler. Bilmezler ki anlarla fitneye düşerler. Ve niceler ism-i zâhir yüzinden câh dilerler. Bilmezler ki anuñla mağrûr ve müstekbir

²³⁶ olmağa : A olmağla

²³⁷ Ve : A’da yok

²³⁸ “Ey Rabbimiz bize bu dünyada da iyilik ver, öteki dünyada da iyilik ver.” Bakara 201.

²³⁹ “Hayır! Gerçek şu ki insan, kendini kendine yeterli görerek çizgiyi aşar.” Alâk 6.

olsalar gerekdür. Ve niceler ism-i bâṭın tarafından kerāmât-ı kevniyye talebinde olurlar. Bilmezler ki anuñla memkūr ve kerāmât-ı ‘ilmiyyeden maḥrūm olurlar. Ve ‘ālā hāzā, bu maḳūlelerüñ cümlesi aḡrāz-ı nefsāniyyedendür ki buṭlāna delālet ider.

Pes, Ḥaḳ ḳanda ola gelür ve maṭlūb-ı ḥaḳīḳī ne vecihle ḥāşıl olur.

Ve minallāhi’t-tevfīḳ. Li-ṭarīḳī’t-taḥḳīḳ. Ve te’yīdü’l-ḳalbi bi’t-te’yīdi’l-melekūtī. Ve’t-temkīnū’l-lāhūtī. Ve’l-ḥıfz minez-zeyḡi ve’d-ḍalāl. Fī-cemī’i’l-aḡvāl. Naẓm:

[Mef’ūlü / Mefā’īlü / Mefā’īlü / Fe’ūlün]

1. Ey sālīk-i Mevlā seni irşād gerekdür
Bu yolda saña [114a] faḳr u fenā-zād gerekdür
2. Maṭlūb-ı ḥaḳīḳī eger Allāh ise dā’im
Dil zıkrine vü fikrine mu’tād gerekdür
3. Her kim ki irādetle ola mürşide teslīm
Varı vü yoḡı cümlesi berbād gerekdür
4. Şūfide şafā ehl-i irādetde vefā yok
Taḥḳīḳ-i me’ānī ne ḳurı ad²⁴⁰ gerekdür
5. Şemm itmege bŷy-ı gül-i ra’ nāyı ḥaḳīḳat
Her demde çü bŷlŷl ḳatı feryād gerekdür
6. Her kim ki ire menzile bu rāḥda Ḥaḳḳī
Ne ḡam aña her ḥālde dilşād gerekdür

²⁴⁰ ad : A ādem

“İNĀBET”

Qālellāhü Ta‘ālā: “Ve enībū ilā rabbiküm.”²⁴¹ Ma‘lūm ola ki Allāh Subhānehū ve Ta‘ālā taleb ve irādet ve inābet ve tevbenūñ her birini zıkr eylemişdür. Ve her biri için ma‘nā-yı mahşūş vardır. Egerçi bi-ḥasebi’z-zāhir taleb ve irādet mütteḥid görünür. Ve ‘inābet ve tevbe daḥi bir ‘addolınur. Zīrā inābet, tevbe ve iḥlāş ‘amel ile Ḥaḳḳ’a rücū‘dur. Tevbede daḥi ma‘nā-yı rücū vardır. Velākin fi’l-ḥaḳīka tevbe ma‘şiyetden tātāta ve inābet tātātiden mutātāa rücū‘dur ki Allāh Ta‘ālīdūr.

Pes, sū-i ḥālden ḥasen ḥāle rücū‘ itmek de ḥoşdur. ‘Ammā cemī‘-i aḥvālden Ḥaḳḳ’a rücū‘ itmek ziyāde ḥoşdur. Şol cihetden ki rücū‘-ı evvel şıfat-ı rızāya ve rücū‘-ı şānī Nefs-i Zāt’adur. Zāt ise şıfatuñ fevķindedür. Anuñçün her rızāya vāşıl olanlar Zāt’a vāşıl olmazlar.

Tefekkür eyle ki ehl-i cennetūñ ‘āmm u ḥaşşı ehl-i rızādur. Zīrā cennetde ğāzab olmaz. Velākin ‘āmmuñ müşāhedesi maḳām-ı şıfatdan ve ḥaşşuñ maḳām-ı Zāt’dandur.

Pes, maḳām-ı keşībde cümlesi müctemī‘olmaḳ müşāhedede berāber olmağı iḳtizā itmez. Zīrā müşāhede herkesūñ başiretine ğoredür ve eger berāber olsalar derecāt-ı a‘māl ve maḳāmāt-ı [114b] ‘ulūm ve ma‘ārifet i‘tibār ḳalmayub ḥükm-i ‘adl muḥtall²⁴² olurdu. Ve tecelliyāt-ı ilāhīye mā-lā-nihāyedür; isti‘dādāt-ı ḥalḳ gibi. Anuñçün her şahsa tecellī başḳa yüzdendür ki isti‘dādına dā’irdür.

El-ḥaşıl, taḳrīr-i mezkūrdan fehm olındı ki inābet tevbeden ecell ü ekmeldür. Ḥuşūşan ki tevbede ḳuşūr olsa daḥi ‘inde’l-ba‘z tā’ib dinilür. Meşelā ba‘z-ı muḥarremātı terk ve ba‘zı üzerine muşırr olmaḳ gibi. Fe’emmā inābet bi’l-küllīyye

²⁴¹ “Rabbimize yönelin.” Zümer 54.

²⁴² muḥtall : A muḥill

rücû' dur. Anuñçün ba'z-ı küberâ buyurdılar ki: “İnâbet odur ki ‘âşık ma‘şûka²⁴³ mahv ü mahk olduğı gibi sen dağı Hakk’da müstehlek olasın. Şöyle ki vücûd ve şıfât-ı vücûduñdan eşer kıalmaya. Bu cihetden didiler ki inâbet ehl-i nihâyetün hâlidür ki fenâfillâhdur.

Sü’âl olunursa ki fülân kimse fülân şeyha inâbet itdi dirler; pes, mübtedî ne vecihle münîb olur. Cevâbı budur ki mübtedîye münîb demek bihasebi’l-mâldür. Ve bir dağı tecrîd tarîkiyledür ki muṭlak ma‘nâ-yı rücû’ ı iştimaline göredür. Her Hakk’a rücû’ eyleyen ise ‘ale’l-fevr müntehî olmaz. Belki müddet-i tavîlede olur ki ziyâde müste‘idd olsa sinn-i erba‘inde tekmîl-i neş’e idüb ba‘dehü ‘âlem-i beḳâda yigirmi üç seneye dek “Ḳâb-e Ḳavseyn” gâyetine irişür. Fe’fhem cidden!

Ve ekser-i nâsa göre inâbet dağı irâdet gibi lafz-ı mücerreddür²⁴⁴. Zîrâ henüz mertebe-i şerî‘atde evşâf-ı tabî‘iyyeden tahâret yokdur; fe-keyfe ki hevâdan ve ahlâk-ı zemîmeden. Ve bu sebebden didiler ki inâbet ibtidâ tevḥîdle olur ki zebân ile ikrâr ve dil ile ihlâşdur. Ve bunun fevkinde dağı inâbet vardur ki ‘ârifler maḳâmıdır. Ve ol inâbet Hakk ile ḥalvetde üns ṭutmakdur. Ve ḥalkdan istiḥâş [115a] ve teneffürdür. Ve bunun fevkinde olan inâbet evliyâ ve kümmel-i evliyânuñdur ki üç alâmeti vardur: Evvelkisi beşâret-i âzâdî var iken ḥavf üzerine olmak ve maḳâm-ı heybet ve celâlde ṭurmakdur. Ḳâle Ta‘âlâ: “Lehümü’l-büşrâ fi’l-ḥayâtî’d-dünyâ ve fi’l-âḥîret.”²⁴⁵ Ya‘nî evliyâ içün dareynde müjde vardur.

Pes, evliyâ dağı enbiyâ gibi ḥüsn-i ḥâtîme ehli olduklarından²⁴⁶ bilürler velâkin setr iderler. Zîrâ gibi²⁴⁷ meb‘ûş degüllerdür ki kendi kemâllerinden ḥalka izḥâr ideler. Pes, buradan enbiyâ ve evliyâ miyânı mefrûḳ oldu. Egerçi ikisi dağı ehl-i da‘vet ve

²⁴³ ma‘şûka : A ma‘şûḳda

²⁴⁴ mücerreddür : A mücerrededür

²⁴⁵ “İşte onlara hem bu dünya hayatında hem de âhirette müjdeler olsun!” Yûnus 64.

²⁴⁶ olduklarından :A oldukların

²⁴⁷ gibi : A enbiyâ gibi İ2 enbiyâ gibi

irşâddur. Pes, evliyâyâ göre “Kum fe’enzir.”²⁴⁸ hitâbı ibtidâ kendilerine göredür. Ve ba’zıları daği beķâyâ redd olunmadukları içün muṭlaķâ inzârdan hâlîlerdür. Ve redd olınanların daği nicesi kendi nefslerine meşğûllerdür. Pes, nefesine meşğûl olmak bidâyete ve nihâyete şâmildür. Fa’lem zâlik!

Ve ikincisi; şeref-i nübüvvet ve velâyet var iken hizmetten ‘âr itmezler; belki ilâ âhiri’l-’ömr ta’abbüd ve teşekkür iderler. Zîrâ bunlar haķîkat-i ‘ubûdiyyet ve rubûbiyyeti bilmişlerdür. Ve kemâlâtı Haķķ’a teslim idüb kendileri maķâm-ı faķr u fenâda muķîm olmuşlardır.

Pes²⁴⁹, eger Haķķ’a ve eger halka hizmetten ne vecihle ‘âr iderler? Bunlar selâṭîn-i ma’nevîyyedür ki şerefleri hâdimiyyetledür; maḥdûmiyyetle²⁵⁰ degül . Selâṭîn-i şûriyye ise hilâfinadur. Ve hadîsde gelür: “Seyyidü’l-kavmi hâdimühüm.”²⁵¹ Ve Kır’ân’da gelür: ”Sübḥânellezî esrâ bi’abdihi.”²⁵² Ya’nî şeref-i me’âric şeref-i ‘ubûdiyyetün netîcesidür. Ve ‘ânda ki ‘ubûdiyyet olmaya ta’zîm-i rubûbiyyet ve ulûhiyyet daği yokdur. Ve ta’zîm-i ulûhiyyet bulunmadukça umûr-ı dîn ve dünyâ muḥtel ve müşevveşdür. Hattâ nuşret²⁵³ didikleri manşıb-ı şerîf daği ta’zîm-i mezkûra [115b] menûṭdur.

Ve Üçüncüsü; bâr-ı belâ çekmekdür ve bu hâlde iken hoş dil olmakdur. Ya’nî bâr-ı girân altında olduklarından müte’ellim ve müte’ezzî degüllerdür. Belki tevḥîd-i ef’âle nâzır olub “Fe’âlün limâ yürîd.”²⁵⁴ mücibince fâ’ili fi’lde müşâhede iderler. Ve ol hâl anlara hoş gelür. El-hâşıl cemî’-i halk vezîre ve sultâna varınca aķlâm-ı ilâhiyyedür ki

²⁴⁸ “Kalk ve uyar!” Müddessir 2.

²⁴⁹ Pes : A’da yok

²⁵⁰ maḥdûmiyyetle : A maḥdûmiyyetle

²⁵¹ Ebu Naîm Ahmed b. Abdullah, *El-Erba’üne ‘alâ Mezhebi’l-Müteḥakkikîn mine’s-Sûfiyyeti li-Ebî Na’îm el-İsbahânî*, (thk. Bedr bin Abdullah el-Bedr), Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1993, C. 1, s.59

²⁵² “...kulunu (Mescid-i Harâm’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya] götüren Allah eksikliklerden münezzehdir.” İsrâ 1.

²⁵³ nuşret : A naşr

²⁵⁴ “Dilediğini yapandır.” Burûc 16.

kātib-i ezel anlarla elvāḥ-ı isti‘dādāt üzerine şü‘ün-ı ezeliyye taḥrīr ider. Bu yüzden kaleminden ağlamazlar; belki kātibe nazar iderler. Ve kاتب Hāk olduğın bilüb ve müşāhede kılduklarından sonra bī-elem olurlar. Zīrā maḥbūb yüzinden vārid olan daḥi ḥūbdur. Ve belki ol fi‘lde olan te‘şīr kendi zātlarından gelür; ḥāricden degül. Zīrā gerçi cümle-i eşyā mezāhir-i esmā ve şıfātıdır. Velākin mecmū‘a-i ‘ālem insān-ı kāmildür ki esmā ve şıfātıdan mā‘adā anda bi‘l-fi‘l sırr-ı Zāt daḥi zuhūr itmişdür.

Pes, Hāk Ta‘ālī’nün cemī‘-i şü‘ünü anuñ yüzindendür. Ve kişi kendi kendinden ve kendi işinden ağlamaz. Ve bundan fehmi olındı ki ‘arş muḥīt ve müstemil olduğu eşyā ef‘āl-i ilāhiyye zuhūrında biri birine āletdür ki ism-i Zāhir’e nāzırdur. Ve insān-ı kāmil cümlede mü‘eşşirdür ki vesīle-i şü‘ün-ı Hāk fi‘l-ḥaḳıka odur. Ḥattā felek-i a‘zāmı idāre eden daḥi anuñ²⁵⁵ feyz-i bātını ve te‘şīr-i ism-i cāmī‘ idür.

Pes, min vech ālet-i Hāk ve min vech mazḥariyyet-i tāmmesine binā’en nefsi sırr-ı Hākıdır. Fe‘emmā buraları fehmi itmekde şu‘ūbet vardır.

İmdi nazar eyle ki her işi Zeyd ve ‘Amr’a nisbet itmekde ne kadar şirk vardır ve tevḥīd-i ḥaḳīkiden zūhūldür. El-ḥamdülillāhi Ta‘ālā ki zamānımızda tevḥīd-i ḥaḳīkī ehline muşādefe ve anlarla şoḥbet vāḳi‘ olub [116a] nefes-i nefislerin almışuzdur. Ve bu maḳūlelere işāret idüb ba‘z-ı küberā buyurmuşlardır ki: “El-‘ārifü ye’külü’l-‘asel ve’l-muḥaḳḳıku ye’külü’l-ḥanḳal.” ya‘nī muḥaḳḳıḳ olanlar her vecihle bār-ı belā altındadır ve yedikleri zehr-i kātildür. Böyle iken semender āteşde hoş-dil olduğu gibi anlar daḥi ğam içinde şād u ḥurremlerdür.

²⁵⁵ anuñ : A’da yok

Allāhümme elhıknā bihim fı ahvālihımmü's-seniyyeti ve hallıšnā 'ani'l-evşāfi'd-denıyyeti bi-cāhi'n-nebiyyi'l-kerım. Ellezı kulte fıhi “Ve inneke le'alā huluķın 'azım.”²⁵⁶ Nazm:

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün]

1. Ezelden cünbiş-i Hakk ile geldik işbu devrāna
İrişdi seyrimiz bu çarh içinde burc-ı insāna
2. Bu ğurbetden vatan sevdāsına düşdük çü āhir-kār
Dönüb aşla irişdük Hazret-i Mevlā-yı Raḥmān'a
3. Taleb-kār ol irādet ehli ol Hakk'a inābet kıl
Ko bu nāmūs u 'ārı 'ışk ile gir gel bu meydāna
4. Boyan bŷ-ı fenāya şöyle kim hiç şolmasun rengŷ
Bu dil yanmazsa bunda yarın anda 'ākıbet yana
5. Yed-i sākı-i Hakk'dan nŷ-ı cām-ı feyz idüb Hakkı
Yŷri Hakk 'ışkına şal kıatreñi deryāy-yı 'ummāna

“TEVBE”

Bālāda zıkr olındı ki tevbe ma'şıyetden tātata rŷcŷdur. Velākin 'aceb ki ni'mete rŷkŷn idüb mŷn'imi nısyān ve tevfiķ tātati eḫaķdan²⁵⁷ olduĝından zŷhŷldŷr; bir ḫicāb-ı ĝalızdŷr.

²⁵⁶ “Sen elbette ŷstŷn bir ahlāka sahipsın.” Kalem 4

²⁵⁷ eḫaķdan : A Hakk'dan İ2 Hakk'dan

Pes, gerekdür ki anı ħarķ idesin ve Ħakk’a nażar eyleyesin ve tevfiķini göresin ve itdüġüñ t̤ā’ atde ve muvaffaķ olduġuñ ħizmetde tevfiķ idene rücū’ kılub kendiñi ve t̤ā’ atüñi²⁵⁸ nażardan iskāt idesin. Zīrā t̤ā’ at daħi böyle ‘avārız ve²⁵⁹ inzimāmıyla ma’ şiyet olub başķa tevbeye muħtāc olur. Belki ba’ z-ı tevbe daħi tevbeye muħtācdur. Nitekim Rābi’ a-i [116b] ‘Adeviyye’den -raħimehallāh- menķüldür ki dimişdür: “İstiġfārūnā hāzā yeħtācu ilā istiġfār.” Ya’ nī istiġfār itmek şurūṭ ve kıyūdına muķārin olmayıcaķ ma’ şiyetden ma’ dūd olub istiġfār-ı āħara muħtāc olur. Vesā’ir ezķār daħi aña kıyās olına. Nitekim Bağdād’da ħarīķ vāķi’ olub Şeyħ Şibli’nüñ -ķuddise sırruh- dükkānı ħalāş olduġı Şibli’ye ‘aks itdükde “elħamdülillāh” deyüb soñra böyle didüġinden istiġfār eyledi. Zīrā böyle maķāmda teşekkür itmek ġayruñ zararı kendine ħoş gelmek gibidür. Bu ise mü’mın şıfatı degüldür. Ve bir ġün ħāvāricden bir kimse Mescid-i Nebevī’de “ Lā-ħükme illā lillāh” didi. Ve bu sözden murādı taħķīm kışşasından ötüri Ħazret-i ‘Alī’ye -rađıyallāhu ‘anh- ta’ rīz idi. ‘Alī, anı işitdükde didi ki: “Kelimetü ħaķķın ürīde bihā bāṭıl.” Ya’ nī kelime-i mezkūrenüñ min vechin ħaķķ olduġı²⁶⁰ min vechin bāṭıl olduġını münāfi degüldür. Zīrā niyyete rāci’ dūr ve maħallinde olmaķ gerekdür. Anuñķün bir kimseden kelimāt-ı fāħişe daħi şādır olsa şāħibinüñ mu’ azzeb olduġı niyyet-i seyyi’esi ve kelimāt-ı nā-meşrū’ay lisanına getürmesi ħasebiyledür.

Pes, kelimāt-ı meşrū’ a bi-ħasebi’l-‘avārız ve’n-niyyāt ġayr-ı meşrū’ a olıcaķ kelimāt-ı ġayr-ı meşrū’ anuñ ķubħı bi-ṭarīķi’l-evlādur. Velākin anuñ ķubħı fi’l-ħaķīķa anuñ ķā’iline rāci’ dūr ki lisanına getürdi. Ve maħallinüñ ġayrıda isti’ māl eyledi. Ve illā nefsi kelimāt-ı maħlūk maķūlesidür ki a’ yānda ħinzīr nice ise elfāzda daħi kelimāt-ı ġayr-i meşrū’ a daħi böyledür. Fe’fhem fe’inneħū ‘amīķun ve lā-yezķūru minhū illā hāzā’l-ķadru ve’l-bāķī bi-hālin ‘alā fehmin üli’l-ħaṭar. Ve Rasūlullāh -şallallāhu ‘aleyhi

²⁵⁸ t̤ā’ atüñi : A t̤ā’ atini

²⁵⁹ ve : İ2’de yok

²⁶⁰ olduġı : A olındıġı

ve sellem- tevbe ve istiğfârûn ikisini cem‘ itmişdür. Anuñçün “estağfirullâh ve etübü ileyh” demek gerekdür. Zîrâ tevbe dînde mezmûmdan maħmûda [117a] rücû‘dur ve istiğfâr kûbħ-ı ma‘ şıyeti bilüb i‘ rāz itdükden şoñra taleb-i mağfiretdür.

Pes, ikisinüñ miyânında fark vardır ki; tevbe, istiğfârdan fi‘l-ḥaḳīka muḳaddemdür. Zîrâ emr-i mezmûmdan fi‘l-i maħmûda rücû‘ itmedükçe taleb-i mağfired olmaz. El-ḥāşıl tâ‘ib odur ki ḳalbde olan ‘uḳde-i eşrârı ḥall ide ve ḥuḳûḳ-ı Ḥaḳla ḳā‘im ola ve mā mezāyı işlâḥ eyleye. Ya‘ nî ḳazâ iḳtizâ iden umûrı ḳazâ eyleye ki istiḥlâl ve def‘-i mezâlim daḫi anda dâḫıldür. Ve böyle olıcaḳ aña tevbe-i naşûḥ dirler ki dînde mütemezziḳ ve müteḥarriḳ²⁶¹ olan mevâddı ḥıyâṭat ider gibi işlâḫdur. Anuñçün ba‘zılar didiler ki tevbe cemî‘-i ma‘ âşiden olmasa aña terk dirler yoḫsa tevbe dimezler. Bu cihetden şāḫibi min vechin mağzûb ve min vechin marzıyy olur; min külli‘l-vücûḥ marzî olmaz.

Pes, gerekdür ki Ḥaḳḳ’a rücû‘ itmek cihet-i muḳayyededen olmaya. Zîrâ inḫirâfdan ḥālî degüldür. İşte bu ‘aşîlerüñ tevbesidür. Fe‘emmâ müti‘lerüñ tevbesi tevbeleri üzerine muḳîm olmağa maħmûldür. Zîrâ dâ‘imâ ṭā‘at ve teveccühde olan neden tevbe ider. Ve ba‘z-ı zellâṭ vâḳi‘ oldığı şüretde kebâ’irden ictinâb aña keffâret olur. Ve enbiyâ ḥaḳḳında daḫi tevbe rücû‘-ı dâ‘im ma‘ nâsınadur. Ve me‘mûr oldukları istiğfârûn mütea‘lîḳi olan zenbden baḫş olunmaḳ memnû‘dur. Zîrâ eger zenb ve eger istiğfâr anlara göre ne ma‘ nâya maħmûl olduğın Allāḥ Ta‘ālâ bilür. Ancaḳ şu ḳadar vardır ki istiğfâr taleb-i ğufr ve setrdür ki aḫkām-ı keşreti nûr-ı vaḫdetle setre dâ‘irdür ki bi-ḥasebi‘l-ğālib avāḫir-i ‘ömrde vâḳi‘ olur.

Sü‘âl olunursa ki nübüvvet velâyet üzerine mebnîdür. Keşreti vaḫdetde maḫḫûr itmek ise daḫi derece-i velâyetde iken ḥāşıldur. [117b]Pes, avāḫir-i ‘ömrde olan setr-i mezkûr ne ma‘ nâya maħmûldür. Cevâb budur ki derece-i velâyetde olan setr-i mezkûr

²⁶¹ müteḥarriḳ : A muḫarriḳ

yalnız ma' nāya göredür. Fe'emmā maḳām-ı nübüvvet maḳām-ı teblīğ olmakla nebī olan kimse aḳkām-ı keşret ile fi'l-cümle inşibāğdan ḥālī degüldür. Çünkü emr-i teblīğ tamām olub vaḳt-i āḥir ola ma' nen mestūr olduğı²⁶² gibi şüreten daḥi mestūr olub iḥtilāṭ-ı nāsdan bi'l-külliyeye munḳaṭı' olur. İşte Sûre-i Naşr'da "Vestağfirh."²⁶³ ma' nā-yı mezkûra dâ'irdür.

Nazar eyle ki Rasûlullāh -şallallāhu 'aleyhi ve sellem- Ḥazretleri bir ay teblīğ-i ḳabā'ili devr eyler veyāḥud bir rasûl vesāṭatiyle da' vet ḳılurdu. Ve mevsim-i ḥacda ḳabā'ilün riḥālī²⁶⁴ ve menāziline bi-nefsihī varub "Feşda' bi-mā-tü'mer."²⁶⁵ mücibince izḥār-ı ḥaḳ ider ve emr-i ilāhīyi yerine getürürdi. Şoñra şuret-i uḥrā zuhûr idüb zāhiren bâṭinen nûr-ı vaḥdetle zulmet-i keşreti izāle ḳıldılar. Ve bu sırra binā'en buyurdılar ki āḥirete mecmû' olduğıñuz ḥâlde sefer idiñüz; müteferriḳ ve perişân olduğıñuz ḥâlde degül. Ya'nî cümle-i ṭa'allüḳātuñuzu ḳaṭ' idüb "ḳulillāh" sırrıyla ḳā'im oluñuz. Ve bu ma' nādandur ki evliyā'ullāh daḥi avāḥir-i 'ömrde bi'l-külliyeye munḳaṭı' olurlar. Ḥattâ tenḳiye-i beden içün riyāzât daḥi iderler. Velâkin esrâr-ı ilāhiyyeden me'zûn oldukları mertebeleri ḳaleme getürürler ve kitâbete iştiğāl gösterürler. Ve bu ma' nā anlarıñ inḳitâ'ına māni' olmaz. Ḥattâ eşnâ-i taḥrîrde bile vâridât-ı ilāhiyye sünûḥ ve vürûd itmekdedür.

Pes, şol dil ki bî-perdedür. Aña bir nesne perde olmaz. Zîrâ her lafzı ma' nā ve her şüreti sırdur. İşte anlar tevbe-i dâ'ime ehlidür. Ve şalât ve münâcâtlarına dâ'imlerdür. Ve bunlara [118a] vâcidün muḥaḳḳıḳûn dirler. Fe'fhem cidden!

²⁶² olduğı : A olduğı

²⁶³ "O'ndan af dile." Nasr 3.

²⁶⁴ riḥālī : A ricālī

²⁶⁵ "Sana buyurulanı açıkça duyur." Hicr 94.

Ve ḥadīṣ-i ṣaḥīḥde vārid olduğu üzere Rasūlullāh -ṣallallāhu ‘aleyi ve sellem- cenābları ref‘-i ğayn ve feth-i ‘ayn için Esmā-i Ḥüsna ‘adedince her yevm yüz kerre²⁶⁶ istiğfār iderlerdi. Ve tevbe ve istiğfār Kūr’ān’la ṣābit olduğu vecihden bi-ḥasebi’l-aşl mefrūz ve keyfiyet ve ‘adedi ḥadīṣle müte‘ayyin olmağla bi-ḥasebi’l-‘aded mesnūn olduğundan erbāb-ı şerī‘at ve tarīkat vech-i mezkūr üzere iltizām idüb ba‘z-ı evkātı istiğfār-ı lafzīye şarf ve ḳalbi cemī‘-i evkātta Ḥaḳḳ’a tevcīh idüb mütāba‘at-i nebeviyye ile ser-efrāz olmuşlardır. Zīrā insān mādām ki bu mavtın-ı dünyādudur²⁶⁷, cesed ve rūḥdan her birinūn kār-ı maḥşūşı²⁶⁸ vardır. Anuñçün zāhir-i şerī‘at ile’l-ebed ve ilā āḥiri’l-‘ömr bāḳīdür. Ve illā ilḥād-ı ekber veya küfr-i şarīḥ lāzım gelür. Ve’l-‘ıyāzū billāhi Ta‘ālā. Ve dimişlerdür ki merātib-i tevbe merātib-i taḳvā gibidür. Ya‘nī evvel-i merātib-i taḳvā menhiyyāt-ı şer‘iyyeden ictināb ve āḥiri enāniyyet ve baḳiyye-i vücūddan ittikā olduğu gibi evvel-i merātib-i tevbe daḥi ma‘āşiden rücu‘ ve āḥiri zenb-i vücūddan rücu‘dur ki ‘inde ehli’t-taḥḳīḳ ümmehāt-ı kebā’irdendür. Ve zenb-i vücūddan murād vücūdda tevehhüm-i te‘addüddür. Ya‘nī vücūd²⁶⁹-ı mümkün ve vücūd-ı vācibi işbāt eyleyüb²⁷⁰ vücūd-ı mümküni vücūd-ı vācibe şerīk kılmaktadır. Ma‘a hāzā vücūd-ı mümkün min ḥayşū’l-imkān bāṭıl ve ma‘dūmdur ki anuñ için başka ḥaḳīkat-i ṣābite yokdur. Belki ğayrla ḳā’imdür ki vücūd-ı Ḥaḳdur. Ve bu ma‘nāya göre cemī‘-i kā’ināta bāṭıldur dinilür. Nitekim Şi‘r-i Lebīd’de²⁷¹ gelür: “Elā küllü şey’in mā ḥalāllāhu bāṭıl.” Ya‘nī vücūd-ı Ḥaḳ muḥaḳḳaḳ ve bāḳī [118b] ve vücūd-ı ḥaḳ mütevehhem ve fānīdür.

Pes, cümle-i mevcūdāt ism-i Ḳayyūm tahtında dāḥıldür. Ve bu tecellī ḥalā kıyāmet-i şuğrā ehline ḥāşıldur. Egerçi erbāb-ı zāhir kıyāmet-i kübrāya intizār iderler. Bu sebebdan vücūd-ı mümkün ve vücūd-ı vācibi işbātta kitāblar te’līf idüb zaḥmetler çekmişler ve mütevehhem olan nesneleri muḥaḳḳaḳ yerine vāz‘ itmişlerdür. Bu yüzden

²⁶⁶ kerre : A kere

²⁶⁷ dünyādudur : A dünyāda

²⁶⁸ maḥşūşı : A maḥşūşı

²⁶⁹ vücūd-ı : A vücūb-ı

²⁷⁰ eyleyüb : A eyleyüb ve

²⁷¹ Lebīd’de : A Lebīd’e

ḥayālāt çoğalub sâde dillerüñ levhleri daḥi nuḳûş-ı evhâm ile māl-â-māl olmış ve umûr-ı vehmiyyeyi tahkîka getürmek içün kuvvet-i ḥayâliyyeleri efkârla tölmişdur. Ḥayf²⁷² şol ‘ömre ki şukûk ve zunûnla güzzer eyleye. Ve dirîğ şol dile ki dâ’imâ müsâvî²⁷³ söyleye. Nazar eyle ki bir a‘râbî “İzâ zülzilet”²⁷⁴ sûresini ta‘allüm üzerine iḳtişâr idüb bunun maẓmûnı dünyâ ve âḥiretime besdür didüğü Cenâb-ı Nübüvvet’e mün‘akis olduğda buyurdılar ki: “Leḳad feḳuḥe’r-racül.”²⁷⁵

Pes, fıkıh bu fıkıhdur ki fehm idesin ve ‘amele getüresin. Yoḥsa mücelledât-ı ḍaḥme tertüb idüb ḥâlden bî-ḥaber olıcak yine câhil ve ebtersin ve za‘fda tıfl-ı mektebden betersin. İşte her ‘aşırda iki dürlü müfsid vardır ki biri münkerât-ı şer‘iyye ve biri münkerât-ı ḥaḳîkiyye ile ḥalkı ifsâd eyler. Münkerât-ı şer‘iyye zâhirdür. Ve münkerât-ı ḥaḳîkiyye odur ki umûr-ı şer‘iyye şüretinde ibrâz olınan mâddeler fi’l-ḥaḳîka muḥâlefetdendür; muvâfaḳâtıdan degüldür. Velâkin sū-i fehmlle muvâfaḳât-i şer‘iyye şüretine ḳonılmışdur. Bu cihetden ‘avâmm-ı nâs anuñla ḍalâlete düşerler. Ve i‘tikâdların tağyîr²⁷⁶ iderler. Ve bu maḳâmuñ emsilesi çokdur. Ehline ma‘lûm olmağla bu kitâbda derc olunmadı. Ve bu [119a] maḳûle kimseler bir ehl-i yakîne muḳârenet idüb evhâm ve ḥayâlâtıdan²⁷⁷ tevbe ve istiğfâr itmek gerekdür. Zîrâ fesâd-ı bâṭınlarıyla fesâd-ı zâhir ehline mülḥaḳ olmuşlardır.

Pes, fücûr-ı şûrîden tevbe itdükleri gibi fücûr-ı ma‘nevîden daḥi tevbe itmeseler tevbeleri naşûḥ olmaz. Ve fücûr-ı ma‘nevîñ eşeddi evliyâyâ ‘adâvet ve anlar ḥaḳḳında sū-i maḳâledür. Nitekim her ‘aşırda ‘ulemâ-i rûsûmuñ ekşeri ve anlara taḳlîd iden cehele-i ‘âmmenüñ ḥâlleridür. ‘Aceb ḥâldür ki teḳârüb-i zamânda esrâr-ı ilâhiyye münkeşife olub yakîn ve itmi’nân-ı mezîd olıcak iken “cehl-i billâh” galebesiyle ekşer-i

²⁷² Ḥayf : A Ḥayf

²⁷³ Her üç nüshada da “müsâvî” olarak rastladığımız bu kelimenin, doğrusunun “mâsivâ” olması gerektiği kanaatindeyiz.

²⁷⁴ “Yer o dehşetli sarsıntısıyla] sarsıldığında;...” Zilzâl 1.

²⁷⁵ Taradığımız kaynaklarda zikredilen rivayete rastlanamamıştır.

²⁷⁶ tağyîr : A tağbîr

²⁷⁷ ḥayâlâtıdan : A ḥayâlâtıdan

nās a‘ mā olmuşlardır. Ve ikrār ve iğrāk şadedinde olanlar daği umūr-ı tabī‘iyye-i ḥasīseye²⁷⁸ tevağğul ile behā’ime iltihāk mertebesin bulmuşlardır.

Yā aşḥābe’l-efkār ‘ aleyküm bi’l-küşûf ve yā erbābe’ş-şehvāt ihzērū mine’l-ḥusûf ve’l-küşûf. Nazm:

[Fe’ilātün / Mefā’ilün / Fe’ilün]

(Fā’ilātün)

(Fa’ilün)

1. Bezekārem İlāhī tübtü ileyk
İtmişem²⁷⁹ çok menāhī tübtü ileyk
2. Rū-sefid it şaḥīfe-i ‘amelüm
Koma gerd-i günāhı tübtü ileyk
3. Feyz-i gufrānuñ ile yā Rabbi
Yu bu rūy-ı siyāhı tübtü ileyk
4. Zıkr ü fikründen eyledi beni dūr
İştigāl-i melāhī tübtü ileyk
5. Eyledüm aşı-ı fıtratum tağyır
Sen kıl anı ke-māhī tübtü ileyk
6. Ḥasret²⁸⁰ ü derdle olub şeb-gır
Eylerem²⁸¹ āh u vāhı tübtü ileyk

²⁷⁸ ḥasīseye : İ2 ḥasīseye

²⁷⁹ İtmişem : A İtmişem-işledüm(şahh kaydı)

²⁸⁰ Ḥasret : A Ḥasret

7. Dir bu Hakkî gedâ kapuñda eyâ
‘Âlemün pâdişâhı tübtü ileyk

“ŞEBÂT”

Ya‘nî tevbe ve rücû‘ üzerine şâbit-ka-dem olmak gerekdür. [119b] Zîrâ ‘amel-i hayr devâm üzerine olmadığı şüretde “târikü’l-virdi mel‘ün” şâhibi mezmûm olıcağ tã‘atden ma‘şiyete rücû‘ iden mürted bi-târikî’l-evlâ mezmûmdur. Ve hadîşde gelür: “Efđalü’l-a‘mâli edvemühâ.”²⁸² Ve Qur‘ân‘da gelür: “Ve lâ-terteddû ‘alâ edbâriküm.”²⁸³ Ya‘nî imân ve tã‘atle Hakk‘a ikbâlden soñra küfr ü ma‘şiyetle idbâr itmeñüz. Zîrâ insânunñ derekâtı seyyi‘ât ve cehli kader oldığı gibi derecâtı dañı hasenât ve ma‘rifeti miğdâridur. Anuñçün hadîşde gelür: “İkra‘ ve‘rtak.”²⁸⁴ Cennetde irtikâ-i derecât mertebe-i kırâ‘at ve ma‘rifet kadardur.

Pes, kırâ‘ati kaçğı âyetde tamâm ve ma‘rifeti kaçğı mertebede qarâr iderse anuñ mağâmı odur. Bu cihetden gerekdür ki ric‘-i kaçğarî kaçbîlinden olmaya; belki sâbiķu ve sâri‘ü ve sirü gibi emirlere imtişâl idüb sâbiķlardan ola. Ve tîrini cümle-i menâzilden dūr bula. Ve Qur‘ân‘da gelür: “Fe‘steķim kemâ ümirt.”²⁸⁵ Ve bu istikâmet ki istikâmet-i i‘tidâliyyedür; her kaçvı ü fi‘l ü hâlde cârî ve cemî‘-i hudûduñ mürâ‘âtine sâri olub ‘uhdesinden hurûc itmek gâyetde şâ‘b olmağla Raşûlüllâh -şallallâhü ‘aleyhi ve sellem-cenâbları buyurdılar ki: “Şeyyebetnî Hüd.”²⁸⁶ Ya‘nî sûre-i Hüd‘da vâķi‘ olan emr-i istikâmet beni pîr itdi ve mahâsinüm ağırtdı. Ve bu ma‘nâdan ötûri du‘â idüb

²⁸¹ Eylerem : A Eylerem-iderem(şahhı kaydı)

²⁸² İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed bin İshak bin Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, (thk. Muhammed Mustafa el-A‘zamî), Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, ۲۰۰۳, C.1, s.261

²⁸³ “...sakın geri dönmeyin...” Mâide 21.

²⁸⁴ Tirmizî, Fezailü’l-Kuran, 18

²⁸⁵ “Sana buyurulduğı gibi dosdoğru ol.” Hüd 112.

²⁸⁶ Tirmizî, Ebvâbu’l-Kıraât, ۶

“Allāhümme’ğsilnī bi-mā’i’ş-şelci ve’l-bered”²⁸⁷ buyururlardı. Hattâ vaqt-i namâzda ‘uhde-i emrden ne vecihle bîrûn oluram diyu harâret-i dil hâşıl olub teskîni murâd iderlerdi ki şelc ü bered ya‘nî tolu didikleri dâne şuyı ile mağsûl olmağdan mağşud def‘-i [120a] harâret-i mezkûredür. Ve bunun daği ğâyeti emr-i ilâhiye kemâ yenbağî imtişâle tevfiği talebdür. Bu cihetden ol hâlde sînelerinde ğaleyân hâşıl olur. Ve cûşîşi ihsâs olunurdu. Ve meşâyiğ-i tarîkat -kâddesallâhu esrârahum- buyurmuşlardur ki: “Mürteddû’t-tarîkati a‘zamu zenben min mürteddi’s-şerî‘âti.” Ve bunun sırrı şol kelâmdan ma‘lûm olur ki dimişlerdür: “Men ‘arafe tarîkan ilallâhi fe-selekehû şümme race‘a ‘anhü ‘azzebehüllâhu bi-‘azâbin lem yu‘azzib bihî eħaden mine’l-‘âlemîn.” Ya‘nî mürtedd-i şerî‘atüñ ‘azâbı cismânî ve mürtedd-i tarîkatüñ ‘azâbı rûhânîdür. Ve ‘azâb-ı rûhânî ‘azâb-ı cismânîden eşeddür. Zîrâ rûh latîf oldığı cihetden bâr-ı hafif bile aña şakîl gelür; fe-keyfe ki bâr-ı girân. Ve bunun mişâli budur ki bir kimse şahîh velâkin fakîr olsa fakrî cihetinden ‘azâb-ı rûhânî çeker ve şıhhat-i vücûdı aña fâ‘ide itmez. Ve bir kimse daği saķım velâkin ğanî olsa seķâmeti cihetinden ‘azâb-ı cismânî çeker velâkin ğınâsına bakub yine hoş hâl olur. Zîrâ marâz ve fakruñ ictimâ‘ı ziyâde zehr-nâkdür. Ve bir daği budur ki mürtedd-i şerî‘at câhil ve mürtedd-i tarîkat ‘ârifdür. Ve ‘âlim ile câhil berâber degüldür. Belki ‘âlimüñ ‘azâbı eşeddür. Anuñcün ilzâm-ı hüccetden şoñra ‘inâd üzerine olanlar ziyâde zemm olındılar. Kâlellâhu Ta‘âlâ: “Ve ceħadû bihâ vesteyķanethâ enfüsühüm.”²⁸⁸ Ve bir daği ğâric-i bâbda olan ile dâğilde olanuñ farkı vardır.

Pes, ehl-i şerî‘at ğâric-i bâbda ve ehl-i tarîkat dâğil-i bâbda gibidür. Ve dâğilün ğurûcî ğâricüñ rücû‘ından eşeddür. Bu maķâmdan dimişlerdür ki: “Erbâb-ı tarîkatüñ münħarîf ve müdde‘îleri [120b] erbâb-ı zâhirüñ münkirlerinden aķbağdur.” Zîrâ erbâb-ı şer‘ ğâric-i bâbdadur ki daķķ-ı bâb iderek düğül itmek ihtimâlleri vardır. Zîrâ da‘vâ-yı vuşûl itmezler. Ehl-i tarîkat ise vuşûl iddi‘â iderler.

²⁸⁷ Tirmizî, Ebvâbu Dev‘avât, 79

²⁸⁸ “Mûcizeleri açık ve kesin olarak görüp idrak ettikleri halde zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkâr ettiler.” Neml 14

Pes, sâde dili münkerde olsa müdde‘îyi irşâddan ehvendür. Ey bu da‘vâ çâhına sâkıt olanların ekseri ka‘r-ı câhda kalmışlar ve hürûca yol bulmamışlardır. Ve nice fâsiklar ve münkerler tâ‘ate ve ikrâra gelüb bi-tevfîkillâhi Ta‘âlâ yol almışlardır. Fikr eyle Fudayl ‘Iyâz ve Mâlik Dînâr ve İbrâhim Edhem ve emşâlini ki maḥrûmü’l-bidâye iken merzûku’n-nihâye oldılar. Ve nazar eyle²⁸⁹ Fâtih Sultân Muhammed’ün şeyhi Akşemseddîn’e ki Hâcî Bayrâm Velî’ye inkârı var idi ve âḥir anuñ zencîrine bend oldu; şâhibu’l-Muhammediyye gibi. Ve seyyidü’t-tâ‘ife Cüneyd-i Bağdâdî -ḳuddise sırruh- buyurmuşlardır ki : “Lev aḳbele şadîḳun ‘alallâhi elfe senetin şümme a‘raza ‘anhü laḫẓaten fâte mâ fâtehü ekşera mimmâ enâleh.” ve bunuñ sırrı budur ki her laḫẓa-i müta’ahḫira laḫẓât-ı müteḳaddimenüñ esrârını ḥâvîdür. Nitekim insân ‘aḳl-ı evvel mertebesinden seyr ü sefer itdükde ḳanḡı tavra mürûr itdiyse mâ-ḳablını ol tavrda cem‘ idüb anuñla imtiyâz bulmuşdur; tâ tavr-ı inşâna gelince. Çünkü bir laḫẓa fevt ola, anuñ fevtiyle ḥuşûşiyeti olan ma‘nâ daḡi fevt olub mecmû‘-ı min ḫaysü’l-mecmû‘ olan kemâl zâyî‘ olur. Ve âḫiri i‘tibâriyle olan ma‘nâ ve emr-i zâ‘idden²⁹⁰ maḥrûm ḳalur. Meşelâ insân cemî‘-i eṭvârı dūr iderek mertebe-i inşâna dek seyr itmese mertebe-i insânda bulacaḡı ma‘nâdan mâ-ḳabli enḳaşdur. Çünkü mertebe-i insâna gele, andan ḡiç bir nesne fevt olmaz. [121a] Buradandır ki insânuñ ṭûl-i ‘ömr istediḡi vaḡit kemâle vüṣûl içündür. Çünkü ḳable’l-kemâl i‘râz bulına zıkr itdügümüz ma‘nâya mü’eddî olur. Ma‘a hâzâ ehl-i kemâl olsa²⁹¹ seyr-i fillâha ve tecelliyât-ı ilâhiyyeye nihâyet yokdur ki nev-be-nev mezîd ḡaṣıl olmaḡdadur. Ve çün bu mezîd ḡuşûle gelmeyüb iki vaḡti müstevî ola elbet maḡbûn olur. Ve kâmiller dimişlerdür ki: “İdrâk ikidür ki biri idrâk-i icmâlî-i ḡayr-i ‘aynî ve biri idrâk-i tafşilî-i ‘aynîdür. Ve her biri için başḡa zevḡ vardır. Ve bu iki zevḡi cem‘ iden yalnız bir zevḡ ehlinden etemdür.” Nitekim bir kimse ‘aseli zevḡ itse şoñra ‘aselden şarâb-ı tüffâḡ ṭabḡ²⁹² idüb ‘aseli ol şarâbda zevḡ itse zevḡ-i

²⁸⁹ eyle : A eyle ki

²⁹⁰ zâ‘idden : A zâyidden

²⁹¹ olsa : A olsa daḡi

²⁹² ṭabḡ : A ṭabḡ

dīger olur. Ya‘nī iki hālde bile ‘aseli idrāk itmiş olur. Velākin beyne’z-zevkayn fark bulur. Binā’en ‘alā hāzā müşāhede ile ‘ilm bir degüldür. Ve icmālden sonra tafşilūn başka hālī vardur. Bu cihetden ‘ömr ne kadar dırāz olursa tecelliyāt daḥi ol kadar ziyād gerekdür. Tā ki her tecellīde mā-ḳabli müctemī‘ ola ve müste‘idd olan gitdükçe terāḳḳī bula. Bu vecihden²⁹³ dimişlerdür ki: Beyt:

Şeribtü’l-ḥubbe ke’sen ba‘de ke’sin

Femā’nefide’s-şerābü ve mā-ravītü

Gel imdi bu sırrı kemā yenbeḡi idrāk eyle ve ḳalīle ḳanā‘at itme ve ḳandım ve işim bitdi ve ḡāyete yetdi dime. Nazm:

[Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün]

[Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün]

1. Miḥver-i istiḳāmete nazar it
İnhirāf üzre olmadan ḥazer it
2. Pāye-i tevbe de şābit ḳadem ol
Ṭurma eṭvārı cümleten güzer it
3. Himmetün ile ey mürīd-i ‘ālī
Mis-i aḥvālūni tebdīl-i zer it
4. [121b] Ṭurma bu bādiye-i fūrḳatde
Menzil-i vuşlata ‘azm-i sefer it

²⁹³ vecihden : A cihetden

5. Urmağa sırr-ı ene'l-Haḫdan dem
Sen de Maṣṣūr gibi terk-i ser it

6. Haḫḫīyā tatlu itmege ḫalkūñ
Ağzını bu ḫalemūñ ney-şeker it

“BİRR”

Birr kesrile ḫayrda tevessū' dūr. Baḫrūñ muḫābili olan berre feth ile berr didikleri tevessū' inden ötüridūr. Egerçi rub' -i meskūne nazarla deryā ḫaradan evsa' dur. Ve Berr feth ile Allāḫ Ta' ālīdūr ki vāsi' dur. Ya' nī on sekiz biñ ' ālemūñ retḫini fetḫ idüb tevsī' -i dā' ire-i vücūd itdükden soñra herkesūñ ḫāline göre feyzini başt itmişdür. Ve Ḳur'an'da gelür: “Len tenālū'l-birra ḫattā tunfiḫū mimmā tüḫibbūn.”²⁹⁴ Kesre göre demek olur ki cennete duḫūl ve şevāba vüṣūl maḫbūbuñuz olan emvāli bezle menūtdur. Zīrā māl dünyāda nefsūñ ziyāde meyl itdügi nesnedūr. Anuñçün māl dinildi.

Pes, dünyā ' alāḫası munkatı' a olmadıkça derecāt-ı ' uḫbā ḫāşıl olmaz. Ve fetha göre demek olur ki sırr-ı Haḫḫ'a vāşıl olmak maḫbūb olan nefsi fedāya mevḫūfdur. Zīrā māl gibi nefis gibi²⁹⁵ maḫbūbdur. Anuñçün dimişlerdür ki māl cāndandur. Ya' nī şaḫīḫ-i rūhdur ki cān gibi sevgilüdür. Velākin her māldan meyli ḫat' iden cāndan geçmez. Zīrā cān māldan aḫrebdur ki bedenūñ aşı-ı ḫıvāmı aña menūtdur. Ve māl ve ğidā anuñ levāḫıındandur ve nefis Haḫḫ'a ḫaşımdur. Ve sen ki düşmene müsā' ade idesin dostı bulamazsın. Zīrā dost düşmen iki zıddur ki bir yerde müctemi' olmaz. Pes, nefsi ḫatlı itmek zarūrī oldı; tā ki dostla dost olasın ve dosta vüṣūl [122a] bulasın.

²⁹⁴ “Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz.” Âl-i İmran 92

²⁹⁵ gibi : A daḫi İ2 daḫi

Ve Qur'an'da zıkr olınan ebrār şol tã'ifedür ki cemî'-i envâ'-ı birri şüret²⁹⁶ ve ma'nâ²⁹⁷ fi'le getürmişler ve zâhir u bâtını ile kâ'im olmuşlardır ki birr-i vâlideyn didikleri anuñ bir şınıfıdır. Nitekim Ebû Yezîd Bisfāmî'den ve ğayrıden vâlide haqqında a'lâ mertebesi vâkı' olmuşdur. Ve İbrâhîmeyn'den biri ki İbrâhîm Havvâşdur tih-i Benî İsrâ'îl'de gezerken Hızır'a mülâkî oldı. Ve aña sü'âl itdi ki; "Yâ Hızır saña ne sebebden mülâkî oldum?" Hızır didi ki; "Vâlideñe birrûñ sebebiyle."

Pes, vâlideye birr üzerine olmak bâ'ış-i mülâkât-ı Hızır olıcağ; birr-i üstâz vesîle-i mülâkât-ı Hâzreti'n-Nübüvve ve birr-i şeyh vâsıta-i rü'yet-i İlâhiyye olur. Zîrâ birr üzerine olmak i'tikâd-ı pâkden nâşîdür. Bu şüretde şeyhi rü'yet Haqq'ı rü'yet olur. Nitekim hadîşde gelür: "Men ra'ânî fekad ra'al-Haqq."²⁹⁸ Zîrâ Rasûlullâh -şallallâhu 'aleyhi ve sellem- mazhar-ı kâmil vesâ'ir mazâhir anuñ şu'belereindendir. Ve Muhammediyye kitâbında gelür: Beyt:

Yüzüñ بنون meşânîdür yerâhü men yerânî dir
Velâkin len-terânî dir taḥayyertü bihâ tînün

Bu beyitte evvelki "dür" edât-ı haber ve bâkî "yekülû" ma'nâsınadır. Anuñçün yâ-i müşennâtla yazıldı. Nitekim aşl-ı nâzımda böyledür. Ve fıkra-i ülâ Haqq'dan ve şâniye Rasûlullâh'dan ve şâlişe nâzımdandır. Ya'nî "Ḥabîbüm senüñ yüzüñ benüm yüzümdür ki seni şüret-i Raḥmāniyye üzerine ḥalk itdüm ve kendi hey'etüm üzerine kodum ki sen benüm mazhariyyet-i tāmmeñ cihetiyle mişliyem²⁹⁹ ve senüñ mişlün yokdur. Anuñçün ehlüllâh "Leyse ke-mişlihî şey'ün."³⁰⁰ âyetinde kâfı zâ'idedür³⁰¹

²⁹⁶ şüret : A şüreten İ2 şüreten

²⁹⁷ ma'nâ : A ma'nen İ2 ma'nen

²⁹⁸ Buhari. Kitâbu't-Tabir, hadis no:10

²⁹⁹ mişlim : A mişlüm

³⁰⁰ "O'na benzer hiçbir şey yoktur." Şûrâ 11.

³⁰¹ zâ'idedür : A zâyidedür

dimediler; ‘ulemā-i rūsūm didikleri gibi. Belki aşlıyyedür diyüb [122b] mişli ta‘ ayyün-i evvele haml itdiler ki ‘aql-ı evvel ve rūh-i Muhammedîdür.

Sü’âl olunursa ki kelām-ı mezkûr zāhir-i şer‘a muhālîfdür. Zîrā fî nefsi’l-emr Hakk’uñ mişl ü nazîri³⁰² yokdur. Bu sebebdan işbât-ı şerîk iden kâfir olur. Cevâb budur ki kelām-ı sâbık ‘inde’l-‘ârifin ‘ayn-ı tevhîddür. Zîrā ‘aql-ı evvel Muhammed Rasûlullâhdur. Ya‘nî Hakk Ta‘âlâ hicâb-ı ‘izzetle ve perde-i kibriyâ ile muhtecib olub Rasûlullâh’ı kendi şüreti üzere halka irsâl eyledi. Eger kendi şüreti üzerine olmayaydı buhl veya ‘acz lâzım gelürdi. Allâh Ta‘âlâ³⁰³ ikisinden dahî berîdür. Bu sebebdan dimişlerdür ki: “Leyse fî’l-imkânî ebda‘a mimma kâne.” Zîrā bunun me‘âlî Rasûlullâh’dan ebda‘ şüret-i ilâhiyye yokdur dimekdür. Ve buradan fehmi olunur ki sırr-ı ulûhiyyetle ittîşâf şahîhdür. Zîrā ittîşâfuñ ma‘nâsı bi-hasebi’l-‘âbiddür. Yohsa bi-hasebillâh degüldür. Zîrā Allâh Ta‘âlâ’nuñ hasebi ‘abdüñ ittîşâfı mertebesinden evsa‘dur. Ve fî’l-hakîka ‘âlemlerden³⁰⁴ ğanî ve vücûb-ı zâtı ve kuds-i aşlı ile muttasıf ve ezeliyyet ve ihâta-i tāmme ile mütehaqqıkdur ki mümkinde bu evşâf olmağ mümkün degüldür.

Pes, bu takrîrden ma‘nâ-yı mişliyyet ziyâde rüşen oldı. Zîrā murâd fî’l-hakîka mişliyyet-i muhayyededür; mişliyyet-i muṭlağa degüldür. Nitekim vezîr sultânüñ mişlidür. Ya‘nî hükümde ve zuhûrda ve ‘aynda birdür. Egerçi ki sultânüñ nice haşâ’ışı vardur ki vezîr-i a‘zam ve vekîl-i muṭlağda bulunmaz; fe-keyfe ki ğayrı da... İşte şüret-i Muhammediyyenüñ şüret-i Hakk olduğu budur ki ta‘ ayyüni mertebesinüñ taḥammüli kadar esmâ ve şifât-ı ilâhiyyeye mazhariyyetidir. Ve esmâ ve şifât-ı ilâhiyyeye şüret-i hakîkiyye dirler. Zîrā şüret ki halkı biri birinden [123a] temyîz ve teşhîş iden ma‘nâdır. Hakk Ta‘âlâ da mutaşavver degüldür. Meger ki maḳâm-ı farğa göre ola. Nitekim “Ḥattâ

³⁰² mişl ü nazîri : A mişl nazîri

³⁰³ Ta‘âlâ : A Ta‘âlâ ise İ2 Ta‘âlâ ise

³⁰⁴ ‘âlemlerden : A ‘âlemlerdür

na‘leme”³⁰⁵ āyeti ve daḥi “İnnallāhe yeḵūlū ‘alā lisāni ‘abdiḥī semi‘allāhu limen ḥamideh.”³⁰⁶ ve emṣāli anı iş‘ār ider. Fetefetṭin lehü! Ve burada bir sırr-ı ‘azīm vardır ki degme sālīk degül belki degme bir ‘ārif aña vāḳıf degüldür. Ve ol sır budur ki; mertebe-i ḳurb ferā’izde اسهلاک-i küllī³⁰⁷ vāḳi‘ olduḳda ‘abdūn neseb-i kevnıyyesi neseb-i ilāhiyyeye münḳalibe olur. Velākin bu inḳılāb mertebe-i ilāh ve vücbda müte‘ayyen olan neseb³⁰⁸-i ilāhiyyeye degüldür. Belki mertebe-i kevn ve imkānda müte‘ayyen olan neseb-i³⁰⁹ ilāhiyyeydür. Ve illā mümkün vācibe münḳalib olmaḳ lāzım gelür.

Pes, ‘abdūn ḥālī ‘ālem-i vücb ve ḳıdeme tecāvüz itmez. Belki ‘ālem-i imkān ve ḥudūşda vāḳi‘ olan tecelliyāt-ı esmā’iye ve şıfātiye göre olur. Ve bunun ḥilāfını i‘tikād itmek ḍalāl ve esmā-i ilāhiyye de ilḥāddur ki herkes bu ilḥād ne idügin bilmez. Ve i‘tikādda zeyḡ ve ḍalāla düşer. Ve aḡzına küfriyāt alır. Nitekim müdde‘iler ḥālidür. İşte bu sırdan daḥi mişliyyet ne idügin bildün ve mümküni vācibe ḳıyās itmedün³¹⁰. ‘Aceb sırr-ı ilāhīdür ki dimişlerdür: “ Raḥimallāhu ümerā’e ‘arafe ḳazirahū ve lem yete‘adde ṭavrah.” Ya‘nī insanuñ ṭavır ‘ālem-i imkān ve ḳadri anda seyrān itmekdür. Zīrā perde-i imkān ‘ālem-i vücbda duḡūle māni‘dür. Fa‘lem zālīk!

Ba‘de biz yine şadede gelelim ki meşānīden murād Ḳur’āndur dimekdür. Ya‘nī ḥabībüm senüñ yüzüñ benüm yüzümdür demek senüñ yüzüñ Ḳur’āndur dimekdür. Şol ma‘nāya ki Ḳur’ān’da gelür: “Ve’t-ṭūrī ve kitābin meşṭūrīn fī raḳḳin menşūr.”³¹¹ Zīrā Ṭūr’dan murād Ṭūr-ı hüviyyet-i zātiyye-i eḥadiyyedür. [123b] Ve kitābdan murād kitāb-ı vücbddur ki Kitāb-ı Kerīmdür. Ve anda ḥurūf-ı şe’n-i zātiyye ve vücbıyye ve imkāniyye ve kelimāt-ı a‘yān-ı ‘ilmiyye-i celāliyye ve cemāliyye ve āyāt-ı ervāḥ ve

³⁰⁵ “...ki ortaya çıkaralım.” Muhammed 31.

³⁰⁶ Müslim, Salāt, 64

³⁰⁷ اسهلاک-i küllī : A istihlāk-i küllī İ2 istihlāk-i küllī

³⁰⁸ neseb : A niseb

³⁰⁹ neseb-i ilāhiyyedür : A nisbet-i ilāhiyyedür

³¹⁰ itmedün : A itmeñ

³¹¹ “Ṭūr’a, açık sahifeler üzerine yazılı kitaba...” Ṭūr 1-2-3.

‘uḳûl-i mücerrede-i ʔahriyye ve luṭfiyye ve süver-i ḥaḳā’iḳ ve şuver-i meşāliyye-i ḥissiyye-i muḳarrabe ve muba‘‘ade maşṭûrdur. Ve “rakḳ”den murād nefes-i raḥmānī ve emr-i rabbānīdür ki māhiyyāt-ı mümkināt üzerine menşûr ve mebsûṭdur. Evvelen feyz-i aḳdes ile ki anuñla külliyyāt-ı ta‘ ayyünāt ḥāşıldur; ve aña tecellī-i zātī dirler. Ve şāniyen feyz-i muḳaddesle ki anuñla cüz’iyyāt-ı teşaḥḥuşāt müteḥaḳḳıḳdur. Ve bu mā‘ nā tecellī-i şıfātī ve ef’ālī ile vücûd bulmuşdur.

Pes, bu ‘âlem âfāk-ı furḳān ve muşḥaf-ı tekvinīdür; Ḳur’ân muşḥaf-ı tenzīlī olduğı gibi. Ve ‘âlem-i enfüs-i Ḳur’ân³¹² kezālik muşḥaf-ı tekvinīdür. İşte Ḥaḳḳuñ ümmü’l-kitābınuñ şûreti bu iki ‘âlemdür ki ikisi dağı kitāb-ı cāmī‘dür. Ya‘nī ḥaḳā’iḳ-i ilāhiyye ve kevnıyyeyi müştemildür. Ve Ḳur’ân’a Furḳān dağı dinildi. Zīrā Furḳān âfākī ve Ḳur’ân enfüsīnün esrārını şerḥ ider ve ḥaḳā’iḳ-i ilāhiyyeye remz eyler. Anuñcün dimişlerdür ki Ḳur’ân gören Muḥammed’i görür ve Muḥammed’i gören Ḳur’ân’ı görür. Zīrā aḥḳām ve ḥaḳā’iḳ-i Ḳur’ân Muḥammed’le ve veraşehû ile devr ider. Ve bu iki ma‘nāya işāret idüb ba‘z-ı küberā buyurmışlardır ki: Beyt:

Ene’l-Ḳur’ân ve-s’seb‘u’l-meşānī

Ve rūḥu’r-rūḥ lā rūḥu’l-evānī

Ya‘nī ben kitāb-ı cāmī‘-i tekvinīyem ki ḥaḳā’iḳ muṭlaḳā bendedür. Ve kezālik kitāb-ı muḥit-i tenzīliyem ki esrār ve aḥlāk benümle ḳā’imdür. Ve ben mütekellim-i ḥaḳīḳī olduğım cihetden ḥayāt-ı bâḳiye ehliyem ki rūḥu’l-evānīnün bâṭını olan rūḥ-i ğayr-i maḥlûḳam; yohsa maḥlûḳ olan rūḥ-ı zāhir degül.

El-ḥaşıl [124a] mütekellim-i ḥaḳīḳī maḥlûḳ³¹³ ve ğayr-i maḥlûḳ³¹⁴ olan kitābınuñ esrārını benden irā’et³¹⁵ eyler ve benüm lisānumdan izhār ider. Pes, vech ile kitāb

³¹² Ḳur’ân : İ2 Ḳur’ân ve

³¹³ maḥlûḳ : A maḥlûḳ(kevnī)

³¹⁴ ğayr-ı maḥlûḳ : A ğayr-ı maḥlûḳ(tenzīlī)

me’âlde müttehid oldu. Anuñçün Qur’ân yüzi Haq yüzidür ve kelâm-ı mütekellimden mufârik degüldür. Fe’fhem cidden!

Bundan soñra gūyâ Rasûlüllâh -şallallâhü ‘aleyhi ve sellem- buyurur ki: “Yerâhu men yerânî.” Ya’ nî her kim beni haqîkatüm üzerine gördi ise Haqq’ı gördi. Zîrâ şüret-i Muhammed şüret-i Haqdur. Ve kezâlik her kim beni gördi ise Qur’ân-ı gördi. Zîrâ Qur’ânun esrârı ve haqâ’îki ve ahlâkı bendedür. Ve Qur’ânun ahlâkı ahlâk-ı ilâhiyyedür. Anuñçün Qur’ân’da gelür: “Ve inneke le’alâ hulukin azîm.”³¹⁶ Ya’ nî halk-ı nebevîyi ‘azm ile vaşf itdügi halk-ı³¹⁷ ilâhî olmağı gösterür. Zîrâ Allâh Ta’âlâ ‘Azîm ve halkı dañi ‘azîmdür. Ve Qur’ân’da gelür: “Ve kâne fazlullâhi ‘aleyke ‘azîmâ.”³¹⁸ Ya’ nî saña Allâhuñ fazlı ‘azîm olan Allâh oldu. Pes, Allâh senün olıcağ halkı dañi senündür.

El-hâşıl sen Haq ve hūyuñ dañi hūy-i Haqdur. Ve bunda “Küllî’ş-şaydi fî cevfi’l-firâ.” sırrına işâret vardur. Anuñçün ‘ulemâ-i rüsûm ile mücâleseden ‘ulemâ-i haqîkat ile mücâlese aqvâ ve a’lâdur. Zîrâ mücâlese-i ūlâda cüz’iyyet ve şâniyede külliyyet vardur. Hiç sî-pâreden bir pâre mecmû‘ gibi olur mı? “Fe ‘aleyke bi’l-efzali’l-ekmel.”

Bundan soñra nâzım aşla rücû‘ idüb dir ki: “Velâkin len terânî dir” Ya’ nî hem kelâm-ı evvel ile itmâ‘ ve hem kelâm-ı şânî ile nâ-ümîd eyler. Ben dañi bu iki maqâle arasında mütehayyir kaldum. Zîrâ görmeñ ile görmemeñ ne vecihle müctemi‘ olur. İşte bu söz ‘âşıqlara göre hayret³¹⁹ [124b] sözidür. Fe’emmâ mütehaqqıqlara göre hayret³²⁰ yokdur. Zîrâ aşla nazar eyleyen “nūrânî erâhü” sırrıyla ‘amel ider. Ve Haqqun ğinâ-yı zât mertebesinde hiç bir kimseye görünmeyeceğün bilür ve taleb-kâr olmaz. Ve Hazret-i Mūsâ’nuñ talebi kemâl-i iştiyâkıdan idi. Huşuşan ki enbiyâ isti‘dâdda efrâd-ı ümmetden ekmeldür.

³¹⁵ irâ’et : A irâdet

³¹⁶ “Sen elbette üstün bir ahlâka sahipsın.” Kalem 4.

³¹⁷ halk-ı ilâhî : A huluk-ı ilâhî

³¹⁸ “Sana Allah’ın lutfu gerçekten büyük olmuştur.” Nisa 113.

³¹⁹ hayret : A hayret

³²⁰ hayret : A hayret

Binā'en 'alā hāzā bir nesnenün imtinā'ını ta'rīf-i ilāhī ile bilmedükçe talebden hālī³²¹ olmazlar ve āna vesā'irlere göre³²² “len terānī” beşerîyyete nāzırdur. Ya'nī “Yā Mūsā beni beşerîyyet gözi ki Mūsā olmağ gözidür görmez. Zīrā ben maḥsūs degülem. Ve beni hīç bir kimse ḥiss-i baṣarī ile ebedī görmez. Belki dünyāda gördüğü āyāt-ı tevḥīddür. Eger baṣar-ı zāhirle nazar iderse ḥaḳā'ik-i esmā ve şıfāt ve tecelliyāt-ı berkiyyedür; eger baṣiretle nāzır olursa. Ve āhiretde gördüğü tecelliyāt-ı rubūbiyyetdür ki andan men' yokdur. Zīrā orada 'anāşır ve ṭabā'i' telaṭṭuf idüb ḳālīb-ı insān ḳalb şūretine girer.

Pes, bu mavṭında ḳalble müşāhede itdüğünü orada ḳālīb ile müşāhede ider. Fe'emmā dünyāda başarıla şūret-i rahmāniyye görmege mānī' yokdur. Zīrā idrāk olınan şūret, mer'iyyenün ḥaḳā'ikidür ki baṣiret ḥālidür. Ve maṣḥar-ı baṣarla idrāk itmekden ol ḥaḳā'iki daḥi başarıla idrāk itmek lāzım gelmez. Anuñçün Ḳur'ān'da gelür: “Ve terāhum yenzurūne ileyke ve ḥüm lā yubşırūn.”³²³ Ve yine gelür: “Efe'ente tehdi'l'umyā velev kānū lā yubşırūn.”³²⁴ Ya'nī müşrikleri i' māmla³²⁵ temşil eyledi. Ma'a hāzā zāhirde başarıları var idi. Velākin ḥaḳīḳat-i ḥāle muṭṭali' olmadıkları içün a'mā gibi bī-idrāk oldılar.

Pes, ḥiss-i baṣarīleri anlara fā'ide itmedi. Şu ḳadar [125a] vardır ki evliyā ḥaḳḳında vārid olan maḳāle-i ġarībe ki “İzā ra'a³²⁶ zikrullāhdur” delālet ider ki bi'l-fi'l maṣḥar-ı Ḥaḳ olanların yüzlerinde bir ān vardır ki tecelliyāt-ı bāṭınanuñ in' ikāsından zāhir olmuştur. Ol ānı görenler ol āna hayrete düşerler. Ve cemāl-i Nebevī'yi belki vech-i muṭlaḳ-ı Ḥaṣret'i görmüş gibi olurlar. Ve bu faḳīre bu devlet müyesser olub şeyḥum Seyyidü'l-Aḳṭāb'ūñ -ḳuddise sirruh- yüzine baḳdıḳça iki dīdesin iki şem'-i

³²¹ hālī : A hālī

³²² göre : A'da yok

³²³ “Sana bakıyorlar zannedersin, oysa görmezler.” A'rāf 198.

³²⁴ “Ama eğer görmüyorlarsa körlere doğru yolu sen nasıl göstereceksin?” Yûnus 43.

³²⁵ i' māmla : A a'mā ile İ2 a'mā ile

³²⁶ “İzā ra'a...” : A “İzā ru'û...”

İlāhî görürdüm. Ve nūr-ı şa‘ şa‘ ānīsinden mütehayyir olurdum. Ve bu mertebeye remz ider şol hadîş ki imāmet bābında gelür: “Men keşūra şalātihi bi’l-leyli hasüne vechehū bi’n-nehāri.”³²⁷ Ya‘nī nūr-ı zātı şifātına ‘aks ider. “Ve eşrakati’l-arzu bi-nūr-i rabbiḥā.”³²⁸ Mucibince ḥāl-i bātınanın eşer-i zāhire sārī olub ḳālīb daḥi ḳalb gibi münevver olur. Velākin bu ḥāl ve bu rü’yet herkese müyesser olmaz. Anuñçün ekmeli’ş-şuver olan şüret-i Muḥammediyye’ye nazar idenlere bile müyesser olmadı; fe-keyfe ḡayrılara.. Nāzır olanlara ‘aceb ḥāldür ki zāhir olan nesne ḥafīdür. Zīrā idrāke başār ve başiret yokdur. Anuñçün nūr-ı şems ne ḳadar eclā ise de ḥuffāş andan bī-naşībdür. Ve şol ki memrūru’l mizācdür ‘asel aña neylesün.

Pes, evvel bir nesnenün sebebini ve āletini taḥşīl idüb ba‘de maṭlūb olan kāra taşaddī itmelüdür. Şunuñ ki ‘aḳlı yokdur; idrāk neden gelür ve anuñ ki ḳalbi yokdur; müşāhede nereden olur?

Ey mü‘min! Mebḥaş-i birrde tafşīl-i mezkūrle saña bir birr ya‘nī bir iyilik vāḳi‘ oldı ki anuñ fevḳinde bā‘ iş-i du‘ā olacaḳ birr olmaz. Hemān birr ü ṭā‘at ve iḥsān üzerine olub bāb-ı ebrārdan düḡl idegör ki şadr-ı [125b] muḳarrabāne iresün. Ve fevḳa’l-küll cemāl-i maḳşūdı göresün. Nazm:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

1. Çün didi Ḥaḳ len tenālū’l birra ḥattā tünfiḳū
Var varlıḳdan elün yu şūfiyā dünyāyı ḳo
2. Kīse-i dilden ta‘alluḳ naḳdini bīrūn ḳıl
Ḥabbeye alma virürlerse bu dünyāyı ḳamu

³²⁷ İbn Māce, İkāmētü’s-Salāt ve’s-Sünnetü fiḥā, 174

³²⁸ “Rabbini nuruyla yer aydınlanır.” Zümer 69.

3. Bir kuyudur bu kuyūd-ı dīl ki ka‘rı yok anuñ
Düşme böyle çāha kim anda bulunmaz kaṭre şu
4. Şu gibi şāf it kūdūrāt-ı şivādan sīneñi
Alagör hūn-ı cigerle eşk-i çeşm ile vuḍū
5. Zūlmet-i nefsi çıkar Hakkı dilerseñ nūr-ı Hakk
Nūr-ı kandīl itmez işrāk olsa āb ile tolu

“HÜZN”

Bu kelime aşlda huzūnetdendür ki huşūnet fi‘l-‘arz ma‘nāsınadır. Zīrā hemm ü hüznden nefste huşūnet hāşıl olur. Bu daḥi ‘avāmma göredür. Zīrā havāşş-ı nāsuñ hemm ü hüzni başka ma‘nādandır ki fi‘l-hakīka kalbe rikḫat ve leṭāfet īrāş ider.

El-hāşıl hüzni odur ki zamān-ı māzīde fevt olan menfa‘at veyāḥud hāşıl olan mazarrata ta‘alluk ider. Evliyādan ise fevt olmuş murād yokdur. Zīrā maḫşūd murād-ı dīnīdür; murād-ı dünyevī degül. Bu sebebdan anlaruñ hüzni maḫāmāt-ı ‘āliyedendür. Nitekim Ya‘kūb -‘aleyhi’s-selām- Yūsuf için bu kadar zamān maḫzūn oldu ve keşret-i bükādan dīdeleri hīrelendi. Ve ‘ārīflerden hīç bir kimse ol hüzni cerḥ itmedi. Zīrā enbiyā ve evliyānuñ müteḥallik oldukları aḥlāk ve ittişāf buldıkları evşāfuñ ḥakā’ikin³²⁹ bilürlerdi. Huşūşan ki bu mavṭn-ı ğurbet ve imtizāc-ı cism ü cānuñ ḥükmi sūzān ve giryān ve büryān olmaḫdur. Ferḥān³³⁰ ve ḥandān ve bī-pervā olmaḫ [126a] degül. Ve nübüvvetüñ sene-i ‘āşeresine ‘ālemü‘l-hüzni³³¹ diyū tesmiye olındı. Zīrā ol senede Ḥazret-i Ḥadīce -radıyallāhu ‘anhā- ve Ebū Ṭālib dünyādan intikāl itdiler. Ḥadīce’ye

³²⁹ ḥakā’ikin : A ḥakā’ikūñ

³³⁰ Ferḥān : A Ferḥān

³³¹ ‘ālemü‘l-hüzni : A ‘āmü‘l-hüzni

maḥzūn olmak ne sebebeden idüğü ma‘lumdur ki ḥānedān-ı Rasūlullāhdur ve ümmü’l-mü’minīndür. Huşūşan ki ekşer-i evlād-ı Nebeviyye andan tevellüd itmişdür. Ve kemālī menşūşun ‘aleyhdür. Ve Ebū Ṭālib gerçi cāhiliyyet üzerine irtihāl eyledi. Nitekim mecma‘un³³² ‘aleyhdür. Ḥattā imānla gitdi diyen ḥarḳ-ı icmā‘ itmiş olur. Velākin Rasūlullāh’ı dā’ire-i ḥimāyesine almış ve dā’imā nuşretine kemer-beste olmuş idi. Şöyle ki anuñ zamānında ṭā’ife-i ehl-i şirkūñ Cenāb-ı Nübüvvet’e ve taḥte’l-livā-i imānda dāḥil olanlara itāle idemezler ve mezīd-i ezā ve cefā yolına gidemezlerdi. Bu cihetden ehl-i İslām fi’l-cümle hoş-ḥāl idiler. Şoñra bāb-ı şerr ü fitne meftūḥ olub kânūn-ı ibtilā ‘alevlendi. Ve fıkḍān-ı mu‘inden iş başka yüzden oldu.

Pes, bu ma‘nā sebep-i ḥüzn ve bā’iş-i hemm oldu. Velākin bu inkisār anları bilāḥare tır-veş taḳvīm³³³ ve düşmenlerini yāy gibi ta‘vīc eyledi ṭā ki Ġazve-i Bedr’de ḳalīb-i ma‘hūd içine sernigūn oldılar ve cezāların buldılar. Ve mervīdür ki; mīve-i şecere-i ‘ālem Ḥabīb-i Muḥterem -ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem- cenāblarının³³⁴ şemeretü’l-fu’ādları İbrāhīm -raḍıyallāhu ‘anh- Ḥarām’ı ravza-i cennet ḳılduḳda ağlayub “Ve ene ‘ālā firāḳike’l-maḥzūnūn yā İbrāhīm.” buyurdılar. Ya‘nī firāḳ didikleri ma‘nā mūcib-i ḥüzn ve bükādür. Zīrā mavṭın-ı dünyā luṭf ve ḳahrı ḥavī [126b] ve firāḳ ve vişālī muḥtevidür. Ve beşeriyyet kemāl-i inkişāf ve incilāya māni‘dür. Bu cihetden enbiyā ağlayub gitdiler ve evliyā añlayub geldiler ve mavṭının ḥükmini virdiler. Huşūşan ki ‘ilm ve ma‘rifet ve müşāhede ḳuvvet buldıḳça za‘f-ı beşeriyyet efzūn olur. Ve dil ü cān sitem-i cüz’iden mūte’essir ve ezā-yı ḳalīlden münfe‘il olub mūteḥayyir ḳalır. Ḳāle Ta‘ālā: “Ve ḥuliḳa’l-insānū za‘ifen.”³³⁵

Pes, bu za‘f-ı ḥaḳīḳiden bī-behre olanlar maḳām-ı ḥüzni bulmazlar. Ve maḥzūn olmayanlar insān-ı kāmīl olmazlar. Ve Fāṭıma-i Zehrā -raḍıyallāhu ‘anhā-, ki lisān-ı

³³² mecma‘un : A mūcma‘un

³³³ taḳvīm : A taḳdīm

³³⁴ cenāblarının : A cenābları

³³⁵ “...İnsan zayıf yaratılmıştır.” Nisa 28

Nübüvvet’den kemâli menşûşdur, vâlid-i mâcidleri Şeffî’-i ümmet, Cenâb-ı Nübüvvet hazretleri gülşen-serâ-yı ‘Adn’e hareket buyurdıklarından sonra ol muşîbet-i ciger-ğâhdan ziyâde maḥzûn ve ol fecî’adan yüregi ḥûn olub maḥbere-i Baḳî’de Hazret-i Ya’kûb -‘aleyhi’s-selâm- gibi beytû’l-ḥüzn ittiḥâz idüb altı ay kadar orada kûşe-nişîn ve ḥalvet-güzîn oldı. Ve ḥâlâ ol maḥâma beytû’l-aḥzân dirler. Ba’z-ı evliyâ cû’ ile mübtelâ olub aḡladıkda niçün aç olmaḡdan ötüri böyle aḡlarsın diyû tefrî’ itdiler. Ol daḡi cevâb virüb “Allâh Ta’âlâ’nuñ beni aç itdügi aḡlamaḡdan ötürüdür.” didi. Ya’nî her nesnenüñ bir bahânesi vardur. Ve bu ḥâlde giryân olmaḡa bahâne cû’ dur.

Pes, eger maḥzûn ve ḡam-nâk ve giryân olmaḡ memdûḡ olmasa idi enbiyâ ve evliyâ anuñla mübtelâ olmazlardı. Velâkin ḥüzn ü inkisâr ḡavâşşa göre ḡaḳîḡate râci’ olmaḡla maḡbûldür. Sâ’irlerüñ aḡvâli ise böyle degüldür.

Pes, mâsivâ için maḥzûn olmaḡ [127a] ḡaḡâ’îḡ-i ḡüznden degüldür. İmdi muḡâla’a ehli olagör ki Allâh Ta’âlâ’nuñ Esmâ-i Celâliyye’si vardur ki anuñ aḡḡâmıyyla ibtilâda ‘avâmm u ḡavâşş berâberdür. Ve kemâl odur ki luḡf u ḡahruñ mecmû’ı anda bulına. Tâ ki luḡf yüzinden tesellî geldigi gibi ḡahrla daḡi âyîne-i dil jengâr-ı ḡa’ alluḡâtdan pâk olub tecellî vâḡi’ ola. İşte bu sırr-ı İlâhîdür ki eşedd-i belâ enbiyâya ba’de evliyâyâ ḡavâledür. Ve bir kimseye ki sırr-ı ibtilâ zâhir ola belâdan aḡlamaz. Ya’nî ḡalbinde andan rîḡ u kerâhet bulmaz. Egerḡi bi-ḡasebi’l-beşeriyye zâhirde aḡlar; velâkin her aḡlamaḡ teslîmi münâfî degüldür. Belki kemâli müş’irdür. Zîrâ Celâl-i ḡaḡḡ’a muḡâvemet itmek kendinüñ aḡl-ı vaż’ına cehâletdür. İşte saña bu maḡâmdan ba’z-ı emşâle irâd itdügimiz tefhîm ve seni derece-i ḡüznde teşbît içündür. Tâ ki muşîbet-zede olanlaruñ ḡüznlrine daḡl itmeyesin ve bî-muşîbet iken bile ḡüznden ḡâlî olmayasın.

Zîrâ eger berzaḡda iseñ o muşîbet saña yeter. Ve eger vuşlatda iseñ bülbülüñ ḡüle karşı feryâdından saña ḡişşe çıkar. Zîrâ sen vuşlatda olsañ daḡi ḡurbetdesin. Ve ḡurbetüñ ḡükmi herkesüñ ḡâline göre ḡüzndür. Eger ḡarîb iseñ yûri aḡlaya git. Ve

ḥandān olmağı aḥirete terk it. Velākin Allāh Ṭa‘ālā’dan ‘āfiyet taleb eyle. Ve çün mübtelā olasın, şer‘ ile ve Ḥaḫḫ ile şabır kııl. Ve ḥaddi tecāvüz ve te‘addī eyleme. Nazm:

[Mef‘ūlü / Fā‘ilātü / Mefā‘ilü / Fā‘ilün]

1. Dil bir ḥāle³³⁶ ‘āşıḳ-ı meftūn olub gider
Bu ḥālet ile ḳad daḥi çün nūn olub gider
2. Yūsuf ‘azīz-i Mıṣr olub ‘ālemde pür-sürūr
Ya‘ḳūb emr-i Ḥaḫḫ ile maḥzūn olub [127b] gider
3. Tiryāk-i sabr zehr-i ḡamı def‘ ider diyü
Ḳavl-i ḥakīm derdūme ma‘cūn olub gider
4. Ben berg-i zerd-i nergise döndüm fırāḳla
Lāle mey-i vişālle gülgūn olub gider
5. Şemm itmek içün fāyiḥa-i misk-i ma‘rifet
Dil çün ḡazāle cān u ciger ḥūn olub gider
6. Seyr-i Beriyye‘den gelür ey Ḥaḫḫī nice dil
Yūnus mişāl ba‘zısı Zü’n-nūn olub gider

“ḤAVF”

³³⁶ ḥāle : A cemāle İ2 cemāle

Havf ya bir mekrûhuñ hulûlini veya bir maḥbûbuñ fevâtını tevaḥḫu‘dur ki zamân-ı müstaḫbele göredür. Nitekim ḥüzn zamân-ı mâzî i‘tibâriyledür. Velâkin emâret-i maznûne veya ma‘lûmiyye tevaḥḫuf ider. Nitekim recâ ve ṭama‘ ki tevaḥḫu‘-i maḥbûbdur. Bu daḥi emâret-i mezkûreden nâşîdür. Ve ḥavfûñ zıddı emndür ki ikisi daḥi umûr-i dîniyye ve dünyeviyyede cârîdür. Ve emn ve ḫunût³³⁷ küfrdür didiklerinüñ ma‘nâsı budur ki emn ‘âcizden olur. Allâh Ta‘âlâ ḥaḳḳında ‘aciz i‘tikâd itmek ise küfrdür. Ve ḫunût le‘îmlerden olur ve Ḥaḳ Ta‘âlâ ḥaḳḳında i‘tikâd-ı le‘ûm daḥi küfrdür.

Pes, mü‘min beyne’l-ḥavf ve’r-recâ olmak gerekdür ki recâ va‘de dâ‘ir ve ḥavf va‘ide nâzırdur. Ve insân ‘ameli cihetinden bu iki hâlet arasında mütereddiddür. Ve ḥavf ve recânüñ fevḳinde ḳabẓ ve baştı vardır. Ve ḳabẓ ve baştıñ fevḳinde heybet ve üns i‘tibâr olunur. Ve heybetüñ muḳteẓâsı istilâ-i Celâl’le kendi nefsinden ḡaybûbet ve ünsüñ ḥükmi tecellî-i Cemâl’le şaḥv ve ifâḳatdür.

Pes, ḥavf ve recâ mübtedîlerüñ ḥâli ve ḳabẓ ve baştı mütevassıtıların nişânı ve heybet ve üns müntehîlerün şanıdır. Egerçi müntehîler fi’l-ḥaḳîḳa [128a] izâfetden münseliḫlerdür. Fe’emmâ dâ‘imâ maḳâm-ı Celâl ve kibriyâ’da ṭururlar ve heybet-i maḳâmdan terk-i edeb itmezler. Ve da‘vâ yolına gitmezler belki ḥâmûş olurlar. Ve şol sâlikler ki nihâyet-i maḳâmâta vâşıl degüllerdür; anlardan nice da‘vâ şâdır olur. Zîrâ ma‘rifet ve müşâhedeleri noḳşân üzerinedür. İşte müntehîlerüñ ḥavfı maḳâm-ı heybetden nâşî olan ma‘nâdur. Yoḡsa anlar için ḡam-ı müstaḫbel yokdur. Zîrâ cümle-i berâziḫî güzer itmişlerdür.

Pes, neden ḥavf iderler? Ḳâlellâhu Ta‘âlâ : “Lâ ḥavfun ‘aleyhim ve lâ-hüm yaḡzenûn.”³³⁸ Meşelâ ḳâşîd-ı Mekke ki mâl ü bedeni maḥfûẓ olduḡı ḥâlde Ka‘be’ye

³³⁷ emn ve ḫunût : İ2 emn ḫunût

³³⁸“(Allah dostlarına] asla korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyecekler.” Yûnus 62

dâhil olsa hüzn ü havfden hâlâş olur. Zîrâ seferi gâyet buldı ve yolda gelürken bir nesnesi daği fevt ve zâyî' olmadı. Ama gayruñ hâli böyle degüldür. Bu cihetden her merhalede ve eşnâ-i tarîkde havfden hâlî degüldür. Ve bir sevdiği nesne zâyî' oldıysa anuñ hüznine düşer ve te'essüf ider. Fe'em mâ bir nesne ki mefkûd olub tahşîli müte'assir veya müte'azzir olsa anuñ fikrini qalbinden ihrâc idüb qazâyâ nazâr itmek gerekdür. Ve dimişlerdür ki : “Her kim ki müsterîh olmak dileye irâdet-i Hâkq'a tâbi' ola.” Zîrâ hüküm Allâh Ta'âlî'nüñdür. Ve 'abd-i maḥkûm Rabb-i Hâkim üzerine tahakküm idemez. Zîrâ hilâf-ı ḥaḳîqatdür ki Rabb'ün şanı rubûbiyyet ve 'abdün hâlî merbûbiyyetdür. Ve bir kimse hem fâ'il hem kâbil olmaz; meger ki bi'l-i'tibâr ola. Bu şürette fâ'il-i muḳayyed olur, muṭlaḳ olmaz. Belki fâ'il-i muṭlaḳ Allâh Ta'âlîdür ki cemî'-i aḥvâlde [128b] mü'eşşirdür. Müte'eşşir olması mümteni'dür. Ve ma'nâ-yı mezkûrdan nâşîdür ki insân iki ḥaḳîqatı müstemildür ki biri ḥaḳîqat-i fâ'ile-i vücûbiyye ve biri daği ḥaḳîqat-i kâbile-i imkânîyyetdür. Ve ḥaḳîqat-i ulâ rûḥ-i müdebbirün bâtınına ve ḥaḳîqatı şânîye nefsi hayvâniyyenün zâhirine göredür. Ve nefsi hayvâniyye rûḥdan müte'eşşir oldığı gibi heykele göre mü'eşşirdür. Zîrâ mebd-i ḥiss ve ḥareketdür. Bu cihetden cemî'-i iḥsâs-ı a'zâ ve ḥareket-i bedeniyye aña menûṭdur. Ve rûḥ-i müdebbir aḳl vesâtiyle tedbîr-i umûr itmekdedür ki bu tedbîrle insân hayvândan mümtâz olur. Ve hayvânda olan te'sîrât ve idrâkât ḥayât-ı hayvâniyyenün âşâridur. Anuñçün celbi menfa'at ve def-i mazârrat iderler. Ve bir koyun meşelâ aşlâ kurd görmemiş olsa gördükde andan firâr ider. Ve mütezarrır olacağın idrâk eyler. Zîrâ Allâh Ta'âlî her maḥlûḳı ḥalḳ itdükdü “mâ ḥalaḳa lehü” olan ma'nâyâ hidâyet itmişdür. Ve ba'z-ı hayvânâtı insâna qarîb kılmışdur; feres gibi ki ru'yâ şâhibidür. Ve maymûn gibi ki kuvvet-i idrâki cihetinden ta'lîm qabûl ider. Ḥattâ dimişlerdür ki derzîlik öğrenür ve pâsbânlıḳ ider. Ve 'alâ hâzâ nazâ'ir-i keşîresi vardur. Nitekim tefsîrimüz “Rûḥu'l-Beyân³³⁹”da Sûre-i A'lâ'da bir miḳdâr tafşîl olınmışdur. Ve ba'z-ı kütüb-i mu'teberede gelür ki Allâh Ta'âlâ vahy idüb buyurmuşdur ki “Yâ Mûsâ! Ḥafnî ve ḥaf nefseke ve ḥaf

³³⁹ Beyân : A Beyânımız

men lâ-yehâfenî.³⁴⁰ ” Nefsiñden havf eyle didügi hevâ-yı nefsdan havfe râci‘dür. Zîrâ egerçi enbiyâda hevâ olmaz ki ‘ismet-i Hâk’la bi’l-fi‘l mahfûzlardur. Velâkin fi-nefsi’l-emr [129a] nefis ehl-i hevâdur. Ve beķâ imkāna göredür ki Qur’ân’da Hâzret-i Dâvud’a -‘aleyhi’s-selâm- hitâben gelür: “Ve lâ tettebi‘u’l-hevâ.”³⁴¹ Ya‘nî imkān olmadıgı mevzu‘da nehy olmaz. Bu sebebdan melâ’ike hakkında nehy olmaz. Zîrâ nûrdan maṭbû‘ olmuşlardır. Ve aḥbâr-ı İlâhî ki ‘adem-i ‘işyânlarına dâ’irdür. Kemâ kıle Ta‘âlâ: “Lâ ya‘şûnellâhe mâ emerahüm.”³⁴² Hâkîkat hâl-i beyândur ve câ’izdür ki imkān daḥi ola. Nitekim maḳâm-ı medḥ anı iktizâ ider. Velâkin her câ’izü’l-vuķû‘ olan nesne vücûd-ı hârici iktizâ itmez. El-hâşıl melâ’ike maḥlûķdur ve her maḥlûķ zâtında mümkündür.

Pes, şol nesnenüñ ki zâtı mümkün ola anuñ hakkında evşâf-ı mütezâdde daḥi mümkündür. Egerçi enbiyâya göre imtinâ‘ bi’l-ğayr vardır ki ‘işmetdür. Ve melâ’ikeye göre galebe-i nûrâniyyet ve rûḥâniyyet ve leṭâfetdür. Ve ba‘de zâ Allâh Ta‘âlâ’dan havf itmeyenler a‘dâ’ullâhdur.

Pes, evliyâ a‘dâdan havf ile me’mûr olduklarından emre imtişâlen bu mavṭında oldukça düşmenlerden havf itdiler. Zîrâ düşmenler mazâhir-i Celâliyye’dür ki mazâhir-i Cemâliyye’ye anlardan işâbet-i zarar itmek mutaşavverdür. Nitekim miḥanlara şükür idiñüz diyü emr itdi.

Pes, bu ma‘nâda daḥi imtişâlen li’l-emr şükür itdiler; yoḥsa muṭlaķa muḥsinler ellerinden anlara ni‘met vûşûlünden ötüri degül. El-hâşıl iki hâlde daḥi ya‘nî eger havfde ve eger şükürde emre tâbi‘lerdür; yoḥsa ğayr-i ma‘nâya degül. Ve her nerede ki emre imtişâl bulına anda meymenet ve şeref vardır; gerek imtişâl iden anuñ esrârını

³⁴⁰ Muhyiddin İbnü’l-Arabî, *Fütühât-ı Mekkiye*, (editör: Ahmed Şemseddin), Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2011, C.3, s.59

³⁴¹ “Nefsın isteklerine uyma.” Sâd 26.

³⁴² “Allah’ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen...” Tahrîm 6.

bilsün ve gerekse bilmesün. Bilenler mükâşifler ve bilmeyenler maḥcûblardur. Fa‘rif cidden!

[129b] Beyâz-ı Şahîh

[130a] Beyâz-ı Şahîh

[130b] Ba‘de zâ enbiyâ -‘aleyhimü’s-selâm- ḥavf ile me‘mûr oldukları şûretde sâ’irler bi-ṭarîķi’l-evvelîdür. Bu sebebdan vâ‘iz ve nâsiḥ tâ‘yîn olunmuşdur. Tâ ki bî-ḥavf olanları taḥvîf eyleyeler; gerek Allâh Ta‘âlî’den ḥavf ve gerek hevâ-yı nefsdan ḥavf ve gerek Allâh Ta‘âlî’den ḥavf itmeyenlerden ḥavf ola. Velâkin kelâm-ı ḥikmet ve mev‘izâ-i ḥasene ile taḥvîf ve va‘az gerekdür. Tâ ki mev‘ûz olanlar teneffür itmeyeler ve taḥvîfün ġâyeti Allâh Ta‘âlâ’yı talebdendür. Nitekim Kır’an’da bi-ṭarîķi’l-işâre gelür: “Ve yûḥazzirukümüllâhu nefseh.”³⁴³ Ya‘nî³⁴⁴ bu taḥzîr mübtedîlere göre ‘azâbdan mütevassıtlara nisbetle celâl ve kibriyâdan ve müntehîlere izâfetle talebdendür. Ve talebdan taḥzîrûn ma‘nâsı nisbet-i talebdan fenâdur. Zîrâ ḥaķîkat-i tevḥîdde³⁴⁵ izâfât olmaz. Nitekim bu maķâmda İmâm-ı Vâsiṭi -ḡuddise sırruh- buyurmuşdur ki “El-faķîru lâ-yaḥtâcu ilâllâh.” Ya‘nî faķîr-i ḥaķîķînün faķrı tām; vâsıl-ı mecbûline rücû‘ı ‘ale’t-tamâm olsa nisbet-i ihtiyâc andan mürtefi‘ olur. Zîrâ vücûd-ı fânînün i‘tibârı zâ‘il olduğdan sonra vücûd-ı bâķî ḡalur faķaṭ. Ve ma‘dûm mevcûda muḥtâcdur dinilmedügi gibi mevcûd-ı ḥaķîķî daḡi kendi nefesine ihtiyâcdan ġanîdür. Ya‘nî bu maķûle ihtiyâc mutaṣavver degüldür. “El-faķru hüvallah.” didikleri daḡi³⁴⁶ ma‘nâ-yı mezkûra râci‘dür. Zîrâ dimekdür ki faķr tamâm olduğda orada mevcûd olan Allâh Ta‘âlîdür. Faķat bundan ise ‘abd Ḥaķ olmak lâzım gelmez. Zîrâ ‘abd bi’l-küllîyye müstehlekdür. Gel imdi bu tevḥîde vâsıl olagör. Ya‘nî bi-ṭarîķi’z-zevḡ ve’s-

³⁴³“Allah kendisi hakkında sizi uyarıyor.” Âl-i İmrân 30.

³⁴⁴ Ya‘nî : İ2 Zîrâ

³⁴⁵ tevḥîdde : tevḥîde

³⁴⁶ daḡi : A daḡi bu

şühūd “eleh” getir tā ki evhām ve hayālâtıdan halâş olasıñ ve işneyniyyetden necāt bulasıñ. Ve illâ şirk-i hafî içinde qalursıñ ki [131a] aña zenb-i vücūd dirler. Vücūdda ta‘addūd tevehhüm itmekdür. Ve enfüs ve āfāk bu ma‘nāda birdür. Ya‘nî kendi vücūduña şirkden halâş bulsañ āfākda dañi Hakk’a kendi mañlūkını şerik kılmakdan kütılırsıñ. Zîrâ nefsün şirkindendür ki aşnāmı ve emşālını Hakk’a şerik kılar. Çünkü bu ‘ālem muṭlaqā neseb ve izāfet ve cümlede emr-i Rabbānî birdür.

Pes, Hakk’ı kendine şerik kılmakda fā’ide nedür? Belki bu ma‘nā aḥvaliyyetdendür. Ve çünkü başiret nūr-ı tevḥîdle mükahḥal ve ḥadîd ola nazarında vāḥidden ğayrı görünmez. İşte aşl-ı ḥavf bu maḳūle nesnedendür ki Hakk Ta‘ālā’ya mümteni‘i nisbet idesin. Anuñçün Qur’ān’da gelür: “İnnallāhe lâ-yağfiru en-yüşrake bihi .”³⁴⁷ Zîrâ ğufr, setr ma‘nāsınadır. Ve şerikün fi’l-ḥaḳîḳa vücūdı yoḳdur; tā ki setre³⁴⁸ muḥtāc ola. Sā’ir me‘āşî ise böyle degüldür. Belki anlar için vücūd-ı ḥāricî muḥaḳḳaḳ vardur. Ve şerik ittiḥāz itdükleri vehimden nāşîdür. Ve bu vehmi def için Qur’ān’da gelür: “Ve İlāḥüküm İlāḥün Vaḥid.”³⁴⁹ ve dañi gelür: “Lā ilāhe illallāh.”

Sü’āl olunursa ki; cemî‘-i eşyā sırr-ı Hakk’ı müştemil olıcaḳ cümlesine secde itmek niçün câ’iz olmadı? Huşûşan ki Rasûlullāh -şallallāhu ‘aleyhi ve sellem- mazḥar-ı tāmdu. Cevābı budur ki bu sü’āl bālāda zıkr olınan mādde-i imtişālî nisyāndandır. Ya‘ni insān ki min ḥaysü’t-ta‘ayyün mañlūḳdur. Ḥālîḳ’ıñ emrine tâbi‘dür. Ve Hakk emr itmedüĝi nesneye secde itmek câ’iz degüldür. Eger emr itse vācib olurdı. Nitekim ebu’l-beşer Ādem’e³⁵⁰ -‘aleyhi’s-selām- secde itmek lâzım geldi. Zîrâ ol huşûşda melā’ikei³⁵¹ me’mūr eylediler. Ve emr-i İlāhî’ye imtişāl vācibdür. Sü’āl olunursa ki Ādem’den ğayrıya secde câ’iz degüldür ki cihet-i [131b] muḳayyedendür. Hakk Ta‘ālā ise muṭlaḳ-ı ḥaḳîḳîdür. Fe’emmā ādem nev‘ine secde câ’iz olmaḳ görünürdi. Zîrâ

³⁴⁷“Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz.” Nisâ 116.

³⁴⁸ setre : A’da yok İ2’de yok

³⁴⁹ “Tanrınız bir tek Tanrı’dır.” Bakara 163.

³⁵⁰ Ādem’e : A Ādem

³⁵¹ melā’ikei me’mūr eylediler : A melā’ike me’mūr idiler İ2 melā’ike me’mūr idiler

mecma‘-i esmâdur. Meşelâ bir hânenüñ bir penceresinden ‘aks iden dav’-i şems şems budur ancak demek olmaz. Zîrâ sâ’ir hânelerüñ revzenlerine daği âks itmişdür. Fe’emmâ cemî‘-i maţâriha nisbet ile³⁵² şemsdür³⁵³ demek câ’izdür. Zîrâ bunda isti‘âb ve ihâta vardır; gerek sen aña şems di ve gerek dav’ di. Cevâb budur ki insân daği muşayyeddür. Zîrâ muṭlaḳ olan anuñ bâtınıdır ki secde añadur. Ve zâhiri sâ’ir eşyâ gibi muşayyeddür. Ve muşayyede secde câ’iz degüldür; gerekse muṭlaḳ i‘tibâriyle olsun. Zîrâ ihâmdan hâlî olmaz. Huşûşan ki teşbîh ve tenzîh miyânında olan şerî‘at-i mu‘tedile aña mâni‘dür. Ma‘a hâzâ insân bâtını cihetiyle daği muşayyeddür. Şol ma‘nâya ki anuñ mazhar-ı tâmm oldığı bi-hasebi nefsehdür; yohsa bi-hasebillâh degüldür. Te’emmül eyle ki eger dünyânuñ iki kûtre arası on ol kadar daği olaydı yine cümlesine nûr-ı şems vefâ iderdi. Velâkin beş yüz yıllık mesâfe arasında münḥaşır ve münḥabis olmuşdur. Bu ma‘nâdan dimişlerdür ki bu ‘âlem-i imkân zindâñdur. Belki zindân içinde zindândur. Zîrâ sırr-ı İlâhî beden-i insâna ta‘alluḳ itmişdür. Beden ise azyâḳu’s-sücündür. Anuñçün kümmel-i evliyâyâ bile tecelliyât bir uğurdan çok vâḳi‘ olsa maḥallüñ zîḳından bir miḳdârı girü³⁵⁴ döner. Nitekim şeyḫ-i meşâyihî’d-dünyâ Şadreddîn el-Ḳonevî -ḳuddise sirruh- taşriḫ itmişdür. İşte bu kelâm-ı iḳnâ‘î saña besdür; eger fi’l-cümle idrâküñ var ise. Ve illâ yüz biñ mişâl gûş itseñ bir fâ’idesi bile olmaz. Ve’l-ḥamdü lillâh ‘alâ tefḥîme ve ta‘lîme. [132a] Nazm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilün]

1. Eşḳ-i çeşm ü bîm-i cân ḳahr u celâlüñden³⁵⁵ midür
Feyz-i pâk ü rû-yi dil luṭf u cemâlüñden midür

³⁵² nisbet ile : A nisbetle

³⁵³ şemsdür : A’da yok

³⁵⁴ girü : A geri

³⁵⁵ celâlüñden : A celâlinde

2. Kevşer-i ma' nâ ki dilden dem-be-dem olur revân
Cûy-ı rahmetden³⁵⁶ ağan âb-ı zülâlünden midür
3. Şûret-i kâmilde olmağ zerre-i nâkış 'ayâr
Ey ki ednâ nûr-ı gün kendi kemâlünden midür
4. Söylenen sensin kamu 'âlemde vü hem söyleyen
Cümle bu dillerde güft ü gû mağâlünden midür
5. Fûrkatünle Hakkî kul çok çağladı seylâb-veş
Şimdi hāmūş oldığı âyâ vişâlünden³⁵⁷ midür

[HAKKAN - HAK - HAKKÎ]

و لما بلغ التحرير الى هنا وقع زيارة مرقد حضرت الشيخ محمود هدايي قدس سره وهو من شيوخوا

فهذا المرسوم ثلث كلمات حقا و حق و حقى اما الاولى **حقى** الجلوتية بالجيم فتوجهت عند راسه فرسم لى هكذا
فكلمة التصديق و التحقيق و هى ناظرة الى جانب لخلق لانهم الذين يقولون هذا هو الحق حقا و اما الثانية فحق باطن
مطلق ناظر الى جانب الحقيقة المأثرة فى الاقوال و الافعال و الحقائق و اما الثالثة فكلمة نسبة و اضافة هى نسبة
هذا الفقير المقيد الى الحق المطلق و الاصل هو الحق و اما الالف فى حقا فمن قبيل الاشارة الى المبدأ الاول و اما
الباء فى حقى فمن قبيل النقطة فى الباء الموحدة اذ هى التى تفرق بين الحق و الخلق و تميز بين الالف الوجوبى و
الباء الامكانى فكون النقطة واحدة اشارة الى التعيين الاول الذى هو الهوية فى مرتبة الاله و الى الذى هو العقل
الاول فى مرتبة الكون و اخر الاول هو الكلام و غاية الثانى هو الانسان فاعرف جدا.

[Konu buraya gelince, Şeyh Mahmud Hüdayî (kuddise sırruh) türbesini ziyaret
ettim. O, Celvetiyye (C ile) şeyhlerimizdendir. Türbenin baş kısmına doğru yöneldim ve
bana **حقى** şeklinde bir hat çizdi. Bu yazı üç kelimedden oluşur: Hakkan, Hak ve Hakkî.

³⁵⁶ rahmetden : A rahmetün

³⁵⁷ vişâlünden : A vişälinden

Birincisi; tasdik ve tahkîktir. O yaratılış tarafına bir nazardır. Çünkü onlar: "Doğrusu bu haktır." derler. İkincisi; sözlere ve fiillere tesîr eden hakikat yönüne bakan mutlak bâtinî bir haktır. Üçüncüsü ise; nisbet ve izâfet kelimesidir. Bu mukayyet fakirin mutlak hakka bağlılığına atıftır. Onun aslı haktır.

"Hakkan" kelimesindeki elife gelince, her şeyin başlangıcına işaret eder.

"Hakkî" kelimesindeki yâ ise tek noktalı be'nin noktası hükmündedir. Çünkü o Hakk ile halkı ayırır, vâcip olan elif ve mümkün olan be arasında ortaya çıkar. Noktanın varlığı, ilah mertebesi konumunda olan ilk niteliğe, varlık tabakasındaki ilk akla ve ilkin sonu olan kelama tek işarettir. Bu işaretin ikinci amacı ise insanadır. İyice anla!]

"İSTİHÂŞ 'ANİ'L-ḤALḲ"

Ya' nî ḥalkdan vahşet üzerine olmağdur. [132b] Vahşet ünsün zamm ile zıddıdır. Vahşî didikleri şol hayvânâtıdır ki insânla müste'nis olmazlar. Ve belki anlardan teneffür iderler. Bu daḥi mübtedîlere göredür ki henüz dilleri ḥalkda³⁵⁸ remîde olmamış ve ḥalk-ı 'âlem anların ta' arruzundan selâmet bulmamışdır. Fe'emmâ mü'min ismine mazhar olub ḥalk anlardan emn üzerine olanlardan vühûş ve tıyûr tevaḥḥuş itmezler. Ve belki müste'nis ve anların gâ'ilelerinden bî-pervâ olurlar. Zîrâ ism-i mezkûrın mazhar-ı tammında gâ'ile ve ḥalkı tenfir idecek hâl olmaz. Nitekim maḥkîdür ki Ḥatemü'l-Evliyâ -ḳuddise sırruh- evâ'il-i hâlinde diyâr-ı mağribde iken tolı dizgin ile mer'âlarda âhûlulara uğrar ve ramhının ucı çerâgâhda otlayan âhûlara tokunurdu. Ve âhûlar aşlâ serlerin mer'âdan ḳaldırmazlar ve otlarlardı. Zîrâ şeyḥün bâtınından anlara emn ve emân 'aks iderdi. Bu sebebden kendi hâllerine meşgûl olurlardı³⁵⁹. Ve sâ'ir ecâ nibden teneffür itdikleri gibi teneffür itmezlerdi. İşte buradandır ki Hârûnu'r-Reşîd ḥalîfenün bir oğlu târik-i dünyâ ve sâlik-i râh-i Ḥudâ olduḳda pederi aña ḥitâb u 'itâb idüb "Beni beyne'l-mülûk müfteziḥ eyledün" didikde oḳlı gördi ki bir murğ-ı vahşî turur. "Ey Peder! Şu murğı da' vet eyle görelüm saña icâbet ider mi" didikde da' vet idüb

³⁵⁸ ḥalkda : A ḥalkdan

³⁵⁹ olurlardı : A olurdu

icâbeti zâhir olmayıcağ oğlı orada teveccüh-i rûhânî idüb da‘vet idicek murğ daği ol sâ‘at icâbet ve gelüb eline konıcağ pederine teşnî‘ idüb “Ey Peder! sen daği beni beyne’l-evliyâ rûsvây eyledün” didi ve pederini ilzâm eyledi. Ve aña La‘med-i Sebtî³⁶⁰ dirlerdi ki zamânında kuṭb oldu. Ve şeyḥ-i mezbûr anuñ vefâtından nice müddetden³⁶¹ soñra meṭâfda rûḥâniyyetine mülâkî oldu ve sebtî nisbetinden [133a] sü‘âl eyledi ol daği “sebt günü ya‘nî cüm‘a-irtesi ki yevm-i Yehûddur; anlara rağmen ol günde bir heftelik ma‘âşımı kesb idüb bâkî eyyâmda Ḥaḳḳ’a meşğûl olurdum” didi. İşte bu maḳûleler yühricü’l-ḥayye mine’l-meyyiti mazmûnunda dâhillerdür. Zîrâ mezkûruñ pederi Hârûn bi ḥasebi’ş-şer‘ ḥayy ise daği bi ḥasebi’l-ḥaḳîka meyyitdür. Zîrâ ḳalbi feyz-i İlâhî ile zinde olmamış ve rûhı ḥayât-ı ‘ilm ü ma‘rifetle ḥayât bulmamışdur. Bu cihetden kendi ḥalîfe-i zâhir ve zıllullâhdur. Ve oğlı ḥalîfe-i bâṭın ve mazhar-ı ḥaḳîkat-i İlâhîyyedür.

El-ḥâşıl mâsivâdan müstevhîş olanlar Ḥaḳḳ’la müste’nis oldılar. Bu yüzden Ḳays-ı ‘Âmirî ki Mecnûn demekle şöhret-yâbdur; ‘âşıḳ-ı Leylî olduḳda ḥalkdan teneffür idüb şahrâlarda ḳarâr eyledi. Ve âḥir ‘ışḳ-ı mecâzî vesâtiyle ‘ışḳ-ı ḥaḳîkîye nâ‘il ve ma‘şûḳ-ı ḥaḳîkîye vâsıl oldu. Anuñcün bî-‘ışḳ olan âdem ḥayvândur³⁶². Ve ‘ışḳ-ı mecâzî ehli daği şûret-i ilâhiyyenüñ nısfı üzerinedür. Zîrâ gerçi ‘ışḳı cihetiyle zindedür; fe‘emmâ müte‘allikî emr-i mecâzî olmağla mürde gibidür. Ve Ḳur’ân’da gelür: “Ve ḳâleti’l-Yahûdü leyseti’n-Naşârâ ‘alâ şey’in ve ḳâleti’n-Naşârâ leyseti’l-Yahûdü ‘alâ şey’.”³⁶³ Ya‘nî Yahûd ve Naşârâ biri birleriyle müste’nis olmazlar ve biri birlerinin dîninden teneffür iderler. Ve bu âyetden aḥz idüb ba‘z-ı meşâyih dimişlerdür ki “Ṭâ‘ife-i şüfiyye biri birleriyle tebâguz üzere olduḳça ḥayrdan ḥâlî olmazlar.” Ya‘nî ehli-i bidâyet biri birleriyle müste’nis olmağ eyü degüldür. Belki ğayra sükûn ve meyl itmek Ḥaḳ’dan anları mütevaḥḫiş ḳılmağ bâ‘iş olur. Ḥalkı ise her vecihle terk ve Ḥaḳḳ’a tebettül lâzımdur; tâ ki ticâretinden pür-sûd ve nâ‘il-i maḳşûd ola. Ve cemî‘-i süllâk bu

³⁶⁰ La‘med-i Sebtî : İ2 Aḥmed-i Sebtî

³⁶¹ müddetden : A müddet

³⁶² ḥayvândur : A ḥayvândan

³⁶³ “Yahudiler, “Hristiyanlar hiçbir gerçeğe dayanmıyor” dediler, Hristiyanlar da “Yahudiler hiçbir gerçeğe dayanmıyor dediler.” Bakara 113.

tarîk üzerinde [133b] sülûk itmişlerdür³⁶⁴. Egerçi ba‘zıları ba‘de’t-tekmîl daħi mağārât ve kühûf ve aqţâr-ı arzda tenhâ maħalleri ihtiyâr kılub her vecihle ħalvet-nişîn ve ‘uzlet-güzîn olmuşlardır. Ve bu şüretde gerçi ħalka fâ’idelü³⁶⁵ olmazlar. Fe’emmâ ħalkda daħi isti‘dād olmayıcağ anlarla şoħbetden ne ħâşıl olur? Bu sebebden dergeh-i Üsküdar’da Ĥazret-i Pîr-i Hüdâyî’nüñ ittibâ‘ı mütekeşşir olduğda ol nâhiyede bağlar peydâ idüb ekşerini mücâhedeye koşdı. Zîrâ sâ’ir vecihle mücâhede ve şeyħle şoħbet ve müşâhedeye henüz bizâ‘aları yoğ idi. Ve şol kimse ki ‘uşfûr-ı ħavşaladur; anuñ ğidâsı dânedür. Yohsa loğma-i ‘Ankâ degüldür. Ve Pîr-i mezkûr dünyâdan irtihâl³⁶⁶ itdikden soñra ħâlden bî-ħaber olanlar dillerine³⁶⁷ kâr-ı dünyâyâ beste idüb umûr-ı ma‘âşa iştiğâlle yoldan çıkdılar gitdiler. Ĥuşûşân ki niceleri şer‘ cihetiyle mu‘âmelât-ı muħarrameden daħi teħâşî itmeyüb ‘anâdil ü tütüyân yerine zâğ u zağanlar konub bātınlar vîrâne ve tekyeler baykuş-ħâne oldu. Ve’l-emru ilallâh Ta‘âlâ. Nazm:

[Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün]

1. Gel ey şûfî işitdünse eger “firrû ilallâh”
Fîrâr it İbn-i Edhem-vâr Ĥağğ’a terk idüb cāhı
2. Hevâ-yı nefse uymağ sâlikî gümrâh ider âħîr
Ne Ka‘be belki Tûrkistân’a soñ demde çıkar râhı
3. Şu kim ħalk-ı cihândan eylemez vaħşet bu dünyâda
Nice Ĥağğ ile üns idüb ola esrâruñ âğāhı

³⁶⁴ itmişlerdür : A eylemişlerdür

³⁶⁵ fâ’idelü : A fâ’idelü

³⁶⁶ irtihâl : A intikâl

³⁶⁷ dillerine : A dillerin

4. 'Azīz-i Mısr olub Yūsuf serin³⁶⁸ eflāke irgürdi

Ḳazā-y-ile muḳaddem çekdi zīrā vaḥṣet-i çāhı

5. Şeker ger teng-nāy-ı neyde eyler ḥalveti ammā

Gedā ṭursun dimāğ-ı āşüfte eyler lezzeti şāhı

6. Eger māhī gibi Ḥaḳḳī ṭalarsaṇ ḳulzüm-i nūra

Gerçi bir gün olur 'izz ü şerefde kevkebün māhī

[RAHMET HAZİNELERİ]

و لما انتهى التحرير الى هنا قل لى وقت السحر الاعلى خزائن رحمة ربك عندك اعلم ان مفاتيحخزائن السماوات و الارض بيد الله تعالى و قد اعطاها نبينا صلى الله عليه و سلم فى اواخر حاله لانه قطب العظم الذى عليه يدور الافلاك من الاول الى الاخر اذ كل من جاء قبله و بعده فهو شعبة من شعب شجرة ولايته و نبوته و بيده المفاتيح المذكورة بقدر استعداده و ذلك اشارة الى الفتح الكلى المتعلق بالارزاق الظاهرة الجسمانيّة و الاغدية الباطنة الروحانية و عند الامتلاء و الرى ينفّث باب الملكوت بالموت الطبيعى و يرجع التفصيل الى الاجمال و الفرع الى الاصل و الفرق الى الجمع و البشرية الى الملكية و الملكية الى الحقيقة و هو قوله تعالى فى مقعد صدق عند مليك مقتدر يعنى ان العناية الالهية تجر العبد الى مقام العندية و الحضور بل الى مرتبة الحصول و الوجود المحض فيمكن مليكا مقتدرا على ما لم يقتدر عليه غيره و هى الخزائن الملكية الصورية و الخزائن الملكوتية المعنوي لانه كل شىء من المكونات فهو خزانة من خزان الله و كذا كل شىء من المعقولات و المعلومات بمعنى ان الله تعالى جعل لها خزائن فى طبقات الفلك المحيط منها تخرج و اليها تعود و لذا كان روح الانسان الكامل فى على عليين لان مقام كل رجل منتهى علمه و معرفته و انما قالعندك لان المعنى ان للفاتيح عندك و بيدك مفتاح شىء و شىء من الاشياء او لان الانسان مختصر العالم فهو عبارة عن العرش المجيد الذي عنده الخزائن مطلقا لانه محيط بكل شىء فله العالم السفلى [b 134] الذى هو عالم الاجساد و العالم العلوى الذى هو عالم الارواح لان روح كل شىء مع جسده و من ثم جعل كل من العرش و الانسان جامعا للجسام و الارواح كلها لان لهما صورة و معنى فبصورتهما يقوم العالم الصورى و بمعناهما يقوم العالم المعنوى و هو الملكوت الذى قال تعالى فيه بيده ملكوت كل شىء اى روحه و معناه و سره فقد بسط كل شىء بمد الظل و باعتباره يقال و الارض جميعا قبضته لان الجسد و الارض مقبوضان بالقبضة الشمالية بالنظر الى الظاهر و ان كانت كلتا يديه تع يميننا مباركة فى الحقيقة فظهر سر كونهما اى الجسد و الارض من السفليات ثم قبضه اليه بقصر الظل و باعتباره يقال و السموات مطويات بيمينه لان

³⁶⁸ serin : A serün

الروح و السموات مقبوضان باليمين لكونهما من العلويات فاذا العالم عبارة عن امرين ارض و سماء او جسد و روح او ملك و ملكوت او عرش و انسان او افاق و انفس فظهر من هذا ان الله هو القابض الباسط و المقبوض هو ما يلى جانب الملكوت و المبسوط هو ما يلى جانب الملك و المراد بالقبض قهر الكثرة فى الحدة لالاعدام المحض فان التجلى لا يرد و انما يظهر امره فى الاطوار فيظن منه الاعدام كلا و الله ان الله هو الظاهر ابدًا و الباطن ابدًا و السعداء مقبوضون بيده اليمنى و اهم الخزائن مما يدل على القدرة و الممكنة و الاشقاء مقبوضون بيده اليسرى فلا قدرة لهم اصلا لانهم ذاتيون ليس عندهم شيء من الصفات التى بها يكون القبض و البطش بخلاف الاولين فانهم ذاتيون و صفاتيون فانهم العالون و لذا جعلت مساكنهم الجنة العلية بخلاف الاخرين [١٣٥a] فانهم السافلون و من ثم انزلهم الله فى سجين و لا شك ان العالى يحكم على السافل لانه اى السافل جزؤه الجلالى المقهور فافهم ذلك تفز بلباب المعرفة ثم ان الخطاب المذكور و هو عنوان المبحث يدل على التاييد الملكوتى لهذ الفقير و توسيع دائرة العلم و المعرفة الالهية بقدر القابلية و على ان ما بقى من العمر صباية ك صباية الاناء و جرعة من جرع القدحو قد بلغ الان الى اثنين و سبعين عاموا الانتظار الى رحمة الله تعالى الافا و صلوا منى رحمة الله الى اهل رحمة الله و افسحوا يفسحوا الله لكم قال تعالى قل لو انتم تملكون خزائن ربى اذا لا مسكنكم خشية الانفاق فاهل الامساك مطلقا لم يظهر و ابصفت الله الجواد الكريم المعطى الباسط و نحو ذلك فوقعهم التعين الكشف فى بئر البخل و القبض فلما عكسوا الامر جعلوا منكوسين فى بئر الطبع فلم ينفعهم علومهم و معارفهم و لا خزائهم و ارزاقهم و فى حديث القدسي انا عند حسن اظن عبدى بى ولو احسن الظن لكان عند ربه علما و عينا و راي ان ربه لا ييخل بشيء من الوجود و توابعه و انما يعوقه عن الوصول الى مقام العندية غيبته من حيث حجب الكثيفة و الله الكاشف المتجلى و منه الاحسان الكلى.

[Yazı burada sona erdiğinde, bana mübârek seher vaktinde şöyle dendi: "Rabbini rahmetinin hazineleri sendedir. Şunu bil ki, göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları Allah Teâlâ'nın elindedir." O anahtarları, son zamanlarında Peygamberimiz (sav)'e vermiştir. Çünkü o, başından sonuna kadar feleklerin etrafında döndüğü büyük kutuptur. Çünkü ondan önce ve ondan sonra gelen her kişi, velâyet ve nübüvvet ağacının dallarından bir daldır. Söz konusu anahtarlar kapasitesi ölçüsünde onun elindedir. Bu ise, zâhirde olan bedene ait rızıklar ve bâtında olan ruha ait gıdalar ile ilişkili tam bir fethetme işaretidir. Rızka doyulup suya kanıldığında melekût aleminin kapısı doğal bir ölüme açılır. Ve ayrıntılı olan özetlenmeye, dal gövdeye, parça bütüne, insanlık hükümranlığa ve hükümranlık Hakk'a döner. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Doğruluğun hâkim olduğu bir ortamda, gücüne sınır olmayan bir hükümdarın huzurundadırlar." Yani ilâhî lütuf, kulu; oluş ve saf varlık mertebesinin aksine, Allah katında ve huzurunda olma makamına çıkarır. Böylece kul başkasının muktedir olamadığına muktedir olan bir hükümran olur. Bu hükümranlık; kulun sahip olduğu

maddi hazineler ve melekut alemindeki manevi hazinelerdir. Çünkü yaratılanların hepsi Allah'ın hazinelerinden bir hazinedir. Aynı şekilde, akledilenlerin ve bilinenlerin hepsi şu anlamdadır; Allah Teala, birinden çıkıp diğerine dönen kuşatıcı feleklerin tabakalarında onun için hazineler yaratmıştır. Bu nedenle kâmil insanın ruhu yücelerin yücesindedir. Çünkü her şahsın makamının sınırı kendi ilmi ve irfanı kadardır. İfadede kullanılan “sendedir” kelimesinden maksat şudur; anahtarlar sendedir ve eşyanın anahtarı senin elindedir. Her şeyden önce insan âlemin özüdür. Onun şerefi kayıtsız şartsız hazineleri katında bulunduran şerefli arş kadardır. O arş, her şeyi kuşatır. Cisimler âlemi olan süflî âlem ve ruhlar âlemi olan ulvî âlem ondadır.[134b]

Çünkü her şeyin ruhu bedeniyle birliktedir. Dolayısıyla arş ve insan, bütün ruhların ve bedenlerin toplandığı bir yer kılınmıştır. Bu nedenle arş ve insanın bir sûreti ve bir de anlamı vardır. Sûret, maddî âlemi; anlam ise manevî âlemi ifade eder. Manevî âlem ise Allah Teâlâ'nın: "...her şeyin melekûtu elindedir..." buyurduğu melekût âlemidir. Melekût âlemi de eşyanın ruhu, manası ve sırrıdır. Allah Teâlâ, bütün âlemi açıp yaymıştır ve himâyesinde tutmaktadır. Bu açıdan şöyle buyrulmuştur: “Bütün yeryüzü O'nun avucundadır.” Çünkü Allah Teâlâ, zâhirî yönden beden ve yeryüzünü sol eliyle tutmaktadır. Her ikisi de hakikatte Teala'nın mübarek sağ elinde olsaydı, arşın ve insanın sırrı ortaya çıkardı. Yani beden ve yeryüzü süflî âlemdendir. Allah onları himâyesinde tutmaktadır. Bu açıdan şöyle denilmiştir: “Gökler, O'nun sağında dürülmüştür.” Çünkü ruh ve gökler, yüce varlıklardan olduğu için, Allah'ın sağ elinde tutulmuştur. Âlem ise; yer-gök, beden-ruh, mülk-melekût, arş-insan ve âfak-enfûs meselelerinden ibarettir. Buradan açıkça anlaşılmaktadır ki Allah Teâlâ, hem Kâbız hem de Bâsıt olandır. Kâbız ismi, Allah Teâlâ'nın her şeyi elinde sıkıca tutması, melekût tarafını takip etmesidir. Bâsıt ismi ise mülk tarafını takip etmesidir. Kabzdan maksat salt bir yokluk değil; kesretin vahdet içerisinde olmaya mecbur bırakılmasıdır. Çünkü tecellîye karşı çıkılmaz emri bu durumlarda ortaya çıkar. Buradan çokluğun yokluğa çıktığı zannedilir, bu katiyyen mümkün değildir. Vallahi Allah ebedî olarak Zâhir ve Bâtın'dır. Mesut olanlar O'nun sağ eliyle tutmuş olduklarıdır. Onların hazineleri vardır. Ve bu hazineler kesinlikle sağ taraftadır. Çünkü güce ve kudrete işaret ederler. Şakîler ise sol elinde tutmuş olduklarıdır. Onların hiçbir gücü yoktur. Çünkü onlar sadece zatlarıyla var olan kimselerdir. Güç ve kuvvet sıfatları yoktur. Hem zatlarıyla

hem sıfatlarıyla var olanlar ise yüce kişilerdir. Bunun için onların meskeni diğerlerinin aksine cennet-i âlâdır. [135a] Sefil kimseler ise Allah'ın mahkûm ettiği kimselerdir. Şüphe yok ki yüce kişiler, sefillere hükmeder. Yani sefil kimse, büyük bir yenilginin parçası olmuş kimsedir. Bunu anla ve mârifet incisini kazan. Konunun özü olarak zikredilen hitap, bu fakir için melekût âleminin teyidine, ilim dairesinin ve ilâhî mârifetin kabiliyet ölçüsünde genişletilmesine, kâse kâse ömrün son kâsesi ve son kâsenin son yudumu gibi ömrün arta kalanına işaretir. Şimdi yaşıyor yetmiş iki oldu. Hasret, Allah Teala'nın rahmetine binlercedir. "Allah'ın merhameti beni, Allah'ın rahmet ehline ulaştırdı, yer açın ki Allah da sizin için yer açsın." Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "De ki: Eğer siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, o zaman da tükenir korkusuyla cimrilik ederdiniz." Cimrilik edenler mutlak anlamda Allah'ın el-Cevâd, el-Kerîm, el-Mu'tî, el-Bâsit gibi sıfatlarını dışa vurmazlar. Bu tavırları, kendilerini cimrilik kuyusuna düşürdü. Durum tersyüz olduğunda, onlar da tabiat kuyusunda ters yüz edildiler. Ne ilimleri ve marifetleri ne de hazineleri ve rızıkları onlara fayda vermeyecektir. Kutsî hadiste şöyle geçer: "Ben kulumun güzel zannı üzereyim." Eğer bu ifade "en güzel zan" olsaydı, kul Allah katında öyle bir ilim ve görüş sahibi olurdu ki Rabbi'nin hiçbir şeyi ondan esirgemediğini görürdü. Fakat kalın bir perdenin arkasına gizlenmiş olması İndiyyet makamına ulaşmasını engellemiştir. Allah yüce bir keşif sahibidir ve her türlü ihsan O'ndandır.]

Nazm:

[Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün]

1. İlâhî bâb-ı rahmetden irişdür şadr-ı ihsâna
Ki ihsânun ğidâ-yı rûhdur her demde insâna
2. Kaçan-kim idesin da' vet ziyâfethâne-i vaşla
Koma hicrânun ile âl ura şeytân imâna
3. Faķîr-i bî-nevâiem hebb-i ħazâ 'in sendedür Yâ Rab
N'ola mazhar kılursañ bendeñi lütf-ı firâvâna

4. Vücūdum feyz-i cūduñdan [135b] egerçi kaçredür nāçiz

‘ Aceb mi irgürürseñ kaçremi deryā-yı ‘ ummāna

5. İlāhī çün ire peyk-i ecel emrūñle Hakkı’ya

Umar teşrîf-i lütfuñ hulle-i cennet ile cāna

“HALVET”

Burada halvet halkla ihtilâtı terk itmekdür; gerekse aralarında olsun. Ya‘ nî halvet birkaç vecihledür. Bir halvet vardır ki tağlarda mağaralarda ve emsâlinde tenhâ oturmağdur. Ve bir daği vardır ki keşretde vahdet bulub şehirlerde halk arasında olmağdur. Ve bir daği vardır ki şehirlerde sâkin olub velâkin halk arasına çıkmayub ve yanına gelüb şöhet murâd idenlere daği kapu açmayub kendi³⁶⁹ nefesine iştiğâl göstermekdür. Nitekim erbâb-ı teslîk müridleri halvet-nişin iderler ve terbiye eylerler. Ve bir halvet daği vardır ki sırr-ı insân Hakk’la muhâdeşe itmekdür. Vech-i hâşdan ya‘ nî şol maqâmda ki anuñla bile Hakk’dan gayrı kimse yokdur ki aşlında halvet-i şahîha budur. Zîrâ nefse muhâdeşe iden kimse Hakk’la halvet itmiş olmaz; gerekse tenhâda olsun. Şol cihetden ki bâtını ağıyârla ihtilâtdadır. Fe’emmâ yalnız zâhiri ihtilâtda olsa aña ehl-i halvet dinilür. Zîrâ bâtını hâlidür; velâkin bu maqâm-ı muntehâ hâlidür. Ve bu takrîrden mefhûm oldı ki halvet-i muṭlaqa yokdur. Zîrâ bâtında Hakk Ta‘âlâ’nun ma‘iyyeti ve zâhirde melâ’ike ve ervâhuñ şöhetleri vardır. Bu sebebdan bi’l-küllîyye tahallî etmek mümkün degüldür.

Pes, halvet didikleri Hakk’la olmağdur; yohsa her nesneden inqıtâ‘ ve tesettür demek degüldür. Kâle Ta‘âlâ: “Elâ hîne yesteğşüne şiyâbehüm ya‘ lemü mâ yüsirrüne ve

³⁶⁹ kendi : A kendine

mā yu‘linūn.”³⁷⁰ Ve insān Hakk’uñ kendisine muṭṭali‘ olduğına vāḳıf olub maḳām-ı [136a] ḥuzūrda olmağa murākabe dirler.

Pes, itṭilā‘-ı Hakk var iken ḥalvet nice müyesser olur. Fe’emmā ḥalvet ma‘allāh ehli olmağa terk-i ihtilāt-ı nās vesīle olmağla bu ma‘nā ‘inde’l-ḳavm ilā yevmi’l-ḳiyām ma‘mūlūn bīhdür. Zīrā terk-i ihtilātda mücāhede-i nefis vardır. Ya’nī nefsūñ hevāsı ihtilāt ister. Ve terk-i ihtilāt u keşret ve ihtiyār-ı vahdet itmek aña ziyāde şu‘ūbetlūdür. Ve terk-i hevā ‘ayn-ı mücāhededür. Ḳāle’llāhü Ta‘ālā: “Vellezīne cāhedū finā lenehdiyennehüm sübülenā.”³⁷¹ Ve bu āyet-i şerīfe ve sâ’ir Ḳur’ân’da vāḳi‘ olan āyāt-ı mücāhede ile ḥalvet-i meşrū‘a-i şūfiyye şābit olur. Zīrā cihād yalınız aşğara maḥmūl degüldür. Belki ekbere daḥi şāmildür. Ve ḥalvet tarīḳiyle olan cihād sâ’ir ṭuruḳ ile olandan eş‘abdur. Şol vecihden ki insān temyīz ve teşḥīş ehli olaldan beri ebnā-i cinsiyle ihtilāt idegelmişdür.

Pes, bu ihtilātdan münḳaṭı‘ olması tıfl-ı şaḡirūñ şirden fiṭāmı gibidür. Bu cihetden ‘ulemā-i rūsūm ḥalveti inkār idemezler. Ve itseler daḥi cehlilerine maḥmūldür. Ḥuşuşan āḥir zamānda ḥavvāş-ı nāsa ‘uzlet lāzım olduğına dimege ḥācet yoḳdur. Ve ḥalvet şerī‘at-i muḳarrara-i Mūseviyye ve Muḥammediyye. Zīrā Ḥazret-i Mūsā -‘aleyhi’s-selām- Cebel-i Ṭūr’da erba‘īn çıkardı. Ve bizüm şerī‘atimüzde andan men‘ olunmadı; belki ḥālī üzerine ibḳā ve takrīr olındı. Ve Rasūlullāh’uñ -şallallāhu ‘aleyhi ve sellem- ḳable’n-nübüvve Cebel-i Ḥirā’da ḥalvet itdükleri daḥi bu ma‘nāyadır. Velākin ba‘de’n-nübüvve ḥalvet māni‘-i teblīḡ olmağla i‘tikāf üzerine iḳtişār olındı. Ma‘a hāzā ol vaḳitde ya’nī şadr-ı evvelde olanlar ḥalvet ve celvetde aḥkām ve şerā’i‘a [136b] muḥtāclar idi.

³⁷⁰“Bilesiniz ki elbiselerine büründükleri zaman dahi Allah onların gizlediklerini de açığa çıkardıklarını da bilir.” Hûd 5.

³⁷¹“Bizim uğrumuzda elinden gelen çabayı yapanlara gelince, onları bize ulaşan yollara mutlaka yöneltiriz.” Ankebût 69.

Pes, lisân-ı nübüvetden ahz-ı şerâ'î'ı koyub câhiliyyet üzerine halvetüñ ma'nâsı yokdur. Huşûşan ki şohbet-i Cenâb-ı Nübüvvet halvetden muğnîdür. Zîrâ anuñ rü'yeti rü'yet-i Hakk'dur. Çünkü herkes bâtınında müşâhede-i Hakk'a kâdir olmaya; Cemâl-i Nübüvvet'i görmek aña evlâdur. Fe'emmâ kûrûn-ı ûlâda olan teveccühât kûrûn-ı uhûrâda yokdur. Ya'nî gerçi her 'aşırda vereşe mevcûddur. Fe'emmâ her sâlik anlaruñ yüzlerine aşhâbuñ rû-yi 'âlem-tâb-ı risâlete nazarları gibi nazar idemezler. Meger ki ba'de's-sülûk ola. Sülûk ise halvet ve mücâhedeye mevķûfdur. Tefekkür eyle ki vâķı'ât ve havâdîs tebâyün üzerine oldukça aķvâl-i 'ulemâ daķi ihtilâf üzerine olduķı gibi bi-hasebi'l-a'şâr daķi ahvâl-i nâs tefâvütten hâlî degüldür. Bu cihetden zâhir u bâtın-ı şer' den ahz ü istinbât olunub ba'z-ı rûsûm vaz' olındıķı maķzâ ıslâķ-ı 'âlem içündür; yoķsa hevâ-yı nefse mütâba'at ile ibtidâ' kabîlinden degüldür. Te'emmül eyle ki bu maķûle evzâ'-ı haseneye daķıl idüb evzâ' u eķvâr gösterenleruñ daķi her emri mütebeddil ve her kârı müteğayyirdür. Fe'emmâ ziyâde 'amâlarından görmezler ve halvet-i meşrû'ayı koyub devr-i ebvâb-ı nâ-meşrû' iderler. Ve libâslarında ziyâde tecemmül göterirler. Ve nevâfil-i tâ'ât sebep-i kurbât ve hediye-i cenâb-ı fâtıru'l-arz ve's-semâvât iken yanına uğramazlar. Ve tahârete muvâzabet idüb zâhir ü bâtınlarından³⁷² elvâs-ı şûriyye ve ma'neviyyeyi yumazlar. Ve hâneleri ve ehl [ü] 'ıyâlleri³⁷³ cümle menhiyyâtla mâl-â-mâl ve münkerâtla esve'ü'l-ahvâl üzerinedür. Ve ehl-i velâyet ve havâşş-ı ümmeti zemme geldiķi zamânda dilleri lisânu's-sevrdür. Ve sû-i zan harâm iken [137a] 'umûm üzerine sû-i zan iderler. Ve ehl-i sünneti ehl-i bid'at ve ehl-i imânı ehl-i küfr i' tıķâd itmeleriyle kimi dâll ü kimi kâfir olurlar. Ve'l-'ıyâzû bi'llâh min sû'i'l-hâl.

Ba'de zâ aşl-ı halvet mâsivâdan ta'allûķı tayy ve nâr-ı 'ışk u maķabbetle vücûdiyyâtı iķrâķ idüb fenâ fi'llâh maķâmında Hakk'la olmaķdur. Ve aşl-ı Celvet - cümle- beķâ bi'llâh mertebesinde halka rücû'dur. Bu ma'nâdan ehl-i Halvet -hâ-i mu'ceme ile nihâyetde³⁷⁴- ehl-i celvet olub iki nisbeti cem' ider. Ve illâ bir nisbetle

³⁷² zâhir ü bâtınlarından : A zâhir bâtınlarından

³⁷³ ehl [ü] 'ıyâlleri : A ehl ü 'ıyâlleri

³⁷⁴ nihâyetde : A nihâyetdür

kalur. Ve Celveti -cîmle- ibtidâ Halveti olur. Ve illâ nisbet-i mücerrede³⁷⁵ kalur; halvetden bî-haber olan Halveti gibi. Ve bu mertebelerin erbâbı ziyâde kılet üzerinedür. Zîrâ tekmîl-i neş'e³⁷⁶ mevķûfdur. Tekmîl-i neş'e ise ihtîşâs-ı ilâhîdür.

Pes, tevfiķ-i hâşş olmadıkça maţlûb elegirmez. Ey niceler ictihâd-ı bisyâr itdiler ve maşşûli kılet üzerine buldılar. Ve niceler kalîl ile keşîre irdiler. Ve nicelere bâb-ı Haķ bi'l-küllîyye mesdûd olub şöyle hâricde kaldılar ve berrânî oldılar. Ve niceler kendi dalâletlerinden mâ 'adâ muğıll dâ'iresine dağı duĥûl itdiler. "Ve men lem yehdillâhü fe-mâ lehü min hâd." Huşûşan ki bu a'şârda lisân-ı taşavvuf hezeyâna döndi. Ve taşannu' ile şâ'im olub hamr ile ifţâr iden çoĥaldı. Ve zu'umlarınca halvet çıkarub efrâd-ı nâsı ifsâda vesîle oldılar. Zîrâ halvetleri shevâta maķrûn ve tenhâları fışķ u fücûrla meşhûndur. Huşûşan ki hayr u şer ve helâl ü harâm ve îmân u küfr bilmeyenler ki ümmî şeyhlerdür; şer'î ne şûrete ķodılar ve tarîķatı ne üslûba döndürdiler. Ve şeytânı haķ yerine koyub tecelliyât da'vâsına düşdiler. Nitekim [137b] bir zamânda bir muķallide ba'z-ı aĥvâl zuĥûr itdükde istiĥrâb idüb "Acabâ peygamber bu maķâma gelmiş midür?" dimesi vardır. Ve 'alâ hâzâ lisâna ve ķaleme gelmez küfriyyât zuĥûr eyledi. İşte şer'î bilmeyenlerin hâlleri budur ve câhillere iķtidâ idenler dağı muķtedâlarıyla bir zencîre mürtebiţlerdür ki silsile-i bu'd u ķatî'adur. Ve Şeyĥ-i Meşâyihu'd-dünyâ Hâzret-i Hatemü'l-Evliyâ -ķuddise sırruh- "Fefirrû ilallâh."³⁷⁷ âyetini ey, "mine'l-cehli ile'l-'ilm" diyü tefsîr eylemişdür. Ve ķavl-i meşhûr ki "el-'ilmü ĥicâb"dur. Ey, ĥicâb mine'l-cehl diyü tebyîn itmişdür. Yoĥsa ümmîler fehm itdüĥi üzre degül. Zîrâ anlara 'ilm muţlakâ ĥicâbdur. Ve oķumaķ-yazmaķ sâlike perdedür diyü i'tikâd iderler. Ve bu i'tikâd şaĥîĥ degüldür. Zîrâ tarîķat-nâmelerde taĥrîr olındıĥı üzre ibtidâ 'ilm-i ĥâl lâzımdur. Ve bu lüzûm müttefeķun 'aleyhdür. Ve sâ'ir 'ulûm-ı zâyide oķumaķ vâcib degüldür. Anuñķün muķaddem taĥşil-i 'ilm-i ĥâl idüb ĥâl-i sülûkda bâb-ı ķîl ü ķâlî sedd itmelüdür. Zîrâ halvet ile ikisi müctemi' olmaz. Ve tekmîl-i sülûkdan soñra dağı nisbet-i

³⁷⁵ mücerrede : A mücerredede İ2 mücerredede

³⁷⁶ neş'e : A neş'eye

³⁷⁷ "Şu halde Allah'a sığınm." Zâriyât 50.

‘ilmden fenâ bulmağ gerekdür; eger ‘ilm-i zâhir ve eger ‘ilm-i bâtın. Zîrâ zâta vuşûl izâfetden inkıţâ‘ ile olur. Ve ehl-i zâhirüñ hicâbı pindârdan gelür; yoğsa nefis-i ‘ilmden gelmez. Zîrâ ‘ilm şıfat-ı şerîfe-i İlâhiyyedür. Bu cihetden bir kimse³⁷⁸ dürlü ‘ilmi Hakk’a vesîle ve şıfat-ı İlâhiyye olmağ üzre isti‘ māl idüb kendine izâfet-i kemâlden ve ‘ucbdan berî olsa ‘ilm aña nûr-ı İlâhî ve sebep-i müşâhede-i dîdârdur. Zîrâ vesîle-i ‘ayne’l-yağîndür. Ve nûr odur ki anuñla idrâk olunur.

Pes, nûr-ı ‘ilm olmadığı yerde a‘mâ ne ile idrâk ider. Fete‘ allem hâzâ’l-‘ilme’n-nâfi‘a ve lâ tekün mine’l-câhilîn. Ve illâ fetühlekü me‘a’l-hâlikîn. [138a] Nazm:

[11’li hece ölçüsü]

1. Gel senüñle ey şûfî-i şâf dil
Lî ma‘ allâh halvetine girelüm
Mevlâ ile şöğbet idüb muttaşıl
Lî ma‘ allâh halvetine girelüm
2. Boşalınca mâsivâdan bu gönül
Açılınca bâğımızda tâze gül
Nice girdi Hâdi-i hayru’s-sebîl
Lî ma‘ allâh halvetine girelüm
3. Senligi vü benligi idüb cüdâ
Cân u dil ile diyelüm Hudâ
Keşreti terk eyleyelüm ebedâ
Lî ma‘ allâh halvetine girelüm

³⁷⁸ kimse : A kimse her

4. “Şemme vechullāh” a bir hoş baqalum
‘ Ālem-i ıtlāka togru aqalum
Gelün şūret bināsını yıqalum
Lī ma‘ allāh halvetine girelüm
5. Hakkī kulu diñler iseñ ey kişi
Ref idegör bātınuñdan teşvīşi
Allāh Allāh Hū Hū idüb her işi
Lī ma‘ allāh halvetine girelüm

“FİKRET”

Fikir ve fikret bir nesneyi idrāk itmekde i‘ māl-i nazardur. Ya‘ nī nazār-ı ‘ aklı kullanub anuñla maṭlūba tevaşşuldur; eger ol maṭlūbuñ şūret-i zihniyyesi var ise. Ve illā orada fikir olmaz. Nitekim ḥadīşde gelür: “Tefekkerü ‘ fī ālā’ illāh ve lā-tefekkerü fī zātillāh.”³⁷⁹ Zīrā Allah Ta‘ alā şūret ile mevşuf olmağdan münezzehdür.

Pes, anuñ zātına fikir şıgmaz. Ve bu maḳāmdandur ki vārid olmuşdur: “Mā ‘ arafnāke ḥaḳḳa ma‘ rifetik.” Zīrā fikir şıgmadığı gibi ‘ ilm ve keşf daḳı şıgmaz.

Pes, mechül-i muṭlaḳı taleb ve tefekkür itmekde fā’ide³⁸⁰ olmaz. Belki maṭlūb olan mertebe-i ulūhiyyetdür ki mertebe-i izāfetdür. Ve fikir insāna maḥşūşdur. Ḥayvānda ve melekde fikir olmaz. Zīrā fikir ṭab‘-ı ‘ unşurīnūñ ḥükmidür. İnsān ise ṭabī‘at-ı ‘ unşuriyye ile ‘ aklıdan mürekkebdür. Ve fikr-i ṭabī‘i ḥayāle muşāhibdür. Ve ḥayāl daḳı چسندن ve maḥşūsdan³⁸¹ aḥz ider. [138b] Ve ‘ akl-ı mühezzebi olsa min ḥaysü

³⁷⁹ Taberânî, Ebu’l-Kasım Süleyman bin Ahmed, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, (thk. Tarık bin Avadallah bin Muhammed), Kahire: Dârü’l-Hameyn, 1995, C.6, s.250

³⁸⁰ fā’ide : A fāyide

³⁸¹ چسندن ve maḥşūsdan: A ḥisden ve maḥşūsdan İ2 ḥisden ve maḥşūsdan

nefsih kâbil-i tecellî olmağın hâzîz-i fikirden mürtefi‘ olur ve terakkî ider. Bu sûretde aña lübb dirler ki vehm ü hayâl şevbinden pāk olmuştur. Bu cihetden ülü’l-elbâb kâmil-i nâsa ıtlâk olunur.

Ve tefekkür ile tedebbürüñ farkı budur ki tefekkür delîle nazar ile taşarruf-ı kalbdür. Tedebbür ise ‘avâkıba nazarla olan taşarrufdur. Taḥayyül-i ḥisden gâ‘ib³⁸² olan sûretleri izhârdur. Ve bu maḳâmda olan fikret ḥalkdan istiḥâş üzerine mebnî bir ma‘nâdur. Zîrâ ḥalkdan tevaḥḥuş idüb ḥalvet-nişin olıcaḳ kendi şanı içün fikreti efbûn olur ve gitdüḳçe efkâr-ı mâşivâdan ḥalâş olub efkâr-ı fikr-i vâḥid ider. Ve ‘âlem-i ḥayrete kendine meşḡul olur. Nitekim İmâm-ı Ğazâlî -rahimehullâh- ibtidâ emrinde Ḥaḳḳ’a vuşul ḥuşûşunda baḥr-i fikrete talub âḥir bu fikirle marîz oldı. Ve Ḥalîfe-i Bağdâd aña ṭabîbini irsâl idüb ṭabîb daḥi gelüb nabzını³⁸³ gördükde “Senüñ bir fikrünüñ vardur tâ ki maṭlûbuñ ḥâşıl olmaya bu marâzdan ḳurtulmaz ve inḥirâfdan necât bulmazsın” didikde İmâm-ı Mezḳûr Bağdâd’dan ‘Acem’e sefer ve seyâḥat idüb orada meşâyiḥ-i kibârdan birine intisâbla sülûkden soñra ‘azm-i Dimişḳu’ş-Şâm eyleyüb gelüb Minâre-i Beyzâ’da on bir sene ḳadar meḳş eyledi ve kütüb-i celîle te’lîf itdi. Ba‘de oradan yine Bağdâd’a varub bir müddet daḥi tedrisden soñra maskaṭ-ı re’si olan Ṭûs’a ‘avdet idüb orada mütevârî-i ḥâḳ oldı. Bu ma‘nâdan ötüri İmâm-ı Ğazâlî rü’esâyı ehl-i ḥaḳîḳatden ma‘dûddur. Egerçi³⁸⁴ şâfi‘iyyü’l-mezhebdür. Zîrâ şâfi‘î daḥi bi’l-ittifâḳ evtâd-ı erba‘adandur. [139a] Ve mezâhib-i erba‘ada kümmel-i evliyâdan bî‘aded kimseler zuhûr eylemişdür. Ve anlar ders-i ‘ışḳ itmedi demek me’mûldür. Zîrâ cümlesinüñ Ḥaḳḳ’a vuşlatları gerçi ders-i ‘ışḳ iḳtizâ iderdi. Fe’emmâ maşlaḥat-ı istinbât içün taḥşîş olındılar. Ve ḳameriyyetden şemsiyyete terakkî itdiler. Tâ ki meşâriḳ ve meḡarib-i arzda olan ‘umûm-ı nâs anlaruñ envâr-ı ‘ilmiyle müstaẓî olalar. Zîrâ herkesüñ nûr-ı ḥaḳîḳatden iktibâsa isti‘dâdı yoḳdur. Fe’emmâ emr-i şerâ‘i‘ ve aḥḳâm böyle degüldür. Fe-tefekker cidden!

³⁸² gâ‘ib : A ḡāyib İ2 ḡāyib

³⁸³ nabzını : A’da yok

³⁸⁴ Egerçi : A Eger

Ve tahrîr, bu maḥalle bâliğ olduğda bu âyet-i şerîfe vârid oldu ki: “Eyyedeke bi-naşrihî ve bi’l-mü’minîn.”³⁸⁵ Ya‘nî Allâh Ta‘âlâ seni te’yîd-i melekûtî ile te’yîd eyledi ve kuvâ-yı rûhâniyyenüñ feyzi ile daḥî saña imdâd kıldı ki bu te’yîd ve ifâza ğıbtâ-i erbâb-ı kulûbdur. Zîrâ bunuñla ḥaḥ ve bâṭıl mütemeyyiz ve ilhâm-ı Raḥmânî ile ilkâ-i şeyṭânî müteşahḥış ve mütebeyyin olur. Ve bu te’yîd bulunmadukça feyзде külliyyet bulunmaz. Ve bâb-ı fetḥ muṭlak meftûḥ olmaz ki bu külliyyet aşla rücû‘uñ ‘alâmeti ve kemâl-i neş‘enüñ eşeridür.

Ba‘de, gördüm ki zebân-ı Türkî ile bu ‘ibârât resm olunmuşdur ki “Aşlı ḥubb-i zâtî ve şemeresi feyż-i aḥdes ve ba‘dehû feyż-i muḥaddesdür.” Ya‘nî saña iḥsân olınan ma‘nânüñ aşlı ḥubb-i zâtî-i ezeli-eḥadî ve ol ḥubbüñ şemeresi evvelâ tecellî-i zâtiden ‘ayn-ı şâbite mertebesinde feyż-i aḥdes ve şâniyen tecellî-i şıfâtiden ‘ayn-ı mevcûde derecesinde feyż-i muḥaddesdür.

El-ḥaşıl, mîve-i şecere nefsi şecereye ve nefsi şecere daḥî aşl-ı nevâta müstenid olduğ gibi feyż-i muḥaddesüñ daḥî rücû‘u feyż-i aḥdese ve feyż-i aḥdesüñ daḥî ḥubb-i zâtîyedür. [139b] Bu cihetden dillerde devr iden feyż-i aḥdesdür. Zîrâ insânda isti‘dâd ve kâbiliyyet ve maḥbûb-ı ezeli olmağa liyâḳat ibtidâ andan zâhir olur. Zîrâ ‘ayn-ı şâbite mertebesindeñ mâ-fevḳı ‘âlem-i ğaybdür ki anda mektûm olan esrâra ve sa‘âdet ve şaḳâvete Ḥaḳ’dan ğayrınıñ ittılâ‘ı yokdur.

Pes, keşif ehli olanlar ‘ayn-ı şâbitenüñ esrârını keşf iderler ki mertebe-i ‘ilmdür. Eger kendilerine müte‘allik olan aḥvâl ve eger ğayra dâ‘ir olan umûr. Ve ba‘zılar daḥî ibnû’l-vaḳt olub ḥükm-i vaḳte tâbi‘ olurlar. Ve sâbık ve lâḥıḳdan nazarı ḳaṭ‘ iderler. Ve bu maḳûlelerden ba‘zılar ebu’l-vaḳt daḥî olurlar. Velâkin cemî‘-i esrârüñ inkişâfı bu maḳâmuñ muḳteziyâtından degüldür. Belki kümmel-i evliyâya münkeşif olan melekûtu’s-semâvât ve’l-arzudur. Ya‘nî ḥaḳâ’ik-i külliyye-i ‘âlemdür ki esmâ ve şıfât-ı

³⁸⁵ “Yardımyla ve müminlerle seni destekleyen O’dur.” Enfâl 62.

ilâhiyyeye dâ'irdür. Ve ba' de haķā'ik ve esrâr-ı zâtdur. Ya'nî kâmilün kemâli seyr-i 'âlem-i ekvân ve seyr-i 'âlem-i vücûb idüb ehl-i kalb olmaķdur ki ism-i Cami'a mazhariyyetdür. Yoķsa her olmaşı ve olacağı bilmek degüldür. Anuñçün bu maķâmda gelür: "Ve mâ edrî mâ yüf' alü bî ve lâ biküm."³⁸⁶ Ya'nî havâdiş-i cüz'iyeye bilmek muķtezâ-yı nübüvvet ve velâyetden degüldür. Meger ki ba'zılarına mu'cize ve nicelerine kerâmet ola. Nitekim Hâzret-i 'İsâ -'aleyhi's-selâm- haķķında gelür: "Ve ünebbiüküm bimâ te'külüne ve mâ teddehirüne fi büyütiküm."³⁸⁷ Ve evliyâdan daħi bi-tarıķi'l-kerâme çok vâķi' olmaşıdur. Hattâ Ebû Yezîd Bisţâmî -kuddise sırruh- bir maħalle mürür idüb aşhâbını istikâf eyledi. Ve "Buradan bir er zühür eylese gerekdür" didi. Ve fi'l-vâķi' yüz elli seneden sonra oradan Şeyh Ebu'l-Hasan el-Haraķânî -kuddise sırruh- zühür eyledi. [140a] Velâkin bu mâ'nâ eger mu'cize ve eger kerâmetdür; ta'rîf-i İlâhiye menûtdur. Zîrâ aşl-ı insân cehl ü faķr ve 'acz u za'fdur. Ve Ebû Yezîd'e ma'nâ-yı mezkûr şemmile hâşıl oldu. Ya'nî orada bir râ'iha-i haķîķat istişmâm itmekle ta'rîf-i İlâhî vâķi' oldu. Zîrâ her dimâğa o maķûle râ'iha 'arız olmaz. Bu cihetden maħcûb olan mezkûm gibidür. İşte bu daħi feyz-i aķdesün nişânlarındandır. Ve bu mertebeden 'ârifler herkesün miķdârını bilürler; eger vicdân ve eger fikdân ehli. Zîrâ "Küllü inâ'in yeteraşşeħu bimâ fih." mücibince muħiķķ u mubtıl âşâr-ı kavliyye ve fi'liyyesinden ma'lûmdur. Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün]

1. Hubb-i zâtiden tecellî eyledi çün ol Hudâ
Virdi erbâb-ı kulûba feyz-i aķdesden nemâ
2. Feyz-i aķdes kim anuñ bir kaťresinden münderic
Nîce yüz biñ baħr-i mescûr hevâ-ender-hevâ

³⁸⁶ "Bana ve size ne yapılacağını da bilemem." Ahkâf 9.

³⁸⁷ "Ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm." Âl-i İmran 49.

3. Düşmeyince baħr-i ‘ıřķa ķābil-i feyz olmadı
Ger olursa ‘ilm ü ‘irfān ile deryā āşinā
4. Ma‘nī-i ‘ıřķ nedür hergiz melā’ike bilmedi
Kim o derse ādem-i ma‘nī idübdür ibtidā
5. Gel meded-cū ol bu cū-yi feyzden ey ehl-i dil
Tā lebünden ola cārī ‘ilm ü hikmet dā’imā
6. Nāşiye-sāy ol ‘ubūdiyyetle dergāh-i Hāķķ’a
Secde-i şükr ise her yüzden murāduñ Hāķķıyā

“HÜZÜR”

Hüzür ğaybetüñ fethile zıddıdır. Maķsūd hüzür-ı ķalbdür. Ya‘nī kendi nefsinde ğāib olub Hāķ ile olmaķdır ki fenā daĥı dirler. Zīrā iki hüzür bir yerde olmaz ki biri hüzür-ı Hāķ ve biri hüzür-ı nefsdür. Meger ki maķām-ı beķāda ve mertebe-i “Ķābe Ķavseyn”de ola. Anuñçün ‘ilmi ma‘rifet üzerine tercih eylediler. Zīrā ‘alim şāhibü’l[140b]-fā’ideteyndür ki Rabb’ini ve nefsinı müşāhede eylemişdür. Ya‘nī müte‘allık-i ‘ilmi iki nesneyedür; ‘ilm iki mef’üle ta‘diye itdüĝi gibi. Ve bu mertebe fi’l-cümle beķā-i resmle olur. Nitekim şalātda vāķi’dür. Ya‘nī hāl-i şalāt ki hāl-i münācātdur. Muşallī bu hālde berzahıddür. Ya‘nī taraf-ı nefsi ve cānib-i Rabbi müşāhededende hālī degüldür. Ve illā münācāt demek şāhih olmaz. Zīrā münācāt işneyniyyet iķtizā ider ki biri “münācī”dür; şīĝa-i fā’il üzre. Ve biri “münācā”dur; şīĝa-i mef’ül üzre ve resm-i nefsi fi’l-cümle bāķi olmadıkça ma‘nā-yı mezkūr huşüle gelmez. Fe’emmā ‘ārif yalnız Rabbini müşāhede eyleyen kimseye dirler ki müte‘allık-i ma‘rifet-i emr-i vāhıddür; ma‘rifet bir mef’üle ta‘diye eylediĝi gibi. Ve bu mertebede

beķā-i resm yokdur belki Hakk'ı müşāhede eyleyen Hakkdur. Bi-nefsihi bu şūretde 'ārif fāyide-i vāhīde şāhibi olur ve noķşānla mu'lem ķalur. Ve şol kimse ki nefsini müşāhede³⁸⁸ eyleye faķat. Ya'nī müşāhede-i Hakk'dan bī-behre ola aña müşrik ve ehl-i da'vā ve ğaflet dimişlerdür. Ve hāl-i şalātda huzūr didikleri cemī'-i eczā-i şalātda niyyeti istişhābdur. Ve ne maķūle namāz kıldığından ve kimūñ için kıılır ve kıılan namāzla kime muvācehe ider ğāfil olmamaķdur. Ve Qur'an okurken daħi gerekse namazuñ hāricinde olsun kelām ve mütেকellimden zūhūl itmemeķdür. Ve sā'ir ezķārda ve aḥvāle daħi bu sūnen üzerine olıcaķ şūhūd-ı dā'im ehline mülḥiķ³⁸⁹ olur. Ve istiġrāķ-ı tām bulur.

El-hāşıl huzūr didikleri şıfat-ı ķalbdür ki isticlā-i ma'lūmdur. Ya'nī bir ma'lūm nesneyi şūhūda getürmeķdür; gerek ol ma'lūm olan nesne istiḥzār hālinde ma'lūm olsun ve gerek muķaddemen ma'lūm olub [141a] velākin devām-ı mülāḥazasından bir 'ā'ik 'avķ itsün. Ve bir mānī' ḥasebiyle ğaflet ve zūhūl taḥallül eylesün.

Ve isticlā demek bir nesnenūñ kemāl-i celā ve zūhūrını ṭaleb itmeķdür. Kemāl-i celā ise müşāhedeğe mevkūfdur. Anuñçün 'ayne'l-yaķīn 'ilme'l-yaķīnūñ fevķindedür. Zīrā 'ilme'l-yaķīn nażar ve istidlālle hāşıl olur. Bu mertebede olan ma'lūm ise 'ayn mertebesinde olan gibi mūncelī degūldür. Ka'be'nūñ 'ilmi ve müşāhedesı gibi.

Ve ķalbūñ ḥicābları mūnkeşif olmaduķça huzūr-ı tām hāşıl olmaz. Ve ḥuceb ikidür ki biri cismāniyyedür. Ya'nī şuver-i cismāniyyedür ki ḥicāb-ı zūlmānī-i keşīfdür. Ve biri ruḥāniyyedür. Ya'nī şuver-i ruḥāniyyedür ki ḥicāb-ı nūrānī-i laṭīfdür. Ve 'ayn-ı ḥaķīķī bu ḥicābuñ verāsındadır. Ve bu iki ḥicābı enfūs ve āfāķ müştemildür. Şuverūñ evveli 'arş-ı muḥīṭ ve cism-i insān ve 'aķl-ı evvel ve rūḥ-ı ādemīdür. Fe'rif cidden! Fe'inneḥū leyse verā'eke ḥicāb. Vallāhü rāfi' u'n-niķāb.

³⁸⁸ müşāhede : A mūcāhede

³⁸⁹ mülḥiķ : A mülḥaķ

Ve bundan ma‘lûm oldu ki her hâlde huzûr-ı kalb lâzımdur. Huşûşan ki halvet hâlinde. Pes, huzûrla maşûd devâm-ı zikirle efkâr-ı perîşân ve havâtır-ı gûnâgûnı tefrîk idüb halvetde Hâk ile oturmaqdur. Ve illâ halvetden netîce hâşıl olmaz. Ve Hâk ile huzûruñ bir fâ‘idesi budur ki tevhîd-i ef‘âlî elden kımaz. Ve halk-ı ‘âleme mertebe-i cem‘ ile mu‘âmele ider kendi nefsine farkla mu‘âmele itdüğü gibi. Zîrâ selâmet bu iki mu‘âmeleledür. Ya‘nî enfûs ve âfâka göre bu iki mu‘âmele ile herkes müsterîh olur. Zîrâ bî-râhat olmak müşâhedesizlikden ve tevhîdde za‘îf olmağdan gelür. Nazm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilün]

1. Kâlb-i kâmil kim bulupdur Hâk ile dâ‘im huzûr
Halk aña âyînedür kim [141b] Hâk ider anda zuhûr
2. Şol ki cismânî vü rûhânî hicâbı hark ider
Zâhir olur dîdesine tal‘at-ı “Allâhü nûr”
3. Ğafleti kı kıanda iseñ Hâk Ta‘âlâ andadur
Kendiñi bu mertebe kırb ile Hâk’dan itme dūr
4. Hâk senüñdür belki sen Hâksın bilürseñ³⁹⁰ kendiñi
Ger şühûduñ var ise saña Süleymân ola mūr
5. Şems-i zât-ı Hâk’dan irişdi tecellî nâgehân
Çarh-ı icâd içre itdi rûyuñı bedru’l-büdūr
6. Meşhed-i hüsn içre ey Hâkkî çü Hâkdur cilve-ger
Anuñ ânıdur cemâl-i Yûsuf ve dîdâr-ı hūr

³⁹⁰ bilürseñ : A bilürsün

“MURĀḲABE”

Bu kelime aşlında “rakabe”dendür ki ‘uzv-ı maḥşûşuñ ismidür. Şoñra rakīb [ü] ḥāfız ma‘nāsına isti‘māl olındı; ya maḥfûzuñ rakabesini mürā‘āt veya ḥāfızuñ ref‘-i rakabe itmesi içün. Zîrā bir kimse bir nesnenüñ muḥāfazasında³⁹¹ ihtimām itse ref‘-i rakabe itmekle aña nigeḥ-bān olmaḡdan ḥālî degüldür. Burada murāḳabe ḳalbüñ ‘ilmidür. Ḥaḳ Ta‘ālā’nuñ aña nazarına ya‘nî Ḥaḳ Ta‘ālî’nüñ cemī‘-i aḥvâlde aña muṭṭalî‘ olduğına istidāme-i ‘ilmiyyedür. Zîrā gāḥice bu ma‘nā mefkûd olsa ya‘nî ba‘z-ı evḳâtta ḡaflet ve zühûl bulınsa aña murāḳabe dimezler. Nitekim bir ḳapuya pās-bān naşb olınan gāḥ bîdār olsa³⁹² gāḥ ḥāba³⁹³ varsa aña pās-bān dimezler. Zîrā ḥidmetinde ḳāşırdur.

Pes, cā’izdür ki ḡafleti ḥālinde bir āfet vāḳi‘ ola; murāḳabe-i dā’imesi olmayandan vāḳi‘ oldıḡı gibi. Zîrā belki ol eşnāda bir ma‘şiyetle mübtelā ola. Şol sebebden ki ḥāl-i ḡafletde ḥavf zā’il olmaḡla irtikāb-ı münkiee bā’iş olur. Anuñçün devām-ı murāḳabe ehlinden nā-sezā nesne vāḳi‘ olmaz. Meger ki ḳazā-i mübrem ola. Nitekim ḥadîşde gelür ki [142a]: “İzā erādallāhü infāze ḳazā’ihî ve ḳaderihî selebe zevi’l-‘uḳûlî ‘ukulehüm ḥattā izā meḍā fihim ḳaderahū raddehā ‘aleyhim li-ya‘tebirü.”³⁹⁴

Pes, ehl-i keşif ‘āşî olmaz; mādāmki bir ḥicābla muḥteciḳ olmaya. Nitekim bu maḳāmdandur ki Ebū Yezîd Bisṭāmî’ye sü’āl idüb: “E-ya‘şîl-‘ārîf” didiklerinde cevābda te’eddüb idüb: “Ve kāne emrullāhi ḳaderan maḳdūrā” didi. Ya‘nî eger Allāh Ta‘ālā ol ma‘şıyyeti ‘ilm-i sābıḳında anuñ içün taḳdîr itmiş ise lâ-büd vücûda

³⁹¹ muḥāfazasında : A muḥāfazasından

³⁹² olsa : İ2 olsa ve

³⁹³ ḥāba : A ḥāba ve āba İ2 ḥāba ve āba

³⁹⁴ Kudâî, Muhammed bin Selāme bin Cāfer, *Müsnedü’ş-Şihâb*, (thk. Hamdi bin Abdülmecid es-Selefi), Beyrut: Müessesetü’r-Risāle, 1986, C. 2, s. 301

gelmelüdür. Velâkin zıkr olındığı üzre hicâba mevķūfdur. Zîrâ hâl-i keşifde ma‘şıyyet olmaz ki ma‘rifet aña mâni‘dür. El-hâşıl ‘ârifden vuķū‘-ı ma‘şıyyet murâd-ı İlâhî olsa ol ‘amel anuñ için³⁹⁵ tezyîn olunur. Velâkin bir te’vîl ile ki anuñ Hakk’a vechi vardır. Zîrâ bi-lâ-vecih intihāk-i hürmet olmaz. Nitekim Âdem -‘aleyhi’s-selâm- cennetde hıntayı te’vîlle tenâvül eyleyüb ma‘şıyyet olduğu şoñra zâhir oldu. Müctehid gibi ki ibtidâ ictihâdında hâkdur diyü fetvâ virür şoñra haķası zâhir olsa andan rücū‘ ider.

Pes, ol ‘amel ve fetvânuñ ‘indallâh fesâd ve haķası olduğu ma‘lûm olmayıcaķ ‘âmil ve müftüye evvel-i emrden “‘âşî oldu ve haķa itdi” dinilmez. Zîrâ işleri te’vîle ve ictihâda dâ’irdür ki zamân-ı vuķū‘-ı fi‘l ve fetvâda te’vîl ve ictihâd şübhe îrâş ider. Ve bu cihetden ma‘mûlün ve müftüyyün bihî olan nesne hükmi meşrû‘ zan olunur. Ve lisân-ı zâhir ol vakıtde taķtı’e itmez. Belki şânî-i hâlde haķıķatü’l-emr münkeşif olduğdan şoñra taķtı’e ider. İşte bu ma‘nâdan ötüri ikisi daķi hetk-i hürmet-i şer‘ itmiş olmazlar³⁹⁶. Velâkin bâtın-ı hâlde ‘âşî ve muķtı’e olurlar. Ve şol ‘ârifeye ki lisân-ı şâri‘ üzerine [142b] “İf al mâ-şî’te fe-ķad ğafertü lek” dinilmiştir. Nitekim Ehl-i Bedr haķķında dinildi. Bu şüretde ne zâhiren ve ne bâtınen ‘indallâh ‘âşî olmuş olmaz; egerçi lisân-ı zâhir ma‘şıyyetine hükmi ider. Kezâ kıle ehlü’l-haķa’ıķ: Fe’emmâ ehl-i zâhir bu maķûle kelimâtı ‘inâyet ve müsâheleye haml ider; teraķķuşâ degül. Bizüm sözümü budur ki havâşdan faķşâ ve münker şadır olmaz. Ve her cā’iz olan nesne vuķū‘ iķtizâ itmez. Ve’l-‘ilmü ‘indallâhi’l-habîr. Nazm:

[Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün]

(Fâ‘ilâtün)

(Fa‘lün)

1. Seri ceybe çeken murâķabeden
Gözine almaz ‘âlemi ebeden

³⁹⁵ anuñ için : A anuñçün

³⁹⁶ olmazlar : A olmaz

2. İttılâ' -i Hudâ'yı³⁹⁷ bilmez mi
Göz yumub ma' şiyete cür'et iden
3. Hâl-i mâzîyi ko müstağbeli gör
Ey gönül oldu olan gitdi giden
4. Kâlbüni eyle zıkr ile ma' mûr
Çün bilürsin harâb olur bu beden
5. Gûşuña alma mâsivâ sözini
Fi'l-meşel ger olursa dürr-i ' Aden
6. Bakma ağyâra şağın ey Hakkî
Yâri isterseñ eger geç andan

[MUHAMMEDÎ ŞÜRET VE MUHAMMEDÎ SİRET]

ورد اثناء هذا التحرير قوله تعالى انى جاعل فى العرض خليفة اعلم ان الخليفة هو من كان على الصورة
المحمدية فى شريعته و على سيرته فى حقيقته و له الاخذ عن الله تعالى من الوجه الخاص و لما كان ظاهرا
بصورته و معناه كان كالتبى فى قومه فاذا كان عاملا بظاهر الشريعة فله المرتبة الموسوية و اذا كان عاملا بباطنها
فله المرتبة الخضرية و انما ياخذ بالباطن لان الخلافة الحقيقية تقتضى العمل المطلق و لذا قال تعالى و ما اتيكم
الرسول فخذوه اى سواء كان عن امر الله بذلك او لا فانه الفانى فى الله و الباقي بالله فكل اقواله و افعاله شريعة يعمل
بها من غير تردد فكذا الخليفة و ان كان اهل الظاهر [١٤٣a] ينادعون فيه فرقا بينهم الخليفة المستخلف و هى
منازعة عن جهل لا عن علم و قد طعن الملائكة فيه ظنا منهم ان العالم مستغن عن الخليفة ثم سرى هذا الامر فى
ارباب الظواهر حتى ظنواهم ايض انهم قائمون بالامر بلا احتياج الى الخليفة و لم يدروا ان الانسان الحيوانى
تصف الصورة كالميت و لا شك ان الميت لا يقوم بنفسه فكيف يقوم به غيره و لهذا السر اقتضت صورة العالم و
جسده من معنى و روح فى كل عصر و اليه الاشارة بقوله انى جاعل فى الارض خليفة اى فى كل عصر من
الاعصار الى انتهاء الادوار قد لمحت لك الى سر عظيم ايسع كشفه هذا الكتاب فان به يظهر سر قوله عليه الصلوة

³⁹⁷ Hudâ'yı : A Hüdâ'yı

و سلم خطابا بالعمر رضى الله عنه وما يدريك لعل الله ان يكون قد اطلع على اهل بدر فقال اعلموا ما شئتم فقد غفرت لكم ولى فى هذا المقام اسرار تذهب معى الى الاخرة لا ابوح بها ابدا لغموضها و كونها من ابطن البواطن فعليك بالاشغال من الالفاظ الى المعانى و من المعانى الى الحقائق و من الحقائق الى حقيقة الحقائق ثم ورد سورة الايلاف و المقص منها البيت و تخصيص العبادة بربه و ذلك البيت هو القلب و ربه الاسم الجامع كما قال و ان الى ربك المنتهى فكما ان نهاية سير الحاج الى البيت و اسمه صورة ذلك الاسم فكذا نهاية السير بعد الرجوع من او ادنى الى قاب قوسين و به يتم السيور و يكمل لمر الاعلى و الاسفل و الله متمم الامور و ميسر الامال منه المبدأ و اليه المال.

[Bu konu üzerindeyken Allah Teâlâ'nın "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım." âyeti vârid oldu. Bil ki halife olan kimse, şeriatinde muhammedî sûret ve hakikatinde ise muhammedî sûret üzere olan kişidir. Halifeye ait bu iki nitelik Allah'ın kendine mahsûs veçhinden ve yine Allah tarafından ona verilmiştir. Kavmi içerisindeki Nebî(sav) gibi sûreti ve manasıyla zuhûr ettiği zaman, şeriatin zâhiriyle amel ettiğinde müseviyye, bâtınıyla amel ettiğinde ise hıziyye mertebesinde olur. Ve bunu ancak bâtınla elde eder. Çünkü hakikî hilafet kayıtsız şartsız ameli gerektirir. Bu nedenle Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Peygamber size ne verdiyse onu alın.." Yani, Peygamber(sav)'in buyruğu Allah'ın emrine denk kılınmıştır. Böylece o, öncelikle Allah'ta fenâ bulmuş ve Allah ile bâkî olmuştur. Onun bütün sözleri ve fiilleri, tereddütsüz olarak kendisiyle amel edilen bir şeriattir. Aynı şekilde halife eğer zahir ehliendense [143a] halife ve onu seçenlerden bir grup arasında mücadele yaşanır. Bu mücadele ilimden değil cehâletten kaynaklanır. Melekler ise âlemin ona ihtiyaç duymadığı zannıyla halifeyi kötülediler. Sonra bu durum zâhir ehli arasında da meleklerin halifeye ihtiyaç duymadan Allah'ın emrini yerine getirebileceklerini sanmalarına yol açtı. Canlı insanın, ölü gibi, bir sûretin yarısı olduğunu fark etmediler. Şüphe yok ki ölü kendi başına bir emri yerine getiremez. Bir başkası nasıl onunla görevini yerine getirsin? Bu nedenle, sır; her dönemde âlemin sûretinin bir anlama ve insanın cesedinin bir ruha sahip olmasını gerektirir.]

Allah Teâlâ'nın "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım." âyeti bu duruma işaret eder. Yani insanın halifeliği kıyamete kadarki her dönem içindir. Şüphesiz sana, bu kitapta keşfi mümkün olmayan büyük bir sırrı işaret etti. Bununla Nebî(sav)'in Hz. Ömer'e (ra) hitâben buyurduğu sözünün sırrı açığa çıktı; "Kim bilir belki de Allah Teâlâ, Bedir ehlinin durumuna bakıp "Dilediğiniz gibi davranın. Sizi bağışladım."

demiştir.” Bu makamda bana, batınların en batınında gizemi ve yaratılışı sebebiyle asla açığa çıkarılmayan, benimle ahirete gidecek olan sırlar vardır. Bunun için sana lafızlardan anlamlara, anlamlardan hakikatlere, hakikatlerden hakikatlerin hakikatine doğru intikal gerekir.

Sonra Kureyş Sûresi vârit oldu. Bu sûrede Beyt ve ibadetin Beyt’in Rabbi’ne özgü kılınması anlatılmıştır. İşte o Beyt, gönüldür. Beyt’in Rabbi ise “Şüphesiz son varış Rabbi’nedir.” âyetindeki gibi Câmi’ ismidir. Câmi’ isminin sûret anlamı; Hac yolculuğunun Beyt’te sona ermesi şeklindedir. Câmi’ isminin manevî anlamı ise sâlikin seyrinin Beyt’in Rabbi’nde sona ermesidir. “Ev Ednâ”dan, “Kâbe Kavseyn”e dönülen yolculuğun sonu ise gönül beytinedir. Bununla tüm yolculuklar biter, en yüce ve en basit iş tamamlanmış olur. Allah bütün işleri tamamlayan ve emelleri kolay kılandır. Her şey O’ndandır ve yine O’na dönecektir.]

Nazm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilün]

1. Çünkü ‘indallâh haccü’l-Beyt dil-i mebrûr olur
‘Ârifüñ zenb-i vücûdı [143b] cümle mağfûr olur
2. Sâlik-i râh-ı Hâk’a isnâd-ı cürm itme şağın
Kâşîd-ı Ka‘be kâmu sa‘yinde bil meşkûr olur
3. Hâne-i cân zulmet-i heykelden âhîr kırtılır
Kâğı dil şem‘-i tecellîden begüm pür-nûr olur
4. ‘Ârife çeşm-i ‘anâşîrle nazar kıılma yürî
Bu nazarla kim nazar eylese gözi kör olur

5. Söz hemân maḥv-i vücūd itmekdedür yoḥsa dilâ
Levh-i işbâta gelince çok ‘ilim meşṭūr olur
6. Hakkîyâ Hakk feyz-i aḳdesden virür elbet nemâ
Ḳatreler heb reşk-i baḥr ü baḥirler mescūr olur

“ḤAYĀ”

Ḥayâ infî‘âl-i nefsanîdür ki muḳteżâsı bâ‘ iş-i melâmet olacaḳ nesneyi terkdür. Ve bir ḥayâ daḫi vardır ki mûcibi sebep-i ‘uḳûbet olan nesneden i‘râzdur ki aña ḥayâ-i imânî dirler.

Pes, ḥayâ-i nefsanî melâmet-i ḥalka ve imânî ḥavf-ı Hakk’a râci‘dür. Ve bu iki ḥayânuñ ictimâ‘ı umûr-ı dîn ve dünyânuñ intizâmına bâ‘ işdür. Ve Hakk Ta‘âlî’nün ḥayâ ile mevşûf olduḡı mu‘âmeleyle göreğdür. Nitekim ḥadîşde gelür: “İnnâllâhe Ḥayyün Kerîmün yestahyî izâ rafe‘a’l-‘abdü ileyhi yedeyhi en-yeruddehümâ şıfran ḥattâ yeda‘u fihâ ḥayran.”³⁹⁸ Ya‘nî burada ḥayâ ‘alâ sebîli’t-temşîl cârîdür.

Pes, demek olur ki kerîm olan kimse sâ‘il-i muḥtâcî taḥyîb itmedigi gibi Allâh Ta‘âlâ daḫi şıfru’l-yedi redd itmez ve yine gelür: “İnnâllâhe yestehyî min zî’ş-şeybeti’l-Müslimi en yü‘azzibehü.”³⁹⁹ Ya‘nî ta‘zîbi terk ider ve ehl-i ḥayânuñ mu‘âmelesi gibi mu‘âmele eyler. Ve Ḳur’ân’da gelür: “İnnâllâhe lâ-yestehyî en yaḍribe meşelen mâ ba‘ûzaten.”⁴⁰⁰ Ya‘nî Allâh Ta‘âlâ ba‘ûza ile ḍarb-ı meşel itmegi terk itmez. Şol kimsenün terki gibi ki ba‘ûzanuñ ḥaḳâretine baḳub anuñla temşîl eylemez.

³⁹⁸ Aladdin Ali bin Hüsameddin, *Kenzü’l-Ummâl fi Süneni’l-Akval ve’l-Ef’âl*, (thk. Bekri Hayyânî, şafvet el-Sikâ), Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1981, C. 15, s. 666

³⁹⁹ Taberânî, Ebu’l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *Mu‘cemu’l-Evsât*, (thk. Tarık bin Avadallah bin Muhammed), Kahire: Dâru’l-Harameyn, 1995, C. 5, s.270

⁴⁰⁰ “Şüphe yok ki, Allah herhangi bir şeyi, bir sivrisineği, hatta onun da ötesindeki misal vermekten utanıp çekinmez.” Bakara 26.

Ba‘de zā [144a] ḥayānuñ farzı ve sünneti vardır. Ḥayā-i farz budur ki Allāh Ta‘ālā seni emr itdüğü yerde görmemekden ve nehy eyledüğü yerde bulmağdan ḥayā idesin. Anuñçün vuzūda ğasl-i vech iderken: “Allāhümmec‘al vechī vechē’l-ḥayā” diyü du‘ā eyle tā ki her vecihle utanur yüzlü olasın; utanmaz olmayasın.

Ve ḥayā-i mesnūn odur ki ḥalvetde keşf-i ‘avret itmeyesin; ḥalk yüzine ḥalkdan ḥayā itdügün gibi ḥalvetde daḥi Ḥaḳ’dan ḥayā idesin. Ve laṭife-i insāniyyenün her cüz’i biri birinden setr idesin. Ve maḥremün olan ḥāṭunuñ ve cāriyenün ‘avretine daḥi nazar itmeyesin. Egerçi ‘inde’s-şer‘ nazar itmek mübāḥdur; velākin isti‘māl-i edeb efḍal ve evlādur. Huşūşan ki muşḥaf ve şuleḥā yüzine bağıduğun gözi müstehcen yerlerde isti‘māl itmek maḳām-ı ma‘rifet ve müşāhedeye münāsib degüldür. Anuñçün Ḥazret-i ‘Alī -kerremallāhu vecheh- mevzi‘-i edebe nazar itmedi ve “Rasūlallāh’a nazar itdigim gözle oraya nice nazar ideyim” didi. Ve Ḥazret-i ‘Osmān -raḍıyallāhu ‘anh- yemini ile mess-i ‘avret itmedi. Zīrā ḥāl-i mübāya‘ada yemīn-i mübāreke-i Rasūlallāh’a el urmuş idi.

Ve her kemāl ve edeb Rasūlallāh’da mevcūd idi. Velākin ḥavāşş-ı ümmetde bi-ḥasebi’l-ḥāl ba‘zısı ğālib oldı. Meşelā Ḥazret-i Şiddīk’da vaşf-ı şıdk ve Ḥazret-i Fārūḳ’da vaşf-ı ‘adl ve Ḥazret-i Zī’n-nüreyn’de vaşf-ı ḥayā ve Ḥazret-i Murtażā’da vaşf-ı ‘ilim gibi -raḍıyallāhu ‘anhüm-. Anuñçün her biri bir vaşıfla müştehir oldı⁴⁰¹. Ve her vaşfuñ ḥaḳıḳati birinde vücūd buldı. Egerçi cümlesi her mertebenün aşḫābı ve her kemālün erbābıdur. Fa‘rif!

Ve bu maḳāmdandır ki ṭā’ife-i şūfiyye meşy [144b] itdikleri yerde pāpūşları üzerine nazar iderler ve eṭrāfa⁴⁰² bakmazlar. Zīrā erbāb-ı ḥevāya müşāreketle terk-i edeb

⁴⁰¹ oldı : A oldılar

⁴⁰² eṭrāfa : A eṭrāfına

vâkı‘ olduğundan ğayrı nazarları nice umûr-ı müstaḳbahaya ṭokınur⁴⁰³. Huşûşan maḥall-i şehvâta ve vücûh-ı ehl-i inkâra nazar itmek şûret ve ma‘nâ⁴⁰⁴ bâ‘ış-i ḥasâret ve noḳsân olur. Ve istiḥdâdda kendi ‘avretine ve ḥitânda ğayruñ sev’esine ve cerrâh ve ṭabîbûñ daḥi nâ-maḥreme⁴⁰⁵ nazarları müsteşnâdur ki mevâzi‘-i zarûretlendür. Ve dimişlerdür ki: “Ez-zarûrâtü tûbîḥu’l-maḥzûrât.” Ve Hâzret-i Ka‘be’nûñ derûnunda eṭrâfa nazar itmeye maḥcûb ve mükâşifûñ ikisine daḥi râci‘dür. Zîrâ Ka‘be maḳâm-ı Eḥadiyyete nâzırdur. Huzûr-ı Hâḳ ise maḳâm-ı Celâl ve heybetdür. Velâkin esmâ ve şîfâtını muṭâlâ‘a ṭarîḳiyle seyr itse lâ-be’sdür. Zîrâ görmemekden görmek evlâdur. Edebine muḳârin olıcaḳ muvâcehe-i Nebeviyye’de olan mu‘âmele daḥi aña kıyâs olına. Ve ezvâc-ı muṭahhera merâḳıdını ziyâret daḥi böyledir. Anuñçün ba‘zılar ḥâric-i türbeden teveccûh iderler. Zîrâ kabirleri cesedlerini zamm itmekle müşâhede-i ḳubûr muṭâlâ‘a-i ecsâd gibi olur. Zamân-ı ḥayâtlarında ise ḳarîben görmek yoḡ idi; gerekse mestûr⁴⁰⁶ olsunlar. Belki ba‘iden şebḥlerini ve ḳaraltılarını görmek câ’iz idi. Velâkin mertebe-i müşâhede ve nazar tefâvût üzerinedür. Herkesûñ eger türbelerde ve eger ğayrıda nazarda ḥâli ne idügin Hâḳ bilür. Ve mücâzâtı aña göre olur. Çünki insân telvînât-ı nefsdan ḥalâş olmaya her ḥâlde iḡmâz-ı ‘ayn gerekdür. Nazar eyle ki cenâze-i ecnebiyyede imâm olan kimse meyyitûñ şadrı muḥâzâtında mıdur degül midür bilmeye ve bu maḳûle muṭâlâ‘adan ğayib⁴⁰⁷ ola ve ‘adem-i ğaybûbeti şûretinde [145a] bi-ḳaderi’t-ṭâḳa tekellûf ide. Zîrâ ḥadıṣ-i nefis menhî ve sebep-i buṭlân-ı şalâtdur. Ve ba‘z-ı ḥavâṭır ki gelür ve gider; anuñ zararı olmaz. Zîrâ ‘âlem-i ḥisden bi’l-küllîyye münselih olmak herkesûñ kârı degüldür. Belki kümmel-i evliyâ ḥâlidür. İşte eczâ-i şalâtuñ ba‘zısı maḳbûl ve ba‘zısı merdûd olmak ḥadıṣ-i nefse göredür. Gel imdi dîvân-ı Hâḳ’da ṭururken vesveseden ve ḥadıṣ-i nefsdan ve emşâlindeñ ḥazır ve ḥayâ eyle; tâ ki maḳbûl-i muṭlaḳ olasın. Ve bu ma‘nâdandır ki şalâtda cemâ‘at meşrû‘adur. Zîrâ cemâ‘atde

⁴⁰³ ṭokınur : A ṭokunur

⁴⁰⁴ şûret ve ma‘nâ : İ2 şûreten ve ma‘nen

⁴⁰⁵ nâ-maḥreme : A nâ-maḥremine

⁴⁰⁶ mestûr : A mestûre

⁴⁰⁷ ğâyib : A ğâ’ib

şefâ‘at vardır. Ve şefâ‘ate zarûret olmasa dağı şe‘â’ir-i İslâmiyye’yi icrâ ve izhâr itmek takviyyet-i dîne nâzırdur. Nazm:

[Fe‘ ilâtün / Fe‘ ilâtün / Fe‘ ilâtün / Fe‘ ilün]

1. Gelünüz yüz sürelüm dergehine Allāhuñ
İdelüm hıdmetini bâ-dil ü cân ol şāhuñ
2. Ma‘ şıyetden uţanub perde-i ‘ ismet tıtalum
Yüzümüz nūr-ı hayādan ola reşki māhuñ
3. Çāhda faqr u fenāyile oturmak hoşdur
Tek yüzün⁴⁰⁸ görmeyelüm ehl-i ğınā vü cāhuñ
4. Hāl ğālib ise ger kıāle yūri hāmūş ol
Medh ü zemmin kıoma var kıulağuña efvāhuñ
5. Hāk-i süflīde kıarār eylemenüñ ne yeri var
‘ Arş u kıürsīden öte kııl yūri seyrāngāhuñ
6. Hāk kııyā hār u has dehri nider bülbul-i dil
Gel bī-hār-ı beķā ‘ ışkına eyle āhuñ

“EDEB”

⁴⁰⁸ yüzün : A yüzün

Edeb; umūr-ı müstaḥsenei⁴⁰⁹ ri‘āyet ve ḥayrātı cem‘dür. Zīrā “me‘dūbe”den müştakdur ki ta‘ām üzerine ictimā‘ ma‘nāsnadır. Kezālik edeb daḥi ḥayrātuñ ictimā‘ından ‘ibāretdür. Pes, müstaḥsenātdan birin işleyüb birin terk eylese aña şāḥibü’l-edeb dinilmez. Tevbe ve inābet gibidür. Nitekim bālāda mürūr eyledi. [145b] Ve ḥadīşde gelür ki: “İnnallāhe eddebenī fe-aḥsene te’dībī.” Bunuñ taḥdīri; innallāhe eddebenī aḥsene te’dībün dimekdür. Zīrā bu “fā”ya fā-i tefsīriyye dirler. Ya‘nī ne ḳadar meḥāsin ve ḥayrāt var ise Allāh Ta‘ālā bende cem‘ eyledi. Ve beni mecmū‘a-i fezā’il ve menākıb ḳıldı. Ḥattā Cibrīl gelüb luḡat-ı İsmā‘īlī⁴¹⁰ aşlı üzerine telḳin eyleyüb efşāḥu fuşāḥā-i ‘Adnāniyye ve eblaḡu buleḡā-i Ḳaḥṭāniyye olmaḡa⁴¹¹ bā’ iş bu ma‘nā oldu. Anuñçün ‘Arab ‘Urabā anı ve⁴¹² cemī‘-i aḳvāl ve ef‘ālini ziyāde istiḥsān iderlerdi. Ve Muḥammed tesmiyesine sebep bu oldu. Zīrā merraten ba‘de uḫrā Maḥmūddur. Ve ne ḳadar kemālāt-ı şūriyye ve ma‘neviyye var ise andan aḥz olındı. Ḥattā⁴¹³ kātibe ḳatt-ı⁴¹⁴ ḳalemi ta‘līm ve keyfiyyet-i ḥattı tefhīm itdi; egerçi kendi kitābet itmezdi. Ve cemī‘-i ehl-i şinā’i‘a şan‘atlarınıñ deḳā’iḳini öğretti. Nitekim Şeyḫ Muḥyiddīn el-‘Arabī -ḳuddise sırruh- ḥazretleri cemī‘-i ‘ulūmdan nice deḳā’iḳ-i ma‘neviyye ve leṭā’if-i lafziyyeye işāret eylediler ki erbāb-ı fūnūnuñ ol deḳā’iḳ ve leṭā’ife aşlā ittılā‘ları yoḡ idi. Ve kendi melekelerini nihāyet-i idrākü’l-‘uḳul ḳıyās eylerlerdi. Heyhāt! “Ve fevḳa külli zī ‘ilmin ‘Alīm.”⁴¹⁵ Hiç keşfle ‘aḳl berāber olur mı? Zīrā dimişlerdür ki Allāh Ta‘ālā ile beden arasında iki derece vardır ki biri nefis ve biri daḥi ‘aḳldur ki rūḥ-ı menfūḥ ma‘nāsnadır. Ve ḳuvvet-i derrāke⁴¹⁶ ma‘nāsına daḥi gelür ki rūḥ-ı müdebbirūñ şemerātındandır ve beden ‘ālem-i ṭabī‘atden ve ‘aḳl ‘ālem-i emr ve leṭāfetdendir. Ve ‘ālem-i ṭabī‘at maḳhūr ve maḡlūb olmaduḡça ‘ālem-i ḥāḳīḳatūñ āşarı zuhūr itmez. Ve ne ḳadar terk-i edeb var ise mebdē’i ṭabī‘at ve ‘anāşır ve ne ḳadar fi‘l-i edeb var ise

⁴⁰⁹ umūr-ı müstaḥsenei : İ2 umūr-ı müstaḥseneyi

⁴¹⁰ İsmā‘īlī : A İsmā‘īl

⁴¹¹ olmaḡa : A olmaḡla

⁴¹² ve : A ‘da yok

⁴¹³ Ḥattā : A ‘da yok

⁴¹⁴ ḳatt-ı : A ḳaṭ‘-ı

⁴¹⁵ “Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.” Yūsuf 76.

⁴¹⁶ derrāke : A derrāk

ma‘deni ‘âlem-i hakîkat ve sırdur. Zîrâ ‘âlem-i hakîkate muṭṭali‘ olmadukça hayâ-i [146a] hakîkî vücûd bulmaz. Ve hayâ bulunmayan yerde edeb daḥi bulunmaz. Anuñçün terk-i ma‘âşî idenler hayâdan terk itdiler. Zîrâ bildiler ki iki melek yanlarında hâzır ve Allâh Ta‘âlâ daḥi nâzırdur. Ve ehl-i edeb olanlar daḥi ḥüsn ü ḳubḥı⁴¹⁷ fehm itdiklerinden müte‘eddib oldılar; gerek ol ḥüsn ü ḳubḥ şer‘î olsun ve gerek ‘aḳlî olsun. Ya‘nî şer‘an müstaḥsen ve müstaḳbeḥ oldığı gibi ‘aḳlen daḥi vardur. Ve ḳabîḥi tenhâda bile irtikâb itmek yokdur; fe-keyfe ‘alâ mele‘i’n-nâs.

İşte terk-i hayâ ve terk-i edebden nizâm-ı ‘âlem ḥalel-pezîr oldu. Anuñçün terk-i şalât ve terk-i emânet ya‘nî ḥıyânet ve terk-i hayâ ve edeb eşrât-ı sâ‘atden ‘add olındı.

Ve her maḳâmuñ bir dürlü edebi vardur. Ve mu‘allim ve müte‘allimlere göre edeb-i ders lâzımdur. Ve bu a‘şârda ‘ulûmla müntefi‘ olmadukları bu ma‘nâdandır. Ya‘nî ol nefes ehli üstâzdan me‘zûn olmamışlardır. Belki ḥâṭıb-ı leyl gibi şundan bundan aḥz itmişlerdür. Sâ‘illerüñ kistrât-i ḥubzi gibi. Ve şâniyen ḥîn-i ta‘lîm ve ta‘allümde edeb-i ders degül edeb-i şer‘ bile yokdur. Ḥattâ niceler ızṭicâ‘ idüb ağızlarında ba‘z-ı⁴¹⁸ keyfiyyât-ı ḥabîşe isti‘mâliyle bile takrîr-i kelâm iderler⁴¹⁹. İşte bu maḳûlelerüñ ḳırâ‘etleri ḥancerelerini tecâvüz itmez. Ya‘nî okuduklarından ve okutduklarından müntefi‘ olmazlar. Ḥuşuşan ki aḡrâz-ı fâside üzerine mebnî ola. Ve ḳıbleye karşı tükürmek terk-i edeb oldığı gibi mescide düḡûlde ibtidâ şol ayaḡın ve ḥurûcda ibtidâ sağ ayaḡın vaz‘ itmek böyledür. Ve ḳadem-gâḥ ve ḥammâm ve emşâline düḡûl ve ḥurûc anuñ ḥilâfidur. Ve sağ elini zarûret-i ḳaviyye olmadukça ba‘z-ı mekrûhât ve müstebsî‘âtda isti‘mâl eylemek daḥi böyledür ve ‘alâ hâzâ. [146b] Zîrâ mevâzı‘-ı edebüñ cüz‘iyyâtı ḥaşrdan ḥâricdür. Ve dimişlerdür ki “men sâ‘e edebühü zâ‘a nesebühü.” Ya‘nî bir kimse bî-edeb olsa⁴²⁰ nesebi aña fâ‘ide itmez. Ve kişi-zâde oldığı laḡv olur. Zîrâ edeb ḥasebdür ve ḥaseb olmayan yerde nesebe i‘tibâr yokdur.

⁴¹⁷ ḥüsn ü ḳubḥı :A ḥüsn ḳubḥı

⁴¹⁸ ba‘z-ı : A‘da yok

⁴¹⁹ iderler : A eylerler

⁴²⁰ olsa : A‘da yok

Fe'emmā ḥaseb ü edeb olsa velâkin neseb olmasa ḥüsn-i edeb ḳubḥ-ı nesebi setr itmekle kişi-zâdeden daḥi mu' teber olur.

Nazar eyle ki 'ilm ü 'amel ve edeb ile niceler fâ'ik olmuşlardır. Ma'a hâzâ ḥānevāde ya' nî ulu ocaḳdan degüldür. Belki diḥḳānî veya mühtedî veya ḡayrıdur.

Pes, edeb 'atâ-i ilâhîdür ki mevzû' ları merfû' ve ḥāmilleri nebîḥ ḳılır. Ve bundan fehm olunur ki insân bu kemâle irmege bir mü'eddibe muḥtâcdur. Ve mü'eddib ibtidâ vâlideyn ve şāniyen üstâz-ı zâhir ve şālişen mürşid-i kāmildür. Buradan dimişlerdür ki “Men lem yü'eddibehü'l-ebevân eddebehü'l-melevân.” ya' nî bir kimsei peder ü māderi te'dîb ve terbiye itmese leyl ü nehâr ya' nî ḥavādîş-i rûzgâr anı te'dîb ve terbiye ider. Ve 'aklı başında ise 'ākıbet yola ve erkāna gelür.

Ve İskender mu'allimine pederinden ziyāde ta'zîm iderdi ve dirdi ki “Pederüm beni semādan arza ḥatṭ u iḥbât eyledi. Mü'eddibüm ise ḥazîz-i süflîden evc-i 'ulvîye çıkardı. Ve Bozorcmeḥr-i Ḥakîm daḥi böyle ider ve sebebinde ifāde eylerdi⁴²¹ ki “Pederüm ḥayât-ı fāniyyeme bâ' iş ve üstâzum ise ḥayât-ı bâḳiyyeme bādîdür.” Ya' nî ḥayât-ı fāniyye ḥayât-ı ceseddür ki mevt-i ṭabî' ile fānî ve zâ'il olur. Anuñcün ḥayât-ı dünyâ Ḳur'an'da zemm olındı.

Ve ḥayât-ı bâḳiyye ḥayât-ı rûḥdur ki bedenden mufāraḳatle fenâ bulmaz ve 'ulûm ve ma'ârif ve edeb yüzinden aña başka ḳuvvet ve kemâl ḥāşıl olur ve derece-i a'lâ-yı 'illiyîn bulur. [147a] Ve a'lâ-yı 'illiyîn mertebe-i ecsâma göre zîrve-i ṭabâḳât-ı 'arşîye mertebe-i ervāḥa nisbetle pāye-i 'aḳl-ı evveldür ki herkesün rûḥ-ı müdebbiri oraya râḳî olmaz. Egerçi oradan ḥübûṭ itmişdür. Zîrâ ḡavāşî-i 'âlem-i ekvânla muḥtecib olub ṭarîḳde ḳalır. Meger ki ervāḥ-ı 'âliye-i enbiyâ ve kümmel-i evliyâ ola ki bunlar tekmîl-i neş'e itmişler ve 'aḳl-ı evvel mertebesine dek uçub gitmişlerdür. İşte bunlara ṭâ'ir-i

⁴²¹ eylerdi :A iderdi

ḳudsī dirler ki fi'l-ḫaḳīḳa Ḥaḳ'dan ğayrıya ḳarar itmezler. Gerekse müstevā-yı 'arşı
güz̄er eylesünler ve daḫi a' lā ṭabaḳa bulsunlar.

Ve bunların leyle-i Mi'rac'da ṭabaḳāt-ı semāviyyede mütehayyiz ve müteşahḫış
göründükleri ümem ve aḳvāmına nisbetle ba'z-ı aḫvâlden nāşīdür. Ve illā ervāḥ-ı
mütehayyize degüldür. Anuñçün insān-ı kāmīl hem ma'lūm ve hem meḥūldür.
Ma'lūmiyyetleri cesed ve rūḥla ta'ayyün ve taḫayyüzlerine; meḥūliyyetleri nūr-ı
vaḥdetle mestūr olub maḳām-ı 'indiyyetde müsteḳarr olduklarına göredür.

Fe-kün ma'lūmen ve meḥūlen ve kezā lā-zamāniyyen ve lā-mekāniyyen.
Fa'hfaẓ⁴²²! Nazm:

[Fā' ilātūn / Fā' ilātūn / Fā' ilātūn / Fā' ilūn]

1. Ḳaḅı cān u dilde şūret bulsa ma' nā-yı edeb
Sırr-ı a' lā ehli eyler anı ednāy⁴²³ edeb
2. Maḥrem-i-zār⁴²⁴ olmağa dergāh-ı şāhen-şāhda
Lā-cerem lāzımdur ola şūret-ārā-yı edeb
3. Dürr-i ḥikmetle pür eyler 'ālemi hem-çün şadef
Mevc-ḥız olsa ḳaçan ādemde deryā-yı edeb
4. İster iseñ ger hūnerden ḥil'at-i fāḫir tırāz
Olmaya ārāyiş-i cāna çü dībā-yı edeb

⁴²² Fa'hfaẓ : A Fa'hfaẓhū

⁴²³ ednāy : İ2 ednā-yı

⁴²⁴ Maḥrem-i-zār : A Maḥrem-i-rāz İ2 Maḥrem-i-rāz

5. Peyker-i zībāya beñzer gerçi ‘ilm ü ma‘rifet
Rûh bulmaz olmayınca lîk ihyâ-yı edeb
6. Hâkkıyâ Hâk’dan hayâ eyle şühûdüñ var ise
Söyleme sırr-ı “Ene’l-Hâkk” ı gözet câ-yı edeb

Vallâhü’l-mu‘allimü’l-mü’eddib⁴²⁵

[147b]

“FÜTÜVVET”

Fütüvvet aşlında “fetâ”dandır. “Şâbb-ı ṯariyy” ma‘nâsına ki Türkîde “tâze yigit” demekdür. Velâkin şâbda kuvvet ü şecâ‘at olub seḡâ ve kerem daḡi şecâ‘atden olmaḡla fütüvveti seḡâ ve keremde isti‘mâl eylediler. Ve seḡâ şecâ‘atden olduḡı budur ki mâl cândandır.

Pes, her kim ki beḡl-i mâla şeci‘ ola beḡl-i câna daḡi şeci‘ olur. Şoñra erbâb-ı haḡîḡat fütüvveti ḡalkı kendi nefsi üzerine îşâr ve ihtiyârda isti‘mâl eylediler; gerek dünyâ ile îşâr olsun ve gerekse âḡiretle olsun. Dünyâ ile îşâr zâhirdür ki kendine olacak mâl ü ni‘meti ḡabûl ider. Velâkin fülân kimse benden eḡaḡ ve evlâdur diyü aña beḡl ider ve kendinüñ fi’l-cümle zarûret ve ihtiyâcı olduḡına baḡmaz. Nitekim bir re’s-i ḡanem yedi ḡâne devr idüb bi’l-âḡare ibtidâ îşâr idene rücû‘ itmîşdür. Ḳâle Ta‘âlâ: “Ve yû’sirüne ‘alâ enfüsihim velev kâne bihim ḡaşâşat.”⁴²⁶

⁴²⁵ mü’eddib : İ2 mü’eddeb

⁴²⁶“İhtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler.” Haşr 9.

Hattâ ba‘ z-ı evliyâ Bağdâd’da müttehem olduklarında halîfe-i Bağdâd katillerine emr idicek aralarından biri “İbtidâ beni katl idinüz, ben vaqtimi ihvânuma îşâr iderem” didikde bu söz halîfeye ‘ aceb gelüb cümlesin âzâd itmişdür. İşte bu ma‘ nâ îşâr-ı mâlûn fevkindedir. Ve bunun fevkinde daği îşâr-ı rûhdur.

Nitekim mağrib pâdişâhının hâtunı hasta olub ihtizâr hâline geldükde meşâyih-i vaqıtden biri kendi kerîmesini aña fedâ itdükde fi’l-hâl duğteri muhtażıra oldı. Ve hâtun-ı mezkûre şıhhat buldı ve nice demler dünyâda kaldı. Ve şeyh bu emr-i hâ’ile razî virdigi hâtunun dünyâya fâ’idelü⁴²⁷ hâli olduğından ötüri idi ki şâhibetü’l-hayrât ve’l-hasenât olduğudur. [148a] Ve bu fedâyı kızına ‘ arz itdükde kızı daği aşlâ tevaqquf itmeyüb kâmilât-ı ‘ ârifâtıdan oldığı hasebiyle fedâ-yı cân eyledi.

Ve bu ma‘ nânun nazîri Hâzret-i Ebu’l-Beşer Âdem ‘ ömründen altmış seneyi Hâzret-i Dâvûd’a hibe itdügüdür -‘ aleyhimü’s-selâm-. Ve şıhhati ne yüzden⁴²⁸ olduğunu erbâb-ı ‘ irfân bilürler ve aña dâ’ir bir mikdâr kelâm bu kitâbda bâlâda “İzdiyâd-ı ‘ ömr ve noğşân” bahşinde mürür eyledi.

Ve âhiret îşârını daği aña kıyâs eyle. Meşelâ bir şevâblu nesneyi sen⁴²⁹ işleyecek yerde ihvânuñdan birine teklîf idersin tâ ki ol şevâba nâ’il ola. Veyâhud ‘ amel-i hayrını aña hibe idersin. Nitekim evliyâdan bir tâ’ifeye “muğlisün” dirler. Zîrâ egerçi kâr-ı hayrda bulunurlar velâkin kendi nefisleri için aşlâ bir ‘ amel iddiğâr itmezler. Ğayra bezl iderler ve “fazl-ı ilâhî bize kâfidür” dirler. Zîrâ ol kâr-ı hayra tevfiğ daği fazl-ı ilâhîdür.

Pes, aşılâda minnet ve fazıldan Ğayrı yokdur ve ehlullâh bu ma‘ nâya nazar iderler; şûret-i ‘ amele degül. Ve her kim dünyâ cihetinden hasîs ve denî ise âhiret cihetinden

⁴²⁷ fâ’idelü : A fâ’ideli

⁴²⁸ yüzden : A yüz

⁴²⁹ sen : A’da yok

daği böyledür. Zîrâ dünyâyı bezle cür'et⁴³⁰ idemeyen umûr-ı uhreviyyeyi bezle daği cesâret idemez; kanda kaldı ki bezl-i rûh ide. Tefekkür eyle ki tarîk-i Hâk ne şâ'b tarîkdür. Ve herkes anuñ 'aķabâtını güzêr itmek ne güçdür. Kâle Ta'âlâ: "Fele'ķ-tehame'l-'aķabe."⁴³¹ .ilh.

El-hâşıl bir kimse fütüvvet ehli olmağa iki şart vardır. Biri budur ki; kârında kendi nefsinuñ emri ile yürimeye, belki ğayruñ emrine tâbi' ola. Ve biri daği budur ki kendi nefsi içün sa'y itmeye, belki emr-i Hâk ile ğayruñ maşlahatında bulına. Ve eger ğayr maşlahatında bulunduğı emre muvâfaķatle⁴³² olmazsa [148b] fâ'ideden 'ârîdür.

Pes, bir nesnenuñ fi'li ve terki emr-i Hâkdur diyu işlemek gerekdür; yoħsa kendi 'inde değül. Maħkîdür ki Hızır -'aleyhi's-selâm- İskender'uñ muķaddimetü'l-ceyşi olub maşlahat-ı 'asker içün taleb-i âbda iken âb-ı hayâta nâ'il oldu. Ve bu ma'nâ eger kendi ğarâz-ı nefsi içün olaydı nâ'il olmazdı. Ve biri daği cânib-i velâyetden⁴³³ emr-i Hâk'a tâbi' idi. Nitekim kışsa-i Mûşâ 'da -'aleyhi's-selâm- "Ve mâ fe'altühü 'an emri."⁴³⁴ didi. Ve maħkîdür ki bir şeyhe mihmân nüzûl itdükde mürîdine ihzâr-ı sofra ile emr eyledi. Mürîd daği gidüb te'hîr itdi. Şoñra geldikde sebeb-i te'hîrden sü'âl idicek mürîd daği "Sofra içinde ħarınca varmış, kendi ihtiyârlarıyla sofradan ħurûca dek mekş itdüm ve anlara eziyyet itmedüm." diyücek şeyh mürîdden bu ħareketi istihsân idüb işâbet-i fütüvvet itdün didi. Fe'emmâ bu⁴³⁵ ħikâye ekâmil-i nâsdan birinuñ sem'ine iricek fütüvvet idememiş didi. Zîrâ fütüvvet o idi ki sofradan ħarınca ihzâr ide ve emr-i şer' olduğı üzre zâyfa ta'cîl-i ta'âm ide ki insân ğayrıdan mükerrermdür. Pes, insâna ezâ ve cefâdan ise andan ötüri ğayra ezâ ve cefâ itmek ehvendür. Nitekim ħayvânât-ı me'kûlenüñ zebħi menfa'at-i insân içündür. Ve bu ma'nâda şeyh-i şânî

⁴³⁰ cür'et : A ħarâret

⁴³¹ "Fakat o, sarp yolu göze alamadı." Beled 11.

⁴³² muvâfaķatle : İ2 muvâfaķatli

⁴³³ velâyetden : A velâyetinden

⁴³⁴ "Ben bunları kendiliğimden yapmadım." Kehf 82.

⁴³⁵ bu : A'da yok

ma‘rifetde şeyhî evvele gâlib geldi. Ve bu ma‘nâ Dāvūd’la Süleymân -‘aleyhimâ’s-selâm- kıssası gibi oldu. Nitekim Qur’ân’da gelür: “Fe-fehmemnâhâ Süleymân.”⁴³⁶ Ve bu ma‘kûle ma‘nâ fıkhu’l-fıkıh gibidür ki biri zâhir ve biri bâtın ve biri şûret ve biri sırdur. Ve herkesde sırr-ı ilâhî ve bâtın-ı şer‘ fehm itmek olmaz. Ve olsa daği maḥallinde izhâr ve ihzârı tevfiḳ ve tezkîr-i ilâhiye mevḳûfdur. Ey niceler bildiler ve yañıldılar. “Eḍallehüllâhü ‘alâ ‘ilm” ḳabîlinden oldılar. Ve ba‘zılar mertebe-i cehlde [149a] ḳaldılar. Ve zâhir ve bâtın nedir aṣlâ birin daği bilmediler. Ve ‘ilm-i ḡayr-ı nâfi‘ ve cehlden Allâh Ta‘âlâ’ya isti‘âze lâzımdur. Nitekim eḥādîṣ-i ṣaḥîḥada vârid olmuştur. Nazm:

[Fe‘ ilâtün / Fe‘ ilâtün / Fe‘ ilün]

(Fâ‘ ilâtün)

(Fa‘ lün)

1. Yaḳmasun cân u tenüñ ḳahrıla nâr
İdegör bezl-i dirhem ü dînâr
2. Başdılar pây-e-i fütüvvete pây
Eyleyenler ser ü cânı îṣâr
3. Nerd-bân oldı şerî‘ at-i Ḥaḳḳ’a
Ḳadem-i sa‘ yünü düz baş yürü var
4. Ḳo bu da‘ vâyı ve ilḥâdı bırak
Zâhir ü bâtını pāk it ey yâr
5. Selefün işrine giren rehrev
İder ol menzil-i ma‘ nâda ḳarar

⁴³⁶ “Süleyman’ın (dava konusunu) iyi anlamasını sağladık.” Enbiyâ 79.

6. Haḫḫīyā virme māṣivāya vüçüd
Haḫ'dan özge vüçüd içinde ne var

[SALÂT VE SELÂM EFENDİMİZ'İN ÜZERİNE OLSUN]

بعد الانتباه ليلة الخميس قيل لي هذه الصلوة المباركة التي ينبغي ان تكتب على الاحداق لا على القراطيس و الاوراق و هي اللهم صل على سيدنا محمد الذي عظم عندك قدره و امتلا من علمك صدره و هي صلات لم اسمعها من احد و لم ارها في كتاب و انما عظم قدره عند الله لانه المظهر التام ليس له مثل في الموجودات فهو كريم الاصل عديم المثل عظيم الخلق و هو فخم مفخم عند الناس لان العظيم عند الله عظيم عندهم و المراد بالعلم هو العلم الهى الذى لا يزال يزداد و الى الابد لا علم الاحكام و الى الاول الاشارة بقوله تعالى و قل رب زدنى علما و الى الثانى الاشارة بقوله و وجدك ضالا فهدى فانه كان لا يدري ما الكتاب و ما شعب الايمان و فروعه فقد اكمل الله له الدين و قضى دينه من ظاهره و باطنه و ما بقى لنا الا اتباعه فى شرائعه و احكامه و سننه و علومه و معارفه و حقائقه [١٥٠a] و اشار بالامتلاء الى وفرة علومه و كثرة معارفه و انه كالبحر المحيط فى الفيض الالهى و اما غيره فكالقطرة بالنسبة اليه و رمز باضافة العلم الى الحق تعالى الى انه الالقاء الالهى لا غير كما قال تعالى ان هو الا وحي يوحى و كذا علم الورثة الكاملين الاكملين و الايطعن فيه الا من احتجب بحجاب الحس و الوهم و الخيال.

[Perşembe gecesi kendime geldikten sonra kâğıtlar üzerine değil gözbebeklerine yazılması gereken şu mübârek dua bana söylendi; “Salât ve selâm katında değeri yüce olan ve göğsü ilminle dolu Efendimiz Hz. Muhammed (sav)’in üzerine olsun.” Bu, adını kimsenin duymadığı ve hiçbir kitapta göremeyeceğin bir duadır. Efendimiz (sav) tam bir mazhariyete nâil olduğu için Allah katında yüce bir değeri vardır. Varlıklar arasında onun bir benzeri yoktur. Yaratılışı yüce, benzeri olmayan şerefli bir soydan gelir. İnsanlar arasında da saygınlığı büyüktür. Çünkü Allah katında yüce olan onlar arasında da yücedir. İlimden maksat; ilelebet artan ilâhî bir ilimdir, ahkâm ilmi gibi değildir.

İlk olarak bu duruma “De ki; Rabbim ilmimi arttır.” âyetiyle bir işaret vardır. İkinci olarak ise; “Seni şaşırmış bulup, doğru yola erdirmemi mi?” âyetiyle bir işaret vardır. Efendimiz(sav); kitabın ne olduğunu, îmânın şûbelerinin ve dallarının ne anlama

geldiğini bilmezdi. Muhakkak Allah onun için zâhiriyle ve bâtınıyla dînini tamamladı. Bize düşen ise şeriatinde, hükümlerinde, sünnetinde, ilim ve marifetleri ile hakikatlerinde ona tabi olmaktan başka bir şey değildir. [150a] Duada geçen “dolu olma” ifadesi ile onun ilminin çokluğuna ve marifetinin bolluğuna işaret vardır. O ilâhî feyzde koca bir derya gibidir. Diğerleri ise ona nispetle bir damla gibidir. Bu karşılaştırma Allah Teâlâ’nın ilminin sınırsızlığını açıklamaktan başka bir şey için değildir. Allah Teâlâ’nın buyurduğu gibi “Onun konuşması ancak bildirilen bir vahiy iledir.” Aynı şekilde bu ilim, gerçek kemal sahibi mirasçılarındır. Sezgilerinin üstünü örtmüş, vehim ve hayal sahibi kimseden başkası buna karşı çıkmaz.]

Nazm:

[Mefâ‘ ilün / Mefâ‘ ilün / Mefâ‘ ilün / Mefâ‘ ilün]

1. Bu gülşende ruḥun bir tâze güldür Yâ Rasûlallâh
Dil ü cân bûlbûlin ağlatma güldür Yâ Rasûlallâh
2. Mu‘ allim-ḥâne-i ḥikmetde tıfla beñzer ehl-i dil
Vücûduñ şübhesiz üstâd-ı külldür Yâ Rasûlallâh
3. Çıkarırmaz pâyini rehrev-i ebed minhâc-ı şer‘ üñden
Hidâyet ehline ḥayru’s-sübûldür Yâ Rasûlallâh
4. Ser-i gîsû-yı ‘anber-bûyuña dil-bestedür zîrâ
Çekinür cezbeden n’itsün gönüldür Yâ Rasûlallâh
5. Bu bir bezm-i maḥabbetdür ki dildür sāğarı anuñ
Lebünden feyz-i pâküñ anda müldür Yâ Rasûlallâh

6. Sen ol şehsiñ ki huddāmuñ olubdur ‘ālem ü ādem⁴³⁷

Biri de hıdmetüñde Haqqı kuldur Yâ Rasûlallâh

“MÜRÛ’ET”

Hemze ile “fü’ület” vezni üzerine ki lafz-ı mer’den ahz olunmuşdur. Mer’ “kişi” ma’nâsınadır. Pes, mürû’et kemâlü’l-mer’ dimekdür; kişilik ma’nâsına. Nitekim racûliyyet kemâlü’r-racül dimekdür; erlik ma’nâsına. Ve ta’rîfinde dimişlerdür ki mürû’et bir kuvvet-i nefsiyyedür ki ef’âl-i cemîle şudûrına mebde’dür. Ya’nî şol ef’âl ki şer’an ve ‘aqlen ve ‘örfen memdûha ola. Ve ba’zılar tahşîş idüb mürû’et ve racûliyyet üç nesneden ‘ibâretdür dimişlerdür⁴³⁸.

Evvelkisi şıdķu’l-lisāndur. Ya’nî toğrı sözlü ola. [150a] Zîrâ şıdķ-ı lehçe ve tîb-i loķma miftāhuñ dendānları gibidür ki bî-dendān olan miftāh feth-i ķufl itmez. Kezālik kāzib olan kimseye bāb-ı murād açılmaz. Nice açılır ki ‘ālem-i melekût nūr ve kizb zulmetdür. Ve zulmet⁴³⁹ nūra vāşıta ve ‘ālet olmaz. Belki neticesi yine zulmet olur. Buradandur ki şubķ-ı şādık ve şubķ-ı kāzib dirler. Ya’nî şubķuñ şıdķına ‘alāmet budur ki isfāra ve tūlū’-ı şemse mü’eddî olur. Ve kizbine nişān budur ki zulmeti müsta’ķib olur. Bu cihetden şādık odur ki şifāt-ı nefşāniyye zulmetinden ģalās ola. Ve şıddık odur ki şevb-i ģayriyyetden daķi pāk olub ģicāb-ı zulmānî ve nūrāniden necāt bula.

Ve ikinci def’u’l-ezā ‘ani’l-cirāndur. Ya’nî ģānesi ve dükkānı civārında olanlara eziyyet ve cefā itmeye. Ve illā mevķıf-ı sü’âlde bi-ģuşuşihi anuñ içün biñ yıl maģbûs olur. Ve zulümāt ve ‘arāķ içinde ģarķ olub ģalur. El-ģāşıl Ķur’ān’da tavşıye olınan ģuķūķdan biri daķi ģaķķ-ı cārdur. Pes, ya ģavl ile veya fi’l ile ezāyı terk itmek gerekdür.

⁴³⁷ ‘ālem ü ādem : A ‘ālem ādem

⁴³⁸ dimişlerdür : İ2 dimişlerdür ki

⁴³⁹ Ve zulmet : A’da yok

Ve eger andan cefâ görürse taḥammül eyleye. Nitekim Bağdād erenlerinüñ niceleri Mecûsî veya şâribü'l-ḥamr veya ğayrı vecihle fâşıkā hem-civār olub ne ḥāl ise şabr iderlerdi. Ḥuṣūṣan ki İmām-ı A'zam Ebū Ḥaṇīfe'nüñ -raḥimehullāhi Ta'ālā- ḥüsn-i ḥulķı ma' rûfdur.

Ve üçincisi el-muvāsātü me'a'l-eḥavāndur. Ya'nî cümle mü'minleri ḥuṣūṣan şoḥbet itdüğü kimseleri kendi gibi tutmaḳdur. Ve ni' metde ve emsālinde şerīk olmaḳdur. El-ḥāşıl bezl-i 'aṭā kılmaḳdur. Ve nesne imsāk itmemeḳdür. Nitekim Ḥasan-ı Başrî -raḥimehullāh- zamānında uḥuvvet-i dīniyye şöyle idi ki bir kimse bir dostını ziyārete varub kendini orada [150b] bulmasa dolabın açub nevālesi var ise tenāvül ve ekl iderdi. Ve şāḥib-i ḥücre geldikde ḥāle muṭṭalî' olıcaḳ memnūn olurdu. Ve bilā-izin niçün böyle itdi diyü ḥazūr⁴⁴⁰ olmazdı. Belki o maḳûle mu'āmeleyi netā'ic-i uḥuvvetden 'addeyderdi. İşte âdemde mürü'et ve ḥüsn-i ḥulķ olıcaḳ böyle gereḳdür. Velâkin ol a'sāruñ iḥvānı gibi bu ezmānda iḥvān nādîr olduğından herkes māl ü ni' metini kilîd altında tutar. Sü'âl olunursa ki târik-i dünyā odur ki māl ü ni' meti olmaya pes kilîde ḥācet nedür? Cevāb budur ki herkes bu mertebede târik-i dünyā olmaz. Zāmān-ı evvelde daḥi nādîr idi. Şu kadar vardur ki neye mālîk ise ehli ve evlādı ve etbā'ından mu'temedine hibe eyleyüb andan bi-ṭarīki'l-'āriyye intifā' eyleye. Meşelâ arkasında cübbe ve ḳamîşine varınca ğayra temlîk ide. Ve ol ğayr daḥi aña bi-ṭarīki'l-'āriyye ilbās eyleye. Maṭ'ûmāt ve meşrûbāt ve merkûbāt daḥi böyledür. Zîrâ 'abd-i maḥẓ olan kimsede mülk olmaz. Belki “el-'abdü ve mā yemlikühü li-mevlāh” mücibince mülki şāḥibine teslîm ider. Ve kendi memlûkiyyeti üzre ḳalır. İşte bunlar ḥürr iken memlûk olanlardur ki memlûk-i ḥaḳîḳîdür. Ve ḥürriyyetleri mäsivādan āzād olduḳlarıdır. Anuñçün 'amel muḳābelesinde ecr ṭaleb eylemezler. Ve illâ ecîr olurlar. Ecîr ise 'abdüñ ğayrıdır. Ve şol ki Ḳur'ân'da gelür: “İn ecriye illâ 'alällāh.”⁴⁴¹ Bundan ṭaleb-i ücret lâzım gelmez; belki 'aṭā-i ilāhîden aḥbārdur. Ya'nî şol 'amel ki cesede menûṭdur; anuñ

⁴⁴⁰ ḥazūr : A ḥuzūr

⁴⁴¹ “Benim mükâfatımı verecek olan yalnız Allah'tır.” Sebe' 47.

muḳābelesinde ecr-i āḫiret vardur ki şevāb ve derecāt cennetdür; gerek⁴⁴² ‘āmil olan kimse ol ecri Hāḳ’dan ṭaleb eylesün ebrār gibi ve gerek ṭaleb eylesün muḳarrabın gibi. Ve ṭaleb itdügi hâlde daḫi lisān-ı şerī‘atle ṭaleb ider. Yoḫsa lisān-ı [151a] ḫaḳīḳatle degül. Zīrā lisān-ı ḫaḳīḳat sākit ve şāmitdür. Fe’fhem cidden!

⁴⁴² gerek : A ger

SONUÇ

Yazma eserler, açığa çıkmayı bekleyen pek çok bilgi barındırır. İncelenmiş her yazma eser farklı konu ve alanlara kaynaklık edebilir. Bursevî ise eserlerinin çokluğu dolayısıyla bu alanda çalışılabilecek çok geniş bir miras bırakmıştır. Daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmamış olan *Nakdü'l-Hâl* isimli eseri çalışma sebebimiz; tasavvufî ve edebî sahaya, devrinin ileri gelen kişilerinden biri tarafından kaleme alınmış yeni bir kaynak sunma amacı gütmektedir.

Bu amaç doğrultusunda ilk olarak eserin mevcut el yazması nüshalarının tespiti yapılmış ve müellif nüshası olmadığından beş adet müstensih nüshası temin edilmiştir. Bu nüshalar içerisinde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan, Türkçe Yazmalar bölümünde ve 2153 numarası ile kayıtlı nüshayı esas nüsha kabul edip çalışmaya başlanmıştır.

Diğer nüshalar içerisinde İstanbul Üniversitesi, TY 2161 ve Süleymaniye Atıf Efendi Kütüphanesi, TY 1515 numaralarına kayıtlı nüshalar ile esas alınan nüsha mukâbele edilerek tespit edilen farklılıklar dipnotta belirtilmiştir. Yapılan bu farklılıklar göz önüne alındığında esas kabul edilen nüsha ile İstanbul üniversitesindeki TY 2161 numarasına kayıtlı nüshanın birbirlerine büyük oranda benzerlik taşıdığı fark edilmiştir. Böylece birbirlerinden istinsah edilme ihtimali anlaşılmıştır.

Eserin, bu çalışmaya konu olan yaklaşık ilk 32 varığında müellif tarafından eklenmiş herhangi bir başlık bulunmadığı, sonrasında kalbe ve kamere ait menzil noktalarını içeren bir şekil çizildiği ve geri kalan 43 varaklık kısmın bu çizim üzerindeki kalbe ait menzillerin sırasıyla işlenmiş konularından ibaret olduğu tespit edilmiştir.

Eserin üslup ve içerik cihetinden Bursevî'nin vâridât türündeki diğer eserler ile örtüşerek; vâridlerin şerhleriyle yazılması, âyet tefsirlerine ve hadis şerhlerine de yer verilmesi, mensurların ardından manzume kaleme alınmış olması ve Arapça-Türkçe karışık bir dile sahip olması, eserin türü üzerinde şüpheye yer bırakmamıştır.

Araştırmalarımız esnasında vâridât türüne dair yapılmış çalışmaların edebiyat dünyasında geniş bir kaynağı olmadığını ve bu hususun geliştirilerek devam etmesi gerektiğini fark ettik. *Nakdü'l-Hâl*, bir vâridât olarak tasavvufî alanda bulunmasına

karşın; konu çeşitliliği, Bursevî'nin Türkçeye hakimiyeti ve manzumelerdeki mahareti dolayısıyla Türk- İslam Edebiyatı sahasında “vâridât” bir tür olarak çalışıldığında incelenmeden geçilmemesi gereken bir eserdir.

Kendimize dönük olarak, Bursevî'yi daha yakından tanıyabilmek ve Osmanlı Tükçesi üzerinde yoğunlaşabilmek yolunda çalışmamızı hazırlarken mümkün olduğunca hatasız bir çeviri yaparak metni ortaya çıkarabilmeyi ve doğru bilgiler sunmayı hedefledik. Fakat pek çok kusurumuz bulunduğunu esefle bilmekteyiz. Yine de yapılan çalışmadan bir nebze olsun istifade edilebilmesi bizi mutlu edecektir.

KAYNAKÇA

ACLÛNÎ, İsmail bin Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ*, C. II, (thk. Abdülhamid bin Ahmet Hindâvî), Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2000.

ALAADDİN ALİ BİN HÜSAMEDDİN, *Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Akval ve'l-Ef'âl*, (thk. Bekri Hayyânî), âafvet el-Sikâ, C. XVI, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981.

AYNÎ Meymet Ali, *İsmail Hakkı Bursevî*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2013.

BANARLI Nihat Sâmi, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1983.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed bin İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, C. II, Beyrut: Risale Yayınevi, 2015.

BURSEVÎ İsmal Hakkî, *Nakdü'l-Hâl*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Atıf Efendi Bölümü, No. 1515.

BURSEVÎ, İsmail Hakkî, *Nakdü'l-Hâl*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, No. TY 2161.

BURSEVÎ, İsmail Hakkî, *Nakdü'l-Hâl*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, No. TY 2153.

CEYHAN Semih, "Vârid", *TDV İslâm Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/varid> (14.08.2020).

CEYHAN Semih, "Vâridât", *TDV İslâm Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/varidat> (14.08.2020).

DÖNER Nûran, *Kitâb-ı Kebîr*, Bursa: Sır Yayıncılık, 2016.

EBÛ BEKİR ABDÜRREZZAK es-SAN'ÂNÎ, *Musannefi Abdürrezzak*, C. XI, (thk. Habîbü'r-Rahman el-A'zamî), Beyrut: el-Meclisü'l-İlmî, 1982.

EBÛ HAFS BİN ÖMER BİN AHMED, *Şerhu Mezâhibi Ehli's-Sünne*, thk. Âdil bin Muhammed, Cidde; Medresetü Kurtuba, 1995.

- EBÛ NAÎM AHMED BİN ABDULLAH, *El-Erba'üne 'alâ Mezhebi'l-Mütehakkikîn mine's-Sûfiyyeti li-Ebî Na'im el-İsbahânî*, (thk. Bedr bin Abdullah el-Bedr), Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1993.
- İBN HİBBÂN, Muhammed bin Hıbbân bin Ahmet et-Temîmî, *Sahîhu İbn Hıbbân*, C.18, (thk. Şuayb el-Arnaout), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- İBN HUZEYME, Ebû Bekir Muhammed bin İshak bin Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, C. 4, (thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 2003.
- İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed bin Yezid el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce*, C. 5, (thk. Şuayb el-Arnaout), Dârü'r-Risâletü'l-İlmiyye, 2009.
- İBNÜ'L-ARABÎ, Muhammed Muhyiddin *Fütühât-ı Mekkiye*, (ed: Ahmed Şemseddin), C. III, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- İMAM MÂLİK, Mâlik bin Enes, *el-Muvattâ*, C. 2, Beyrut: Dârü İhyâ'ü't-Türâsü'l-Arabî, 1985.
- KARA Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017.
- KARA Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- KEMİKLİ Bilal, Bursevî'nin Münacaatı, Şiir ve Hikmet, <https://youtu.be/9iTmLXsiQiw>
- KEMİKLİ Bilal, Dost İlinden Gelen Ses, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017.
- KUDÂÎ, Muhammed bin Selâme bin Câfer, *Müsnedü's-Şihâb*, C. 2, (thk. Hamdi bin Abdülmecid es-Selefî), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986.
- KUR'ÂN-I KERÎM, Diyanet İşleri başkanlığı, <https://kuran.diyanet.gov.tr> (17.07.2020).
- MUFASSAL OSMANLI TARİHİ, C.VI, İstanbul: Baha Matbaası, 1960.
- MÜSLİM Ebu'l-Hüseyin Müslim bin Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, C.V, (thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.

- NAMLI Ali, “Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmâil Hakkı Bursevî”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, ed. Yunus Uğur, C. XVI, Sayı:31-32, İstanbul: Bilim Sanat Vakfı 2018, ss. 333-368.
- NAMLI Ali, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri ve Tarikat Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2001.
- SUÂD el-HAKÎM, *İbnü’l-Arabî Sözlüğü*, (çev.Ekrem Demirli), İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004.
- ŞAHİN Mehmet, “İbn Arabî’nin Düşüncesinde Ay ve Kâmil İnsan”, *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, C. IV, Sayı: 3, Antalya: Akdeniz Üniversitesi, 2016, ss. 397 – 416.
- TABERÂNÎ, Ebu’l-Kasım Süleyman bin Ahmed, *ed-Duâ’i li’t-Taberânî*, (thk. Mustafa Abdülkadir Atâ), Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994.
- TABERÂNÎ, Ebu’l-Kasım Süleyman bin Ahmed, *el-Mu’cemü’l-Evsat*, C. 10, (thk. Tarık bin Avadallah bin Muhammed), Kahire: Dârü’l-Harameyn, 1995.
- TİRMİZÎ, Muhammed bin İsa et-Tirmizî, *Süneni Tirmizî*, C. V, (thk. Ahmed Muhammed eş-Şakir), Mısır: Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975.
- ULUDAĞ Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1991.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C: VI, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- VASSAF Hüseyin, *Kemal-name-i İsmail Hakkî-Bursevî Biyografisi*, (haz. M. Murat Yurtsever), Bursa: Arasta Yayınları, 2000
- YILDIZ Sâkıb, *Türk Müfessiri İsmail Hakkı Burusevî’nin Hayatı*, 1976,
<http://doi.org/10.5281/zenodo.3345909> (23.07.2020).
- YURTSEVER M. Murat, "İsmail Hakkı Bursevî Tekkesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/ismail-hakki-tekkesi> (23.07.2020).

YURTSEVER M. Murat, "İsmail Hakkı Bursevî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/ismail-hakki-bursevi#2-edebi-yonu>
(23.07.2020).

YURTSEVER M. Murat, "İsmail Hakkı Bursevî'den Manzumlar (01)", *Bilem TV*,
<https://youtu.be/rBdidMi4Q0g> (23.07.2020).

YURTSEVER M. Murat, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, Bursa: Arasta Yayınları, 2000.

YURTSEVER M. Murat, *İsmail Hakkî Bursevî*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018.

ORJİNAL METİN SAYFALARI

عبدلنعمان و در دگر ترکیده اند صاحبان حق و در لرزیده اند تقاضا
برائی استدعا و چه مستند مدد اعال و وسیع بقا بر آید و قدری سائلان آنکه
ایسه قلبا و وقع و بیاد کسیه فی قادیان و بیک جان نوزد تنگم خا و هرید و ازاد
حالی بود که ای حقی و صورت عا و معصیت و جوارید و دنیا
و اولیا نادم است و صفت و اوقات است آنکه اندر مغشور و لاس و در جگ
خانیة که دال قریب و لاس تنگم بر آید و بسوی اللیصل علی علیه السلام
خنده و مافتند طالع اند که جوابیده بیورید که عنی بکثرة السجود
و باد مناسبت و الفت و لمان و شیخ و اعظم مناسبت اند زدن زیر طاهره و توضیع
و باطنی خفا فی الله در پیش رفتند و گزینند و اوسله فترت و بافتند و نور
تنگم فریادند و کلور و السجد و القرب و فرزند هر چه مغز و کوی و کورسه
سجده بی نشانی و عافیه در ده که سجده ده و انقاد زیاد و در حضرت
مرید و رضی الله عنه اخفا شده و و السجود و رکوع و الزکوة و راز و انی
طریقی باریان بچونند و رکوع و تاخیر و تفرق و انا الامری بیا و زدن و علامت
اولا و رکوع و شیخ و صورت و سجده بلکه قلبا بخته انقاد نمی در که بو
معنی صلواتی که بکند و در دست اولیا و شیخ و رکوع و عدل اعظم و اینند
او قوی و یکسه آخر شیخی و اقل و کس و و و سجده تا خاک فرود آید اگر
بطریق اعباد و اولورسه و اگر بختی و تعلیم ایست و خطیر عظم و ار در
و حد شده و کلور که اللهم انصقل قلبی و انصقل پس بفرزند سجده
جواز و شیخ و کس و در بطریق اولیا و بید و حالاک و روضه قباب است

[illegible]

وامصمهم فانهم لا يسمعون الى القرآن الذين يجرونه وانزلناه للناس
ومجمعوا الناس على التوزيع فخافوا فخرج من حتى قال نعت البعده هذه
فالتجاجة البعده كونه وبسببه التعمم والقرآن واحكامه ولاه ذرة
في قلبه وعرفانه فانه الذي اعطاه الله عليه من تيمية ما شريه
الذين وقال انه اعلم واما عاقرهم فانهم لا يسمعون الشاهد والبيان كما
كان حال الشك عليه حتى قال الله فانها لا تعني الا بصار ولكن في القلوب
في الصدور ولو كان من شأهم الا بصار لا دكر الا امر على احوال عليه
ومضغوه له حتى احكام القرآن وحققته وطبوا الوسيلة الى المعرفة
وقد اذنا وعلمنا به من اعلم يعني ان الله كتابه علم الا في رومته
اخذ الانبياء والاوصياء ثم فاضوا على مستقي من افاض عليه
فان قلت هل يجري العلم في العصور التي تلي القلما وفي القلما في القلما فانها الرق
لاشار اليها ولا يجر عنها قلت نعم كمن بالاشارة لا بالاعمال واليد على طرف
الوزن لا يجر يجر العلم في العصور التي تلي القلما وفي القلما في القلما فانها الرق
فالتعمم انما قل غلاما وخروج سنية واقام جدا ان كل من اخرجها
الحقا في كثرية من تيمية موسى حتى اعرض عليه في كل ذلك فان
قلت كيف علم الامم انهم وموسى بن رسول الله فقه ربه والولاية
والجمل والولاية الامم لا يدخل فيهم وكلوا استنوا والافعال اسرارها
وحق انهم اقلت قدما في فعلنا مثلنا مشهور وحفظت سنية وانما نك
اشياء فانما يخلصنا من حكم على موسى بن موسى في الاسرار لا في رومته

وقد جعل الله لنفسه صنوعا لا يسم بالسنسبة الى غيره ولا يماثلها في صناعته
على بطون الى بطون والافاضل جابر بن يحيى وولى عيشة الغرض
الافعى فيكون الافاضل مفضلا حتى ياتي الحلية في رده بين يحيى بن يحيى من
طريق الاولى فالى الحسن بن ابينا، باثقا للجمهور فظهر انه علمه
دون وجهه وكذا موسى وولاه هذا القضاة يبق بين الاسماء تفاوت
وقد اختلفا وفوق كل ذي علم عليم وهو الله تعالى تنم بنينا الى الله عليه
وسلم فان علوم غيره من الخلق فالى النسبة الى الله كطرفة واحدة من
سبعة اجزاء فوسع استعدادا وعلما غيره ولذا قال تعالى وما اوتيت
من العلم الا قليلا اي ما تفلقونه وترفضون نجس بعدا وانكم تفتاتون
وانما اقلنا واسمعه عليه الصلوة والسلام حتى كان اقله ورفعه
فوق غيره لانه هو اول التعينات الروحانية التورية وقد جعل الله مثله
كما قال ليس كشما فاني اكلنا في بستان زائدة عند هذا الشفاقي ولا
يلزم من هذا المثلية في الحقيقة فان ادم مثلية ذاك القوق بالحقيقة لله
تعالى فانه مجسدا لعلاهه شئ الاترى الى قوله تعالى والحيثما
من عبد الامام شاه، ولما اعطاه الله علومه الاقرب والآخرة وسلم اليه
مناقب خزانة السموات والاخرات كانت احده فوق احاطة الكل في العلم
الاعظم والاهم والارواح ومعجز الجبر والقادر العالم العلوي والسفلي
من الجبر نظم يارسلو الله علما ولدي محمد بن كبار، فطره فيمسهك
فلسا بجانبه زنده نوار، اوليس لاد في فضيلته جابر بن يحيى •

بويله روح القدس له اولدو هر كرز امدار. شاخار در فركار اولدو
همسا بهرش. درو اولدو اقلدك شليسركدار. شاهانجه
قدرت جودى بالوير. ذاكه كنز نذو عى اقلدك اصاداكار.
جان حى اولدو ساحلشن فرقتك. سبت و صلكه نيجه كوز لر له
كوزلر روزكار. **عند النسخ الحلى** كاشيه سهره الاشريه الشافعيه
يعنى ان الشرايات كان لا يبقى فى البطن وانما يبقى وقتا محدودا ثم يخرج
فيكون له سهل وغير سهل فى حكم واحد وانما سلة العلم الذى يبقى فى القلب
وتثبت وانما تبرزها بالشرية لان العلم يفيض الروح كما ان الماء يفيض
البدن يعنى ان كل واحد منهما انما يفيض على ما سببه على النفس ثم انما العلم
فى القلب انما هو العلم فى قول العلم بالموت وسبق قول العمل وهذا هو علم
الاحكام وانما علم الحقائق فلا يبرز ولا ينسا ان الدنيا فى الدنيا والاخرة كما
لا يفارق الايمان والعقل لان الروح البقاء. وكذا القوى والكمالات
اللاحقة له فكلما يبرز بين علم الاحكام وعلم الحقائق ومن ثم اخذوا
علم الحقائق بقدر الكفاية وصرحوا اكثر على علم الحقائق وحسنوا معنى
فالرسوم وتوفاها اطلوا هر حى خرج من الدنيا وليس على لوحه ولا عليه
دوق ولا روحه مشاهدة وفى كلامه اشار الى وجوب سلة فالتحفظ
قال كى كاشيه فسنوا اهل الذكر ان كنتم لا تعلمون. والرب اهل الذكر اهل
العلم والعلم واهم فهو علم القوى والتقوى. وقد قال تعالى ولا تطع
ولا يس الا فى ما بين يدين. يعنى ان كل ما يحتاج اليه من امور الدنيا والدنيا

ثم وفى العلم وعند اهلها فانما وجدته فى غيرها ولا يفيد فى البلاد الى ان يخل
عقدة المسألة ان لا يطلع على الحقائق انما يجدتها فى المسألة فربما يكون من
اعلم منه وكذا انتقارضى الواقع بين الاقوال فانه مدعى عنده هو الخبر
وقد قيل اعطى القوس باربها وكذا حال العلوم الدوقية فقد يشتد الارغند
بعض الناس ويرى ويحكم على غير محله ويتركه ويتبع من ذى النية فى فائده
التأخرى فلو كان فى الادعاء تركهم قديمى فكم منهم فى الحال فكم منهم
يجبى ولا يستقبل الا ان الله تعالى خلق الحقائق على التناووت وجعل رزاقهم
المنعوتية والمنعوتية كذا كذا وجدتم تستسلمون الى قيام الساعة ومنعوتية النظر
على لى وفتح العيون الى اجابة المكونة فانه لا حقيق عند افضل الله تعالى
ميكال الجوه والله برزق من رزاقه غير حساب **نظم** بينه باد صبا خير كوز
دوستك هدهد سمن دونه سمن بوردى. تركس كى چيتم بيلماخر. كوكل
تند مغافل وويلو بيا توردى. ولا قلب اولد خليفه حق. ارشاد بيلد
شهاديه ووردى. دى سعاد تا اولو كى كى فادان. بقا كى كى
اين بوردى. كوكس كى كى شيخ سيمى. رخن وچيتم بيلماخر كوز
نظم سینه مکر موعظه كان وليد. لولو صفا به دلم عمان
اوليد. لفظله افلان ديو عى بغير قيل. رجبند هما بويست
اوليد. برويكده جام كى فتم اولان دل. اقليم فنا اختنه
سلطان اوليد. بن جنت و دلجه كند كى شيرين. آدم كوكيل
جنتى چيرلن اوليد. چون ما يه قدر تدلان ولور واند بيل.

[illegible]

165

اولسه کرد که اول معرفت و مشاهدۀ مؤمنان و زیاده حاصلد نظر
ایله که مدت قلیلده • بومضانان محقق میشوین چنان و غفلت کسبیده
عندایلم • قالیدلیر زیجرتم دارالهدی بدیده عندایلم انتقطاع یوقدر
تسکینچیت دارالتوبه کرد که آنکده فی ثوابینه انصاف یوقدر کار کمال عیالده
اصلاختیار که رجوع ایله تا که زیجر در خان خلاص اولاس و اولیایانده
مقربیه درگاه اولاس **نظم** بوعالم برجز انسان اولید و سیکه آنک •
آلور بومسودن دلالت دماغی جالشایانک • فنانک چو که سیکویر
الخامه دو زناصله • انکیون حقده راجد قوفو اولانسانک • بویر
آتشده زنده آب اولو الخامه بید • بوری سیر ایله صحرای بیخنده تنک
زندانانک • قوفو عشقه و کشفه بر شویم کیم بونده در عالم • گروم
ایسک دنیا ده کیمیل ایله فانی • سنی ایمی ایدین خندان کوزکده یقینه
سورود • کل عیدیم حتی یولور یار واریده جانانک • کریم
یوقدر اسرار خدانان حله و یابانی • چتر چوهر لرن حتی بوری
دریای معنا ناک • **عند الصبح** وار و اولان بیت کیدر
تخل و فکرتورن خارج بر عجبیدر • وکیل طلاق اولو ایاقا وحدتند
• کلور حصونه هر دم اثر سعادتند • یعنی آفتابان وجه اخوه
بر توندن اوار اولدیغی عالم وحدت ناکده فی لرض قلیده آثار
حسنة وار و که علوم و معارف حقیقه در وعالم حکما حدیث
زانیه در کچیم کثرت ناکدن سرفشتمادر زیر کترته بلور

عاشق انبی • حتی به کلماتی کنی • کل یانعم کل یانعم • اکنون استغراق
 در که کاور حضور وینه هر دو عیار زندان ما خود در مقصود علم الی انک
 هر وقت که در و در تجدیدی زیر استوار یومین زنجار وار و در و
 یومین دن مراد آیین در تنگیم بالا ده م و در تنگیم و علایق توار و حضور
 دخی استعجاب و فانیات کنی مستغرقند و مشهور دایم مطلوب یک کل در
 اکویه در جات مختلفه می و در و در حدیثه کاور • واستان لکة انقل
 الی جبر ان الکون بل دا غا سرمد • وینه کاور • صفی من الهالینة لا
 الریتهم • بوخود معلومند که هر کال اخروی صورتی حال نبوی در
 یعنی زیاده حاصل اولیان کال خرید • حاصل و لما زبوسیدند که
 آخر تده کال اولیا به جمیع انبیایه حاصل و لان عدو استوار دینا ده لک
 استوار فانی و مصورتیدر و لذت نظر اعتدال حاله در که قار فیسید
 حکیم ر زیر جبر حتی و شانی جامعد زیر انجود • جامخاق و لعل افاده
 جامخقی غالب و اعلا کی صورتی تده دخی شاهده مفقود در انجی
 علم الهی ناکثر سعادت اولد و عقیدر زیر راهای سندن کاور و ظهور
 ایدلشیقی قایلدر فصل اسند و اولی لک حاکم الی اسید انشقا و نذ که
 استوار جبر پس سعید لک مدای سم رجیمند که حکمی حاصل در و شکر
 اعانی اسم حاکمان در که حکم امدا انجور قانده کاور • و مستغنی
 کل نمی یعنی جبر وجود چنانچه اولد و می در ستامدا دخی یو یلید
 تنگیم قانده کاور کلا نذ هو لا • و هو لا • و مع طار • و نیک وینه کاور

عاشق

ربوبیت و در و در و غنی برقی بد کوری قراطی کنی انی سندن در که مطلع
 دلان طلوع و غروب و ان واحدده در انجور قانده قار و لما ز لا فانی
 بلکه قانده دخی ساری اولور تنگیم طوطی و طوطی و مومسایه لک
 ساری اولدی که موسی اول مقامده طوطی و کوری که کوری طوطی طوطی
 طرفین بید اولدی تنگیم توان • کاور قانده دخی ریه لک انی طوطی طوطی
 موسی نلدی بلکه ولدی بود • و فیسیر در دخی طوطی و طوطی طوطی طوطی
 دخی فیسیر طوطی و در اولدی موسی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی
 قلیطوط و طوطی کال طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی
 موسی آفاق و طوطی انفسه کبردی و در و فیسیر طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی
 نفس طوطی و طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی
 صفقا دندی و بوندن ظاهرا اولدی که فیسیر طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی
 کورده مختلفه کبردی بر نیک ظاهرا و بر نیک باطنی و فانی و طوطی طوطی
 دخی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی طوطی
 قانده لک **نظم** انش بلور دی جانده • کل یانعم کل یانعم • عشقه
 دوشو به هر گنده • کل یانعم کل یانعم • یا مقلد ان کل حند • بر وینه
 ایله نظر • قان اولدم ما اندرز • کل یانعم کل یانعم • طوطی بر ووب
 ناراجا • اندی و جبر و بنایمال • نوز اولد فانی و جبر مال • کل یانعم
 کل یانعم • یا نوینا فلسفی و جبر • استون کو کل حند • هر وینه
 ابره فیض وجود • کل یانعم کل یانعم • باق جان و دل و فانی • یا مقلد

قنده در اصحاب عشق • مشک لقا لب در یاد زاهد طوطا نفس
 مرغ ای و شجره مانده اوله کو در غرقا عشق • به بخورده هر در عوی
 قوسون اهل دله • مرده دخی بخت کسبه سهرل عشق • **لیله**
الاحد ورده هذا البيت الذی • کلده کسبه هیچ اناک مشی • عالم
 القیدانک اصل • نفی منیت من بعض الوجوه در که علم الهی به نازد
 تنیم عالم العیب کا فزیده در و علم الهی وجود مختلفه اوزد در
 اعلام الخاق رسول الله و صلی الله علیه و سلم که کاستیله سارک
 علی بدی در یاد ده • بقطر کبیر • و اولیا نیک دخی انبیا به کوره و عو
 مؤمنینک دخی اولیا به شنبه بوسلویا وزده در بر علم الهی
 تجرده تا بعد رخو مقول خصال ایسه بینه لری سارک در دل مجاد و
 در و نری تعلقات ما سواد ن زیاد و مراد تنیم یا بات حاد و
 اکاد الدرمنا و نبی الیه تنبیل • و دخی قال الله تم الذم و دخی
 الی الله کما فعبده و امثال جناب نبوی خفیه انقطاع فائده
 دلاناید خفیه که مشاهد • بوزندن اولان موقعا که نه لحظه
 انقطاع موقوفه • اکنون کینه نوار مکروه و بعضه اندک نفی
 حاصل و اوب اسرار جبروت و بجه لری دخی علایه صاعدا و لو بیوب
 عالم لاهوت متکشف اولور تنیم عالم العینیه • اکا مرزوار در بعضی
 الله تعالی به کو غیب بوقدر بلکه غیب به شنبه در که کجی و مکونه
 و کجی جبروت و کجی هونه ناظر در و هر کجی که بوقیه بساقدا

قنده در

بن فی تلرون خیر طائفه راسته ذکریده و مرکه و روح عالمه اهل
 کمال و کماله و شهادت حسن و جلال • بومعاینه لایکه شردن افضل
 اولی لایکه کلر لایکه انسا ناکا مایه افضل و وزنه فضل اولی لایکه
 کلور و یسه مفت علیه در اکنون صفت قلر شهادت اوزدنه و انبیا دخی تنبیل
 اوزدنه تقدیم و تقدیر تنیم خوانده کلور فاولانک مع الذین انعم الله
 علیهم من النبیین و الصدیقین و الشهاد • و الصالحین الماصل مقربون
 ابرارون افضلان • اکنون شرب شبنمی مرغ و جبریل ابرار شربایه
 نر و بعد صرف و کلور و ابرار فاقوسین اهلید و مقربون لایکه افاض
 اکظم شکر و خاتمه خندان و بالکسب و بختی و شکر در که اندک استغراق
 دائم اهل بری و ادرمل بخره و وجود میوه کجی اولی سحر دخی ملکک
 افضلیتی اشعار ایدر زیر مالک بپراقشایه کهنه در تنیم قراند کلور
 و بستغفرون الذین امنوا یعنی ملا که مؤمنان بپیران استغفار ایدر
 استغفار ایسه و سوره طلب نکدر • بسو پراق میوه و ستراند کجی
 ملک دخی انسانی ستراند بپیران که میوه و بپیران افضلان و جبریل و
 ملکک کلور فاعلم ذلک **نظم** فیه کاهل دلدر کوشه مرغ عشق •
 فایه سینه طوبی در روزن اربا عشق • فیض غنی بوی که کسدر زنده
 اصلا و مالک • آدم بپیران دست قد تلمذ عشق • طالع کور در عی
 هفته بوی اربا بپیران • جبریل و یونس بختی در زایا عشق •
 شبنم و جبریل و یونس حالت خالی مرید • روح بوقدر کجی مرید

[illegible]

حیات جمیل ظاهر در زیر ابروح انسانان شاعران در لوح جلوه وجود
 بولور و بداحی و حرکات الدیجی برندان ارض بدن آثار روح و انوار حیات
 الهیه اشراقی نموده فضاها را نظار الیکه عرفی که قوا را قدس از هر
 قلدی و شیخی که کند در مطلع نور نظر قلدی و هر یکی که در مدیج فیض
 نطق ابلیس که در او زود و حق فلسفه اخراج در اندیشه و بصیرت و سلان
 او نور و قوتی که در کونش شدید و لسان عقلی که در اینک ابله نشسته بولور
 چه شغل خفته از دگر بعضی دنیا به دگر کار و دنیا به اصل او شلند از کجکی
 حضرت موسی علیه السلام که در حق جبرج استند استدی و رسوالاته صلی الله
 علیه و سلم جمله اخراج کنند که در بوی لیلی حالت صلواتی در قضا شده و حق
 او را که ایدردی که خانی ناز نیند و نور اینها که ابرو و روی او را جدا باند
 او را که و شاهده به صانع قالدادی نیکم عیان قالدی که نیک بود
 یعنی که در کسکه حقیقه در و ر و اوله و حیات شدن منطیخ الیوریز از حقه
 جبر است از این بلکه و مکان و زمان توفیه در قاصد معتقد که کجکی که عقید
 تجلیست در تملیق فانی و بعد موسی هیلین ظاهر و نور و کلام که قدرت
 و اکا و صرا و قریه قالدادی شده طی و زمان و مکان تمام بود او را در معلوم و نور و کلام
 قوتی در نه و فاسطه قطع او را نموده و در قوتی که کجکی در ساعات و اوقات
 تقدیر و نیت شد و طوافی و حوض نظر و لسته انسان که امل کلام روح الهیه و نور
 جویان علیه السلام بر یکده سده انشراح و حججه عاشقه به نور الیکه
 معوض طایفه و کما فافان نیجه بر این باقی بولور و نور و ندر که در بر و سفسر

الخاصة فالوزن العارفين قويا يد جان الهديان الى الابديا فانا نقاش
 وان كانت ايماننا محدودة هي اكلنا نهاية للديور في الله فكل من يريد
 المتعلق بالعلوم الالهية والتجليات الاسماوية والانية فيه قيمة قبل الهادية
 فلو لا الله ما اهدى بنا ولو لا هدايته لما صدمنا شدة الخلة للرب لا يترك
 نعم ان يزيدنا يستعمل كالمجد يد هو بالاضافة والاخر والعمل فانه
 المريد ان كان حانيا يورث مزيد شكر ونشاط ورضى بمجاهدة في الانكسار
 من يد العلم الفصل فانه ليس يريد في الحقيقة بل هو واستدراج وهذا انما
 يخرجنا اذا كان السائل في الغامات الكونية فانه في مقام السبيل للشيطان
 اليموص هذه الغامات فيها بها مقادير خفية مخلوقة وحادث
 يشترك في كماله الكاف واللمون والماعى والطبع لان كمالنا في نفع النور
 والاعيان والكفر وسائر التسلية في مقام الرضخ المصغر في مجاهدة ما اذا
 كان متسلقا بالبدن فان التكليف لا يرتفع عنه بل انما يقتضيه الحاصل الكيان
 من الام والى من هذا المقام قالوا الله لا يلج الى درجة يستقطر للامر
 والنهي فيها وانما الامر لا يفي مقام الارواح وفيها بعد الموت وكثير من الناس
 زلوا في هذا المقام فصاروا مالا واحدة وهذه من سوء الفهم وقلة الذوق
 وفقدان الشهداء على طريق السداد **نظم** سلطان شرع طوط سوز
 • فوما نكل فيما نكل • صورته كورعني يوزن • سبوا على سبوا نكل
 • معني لورسل كركله • تقليم قبل يدي ايله • فمريت بكثرة عله
 عرفانه كعرفا نكل • كرميله ومارسله لمن • قد به بولوس سبى سوز

اسرى

استر ليسك در عددن • غانه كمانه نكل • ددياى استغفر قوطان •
 اصدا فى ج لم يولي آل • كوه رايه سونه مال • بركا نكل بركا نكل •
 سنسند بوحى يوزك • فوض اوله تا كيم هر سوزك • حتى نضحه سينه
 آيم كوزك • قرانه كل قرانه كل • **ليلة الاثنيون** قبلى تقودوا
 بالله من شئ الغشا في هذا من جوامع الحكم فقيه معان الا وان المعنى
 تقودوا بالله من شئ الغشا في فان الانسان يناع على الغرائز فيكون
 الغرائز تحته ووجه تقود من شئ ان يعمل التام والغفلة فتقود على راحة
 البدنية الى كثرة النوم وطول له يقودنا لور وعرق فيكون كل على البيت
 والتقصير والبرضا في حكم التنا ما البيت فاذا نه من جنس كونه محلا للسكون
 تابع له في نور وظلمته وحياته وماتته لازى ان الدنية النبوية مشورة
 وحية بنور التي تحلى الله عليه وسلم وحياته فانه كما ان الله ينفذ مشر
 جسد والليف هكذا الدنية ضمن السجود والروضه والقبر ولذا تقولوا انهم مل
 على قبر محمد في القبور وصل على محمد في البلاد كما تقولوا انهم مل على رضى
 محمد في الارواح وصل على جسد محمد في الاجساد وكل ذلك من سر السالكين
 ومن ثم لم يزل الاخيار يكونون بقرى الاولياء وديارهم **فصل** بهم ان كان
 وقد نبهنا ان البيت الذي لا يذكر الله فيه ميتة كالميتة في الدنوس في روح
 الذكور والناووه وانما النفس في الدنيا في الاصل غلبة بظلمة العناصر و
 الطباع فانه من الذكور اخر اجرام من الظلمات الى النور حتى يكون خيرا
 ملبية لالروح السبى في فتح اللب الى عالم المكموت فان التعلق بالبين مالى

اشارت في فصل الحادية فاصابت كذلك انبت شعبة امر من بيتها انتم
 واسمها صفوة ووقا كانت اذ روج المطر في اثناء من طيعت في انبت
 لانهن كن صورتهن للشمسة وكان قربة لهن سماء اى اخلا في اسرار الشئ
 كما يدل الكاف الاخرى فيه فان انقلب مكلفا فمؤمن ومنهم كما في قوله
 الحج ولبنتي الشيطان وكان في مؤمنين الاخرى وكلفا سماء ووقا مختلفه
 فكان في مؤمنين وكلفا ومنه انقلب بعضنا الاخرى وقدمه الاخرى
 ونحوه بالسور ولما اسلم للمعنى قوت ويا الله من شرب الخمر في الاخرى
 الضالون الميسوسين لا تقوتون بالسور ونحوه بسبب ظاهر الاخرى في الاخرى
 واوداد الكفار اذن الاخرى منهم بيد الاسم الفصل ومضى كونه في الاخرى
 بسبب كلفا من عليه السلام ونحوه من اهل التفسير والى على جناح ولد وهو
 بخلاف الاخرى في ذلك الموضع او لا شأن له اهل الاسم الى على علمه
 ونحوه وفيه سر سبقت رضى غيب في ذلك اهل الترجمة اى وقعته كان
 اهل التفسير وهو وقد قال الفصل المتقدّم وسبب تأخر الترجمة في الكلام
 من الترجمة والغضب وان كانتا من صفات الالهية التي لا تقدر في الاخرى
 تأخر من حيث ذلك في ذلك الفصل تأخره هو وجود التفسير في الغضب
 عليه وذلك التفسير اذا تأخر من وجود الغضب عليه ذلك هو في الترجمة
 الاخرى في ذلك الموضع عليه مد وجود السبب في الاخرى
 انما يدل على ان الاخرى لا يمكن ان يكون الاخرى في الاخرى في الاخرى
 على ليس والشيطان والرجم ونحوها اى بعد الاخرى في الاخرى في الاخرى

كمن

يكفر بعد ما كان رجوما اياها ند فزال الترجمة ونحو الغضب لان العلم الاخرى
 لا يتغير على الغضب الاخرى من وجه لا في الترجمة الساكنة من وجه لا في
 لان الوجود كذا في الترجمة فافهم ومنه علمهم من قولهم ان الضاد لا
 عين لا يدعى الهداية المطلقة كما في سورة هود لا الهداية الضدية كما في
 سورة المائدة فقط لذلك فليس في الاعيان غضب وضاد بل في الحوال
 ونحوه قولهم انما يكون حال وهو حق في الحقيقة ومنه لا ان الشيطان
 وكل من يدعى الاسم فمؤمن حق وباطل اضاف في ذلك ان باطله حقيقة
 لم يتم له الوجود ثم ان مسكنه من جنس هو الاخرى وهو تسو لم يحط
 بالبناء الذي في هذا الترجمة وظاهره من قبل العبد بالادعاء بالادعاء
 عليه لانها مساعدة الى ذوق العز ولا يوفق في هذا الا الله فكان اهل الجنة
 عالية علمهم كل الوجوه ولا فنيهم في ذلك تسو كنعيم اهل الجنة في الجنة
 ولما تم بحسب ما ياسبهم كما في الدنيا والله على كل شيء محيط وهو كل
 شئ عليم والسادس في المعنى قوت ويا الله من شرب الخمر في الاخرى
 العز لا تم ما قال ابو قرون من الطرير والشر وكان الله لاهل الجمل على الخمر
 سببا فالعدو في حجب الخمر عن شره وان اضره لاسلم والسادس في الاخرى
 الى اهل الخراج والذرة فانه ما لم يكن على شره وكذا التفسير ولذا كان الجمل
 ماضيا الى يوم القيمة على طهار القربة الضيقة والكبرى فمعد ذلك في الجنة
 كما ان يدع العلم لهم لهدى الله تعالى اول السلطان العارية الغناء فان اهل
 البدي كاطع الله فادى زواله في تلك اهل التربة من يد من يد العلم الاخرى

الوجد انتهى عنده ثم لا والاعمال في الخوازم الإرواح ثم الجحيم ولا تلتك
ولا حبيب ولا شهادة ولا نسبة ولا إضافة وأما الذال فالخلاف لا سلم لا يقف فائدة
على التسع المطابقا لها صورة الدال فافترما ذاتي لا انتهى بالذال صور
العالم لأن استوت مقبلة على الأرضين محيطه بالعلم الذي يقال له الكون
ماتت الذرة فالأوج الأعلى هو الارواح والأوسط هو العرش والأسفل
هو السموات السبع ودون ذلك المحيط والكر والريح كل طائفة والبيضة
تقع في الأسفل محيطا بصورتها ومعناه كان خليفة الله في العالم على صورة
مخبره كان اسمه مخبرا لا في صورة مخبره ولا شاكرا لا في صورة مخبره لا في
الجنة ومن جبر لا ولا كره كان مذكرا لا في الجنان لا في الجنون وروى
الدموم هكذا انتهى على هذا البحث في البحر الأعلى فالله تعالى وهو جل جلاله
وأما التفصيل فيقطع جبل الجبال نظم سيزيده يده كلامه بوعالم
شهوده برده شهادت الجبرم خبيد بر وجوده حصى صفات واحد
الذي تجلي عرشه بوجهه لا يوزن بدينه قلبي سموده ذاتي حاد
الذي يمتدك أولئك أماكن طلاقه باق كوزناج دوشه صاق
قيوده بوضعي قلبي بدينه جالي برهاهلا كوزن كوزناج
عكس صوده برسمه الكاشف جاراتها ليجده والدي وليد
كوجهه بوضعي وجوده يا احمد وحي حتى برنظر قل
فكده آخر بوزن بوزن وجوده قال الله تعالى فأذا بعد الخ
الفضائل يعني حتى قرأ الله واستتابه بالهاتين الشكرتين ثم شرعنا

حاجب
مختص

خاصة ولان امور الحكمة ضاللة وهو كبريت يندك به من شاع بوقد
ينبع وشراره بولوب الكبريت وازوي ايمان كبريت بناه على هذا شاع بوقد
اوليات كسبه نه ليش طوسه كركد بك طودت في ضلاله كركه كركه كركه
حتى صورته كورفور في باطل وباطل حتى صورته كورفون
وارد تركيم رماه نبوده كاور التم رنا حقا واورقا اتباعه
وارنا الباطل باطلا واورقا اجتنابه يعني به باطل حق حق باطل
صورتته كورفور وسد لاجه دوشور وبهم وحيال وزندل تجلي
اتمه كركه حق وباطل في نفس امر نه صورته وزنده ايسه او صورته اية
ايده كركه حق اتباع باطل اجتنابا يدلم بوغور معلوم كركه الشي
صلى الله عليه وسلم بومعنا كركه ليجون ديك كركه اتني ارشا الجنون
زركه كركه الظواهر بواطن واقف تلك ووشبه ومجل اولان واضع
ومعاني باسان جبريل تنطق بذكرى وبالحق بالذات قريب
كلوردي واقفي حق كركه محجة بضا اورنه ترشا اليد كركه كركه
اولا نه جاده وان الخلاف استقامت نوع وطر تيدان ضلا بوقد ركن
بعد ان حسب اهل اهل وبيع جوع الوهر فقه كركه حوى سوس وزنه
كنا بوشندان ديلان برز اليد مع هذا فنفس المراد ليده منا يه
مستعده بوضعي كركه كركه مصا دمه شاع وبآخر قبحا وركه كركه
على كركه الله واه الله اخلاق تكبرى والوطا لايما نه كركه كركه كركه
مع هذا بوقد لاهو طاهره نه كركه كركه كركه كركه كركه كركه كركه

[illegible]

3.

دلر • چکینه در درخار قرقی بر عذلیب • باغ وصل بحر نیچه
 بوکل خندان دلر • سورمدن یوز برده یوزن عاشق مسکین
 دیدی نهی فلاندن بچون بندن عان دلر • جاهدک ببرون و لور
 عاقبت زندان چکر • حکم سلطان دندنه نی یوسف خان دلر • حقیقا
 دعوائله اولان یوکار حق اید • حتی آنلدن علسنه زبراقوی
 برهان دلر • **رأیت** مکتوباعلی التجار وانا اصلی کفی الضوء
 قوله **علی** ای ان التفتی کثر الله وجره بلی وجهه السبب
 والا تباط المعوی ووفور الفیض معجابه ولا شاک انه باب
 مدینه العلم حکما ان ابی محمد مدینه وبقال له بالفارسیه
 دروازه و مننه اخذ قهقه المدد ووزن معلونون الی الذین یدورون
 الاوایل جلیال او جلال الدنیا فکذا ان الولد سیریه یعنی فیله ما فیله
 لانه خرج منه بصوره النطفه الملقاه فی الرحم ثم تغایبه بالیکن
 انسانا مشتملا علی حاجه و حقیقه فلیهنا ان امر خارج و قس علی
 الفیض الملقى فی رحم الاستعداد فان المستفیض یظهر فی صور یلغی
 فی الما فیکون علینا و ان کان مثلاً احد و کذا یکون احد و ان کان
 علینا هذا هو حکم الصورة المعنویه كما افاده قوله ان الله خلق آدم علی
 صورته فان لا یراد بان الله خلق فی الصورة المعنویه و انک لا تخلو
 فی الصور المعنویه علی ان تصویر یعنی حقیقه بالنسبه الی الذین
 تحت الوجود و ظهور الملقى بصوره کل من سی المادی و الفصل فافهم جملا

انشکاک یوقدر زبر انشا کوره کام نفس بایه حاصل دلر بسک اندم متصل
 اولسه نفس یعنی متصل اولور و نفس حوائی متصل اول یعنی نفس انسان
 یعنی متصل دلر زبر روح مدبره معارفی یا نفس منقطع اما از انکه
 منقطع اولان نفس حیوانید و انسان هر نه طوره مناسبلان و جبراله
 نفس نفیس و ارد بر یوزدن قرائند • کلاور فالدر راتاس امر یعنی الله تعالی
 نفوس شریفه ملکیه و انسا زید مدبره تعالی تدبیر ایه نفس و نفوس
 کویه بعض انسا انسان فوج مار اول یعنی اهل اندن غیر مدبر اولدر زبر انک زناسر
 حتر حیوانیده قال قلند نفس انسان ند زبر لور و کاه لور ک نفوس فی
 و نفس حوائی منزع اولور کمال نفسی کیم فخر انسه ده زنده و سیم صحیح
 اولور زبر انسا نفس حوائی اید کیم اید و فی التفسیر فخر ایدن فخر
 زبر بطور تهنیده کمال انسان و بطور انسانیده کمال فی وجود و یوضو و یوضو
 معنا لور طوره کلش و انسان حقایق اولشد یعنی انسان کیم و حقیق
 قالشد زبر انسان فی التفسیر ده عدده و وفانی و حق موجود و اید و کمال
 بقای قیاس حقایق مدبره بوجه بقا حقایق کلاور دیدکلی و یوضو اد یوضو کلام
 ایده کور و یوضو قید زبر زبر بال و کلاور غزل اولان از کلاور کلاور کلاور
 و لکن انسان بولند نه ریخته ریخته نشن بنون نه مخرج اولور کلاور کلاور
 قهر و جلال و اسلحه جلال دلر فاعلم خالک **نظم** اهر کیم در دلاور کیم
 نیچه در مان دلر • یعنی یوقرم و ما رخصته و کل نعمان دلر • زهر
 قهری کاسکله سله لیلین عاشق دندن • دست لطف لم بزلدن شرب لکشا

انما جاء عند اهل الحقيقة الاعمى على الجوانب الى حاله ان لم يكن لهم
 وبعاء فترنا انهم ان الشيخ الكبير قد مره صورته مختص في كل بلاد من البلاد
 الاسماوية الجامعة كما خبرني نفسه بذلك وهو حق كما ان نفسه الكريمة
 حتى ينو وكذا صورة الواقعة في البلاد فاذا وجدت صورة مع صورة في بلاد
 من البلاد فافهم بانها الشيخ كما يحسبها الاجماليين فانهم ولائلا له
 كما انهم ينو بانها على فان الشيخ وحلتا اخوانا حاضرا في صورته
 والاخر في صورة الثاني على ان الشيخ ايضا في بلاد روى رسول الله صلى الله
 عليه في الانساح وسبع منه وفي حكم الرؤية في القطة بخلاف في التور
 والايمان اكثر اننا سمعنا ونرى ذاتهم من هذا راينا في الجليل الذي
 سامعون منه ولعل الله تعالى وعاشقته في في القطة قوله ميقن
 استحق اسماء فانهم معناه فانه يعم لا يعمو في جوه لاهل البيت الذي
 وقد ذكرت لبعض رايا لمرفة ان اسمهم هل الذكر والوجدان ثم
 انه جاء في الحديث انه قال الحضره الرضوي رحمه الله عنه يا علي انا
 وانا ابوا هذه الامه فجعلنا انا اناسيا صوريا لعلومنا في طائفة
 ويا سبيبا معنونا بالما ودين الوصلين فمر الراد من لفظ الامه
 لكل الامه فاننا اكثرهم منتقمون عن الاستسار ولذا لا اعتد بالامه
 الدعوة على انما الامه اياهم في قرة مختلفه فاهل الاحق والبيع
 والاطحاد جوارحون فانهم كبر في سوي النبي عليه الصلاه والسلام نفسه
 الكريمة في نفيهم ولذا جاء قصم في الجنة فخذ اقصم في كل ان لا ولا

١٤٠

على كما من اولاد النبوية وكذا مكان من اولاد حضره الشيخ العربي قدس سره
 وقد ذكرنا انه وعليا اخوانا عظماء صوابا فيكون الصنوان من اولاد
 هو شجرة الوجود النبوي وقد شرف في الله انصا بولدية الشيخ فانه في في حليله
 في المستقيمين من انصار مومنه والفيضين السان من جوارحه علمه وحكمته
 وليس الا من ان السعادة والنور لله بيه ولذا اوتيتا بالارادة كما انما هي صانق
 الهداية كان لفتاوى شرح الهداية في الفقه وما سمعت من هذا الهداية تسمى
 بالفتاوى وكذلك اشار بالهداية الى الهداية الخاصة كما اسلفنا في هذا الكتاب
 وبالفتاوى التي تسمى بالعلوم والمعارف والمفاهيم فان نفعها في تبيين
 مجمل كمن يتقن لا بد من شرح وتفصيل على اثارها وانما حتى تبيين
 ان الفتاوى لا تفرق الا بظهور الاختصاص والادوار التي تميز به الاسماء والفتاوى
 ولا ريب ان الاسماء والصفات شرح الذات لا يمكن هذا الشرح والافضل
 في كل من يتقن في الاجزاء والادام فاعلم ذلك فان الله تعالى علمهم **فهم** اسلمهم على
 واصلهم على هاشم هاشم هاشم هاشم كورنوس على بن علي
 هاشم هاشم هاشم هاشم بوجهور واولاد زير زورق غاهو
 والبيد رتق حش سورة خزابه ياترى هاشم هاشم هاشم
 فينزل اولاد بوجهور زير زير برورق وريخ من طاهرين بوسايت
 امه واورديت هاشم هاشم هاشم برين وريخ وريخ وريخ
 كزرك وريخ وريخ برين وريخ وريخ وريخ هاشم هاشم هاشم
 • خسر معني لرسده تلح زر • كفتة ركنهم انسون زيريس • رستم قوله

حتى سربس. هاشمي هاشمي هاشمي **هشيد لا ريبا** لاح فان
رسول الله صلى الله عليه وسلم انما قال استألفا ظل الله ودر الخليفة ظل
الله لان المراد بالجلالة هو الحقيقة الالهية والحقيقة النبوية هذا الحقيقة لا
ظلمها ومعناه انه مخلوق على الصورة لا الهية الحقيقة النبوية عندها الاسماء
السبعة والصفات الكالية فهو الحق في صورة خلق وروحه يورثا نيجون الانفس
بصفة الالهية بتجسيد العبد لا بحسب الله كما يشاء له قوله ما وسعني في ولا
سماوي وكسني في عجبك يعني وسعه قد رسد له المحررة وما وسعه
بقدر سعة الله انما غير محدودة ولذا اطلق الوسعة في قوله والله واسع فكل من
ذاته وصفها تراه اية له وهذا القدر الذي وسعه العبد هو الذي سبغ الله
بني وعقولنا بالحق ونحوه والاديان بمساعده لما في وراثة من حق الله
كهنه وهو هنا يتصور في رتبه فاعلم ان الله لا اله الا الله يعني انه جعل الالهية
متعلق العلم لا كما هو المألوف في الجرة ان لا يتلقى العلم بغير من غير واحد
النسب والاختلافات وما لا يتعلق العلم به هذه الحقيقة لا يتلقى به الزيادة فاما
لا يظلم العبد تلك الرتبة اصلا وانما يظهر به تربية الالهية التي هي رتبة الانسانية
كما علم لا فظلم انما انما يظهر العلم في كل عصر في زمانه فظهر العلم في زمانه
الظلال في زمانه وهو باطن الظلال انما اصلا استظلالا لا نه يظهر العلم في زمانه
وبعد الاحكام والظلمة ظلم لا نه باطن العلم ظاهر في زمانه فظهر العلم في زمانه
ظاهر في زمانه في زمانه باطن العلم وح الظاهر في زمانه السابعة الظلمة في زمانه
في ايام كبري انما صفة الظلمة في زمانه في زمانه استظهر في زمانه

الانبياء

الانبياء والاولياء وعذبوا في الله فظلموا ان تيار دار الوجود ليس واحد
في الحقيقة لها شعبتان شعبية الظاهر وشعبية الباطن وكل من الشيعية يتكلم
وهي العلم والعين في علم بعين العين صان العجب من ذلك الحق اني وانا لبحر
معانية اهل العين واعتقادهم وما يعظمهم والادنى الى القطع اني لافضل
يدون العين فافهم هذه الاسرار وكبر على الاختيار **نظم** اسم اعظم كورونور
اينما اقطبا بدن. نور وظاهر الان خورشيد عا التما يدي. راسته وندند
اكر ولا يسمي زلنا نطر. قبله يخلص بيد شين لان وحر بدن. عكس كومه
ايد قالد خال خولده. عينة برصد كوزن اي يا باقه باليك.
ديك الامور الاحوار لان توحيد ركه. نور قاي نر وحدته
شرب ما بدن. خسرو اقليم مني در بكون در وشر لان. وارجو ترويه
كوب بقال اسباب بدن. صورت متحد با قلسه ديد حقيقه كره. حقا
هر كيم خليفة ولاي شيخ وشاد بدن. **فيلك** من كان اهل الشهوات
كزمنه الرفوات. شوبن برسته خال ان ذله لدر دوي حقن كذلت
طلبند. وله اذله الله شوبن دوت كواو شوبن وسا لدر ان استا كيم هفتون
ز لاهم كنهه در ودينه. ز لاهم باه لاهه تشبيه او تشدد زير اقدم اياه
ز لاهه عوطه صورت اهر بونجي ز لاهه ديه دني سقوط معنوي ودر ورسول
غايي بجا بدن واهل شوبن كزنت لان شوبن كورونور كوشوبن جلا طبع
كنيفد ورجو كيم كيم بدن لاجل هفتون بيسار واهل شوبن كيم بجا بدن
واهدد ريكه عاي باطن على ظاهره هفتون ودر ز لاهه عاي ظاهره دينده

شهوت یتر شهوت یتر • لاف نه آند نه بتر • قیل لیلون دکنه
 تر • انصافه کل انصافه کل • حتی شی خسته بدر • طوری پوله ارشاد
 ایدر • اوصاف و طوری یکیدر • انصافه کل انصافه کل • **نظم**
 غریه خون یکنی بوی چشم کریانم میدرد • ساغر لبر زریزه ایجادیم
 قائم میدرد • چکدیم بار بار دوشمن عشق یوگون • تا از دند مقضای
 عهد یامانم میدرد • یا نظردن دوشمنم جامه غم یوسفکی • بکه دل
 برنگنا تا از یک زندانم میدرد • کیم بلور دی راه دردی پیر ارشاد
 اولسم • هر سر ساعت منتهیه و افغانم میدرد • سحر خاها لغوسلک
 بویله ابطال یابین • طوقه دغم الدمه عصای شکلیانم میدرد •
 اصف در دانه سوزان خسته قربان اولدینی • جان اسمیل حتی رسر طانم
 میدرد • **فیلدیشا الفدی** ما وسعی ارضی و لا سماء و لا کون و لا سفی
 قلب جمیع التقی • بونده سماء و ارض تخصیص و ذکر جلالی اولدی
 مع هذا استمانده منجد زری جلال فی القیته ارضان ملحق اند
 حتی کوه قافه ضعیف بویله کویچه سری اسناد پیوسته در پس موجودیله
 اجرام معتبره بایکدرد بر جوار غلویه در که سوزاند و بر جوار سفاکیله
 اراضیدر و سماء منظر جلال و ارض منظر جلال در مقام خلافت همیدت
 و جلالاقتضا انما کمال اولدیشاد و علی التمام بور که در استخفاف اولو جلال
 و جلال جامع قلندی انکون منظر قلب اولدی زری قلوب و احلا جسد ارکانه
 بر ذخی وارد در دمال جلال و ارضی و خلق اراستنده بر ذخی و ارضی

شهوت

عسای وارد که کاه اعتماد فله فی الجمل محظوظ در اعیان باطنک لیسند لیل
 و بهائی یوقدر و الا لا یرو واقع اولما در دخی فی نفس الامر موجود در
 قاتل شهوت عشق خال اولیجی عقل و عیون بی انحصار ایدر • نهش و نه غایب
 اولور و بعضی قصه • هب و و رادر که حکم انی تنفیل انجمن فیه عقل و کون
 عقلی سلب ایدر که صله اهل شهوت و طوطی و طوطی شهوت نظر یزاد
 ابتدا ببارد که شریقه و قوفد و شریسته و روح اورد که کیمها اذن چرن
 ایدر و طریقتند • و روح مباح متولیه مندن تقوید زری انکار مباح اذان چرن
 حوران مناسبت و خصل که قنفذ لامر مباح قطعی اولدی زری ارباب شهوت
 بنجه مختار و خجانی بله استیلا بیدر و بعد حاد و طریقه خال متشاور و جو
 متولیا خال و خصل اخلاص من دینه سی لان سنند زری ناولا طبیعت فاسده
 اولور بر شی سکر بر زری زری طبیعت انی طبیعت اولدی کون حصار اور زری
 حجاب اولور بصر جوی بورد و لر لشدن خجالت اولور و جوی کک طبیعت شریسته
 صلاح بوله نفس حتی طریقتی صلاح بولشدن ایدر زری انکون و یزاد
 آفاق اثر ایدر که شهوت قوت بولده و هوس و سوزان حتی فزاد اولور لا ستمات
 فوج شهوت بولده تا بعد انکون جری در صراط اولم در دفا علم خال **نظم**
 ای نفس بد شکر و • انصاف کل انصاف کل • دور لوه خود دل زری
 • انصاف کل انصاف کل • شریعت قیاسینی • صریف حقه جان یی
 • اعطال انصاف قل قنی • انصاف کل انصاف کل • صیون قل انصاف کل
 • رکال قوی قریب زری خان • خدمتده و ایلار زری ان • انصاف کل انصاف کل

عند الكائنات تدور شويكه كذا كذا تدور واروجودى اولسما على الكائنات حتى تاتي الى ربي
ويوجدون ثم وانك لا تدري انية في الاسرار موجيها صام ومفطر اوليكم
ربا تشدون فصلان. انجون خاين بوقوت دريس وعيسى والمثاندان كذا كذا ربا
ادريس ثم بولان بالكلية متقطعا كذا كذا اني تسنه لا تقطع كاكل وشرب
ومنام واقع وشدد ونجذب قاتله واربع عليه يلقح ولشدد وعسا الله الله
ايون وارزده نهي كذا كذا عالم آفقيه نسا بي هفتا وزنه در كذا كذا
جميع تفصلي جمع وجملة سمايا حااطه در **نظم** روع قد سيد تفصيله
اكر بوجا نغز. منت عيسايي جكد در ايدى جانا نغز. برز نوز نغز
جامر تفصلي خلا. ساقى حقدان بوقطن بله كرك در نغز. برده هر صورت
وارا يينه ديدار در. مجمع الاسماء در حسي فزنده نغز. يادوى
چون انك كذا بوقطن وروسته. سورة طوره بله بلدرى كذا كذا نغز
حقنا حق صفدى بولدران وركه نشنيه. مسكن لذي صنوبر
دانه سن رجائز. والله العتي في كل ان. **سبق لغز ورن**
يوني اهل انزديدك تربيه سي اهل تجريدان واهل تجريدك اهل بوليدان عا
واهل تجريدك اهل بوليدان مفعول صيفى ووزنه نفس ولفا قرك
تقطع وجامر تفصيل سنار نغز تجريدك اكر بوليدان سوره ركه
وايلر كذا كذا وركه اكر بوليدان ولفا قرك اكر بوليدان سوره ركه
تفصلي مشاهد مشهور در بوقطن نغز اكر بوليدان سوره ركه
صورتا تفصيل كذا كذا حسي اكر بوليدان سوره ركه

ربا نغز

براي فرورعد وكمال اوردر كذا كذا فاقا اسقاطا ودي حقي حق
مطلقه مشاهده ايل حقي مقيد ده كذا كذا سوري كذا كذا كذا
اوله سائر ارباب برانخي سبقي نغز اولور زيار ارباب برانخي خوز غز نغز
وسابق مذكور وطنده در بوج نغز اهل برنخ مسوق اولور وسبق
من بوج فاضل ايسه من بوج مقصود نغز اهل اعلام ظاهر نغز فاضل ايسه
ينده اهل علم باطنه كوره مقصود نغز اكر بوج علم ظاهر نغز كذا كذا
علم باطن كذا كذا فاقا فو قد در كذا مشاهده به در نغز وروشا هدا عين
العين در وعين العين علم اليقين كره سابق نغز اهل بوج نغز فاضل ايسه
اكر بوج علم اليقين حصوله اند مقدم در بوليدان اهل بوج نغز
واند ان اهل در وپور اند كذا كذا حقي اولدي در وپور نغز فاضل ايسه
موجيد اكر بوج قاصرون كره نغز در بوليدان اهل بوج نغز فاضل ايسه
ايدل استخا ايسه مستند نغز اهل بوج نغز فاضل ايسه
اولور بوقد اكر بوج نغز فاضل ايسه مستند نغز اهل بوج نغز فاضل ايسه
منوع نغز فاضل ايسه مستند نغز اهل بوج نغز فاضل ايسه
نغز فاضل ايسه مستند نغز اهل بوج نغز فاضل ايسه
باقيا نغز بوليد در بوج نغز اهل بوج نغز فاضل ايسه
اوله بوج وركه كذا نغز اولور بوج نغز فاضل ايسه
اكر بوج بوقد كذا نغز اهل بوج نغز فاضل ايسه
مك. موجوده اكر بوج نغز اهل بوج نغز فاضل ايسه

بوقدر غلظت قسطنطين وارتد كذا بل جمل غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 قسطنطين وارتد كذا بل جمل غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 انك انفسك وحيي اليك وبقوتك غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 زيرا بل غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 الرجاء جمل غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 امكان الجمل غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 بودرسا كاهل غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 يد الله ديكيد باشته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 نلجكدي سوسوسه دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 سن قله محتاج قيل في اليد الجمل غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 النجم والشمس غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 فليس كرم وشمس غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 ولا تصلي الا بالذبح والاكل فقل هذا الانسان يد غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 غم يا كاهل انك اكل اكل غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 بالجلود لا بد ان غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 على كاهل غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 الانعام وهو من نسيان الموت غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 نحاسينا وقد قال اكل غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 ولا تهرود والفتا جمل غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد

ولذلك ان

ولذا ان النبي صلى الله عليه وسلم دائم التكمون من اهل الاخران ومن ثم لا يزال
 العتق في التكمون من اهل الاخران ومن ثم لا يزال
 كنهه في نون وقد في الله الخوف لا كنهه من الاولي ووقفت على العلم البشري في الدارين
 قلنا ان خوفه في الخوف وان ارتفع عنهم من حيث انهم وصلوا الى انجازه لا تارة وارتد
 ولم يفت عنهم مطلوبه الكنه في خوفه في نون ومن ثم لا يزال
 فوق الغاية والكره من ملأ غامات الاله انك انك غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 اعلم ان الانبياء والاولياء ومظاهر الامم الهادي وقلنا لا ينزل الشيطان من صورهم
 لما فيه من الاختلال بين فلا يقع الاشتباه بين الحق والباطل الا بالواقع
 بعض الفتنة فينسخ الله ما ينبغي ثم يحكم يانه كما في القرآن فعليا بقصة سورة
 النجم وقد نص عليه ايات لا عوام ككل من اهل الكوم ولكن كراهه لا اشتباه بعد
 ووضح الدليل قال اكل اكل غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 على صراط مستقيم واما مثل الشيطان بعض المكورين فديره انه الحق
 ويليق اليه ما يفتو به من الباطل فقلنا قد وقع فاق الله تكل الامور له
 واما رويته صلى الله عليه وسلم اياها فتا في صورة شاترا مر في رتبة
 الروبوتية ومظهر رتبة الشفاعة في رتبة هكذا مخرج غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 فقلنا ان النبي في بعض طوره ومن ثم لا يزال غلظته دورا لرجاء كرم طلائع العبدان وارتد
 في بعض طوره وبعض طوره في الشفاعة في رتبة البصائر وقديمه من الله
 بين الخبيث والطيب فافهم عينك واجمع عقلك لتكون مرتباً بينهما في
 جميع المراتب والله اعلم على سبيل الترشاد ومنه السبيل واليه الميعاد

ایسه من شیطان و ایسه دخی محفوظ و نور و نیکم فرماده که خود انانی و انقوا
 انا من شیطانم ذکر انا فانه مصورن لما صل معارف
 الهیه تقوی و عمل صالح و سلو صحیح و زنده بینی و لغای محقق و اندک کارید
 یوحسه معال برک دکل بر محقق ایله الله تعالی راسته شیطان دخیل اید
 زیرا شیطان در کارها کجاست و شول معنایه که اسرار و اوصاف اندک باشد
 خبر در ایسه دخی طاری و زنده دند عالم زانه خور و اوصاف دخی و یوق
 زیرا که دخی اولاد با و استیجا را اثر و کار و اولاد دخی که حقه
 کافر و آدمه منکر اولاد دخی بنا بر نبوت دخی چپ کادی زیرا جانب
 نبوت اسم هارده در یوسبدن شیطان اسم مضله و قاله چو که
 برادر هاید خاصه ایله حقه معتدی اولاد اسم مضلا احکام دین
 محفوظ او بود یوحه بر یوقی انکار اید که هر که که انکار اید از زنده
 نکند بدی و نه خور بر یوقی انکار اید که هر که که انکار اید از زنده
 بیابیم و اولاد ذکر فقیر یکی زیرا عام معال اید و فقیه طریق عالم حقیقه
 دخی عالم و لغی افقضا اثر زیرا علم حقیقه مذکور اولاد امور دانه به
 منوط که رسول الله و ورنه به تا ایا حاصل و یوق و انکار که
 انباده قصوری و بلکه متبوعه انکار اولاد اول که سه متبوعه کوشش
 و کلامی سماع امتش و لسان یوحه من به دران فیکه محسن اولاد
 و انانیت و مقوله ده بعضی خور اظهار ایسه دخی حواله فال ایسه و طایفه
 یکی در دود اولاد زیرا که کار و دخی و یوقی حواله دخی اعتبار و قاله انکار که

اعتبار

اعتبار ایدن انکار یکی مرد و اولاد نیکم هر عرصه مکتور و تقابل اید کل
 در که جهات دخی ظاهر و باطن شریف و بدی خبر و در کار یک رسول الله که
 و شریفه که حقیقه بر و الا طریقی حق مکتور و در نظم ای صورت
 معانی • مشتاقی و دینار که مشتاق • یوسف و زنده دخی • دیدار که
 مشتاق • شهید به شک و سوز • تسبیح قرین و زو • ایام و دین طریزو
 • دیدار که مشتاق • و به یابی انور یوق • خالکی یوق • ذات
 یکی سور یوق • دیدار که مشتاق • ذکر لیمان و روی • عشق
 دینک و روی • احسن الی الله فری • دیدار که مشتاق • سیر
 انکار سن شاهی • چشم کوزه در راهی • والله باله • دیدار که
 مشتاق • بوخامه فی نیده • شوق نیجه شرح اید • در حقی
 سوزیده • دیدار که مشتاق • طلب
 معال و اولاد که سالک حقه و اولاد از المبد و طلب رسته ناز و جور و زور
 تقی و تقی و نیکم ذکر اولاد و رسته عیون و سلون و کریم معنی اولسون
 زیرا عینا وجود خدایه و یوقی یکی انسان و امثال یکی معانی دانی و یوق
 زنده دخی در علم و اضرای یکی و مطایب فی الحقیقه که الله تعالی در زنده
 و جهات موجود و نه مبداء اولاد و یوق دین منعت اولون اولاد دخی
 مبداء یوق الهی که عینک عیان زنده و در عیان اید به بلخصه سید
 زیرا یوق موافقت دند و موافقت معنا در که جهات امر هر عینا حقیقت
 حفظ اید انکار یوقی که الی یوسه که عصمت و حفظ علی و بر یوقی طایفه

طلب سق واهتمام فقط انمرو وسطو طلبد مختلف بد شوان مناه طلب
 امرو عبارت اوله ارايهه يالكر: نكلم في ايهه مامورون مختلف نامجا از
 نكلم بيا تله مامور اولانل بچيلوري مريد اولد بل زير امرا دي بدو
 كل بلكه قو نكلم بيا تله مامور اولانل بچيلوري مريد اولد بل زير امرا دي بدو
 احدا يني بختيخص وادرد بعد التخصيص مريد عد وخصو بيا بچيلوري
 ويا خود بيا ديكلري معنا داناشيد كه الله تعالى كيسندن بچيلوري
 وقرانه كلور واذ ان زمان نهان قريه امرا مترو فيها افسقوا واما يعني
 برفيه نكلم هلا كه ارا دي اطيعه افسقوا وفسقوا مريد اولد بل
 ايد بچيلوري مريد اولد بل زير امرا دي بچيلوري مريد اولد بل
 صلاح و تقوايه تقى ايد كه بعث رسول و انك كنك مريد اولد بل
 فسقوا ارا دي تقى ايد زير طاعت في حق جمعي ارا ده منوط و فساد
 و جوري سبب اكلدر پس كه فسقوا ارا دي بختيخص سبب افسقوا ارا
 مريد حاصل اولان و مختلف مذكور لا و كلور بو معنا دي بو مقامه بچي
 ارا دي واد كه مريد ارا دي هلا كه و بيا ارا دي سبب اكلدر و جوري
 هلا كه بويكي ارا دي منوط و حقيقتي ارا دي واحد و زير صفات لطيفه
 بچيلوري و اما و لكن بچيلوري ارا دي بونور و محال انك افسقوا منك
 انفسا و لا فكلن تجا عا و جوري بچي و حقه نسبتا ارا دي معدومه
 تقى ايد نكلم كلور ارا دي ارا دي نشينا يعني بچي معدوم كه
 عين ثابته اولد بچي چندن شينتي وادرد موجود خارجي و لا و كلور

ذات

ذات و ارا دي و قول اجتماعيه مقدور و معدوم بچي و جوري و لور
 جرتدن عيني معدوم و لور كه جرتا مكا نه ناظر و در و صورتي و جوري و لور
 افاضه و جوري و لور و لور كه اعيان ثابته شتم رايغه و جوري
 اتمشور و لور بچي افاضه و جوري و لور قطع نظر حلاله و صليلا و لور و لور
 پس مريد و لور معدوم و واجب بچي و جوري و لور بچي و لور و لور و لور
 اشاءه ظاهر اولان و نور خف و غير بوقدر و اهل حقيقته و بچيلوري و لور و لور
 شواهد ارا دي كه بيا تله ظاهر و لور ارا دي مريد و لور و لور و لور و لور
 حائل قومان يعني بچي و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور
 و اصل اوله و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور
 مشهور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور
 و لكن ارا دي ارا دي حقه افا ايد بچيلوري ارا دي حقه مضاف اولور و لور
 و كل بونك اصلي بود كه مريد بچي حقيقته الله تعالى و لور و لور و لور و لور
 معدوم و الله تعالى موجود و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور
 بويحه معدوم و لور موجود و كل اشته انا ارا دي و لور و لور و لور و لور و لور
 مناسب و اتمشور و بعضي كبر و بونور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور
 مكاشفه طريقيه علم بالله طلب انك بويحه براهين عقليه يله و كل
 زير معرفت و زوقيه معرفت كسيته دان اعالاد و و زوقيه معرفت كسيته باري
 تعليم طريقيه اوله و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور
 محال بله و انا و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور و لور

و شرف

279

[illegible]

نقدنشینان السنو در و بموقوفه لره اشارت میداد و بعضی کبر، میفرمودند که
اعراف کمال العسل و التحق کمال الخلق یعنی محقق اولاد هر چه را بداد ارباب
التمدد و دیگر کاری هر قدر اندک بود به کین سمند آنگشت و خوشنالتی
یکی اندر غرض غلبه شاد و خوش قول در آینه تقصیر و مرام و لحظ التمسینه
و خلاصه اعمال و اوصاف الدنیه بجای آتشی که در اندکی قاشیه و انان
الحی فانی عظیم **نظم** از لدن جنبش خفیه کمال است و روزنه
ابرشد میسر نیز میسر هیچ اینچه هیچ انسانه • یوز نرین و وطن سوز
دوشت لاجر آخر کار • در نوین صابر بر شدل حضرة و لا یرحانه
• طلبکار اهل اراد تاهل و ارحمه تا بتجمل • قویا مومر و عاری
عشق که کل بوسیدانه • بویان بوی فانیه و شویه که هیچ هر مستوف
رنکار • بودلای نمونه بوندان دانه و لغت بیانه • دیسانه
حقان نوین شاد فیض لید و بشقی • بوری عشق و صفا قطره
در بیاغمانه **نظم** بالاده • ذکر اولاد که توبه معصیت
طاعت و جوع و د و لک عجب که غصه کنون و دیوب و عشیان و قوفیق
طاعت و خندان و غفلت و زغولدر • حجاب غلبه بدست کسی که در کدک و خرق
لید کن و عشق نظر لید کن • در قوفی که در کن و دانه و طاعت و موفیق
اولاد و غل و خندان • قوفی ابد نه هیچ قلوب که کمال طاعت و موفیق
اسقاط ارباب کن • زیارت عارضی بویان عارض و انصاف ایام معصیت و لوب
باشند توبه محتاج اولاد و لیکه بعضی توبه دخی توبه محتاجند • تنگ رابعه

[illegible][illegible]

مظاہر

[illegible]

三

تقوله كسبه لبر اهل يقينه متاثر تايد و ليله اوار و خالا نند ان توبه
واستغفار اتمند كرد زير اضا با طاهر يا خدا ظاهر اهلان ملحق
اولا شود و بغير صور دينك توبه اذ كل كبري كبري بغير معصيتك دخی
توبه تمشل توبه لری بوضوح و لماز و بجزو معصيتك اشدی و ايا به
عداوت و انانج مقند سه و مقاله در نكیم هر عصر د علماء رسواك
اكثروا تارة تقليد ايدن جهاته عامه حال التزديد عجب الدركه
تقارر زانده اسراء الهية و مكشفتنه اولو يقين و اطمینان نريد
اولاجن كبري حرم بالله عليه سیه اكثرنا عی ایشاور و در لغز و لغز
صدد نده و انلش دخی و موسیعیة حسیسة توغلا باده با ثمة
التقاقر تبیین و ایشاور و یا اصحابا لا فکلا رعلیک مالکسوف
و یا داریالشم و ایشاور و املنسوف و الکسوف **نظ**
بزه کار الهی بتی الیک • اتمش چوق مناهی بتی الیک •
روسفیدایت صحیفة علم • قوم کز کناهی بتی الیک •
فیض غفرانک یا بده یا رب • یو یوری سیاهی بتی الیک •
ذکر و فکر کدک یا دخی دور • اشتغال ملاهی بتی الیک •
ایله اصل افطر تم تغییر • سن یحی الی کماهی بتی الیک •
حسرت و درد نده اولو یغی کبر • ایلمره و لاهی بتی الیک •
دربو یغی کما قیو کده ایا • عالمک یا دشا هی بتی الیک •
شاه یعنی توبه و رجوع و از نده ثابت بقدر اولی کرد

५५

کر کند زیر عمل خیر و امر و زنده و لایق بی ضرورت نه تارک الورد
 ملعون صاحبی نه شود و لایق طاعت نه عصیته بجیع ایلان مرتد
 بطریق الا و فی مذموم و حدیث نه کلور افضل الاموال و موهبا
 و قرآن کلور و لاترند و اعلی ادا بر که یعنی ایمان و طاعت نه فلا
 صکر کلور و معصیت نه ادا الکون زیرا انسانان در کاتی است که
 قدر و لایق بی حدی و حیاست و موافقی مقدار در الکون حدی
 کلور اقراء و ارتقی یعنی چنده ارتقاء و اجابت مرتبه قراءت و معرفت
 قدر در پیر قرائتی آیته قمار و موفقی تر به ده قرآن ایدر سه
 انان معافی او در بوجرتدن کرد که دع فقهی قیدین در اولیکه
 سابقا و اسرار و سب و کجی و امثالاً البدو سابقا و اوله
 و تیرید چله منازلدن دور بویله و قرآن کلور فاستقم کما امرت
 و بولستقامت که استقامت الدینه در هر قول و فعل و حاله جاری
 و جمیع حد و نه مرا تسانه ساری و لوی و نه مندر و نه بجیع نمازخانه
 صعب و باغله رسول الله صلی الله علیه و سلم بجیع بویله و بویله
 شینتی هود یعنی سوره هود و واقع و لان استقامت بی برتری
 و بجیع استقامت غزندی و بوجع نادان و نور و عیال و بجیع غلانی
 بما الشیخ و البرد بورد کردی و حتی وقت نماز و نه بجیع و نه
 بیرون و لور و حرارت دال حاصل اولو بجیع کجی برادر لوی که
بجیع و نه یعنی طوبی و بد کلوری با نه صوبی با نه مفسول از نقد و مقصود و بجیع

حرکت

حرارت مذکوره در و بونان غنی غانی امر لوی که کاینقی استقامت نه توفیق طلبد
 بوجرتدن از حال که سینه خندان صاحبان و لور و بجیع شش احساس
 اولور و بجیع شش طریقت قدس الله سرهم بیور مثلر در که مرتبه الطیقه
اعظم نامی ترند الشریعه و بونان سر شش کلور کلام من معلوم و لور که
 دیشلور در معرف طریق الدال الله فلسکه ثم بجیع عنه عذبه الله بعداب
 لم یذب به احسان العالین یعنی مرتد شریعت عذابی جسمانی و مرتد
 طریقتان عذابی و صاحبان و عذاب و صاحبان عذاب جسمانی اندک اندک در
 زیرا روح لطیف و لایق بی چرتدن با ریختن با نه الکون کلور و کیف که
 با کران و بونان مثالی بود که برکسه صحیح و کینه و لایق فقه
 چرتدن عذاب و صاحبان چکر و سخت و وجودی کا فائده نمر و برکسه
 دخی سقیم و کینه غنی اولسه بجیع شش عذاب جسمانی چکر و کینه شانه
 با قوب بجیع شش حال اولور زیرا بجیع شش و فقر و اجتماعی زیاده نه بجیع کد
 و برده بی بود که مرتد شریعت جاهل و مرتد طریقت عارف در و عالم
 ایله جاهل را بر کد و بلکه عالم عذاب شد در الکون از بجیع شش
 صکره عذاب او زنده و لایق زیاده و نه بجیع شش قال الله تعالی
بجیع و نه و استقامت بجیع شش و برده بی خارج بابده اولان
 ایله داخله و لان فقه و لور در پس بجیع شش خارج بابده و لور
 طریقت داخل بابده کبیر و و بجیع شش و بجیع شش و بجیع شش
 اشدد بومقام مدان دیشلور در که ارباب طریقتا بجیع شش و بجیع شش

طوره بوبادیه فرقتده • منزل اصلت غر سفایت • اورغه تر
 انا الحقدن دور • سند و خورکی ز سلبت • حقیاطا و انا که
 خلقت • اغزنی بوقلم نشکر ایت • **بیر** ز کسر له خیره
 توسعد و جگر مقابلی و لای تره فخله زید کلاری توسعدن
 او تو ریدر کوجیه دبع مسکونه نظاله دریا قردان و سعاد
 و تر فخله الله قالیله که واسعد دینخی و ان سکرین علیا لای تقیق
 اید و توسع و از تره وجود اندک نصکر هر کس جلاله و کوه خونی
 بسط امتشدر و قردانه کلور • **لینا** البزتی متفقو انا متخی ز کوه
 کوره دیک و لور که جسته دخور و اوبه و صول و جویکن و لای و لای
 بنده منوطد زیر مال دنیا ده نفسک ز یاد و هر اید و کی سنه در
 انجیر ناله نلای پس دنیا علاقه بیع منقطع اوله بقیه و جرات تغییر
 حاصل اولان و خفته کوره دینا و لور که سخته و اصل اولن و جوی
 اولان نفسی فیدیه و خوفند **زیر** مال کنی نفس کنی جویکن انجیر
 دیشل و ز که مال جانند نند یعن متیق روح الله که جان کنی سکول
 و کن هر مال کنی قطع ایلک جانند کن **زیر** اراج الله قردن
 بدین اصل قوی که انا منوطد و مال و غذا نال و احقدن نند و نفس
 حقه خصمد و سنکه دنده مساعده ایلکن و سستی پلن سن **زیر**
 دوست دوشن یکضد در که بر کوه جمیع و لای زینت فنی لایک
 ضروری اولی تاکه دوستله دوستا و لاسن و دوسته و وصول

نولاسن

بولاسن و قردانده که اولان برار شول طانده در که جمیع الفوج بری
 صورت و وضعی فخله کور مثل و ظاهر و باطنی ایله قائم و اشلدر که
 بزوال دین و دیکلور کوان بر صنفی در نکیم **بویز** بد سبطا میله و غیرین
 والد ه حقدن علی ته بهی طاقع و اشلدر و بر همین دن بری که
 اهریم خونی در سیمخی اسر ایلله کز کن خضره ملا فی والدی و کاسول
 اند که یا خف سکا نه سبک نرا فی اولدم خضره بیکه و الله که بک
 سبیل به پس والدیه بر اوزرینه و لای با غن ملاقات خضره و لایچن زینت
 و سبیل ملاقات خضره النور و تر شیخ واسطه رفیت الهیه و لور
 زیر ترا و ز نده و لای اعتقاد پاکدن ناشید **بویز** سوزنده شیخی رفیت
 حتی رفیت اولور نکیم حد بنده کلور • من زانی فخله لای الحق زید
 رسول الله صلی الله علیه وسلم مظهر کامل و سائر و ظاهر هر آن سبک زینت
 و خفته نکانه کلور • **بیر** یوز که بنون مشا سید و بره من برانی در
 و کن لای زانی در تحریف بها تین • **بویز** بنده اولکی در انا خبر
 و باقی بقول مناسنه در انجیرن یا • مشا ناله یا زلای نکیم اصلنا ظاهر
 بویز به در و فقره و احقدن و ناله رسول الله که و ناله ناظر اند
 بویز جمیع لای بوزله نیم یوز فند که سنی صورت حاحیه و زنده خالق
 اندم و کنایه هیتم اوزر نه قود که سن نیم نظر تیت ناله که جسته
 مشیم و سنله مشا بوقودر انجیرن اهل الله لیس کنله شیخی ایتند کافی
 زانده در دیدلر علیار رسول و دیکلور کنی بلکه اصلیه در دیوب

[illegible][illegible]

سوزید فاما خفتنه کور و جره بود و نیز اصله نظر این نورانی
اره سرباهای ابد و خندان غافل تر بکند هیچ کس که بچگونگی
بلور و طلبکاران از حضور تعویظی الی اشیا افتد بادی
خست که انبیا استعداد افراد مانند کل کرد بنا علی هذا جزه ناک
استماعی نورانی اهل بلکچک طلب کل و طائر و کما و سائر که
لوی تر از پیش نه نظر در یعنی باموسی بی شکر کوری که موسی و لق
کور دزد کور تر زیر محسوس کم و بی هیچ کس به من بعد ایلایک
کور بلکه دنیاه کور و کی ایا کور و جود اگر تصویر خفا نه نظر ایدرسه
و خفا فی سما و صفات و لطیفات بر قید در کور بیدر ناظر اولورده
و اختره کور و کی لطیفات ربوبیت که اندک منبع بود و نیز اولورده
عناصرو لطیفات تلذذ و فی قالی انسان قلب صورتی کرد پس بو
موظفده قباله مشاهده اندک و کی اولورده قالی ایله مشاهده ایلد فاما
دنیاه بصیرت صورت و احیاء کور مکمل مانع بود و نیز اولورده
اولانان صورت مزینه و خفا فی ذکر بصیرت حالید و مغز و بصیرت
اولانان امکان اول خفا فی بصیرت اولانان غافل و کل کور بچگونگی نه
کلور و تربیه نظر اولانان و هر ایل بصیرت و نیزه کلور و افانت
نهدی العی و لو کما افکا ایل بصیرت یعنی شکر کی علم علیه ایلای
مع هذا ظاهر در بصیرت و ایدری و کی حقیقت حاله ایل اولانان
یعنی کج و اولانان اولد بلس بی شکر بصیرت اولانان فاندانگی شود و

[illegible]

دکل و بنونان سسته عاشق سسته عالم طربان دیو تسمیه اولادی زیر
اول سسته ده حضرت خدیجه رضی الله عنها و ابوطالب دنیا دین
انتقال اندیش خدیجه به خوزن اویق نه سبیدک ایدوکی معلومند
خاندان رسول الله در و اتم المؤمنین در خصوص که اکثر اولاد
نبویه اندان تولد انمشدر و کمالی منصوص علیه در و ابوطالب
کوچه جاهلیت اوز نه انحال ایلدی نیکم جمع علیه در حق بیانه
کندی دین خرق جماع انش اولور و لکن رسول الله اوز نه حایسته
انش و دانا نقص نه کر بسته و انش ایدی شوکی که ناک زمانده
طائفة اهل شریه جناب نبوته وقت التواء ایمانده داخل اولور طاله
ایده نوز نیدادی و جناب نونه کید نوزدی بوجر سدن اهل اسلام
فی الجمل خوشتال ایدیلر صکره با بستر وقت منقوع اولور کانون
ابتداء اولندی و فقدان معین دن این باشقه یوزدن اولدی
پس اوجنی سبب حزن و باعث هم اولدی و لکن بونکسان اولدی
بالاخره نبوت تقویم و دشمنی با یکی قعوب ایلدی تا که
غزوه بدره قلبه هم و یا چینه سر کنون اولدیلر و خزلون اولیلر
وم ویدر که میوه غمزه عالم حبیب مجتهد صلی الله علیه وسلم جلال یازد
ثمره التفاد لری ابرهم رضی الله عنه عظام دروضه جنت قلداده
اغلوب و انا علی فرا قلن خوزنون با ابرهم یوزدیلر یعنی فراف
دید کلهی معنی بوجر حزن و کجا در زیراموطن دنیا الطفه قهری حاوی

مقرینه بر سن و فوق اکمل حال مقصودی کور کن **نظم** چون
دیدم خلی تنالو البر حتی تنفقوا واد وار لکن الای و صوفیا
دنیای قوی کیده دلک فانی فانی برون لیل حبه لک یوزدیلر
بود نیای قوی بر قیودر بوقیودر دل که قوی بوقیودر دل که قوی بوقیودر
چاه کیم انده بولونان خطرم صو صوکی صافی تیکد و زات سوزن
سینه کنی آنکه کور خون جگر نه اشک چشمیه وضو غلای نفی غیر
حق در رسک فز حق نور غنید بل انشراق اولسه آبیه طایو
حزن بولکه اصله خوز نندند که خنونی لایح
معنا سنده در زیر هم و خزند انفسده خنونی حاصل اولور بو
دینی عوامه کوره در زیر خنونی اسلهم و خنونی باشقه معنا دند که
فی الحقیقه قلبه رقت و لطف را نیشاید لایح صلی نوزن لک که زمان
ما خیده فوق اولان منفعت و لیخود حاصل اولان منفعت تعاقید
اولی ان ایسه فوت و انش و اد بوقد ز بر مقصود مراد بوی مراد
دنیوی کل بوسیدک انلر حوزنی مقامات عالیله دندد نیکم
یعقوب علیه السلام بوسیدک بویور قدر نوزن خوزن اولدی و کس نوز
بکاد دنده لوی خیر اندی و عاقل در هیچ کسده و لایح خیر نیش
زیرا نبیا و اولیا نلک متخلف اولد قاری عاقل و انصاف بولدی قاری اصاف
حقائق بولور دی خصوص که بوموطن غربت و امتزاج جسم و صیاد
حکمی سوزنک و کوبان و بریان و لغدر فرحان و خندان و بی و لایق

و فرایق ووصالی محتوی در و دینریت کمال کثافت و انجمادیه مافقد بود
 چندان انبیا علیو کندی بل و اولیا انجماد کلیدیل و موطنه کثافتی و پویو
 خصوصاً که علم و معرفت و مشاهده قوت بولیده ضعف پیشیت
 افزون اولور و در و جان ستم جزیدن منا ثروای قیلادت
 منفعل اولو و مجبور قالور قال تعالی و خالق الانسان ضعیفا پس
 بوصف حقیقی دن بی و اولور مقام خونی بلاندر و مخزون اولیا نادر
 انسان کامل و الماندر و فاطمه زهرا رضی الله عنها که لسان بتودن
 کمالی مخصوصد و ولد ماجد شفیق امت جنایه زیت حفرلری
 کاش سری عمد نه حرکت بیورد قلدن صکر اول مصیبت کما که هایت
 زیاده مخزون و اولی فی جمعه دن بوری خون اولو و ترمه بقیع ده حفرت
 یعقوب علیه السلام کجی بیت نزل انما نادو فی فی قلد اولورده کوشه
 نشین و خلوت کز و اولدی و صالا اول مقامه بیت الحزان برور و فیض
 اولیا جمیع مله مبتلی اولوب غایده نبیون ج و تقدیر و توری بولیا انجماد
 دینو تفریع اندیل اولدی خیر و بر و بیا الله تعالی نیک بخای اندوکی
 اقلقدن و توری دید دیدی یعنی هر منسبه ندن بهانه سی و در و
 حالده کر یا ن اولیده بهانه جوعدد پس کر خرون و غناک و کربایت
 اولیق مدد و ح اولسه ابدی انبیا و اولیا انجماد مبتلی اولور توری و لکن
 حزن و انکسار خواصه کوره حقیقه له راجع و انجماد مقبولدر
 سائر ان احوالی ابدیه بولیه دکالدر پس اسوی لیچون خرون اولیق

حقائق خزندن دکالدر امدی طالع اهل واکور که الله تعالی نیک
 اسما جلالتیه سی و ارور که آنکاح کا سلبه ابتلا ده عوار و خواص برورد
 و کال او در که لطف و تفریل مجبوری اند بولنه تا که لطف و زدن تسلی
 کالو کجی تفریل مدخی آینه دل زکار نقلقا ندن باک اولو و بتجلی و فاطمه
 اشته بو ستملی در که اشته باد انبیا به بعد و اولیا به حواله در و بر
 کسبه که ستر ایدلا ظاهر اوله با و دن آخر یعنی غلبنده اندن ریج و کر امانت
 بولان کر چه بجه البشیریه ظاهر ده غدر و لکن هر غایق تسلی منافی و کالدر
 بلکه کمالی مشغور در زیر جا اول حقه مقدا و تا که نکند تا اصال وضعه
 جرات اندر اشته سکا بو مقام دن بعضی امثله یران اندو کر تفریم و سنی
 د و غم خزندن تنبیه لیچون در تا که مصیبت زده اولیلر که خزندنه
 دخل تفریم سن و بیع مصیبت بکن بله خزندن خالی اولیسن زیرا کر
 بر زنده اسان و مصیبت سکا یتر و لکن و صلا نه اسهک
 بلبلان کاله تر شو فریاد ندن سکا حقه چش زیر سن و صلا نه اسهک
 دخی تر زدن و غیر تر زدن کجی کسک حاله کوره خزندر اکثر
 غریب اسان بوری غایده کت و خندلان اولی خنیزه تریایت
 و لکن الله تعالی دن عافیت طلب بله و بیون بتاد اولاس شر بله
 و حقله صبر تفریل و حدی تجاوز و تقدیر بله **نظم** دل بهالده
 مفتون اولو بیکدر بو حال بله قد دخی چون نون اولو بیکدر
 بوسعه تر زدن صبر اولوب باله بر سرور یعقوب و حقله خزون اولوب

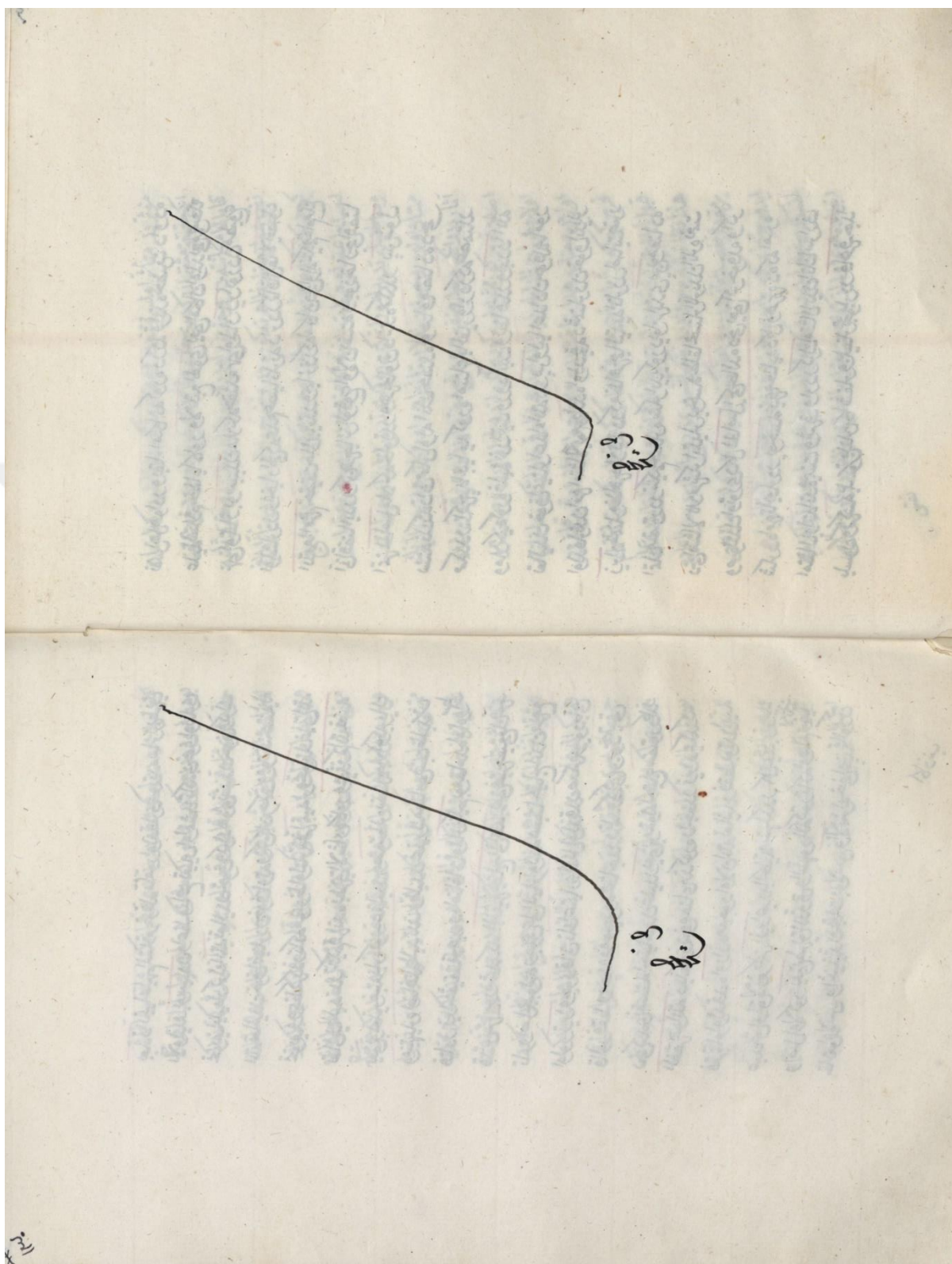
کند. تربیه صبر هر چی در فریاد دیند. قول حکیم در دمه مجنون
 اولوی بکند. بن بک زرد ز کسه دونه فراخه. لالمی وصاله
 کما کون اولوی بکند. شم انمکون فاحمه مسک معرفت. دل چون
 غزاله جان و چون خون اولوی بکند. سیر بزه دن کلوری حقی
نیجه دل. یونش الا بعضی فالنون اولوی بکند. خوف
خوف بار برک و هول اولوی بر بحیو بالقی تو قعد که زمان
مستقبله کوره در نیکم خزان زمان ماضی قضا بیدر. ولکن امارت
مظنونه دیا معلومیه تو قعد در نیکم دجا و طبع که توقع محمود
بودی امارت مذکور دند نانشید. و خوفانه صد عامن در که کسی
دخی امور دینه و دینونه ده جاربیدر. ولمن و قریظ کفر در دیکه
معنا سی بود که امن عاجزون و لوا الله تعالی مقتدر. خبر منتقا انک
ایسه که نهد و قریظ بیدر دین و نور و حق تعالی مقتدره. اعتقاد تو
کرد بر من مومن. بیت خوف و الرجاء اولی کر که دجا و وعده و امن
و خوف و عید و ناظر در و انسان علی چرندن بود که حال راسته
متردد در و خوف و دجا ناکه خوفند. قفس وید و وارد و قفس
و بسط ناکه خوفند. هیدت و امنی اعتبار اولی نهد. و هیدت مقتضای
استیاده جلاله کند نفسند غیبوت و انسان حکم بجای جلاله
و افاقا قدر. بیت خوف و دجا مبتدیل حال و قفس و بسط منتظر طایفه
نشان و هیدت و امنی مبتدیل نشانید. کوجه متبیلر فی الحقیقه

اضافا تقدیر منظر در فاما دانا مقام جلاله کبریا و علو در و هیدت
مقامدن. تربیه و تامل و دعوی اولی که کنز بلکه خاموش اولور
و شوق سالک که نه بابت مقام ماته و اصل کلا در دالدر و نیجه کفری
صادر اولور و بر امور و مشاهده اری نقصان اولور در. اشته
منتهی بک خوف مقام هیدت نانی اولان معنادر. بو خسه انش
لیون غم مستقبل بود در. زیر جابه برانخی کذا انتشار بد. بیت
خوف ایدل. قالا الله تعالی لا خوف علیهم و لا هم یخزن. مثلا فاصد
مکه که مال و بدنی محفوظ اولی بی حاکمه کعبه داخل اولور. خزن
و خوفدن خاص اولور. زیر سفری قضا بیت بولی و بوله کلا در. بیت
دسته سی دخی خوف و ضایع اولدی اما غیظ حالی بوله کلا در. بیت
چرندن هر جمله ده و انشاء طریقده خوفدن خالی دکلدر و سیر
سور کی نسته ضایع اولور. سه انک خزنه و شوق و تاسف ایدل
فاما بر نسته که مقتود اولور و بی شخصیت مقتدر و یا منتظر اولور. انک
کفر قیلند. انشی ایدر و قضا یظفر تمک کر که وین شایر کر
هر کجکه مستخرج اولیق و لیدر ادر دحقه تابع اولور. زیر حکم الله
تعالی بکند. و عید محکوم و حکم اوزر دنیجه ایدر. زیر غنا
حقیه ناکه ریک شانی ربوبیت و عید حکم اولور. بیت در و کسه
هم فاعل و هم قابل و انما مکرر که با اعتبار اولور. بوصورت فاعل مبتد
اولور و طالب و انما بلکه فاعل و طالب الله تعالی که جمیع احواله

مؤثر در متاثر و مستغندر و معنای هر دو که نشانده شد که انسان
 یکی حقیقی مستغندر است که بر وی حقیقت قاعله و حیوانیه و بر دیگری حقیقت
 قاعله امکانیه در حقیقت اولی روح مدبرانه یا طئنه و حقیقت ثانیه
 نفس جوینده ذات ظاهر نده کوره در و نفس جوینده روح صمدک متاثرانی
 یکی هیچکدام کوره مؤثر در زیر آمدن احصا و حرکت کند. بوجهی که جمیع
 احساس اعضا و حرکات بدنیّه اکام منوط در و روح مدبرانه عقل
 و ساطعیه تدبیر امور انمکه در که بود تدبیر الیه انسان حیوانند
 متاثران و مؤثر و حیوانند. ولان تا بیزیت وارد کات جات حیوانیت
 آثار دیر انچون جلب منفعت و دفع مضرته اندک و بر قیون مثلاً
 اصلاً مؤثر در و مؤثر و لیس که کوره که اندک فرار آورده و مقتضی
 اولی جفت در انک ایلر زیرا الله تعالی هر غلوی خلق اندک. و ماخلق
 اولان معنایه هدایت یافته شد. و عین جفت انسانی ظاهر بپیشند
 فرس بری که رؤیا صاحبان و مضمون یکی که قوت در انک جفتان
 قبول ایدر حقیقت بشمار در که در زیلان و کروز و پاسا نالید و یکی
 هذا نظر انک یون سی وارد رنگم نفس برین روح لیان در سور علی
 بر خدا تفصیل یافته شد. و عین کتب معتبره در که کوره که الله تعالی
 ایدر بری که کوره که با موسی خنق و خنق نفس انک خنق انی خنق
 نفس که خنق ایدر دیر و کوی خنق نفسند خنق در ایدر زیر کوی
 انیاد هوی و انکه عصمت خنق با فعل محظوظ در و کوی خنق انی

نفس

نفس اهل هواد و بقا. امکا نه کوره در که قرانه حضرت داوود
 علیه السلام خطایا کاور و لا تتبع الهوی یعنی انسان اولی بقی و ضعه
 نهج او انما یوسوس بک ملائکه خشنده نهج او انما یزیر نوردن مطبوع
 اولش در و لغا انک که عدم عصیان در نه در کات اقا انک لا عصمت
 الله ما اهم حقیقت حال ایدر و جاز که که کات انک خنق انک یوسوس
 انی اقتضا ایدر و کوی هر جاز ان الوقوع اولان نشسته و جود خاریفتنا
 انما الحاصل ملائکه محظوظ و هر محظوظ ذاتند. ممکنند پس شول
 سننه ناکه ذاتی ممکن و الیه انک خشنده اوصاف متضاده دخ
 ممکنند اگر چه انبیا به کوره امتناع بالقبول و وار در که عصمت
 و ملائکه کوره غلبه قولانیت و روحانیت و لظا فتر و بعد ان الله
 قال لعل خنق انک اعداء الله در پس ولایا اعدا انک خوفیه امور
 اوله قانندن امور امتنا اگر چه مؤمنند اوله قیه و شمل در ان خوف اندیلو
 زیر ان شمل و ظاهر جلاله در که ظاهر جلاله انیه انور ان صاحب ضرر
 انما مقتضی در نیک محضه شکر ایدر کوز و مرید بی روح معنایه
 دخی امتنا الامور شکر اندیلو روحه طاعت محضه انک ان الله نعمت
 و صولندن انور و کل الحاصل انک حاله دخی یعنی اگر خوفه و کور
 شکره امر تا ایدر و روحه غریبه معنایه دکل و هر مرده که امره
 امتنا اولندن جهنت و شرف و ارد در کات امتنا ایدر اننا سرانی
 بلسون و کوره به بسو نایلم کات شمل و نایلم نچویر در فاعرف جذا

بعد انبيا عليهم السلام و خوفه مامور اولاد قاصدي صومند سازي بطري
 الاولاد بوسيدن واعظ و ناصح قباين اولاد سازد که به خوف اولاد
 تخويف ليله کران الله تعالى خوف و کران هول نفسند خوف و کران
 الله تعالى خوف انبيل و خوف اولاد و کران هول نفسند خوف و کران
 تخويف و عطف کران که موعظ اولاد و کران هول نفسند خوف و کران
 تعالى بطلند نذر نیکم قرانده بطري الا ان هول و عطف کران الله
 يعني تو بخير مستيد يار و کران عذاب و مستفصل و مستجاب اولاد و کران
 و مستجاب اولاد بطلند نذر و طبلند تخويف مستجاب اولاد و کران
 فنادر زير حقيقه تو جوده اضافان اولاد نیکم بومعظمه مامور
 قد تسم بپور مشد که الفقر لا يحتاج الى الله يعني فقر حقيقه نياز تو
 تام و اصل مجولده رجوعی على التمار و الله نسبت احتياج نذر نفع
 اولاد زير وجود فاني ناز اعتبار نازل اولاد قد صك مهور و باقي
 قالو فقط و معاد مهور موجود محتاج احد و نذر نفعی مجولده حقيقه
 نذر نفعی نفسنه احتياج احد يعني بوقوله احتياج مستفصل و کران
الفقر هو الله ديد که نفعی معنای مذکور به بعد زير نذر نفعی
 فقر تمار اولاد که اولاد مهور اولاد الله تعالى نذر فقط بوزن ديد
 عبد حق اولاد کران زير عبد بالکيه مستفصل کران کل بغير بوزن
 و اصل اولاد کران بغير بطريق الذوق و التهور اکثر ناکه و همام و کران
 خالص و لاس و انشيدن نجات بولاس و لا شرک خفي بغيره قالو کران

الان

اكان بپور در کران که وجوده نقد توهم انکار و انفس و آفاق
 بومعاده بر در یعنی کران که شرک و خاص بولسل ناز فاقه
 حقه که کل و کل و کل فاقه نور تاورسن زير انفس شرک نذر کران
 اصنام و امثال حقه شرک و نور کران بوعالم مطلق اسب و اضافات
 و جمله مر بيازي در پس کران نه شرک فاقه فانه نذر کران بوعالم
 معنی حويلند نذر و چو کران بصيرت نور تو جوده مکتل و حبل و اولاد
 واحد و نذر کران نذر اشتباه حقيقه و مقوله نشنه دند که حقيقه
 متعني نسبت ايد من انحر فرانده کلور ان الله لا يقهر اليه شرک زير
 غفر ستم استند و در شرک کلان في الحقيقه وجود و يوقد ناکه ستم متعني
 اولاد ساز معاني اسبه بويله کلان نذر انحر و وجود حقيقه نذر
 و شرک انقاذا نذر کلان و همدان ناسيد و بپور و نذر انحر نذر کلور
 و الحكم و الله واحد و نذر کلور لا اله الا الله سؤال و لنور سده که
 جميع اشيا ستم حقيقه ستم و ليق جملة ستمه ستمه نذر نذر نذر اولاد
 خصوص که رسول الله صلى الله عليه وسلم مظهر تامل مجولده کران
 بوسؤال بالاده ذکر اولاد ماده امتثال انبيا نذر نذر نذر نذر
 النعين مخلوقه خالقان امرنه تا بعد و نذر امران و نذر نذر نذر
 اتمل جان و کلان کران امران و لوب و لوردي نیکم اول البشر و عليم
 سجد اتمل لاف کران زير اولاد خصوصه مالا که نذر نذر نذر و لوب
 امثال و اجود سؤال و لنور سده که اود نذر نذر نذر نذر نذر نذر

نظ اشک چشم و بهر جان مهر و جفا کند نمید. **ف**ینش واک و روی دل
 لطف و جفا کند نمید. **ک**وثره معی که دلون دهمدم اولور وون. **ج**وی
 رحمتدان قان آب زلا کند نمید. **ص**ورت کامله اولوق زارة ناقور
 عیار. **ا**یکر انا و نوری کندی کاک کند نمید. **س**ویلین سنسین
 قوعالده و هم سویلین. **ج**مله بود لرد. **ک**فت و کو مفا کند نمید.
 فرقه کاکه قول چوق چغند سیلاب و ش. **ش**مد می خاموش
 اولدیغی آوا و صا کند نمید. **و**لما بلغ الخبر الی هنا وقع زیارة رفقه
 حضرت الشیخ محمود هادی قدس سره و هو من شیوخنا المیثویه بالیم
 ففقهت عند راسه فرسلی کند **حق**ی فهذا الرسو نلکات حقا
 وحق وحق اما الاوی حکمة التصدیق و التقوی و هی ناظره الی جانب الخلق
 لایتم الذین یعولون هذا هو الحق حقا واما الثانیة حق باطن طلق
 ناظر الی جانب الحقیقة التوحد فی الاقوال و الافعال و المعانی و لئلا الثالثة
 حکمة نسبة و ساقفه هی نسبة هذا التوحد الی مقتدی الی الحق المطلق و الاصل
 هو الحق و اما الاثر فحقا فقیل الاشارة الی السبیل الاول و اما السبیل
 فی حق فقیل النقطه فی الباء الموحدة اذ هی الی تفریق بین الحق و الخلق
 و تفریق بین الایان الوجود و الایا امکا فیكون النقطه و حصة اشارة
 الی التفریق الا و ان الذین هو لله و هی مرتبة الاله و الایان الذی هو العقل الاول
 فمرتبة الکلون و اخر الاثر هو الکلام و غایة الثانی هو الا انسان فاعرف جفا
استیحا ش عن الخلق یعنی خلق و حقا و زنده اولقد

نظ

منفیده زنده حق تعالی ایسه طلق حقیقت فاما آدر و نفعی جفا به طرائق
 کور و نوری زیر جمیع اسماء و مثالا بر خاندان زنده چرخه سندان عسل دل و نفع
 شمس شمس و در تحقیق و بیان اولاد زیر اسماء خاندان زنده و نفعی و نفعی
 انشدر و قاجار جمیع طارحه نسبتیه شمس و دیل جان زنده زیر بورد
 استیجا و طارحه وار و در کسین کاشعری و کرک و ضروری و چوری و یوری
 انسان نفع مقتید در زیر مطلق اولاد ان طارحه که سجده کسا در
 و طارحه سائر اشیا کی مقتید در و مقتید متحد مجاز کلا در کسین مطلق
 اعتبار الیه اولسون زیر اسماء مطلق خالی اولاد از خصوص کاشعری و نفع
 میا ننده و لان شریعت مقتیده اکا ما لغد مع هذا انسان باطنی حقیقه
 نفعی مقتید در شریعت معنا به کاشعری و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی
 یو خسته بجایه دکلد ناقلا بلکه کاسکر و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی
 اولاد اولقد نفعی اولادی بنه جمله سنده نفعی و نفعی و نفعی و نفعی
 و لکن بر شریعت نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی
 دیشدر و کور و عا امکا زنده در بلکه زنده ان انجند زنده در زنده
 سنجی بدن انسان فاعرف مقتید بدن ایسه طلق حقیقت و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی
 اولاد به بلجلیات بر و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی
 مقدار کی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی
 انشدر و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی
 و لایز و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی و نفعی

عز و شرفه • كوچك ماضي • **ولما** انتهت الخيرة الى هنا قيل في وقت
 التخليل **خزان رحمة ربك عندك** اعلم ان منافع خزان
 السموات والارض بيد الله تعالى وقدا عطاها بنينا صلى الله عليه وسلم
 في اخر حلالته التقيا لاعظ الذي عليه بدور الا فلاك من القول
 الى اخره كما هو جاء فيها وبيده فهو شعبة من شعبة شجرة ولا يشبه
 ونقوته وسيد منافع المذكورة بقدر استعداد وذل ان اشارة الى الفتح
 الكلي المتعلق بالارزاق نظام الجسمانية والاعتدالية الباطنة الزمانية
 وعند الامتداد والربيع يتبع بالملكوت بالموت الطبيعي ويرجع للتفصيل
 الى الاجمال والفرع الى الاحكام والفرع الى الجمع والبشرية الملكية والملكية
 الى الحقيقة وهو قوله تعالى في مفعول صدق عند مليل مقتله يعني
 ان الغاية الالهية بخير العبد الى مقام العندية والخصور الى اتم به المصلو
 والوجود الخفي يكون ملكا مستقرا على ما يتقدم عليه غيره وهي خزان
 الملكية الصورية والخزان للملكوتية العنصرية لانه كل شيء من الملكوت
 فهو خزان من خزان الله وكل شيء من الملكوت لا يزل العمل به يعني
 ان الله تعالى جعل خزان في طبقات العالي ليطرح منها خراج واليهما
 تعود ولذا كان رويح الانسان الكامل في اعاليه لان مقام كل رجل
 من رويحه ومعرفته وانما قال عندك لان المعنى ان الله تعالى جعل عندك مزيل
 مفتاح شيء وشي من الاشياء ولا ان الانسان يختص بالعلم فهو صاحب رويح
 العلم ليجعل الله عنده خزان مطلقا لانه محيط بكل شيء فالعلم الاسفل

عز و شرفه

سلوك المتلذذ وركب بعضه الى بعد التكامل ودمي فماتوا كزوف وارقار
 ارضه تنها اطلال اختيار قلوبهم وجعلهم خالوتة ثنائ وعزلت كونهم وانشاد
 وبوصورته كوجه خلقه فانه لو انا ازل فاما خلقه دعي استعداد
 او يلحق الله المحبتك فنه حاصل اولور بوسيدك درك اسكارد حفر
 بيهما بينا تاخي مستقر اولد قده اول ناجيه بغلي بيا اديويا كزوني
 بجاهديه قوشدي زراسار وجعلهم بجاهديه وخنجره وجاهديه
 بعضا عذري ووشي وسول كسه كعصفور حوصله در ان غدايخ ايزد
 بوضه فنه عتقاد كالد وبيرون كورد ناردان انخال انك انصركه ملكك
 بخبر اولل والكرنه كارد نياه بسته اديو بوجوه و معاشه انشتا اديو
 جقد بركت بيل خصوصه كنجملوي شمع جيتيله معاماد مخرم كندي
 تخاشي تيمورينا دوطيطان برنه زرع وزغ قنوقون باشل ويزانده
 ويكلمه ريفوش خانه اولدي والامر الى الله تعالى **نظر** كل معشوق
 انشدك كوفرا الى الله • فر ايتان دهم والحقه نزل اديو
 جاي • هوي نفسه وبعث كرك ابد اخر • نكسبه بلك كشتاد
 صولك دمه جوشده • شوكم خلق جهانك بيل ورجسته بوزانده
 بجه حقيله انش اديو ولا اسرار ككاهي • عزيز مصلوب بويكوف
 سرن فلاكه كركودي • قضاييله مقدمه حكيمه زيار حشمت جاي •
 شكرك تنكناي نيزده ايلو خلوتقا • كدا طور سون دماغ آفتند ليل
 لذتي شاي • كوماخي جيتي طلاق رسا قلد نوزده • كبر كوان اولور

الذي هو عالم الاجساد والعالم العلوي الذي هو عالم الارواح لان روح كل
شيء مع جسده ومن ثم جعل كل من الارواح والاشياء جامعا للارواح
كلها لانها صورة ومعنى فيصور بها تصور العالم بصورة ومعناها
العالم المعنوي وهو المكون الذي قاله الخالي فيه بيده مكنون كل شيء في روض
ومعناه وسره فقد بسط كل شيء بمذاق العقل واعتباره يقال والارض جميعا
قيضته لان الجسد والارض مقبوضان بالقبضة الشاملة بالاشياء التي انشئت
وان كانت كلتا يديته بينهما مائة في الحقيقة فظهر سر كونهما في الجسد
والارض في استغليان ثم قبضته اليه بقض الطل واعتباره وقال وللتصور
مطويات يبينه لان الروح والسموت مقبوضان باليدين كونهما في الجسد
فاذا لم اعباه عن من روض وارض وروح وروح وروح وروح وروح
او روض وارض وارض وارض وارض وارض وارض وارض وارض وارض وارض
والمقبوض هو ما يليها من المكنون في المصوطة هو ما يليها من المكنون
بالقبض ثم ذكر في الوحدة لا الاصل والخص فان الخالي في روضه انما يظهر
امره في الاحول فيقطع منه اعداد وكلا والله ان الله هو الظاهر بسا
وبالباطن ادنا والسعداء مقبوضون بيده فيهم فيهم الخالي في روضه
اليدن والشران في ايدى على القدرة والممكنة والاشياء مقبوضون
بيده اليسرى فلا قدرة لهم اصلا لانهم ذاتيون يدن عندهم فيهم فيهم
التي بها كون القصور والبطش بخلافه واليدين قاتم ذاتيها وصفات
فاتم العالمون ولذا جعلت مساكم الجنة العالية بغيره ولا خزين

فاتم الخافين

فاتم الساقون ومن ثم انزلهم الله في جنتين ولا شك ان الاعالي حكم
على الساقين لانهم افاضوا في جزفهم الجاني المقهور فافهم ذاتهم في الساقين
المعوقه ثم انزلهم الله بالذكور وهو عنوان البحث يدل على التاكيد والملكوت
لهذا التقير وتوسيع دائرة العلم والعرفه لان الحكمة تعدد القابلية وعلى
ما بقي من العوصاية كصباية الآثام ووجوه من جوع القبح وقد بلغ
الآن الى اثنين وسبعين عاما والانتظار الى رحمة الله تعالى الا انهم
من رحمة الله الى اهل رحمة الله وافهموا انفسهم الله كم قال الخالي قل لو انتم
تمكنون من خلق رحمة ربنا لافسكتم خشيته الا فافهموا فافهموا
مطلنا لم يظهر ولا يصفه الله الجود الكرم المعطى الباسط ونحو ذلك
فاوهم العقول الكشوف في بن الخيل والقبض فلما عكسوا الامور جعلوا
في بن الطبع فلم يتفهم علومهم ومعارفهم ولا خزنهم وذا انهم وفي
الحديث القادسي انا عند حسن ظن عبيدي ولو احسن الظن كان
عند تدي علما وعينا وراى ان ربه لا يخل بشيء من الموجودات وولايه
وانما يصور في الوصول الى المقام العندية غيبته من حيث جعل الكشوفة
والله اكمل شفا الخليل ومنه للاحسان على نظم الرباب رحمتك
ارشد رسل احسانه • كماله انما غلدى روضه مدته اسانه
• فيكم ايدى من دعوتهم في فتاة وصله • قومه عزرايك بله لك
اوره سيطران يمانه • فيهم فيهم هب خزان سنده درباريه •
نولا ظهر قلوب رسلك بده كى لطف فرأه • وجوده فيهم جودك

کریچه قطره درناچین. عجیبی کرد و رسان قطره در زبان نماند. الحیون
 ابرو بلبابل مرگانه حتی به. اور تشریف لطفان حاله خستاید چانه.
خلوت بور ده خلوت خلوت اختیار طی لیا تمکد کر که
 از رزده اوسون یعنی خلوت تاج و سجده در بخاوت و دار و رک طاقه
 مفاده مرده و مانند آنها اوقور مقدار و برینخی وار در که که تندرست
 بولوب شهر زده خلق را سنده اقلقد و برینخی وار در که شهر زده
 اولوب و لکن خلق را سنده چقبوب و یانده کلوب و حجج مراد ایدانه و
 قبولی و یونیدی نفسی شتغال کوسه مکدر و نکیم ارباب تسلیم و پذیر
 خاوت نشین اید لر و تربیه ایلرلر و برخلوت و نخی وار در که سترندان
 حقه عماره نمکد وجهه خاصه دینش اقامه که که اکلایه باخت
 غیر کسیه بوقدر که اصلنده خلوت صحبه بود و زیر انفسله عماره اید
 کسیه حقه خلوت تمش اولاز کر که نه نه ده اوسون شول چرمدن که
 باطنی اختیار له اختلاطه در قافا تا کن ظاهر اختلاطه و طسه کا اهل
 خلوت دناور زیر باطنی خایلد و لکن بوقدر متوجه حالید و بوقدر
 مهمور اولدی که خلوت مطلقه بوقدر زیر ایدانه حتی لیا معنی
 و ظاهر ده ماز که وار و احاطه حتی وار در بوسیدن با کلایه نماند
 ممکن کلاکد پس خلوت بد کلایه خایلد و بوقدر نه رزده نماند
 و ستر و یریک کلاکد قال تفقا الاحیان یستغشون ثیابهم بامسرتن
 و ما یصلون و انشا حنکند نه مطلقه اولدوغند و اقل و اولدوغند و

مختومه و لغه مر اقبه بر لر بیل طالع حتی وار یکن خلوت نچیه
 اولور فاما خلوت مع الله اهل و لغه لیا اختلاط تا س و سیده اولغله
 بومعنی عند القو و لی یو و التیام معمول به در زیر تکر اختلاطه مجاهده
 نفس وار در یعنی نفسان هوای خاوت اسطر و ترک اختلاط و کثرت
 و اختیار وحدت انما کاز یاده صغیر تا و در ترک هوای مجاهده
 قال الله تعالی و الذین جاهدوا فینا لنهینهم سبلنا و بولت شریقه
 و سائر زانده واقع اولان بات مجاهد. هاله خلوت مشر و صوفیه
 ثابست اولور زیر اجساد یا کن صغیر محلی کلاکد بلکه که دخی شامارد
 و خلوت طریقه اولان جهاد سائر طریقه هاله اولاد و لا صمد شول
 و جهاد کلاکد ان تمیز و تشخیص علی اولاد بر یا بنا جنسیه اختلاط
 اید. کلاکد بولوا اختلاطدن منقطع و لیس طریقه صغیر نشیرد ان
 فطانی کیدد. بوج سندن علماء رسول خلوتی کلاکد کلاکد و نشیرد
 جهاد نه عملد مخصوصا از زمانه خوقنا سهر لیا از اولاد و غنده
 و بیک حاجت بوقدر و خلوت شریعتی مفرقه موسویه و متجددین اختر
 موسی علیه السلام چل طوره رابعین چهری و برینشیر نه اندک مع
 اولد. بیکه حالی و زنده با بقا و تفر و اولدی و رسول الله صلی الله
 علیه وسلم قبل النبوة یجمل حرامه خلوتی آنکلاکدی بومعنی و در و لکن
 بعد النبوة خلوت مانع تبلیغ و لغا عسکارا و زنده اقتضای اولدی
 مع هذا اول و قد یفید اولد و اولد خلوت و چلو تد و حکا و نشیرد

عموم و از رز سوه خلق اید لر و اهل سنتی اهل بدعت و اهل ایمانی اهل کفر
اعتقاد انبیا علیه السلام که حق را فرمود لر و العباد بالانتم و هو الحال
بعد از اصحاب خلوت ما سوهی دین تعلقی نمی و ناز عشق و محبت و وجود ذاتی
احراق اید و فی ذاتی الله مقامند. حقیقه اول و اصل جلوت جیمه
بقا با الله تم به سنده خلقه رجوع در و معنا دان اهل خلوت تا بوجیه
نهانند اهل جلوت تا ولو بیک جنبی جمع ایدر و الا نه بسته قالور
و جلوت جیمه استند خلوت و اور و الا نیست مجزه. قالور خلوت دین
خبر اولان خلوت کجی و بومر به لر لر با راجه نیاده. قاتل و زنده در زیر
تکامل نشانه به موقوف در تکامل نشانه ایسه اختصاص لر لر در پس و فی خالق
اول به مطلق و الله کر مزی نیجه از جهار بسیار اندیل و محصور فکرت
اور زنده بودیل و نیجه لر تکامل ایله کثیره لر لر و نیجه لر به با حق
بالکل مسدود و اویشو بله خارجده. قالور لر و لر لر و لر لر و
نیجه لر کردی ضلالت لر لر دین اعدا متصل در نه سنده مخی دخول اندیل
و لر لر اید الله فیاله موهج حقیقه دوم که بولعصار ده مسان تصوف فکرت
دوندی و تصنیف ایله صائم و لو بجز لر اقطار ایدل بوجوالی و عطر ایجه
خلوت جتار و یافان ناسی ضاده و سیده اولدیلر زیر خلوت و ایضا
مفروق و نه از ایض و فحور انشودند حقیقه سوم که خبر مشربان لر لر
و ایمان و کفر نیست که انی شغل در شرعی نه صورت نه قودیلر و طر فحور اساق
دونددر دیر و شیطانی حق بر نه قوی و بوجیلان در عصار سنده و شدید نیکم

سنت

مخاطب ایدر پس کسان نبوت اند خذ شرفی قوی و بوجیلان در زنده خلوت
معنا بی یوقدر خصوصاً که صحبت جانب نبوت خلوت دین معنی در زیر انک
رؤی و زینت خقدار چو که هر کس با لهنده مشاهده خقدار اولدیه
جمال نبوتی کور مرکا کال اولدیر قافا و ان اولاده اولان تیجرات قرون
اختراده یوقدر یعنی کچده هر عصره و ورنه موجود در قافا هر سال انانک
بوز لر نه اصحاب لر و ی عاتاب رسالتی نظری کجی نظریه مزه مرکز مکرمه
السلوک اوله سلوک ایسه خلوت و مجاهده به موقوف در تفکر ایله کرا و قافا
و حواشی تبارین و زرنه اولدیر قافا احوال انجی اختلاف و زرنه اولدیر
کجی لخصاص انجی حوالا تر قافا و خذ خلوت کالدر بوجیه مکمل ظاهر و بیل
شرع دان خذ و استنباط اولو و بعضی رسوم وضع اولدیر بی مختلف اشکاد
عالم انجی در بوضه هر ای نفسه متابعت ایدل بدیع قبیلند و کالدر
تا قمل ایله که موقوفه اوضاع حسنه به دخل بدو و اوضاع و اطوار
کوستر لر نه دخی هر ای مبتذل لر هر کای متغیر در قافا زبانه عزال دین
کور لر و خلوت مشرب و عیون و بید و اولان مشرب و عیون و بید و اولان
نیاده و کجی کوستر لر و نوافل طاعات سببه قرات و هدیه بخانه طاهر الارض
و السعوت بکن یا سنده و غر لر و طهارت و مظهر طهارت و مظهر طهارت
الوای صورتیه و معنویه و بولر لر و خاندن لر و اهل عیال لری جملة
منهتا تاه الامال و متکراته اسوه الاحوال و زرنه در و اهل و لایه
و خوضاتی نه کمال کمالی نه مانده و لایه کسان القود و رسوم خلوت کین

عموم

بوج تندک داند ده دور لیدن فض قدسند زیرا انسانه مستقل و قابلیت
 و مجبوریت لای و لغه لیا قیابتا اندان ظاهر اولور زیرا عیالیه نایه مزیندن
 مافوق عا لم غیبیدر که انده مکتور اولان سراره و سعادت و شفا و نه
 حقدن غیر نایطاحی یوقلد بیک شفا اهل ائمه عین ثابته نایه سراری
 کشف ایدر که مرز به علمد اگر کیدلرینه متعلق اولان حلاله کفر غیره
 دایر اولان امور و تفسیر و حتی این الوقت اولور حکم و قضا نایه اولور
 و سابق و لاحق حقدن نظری قطع ایدر و بی قولیه لر دن بعضی اولور
 دخی اولور و لکن جمیع سر لای کشف فی مافوق امانه مقتضیا اندان دکلد
 بلکه کل اولیا به منکشف اولان ملکوت استوفا و لا اضر در بعضی خاتق
 کلیه عالمدر که اسما و صفات الهیه به دائر و در بعد محتاتق اولان
 نادر یعنی کماله کمالی سیر عالم اکوان و سیر عالم و جویا و دیو عالم
 اولقد که اسم جامع نظر بندر یوسه هر و لشی و اولاجی نایه دکلد
 انجلی یوسه مقام مکلور و مادی مایه فی و لا بکم یعنی خور و خزینه
 بلایه مقتضای نبوت و لا بدن دکلد و مکرکه بعضی نایه مجر و مجله
 کرامت اوله نیکم حضرت عیسی علیه السلام حقدن مکلور و لا بشککه عا
 ناکلور و مانتد خورن فی بوجکم و اولیاد دخی لم یق اکره جوف
 واقع اولشدن حتی ابوزید سبطی قاسم سهر خله مرید اولور و جانی
 استیقا ایلایه قبول دن راز ظهور ایلایه کدکدیدی و فی الواقع
 یوز لایسته دن مسکوره اولدن شیخ الکسح خرقانی قاسم طریک

وکی

وکی بوجی اکره شیخ وکر که استند تعریف لای به منطلد زیرا اصل انسان
 جمل و غیره بوجی و ضعف قدر و ابوزید معنای مذکور شراصل اولایه
 یعنی اورده بر لایه تحقیق استقامت اکره تعریف لای واقع اولدی زیرا
 هر مانده و مقوله را حقه ارض اولان بوج تندک مجبور اولان کور
 کیدد اشته بود دخی فیض اقدسک تشانلر دند و بوج مرید دن عا نظر
 هر کسک تقدیر اولور اکره و کشف اهل بر اکره انا ابر
 بما قیه و مجتبی دخی فیض اقدسک تشانلر دند و بوج مرید دن عا نظر
 حبت نایه کمال ایلدی جویا و لایه و بوجی اکره اکره اکره اکره
 اقدسک نما فیض اقدسک کمال اکره اکره اکره اکره اکره
 بیان بوجی و هر اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره
 کمال اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره
 مادی نایه کمال اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره
 جویا و بوجی فیض اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره
 دایه نایه سالی و اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره
 هر بوزدن مراد حقیقا **حضور** حضور غیبیه اکره
 ضدید مقصود حضور قبلد یعنی کمال اکره اکره اکره اکره
 حقه اولقد که کمال اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره
 بری حضور حتی بری حضور نایه اکره اکره اکره اکره اکره
 قوسیدن اوله اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره اکره

الفائدتان در که یکی نفسی باشد یعنی متعلق علی انکساره در
علم که مفعوله قعد به اندکی بود بر تبه فی الحال قدار اولور نیکم
صالحه و افعاله یعنی حاله که حاله جانانده و صلی بصلایه یعنی
یعنی نفسی و جانانده باشد و در حاله کار و لا انا جانانده و صلی بصلایه
زیر مناجات انکساره ای که بری ما بچ و رصیغه فاعل اوزنه و بی
مناجی در صیغه مفعول اوزنه و در نفس فی الحال باقی اولی بقی معنای
مذکور خصوصاً کل فاعل اوزنه و بر تبه فی الحال قدار اولور نیکم
متعلق معنی امر واحد در معرفت بر مفعوله قعد به اندکی بود بر تبه
بقاء و بر تبه فی الحال قدار اولور نیکم و در نفس فی الحال باقی اولی بقی
فایده واحد و صلی بصلایه و نقصانده مفعول قالد و نشو کله کله
نفسی مشاهده ایله فقط یعنی مشاهده حقیقت بی اثر و کله کله
و افعاله مفعول غفلت و غفلت در و حاله مفعولده حضور دید کل جمع
جزی صلی بصلایه یعنی استصباح بد و نه مفعوله نماز قلد غفلت و کله
بچون قالد و غفلت نماز که مفعولده مفعولده غفلت و غفلت
و غفلت کن یعنی کسه نماز که غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
انکساره و صلی بصلایه و در و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
اهل باقی اولور و استحقاق تاد و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
استحلال معلوم در یعنی بر معلوم و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
اولان سنه استحضار حاد و معلوم و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده

ولکن

ولکن در اولاد خطه سندان بر عاقبت عوق استوار و بر علم حسیله غفلت
و زهد و غفلت و غفلت و غفلت و غفلت و غفلت و غفلت و غفلت و غفلت
انکساره کالاجلا ایسه مشاهده به مفعولده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
فوقه در زیر علم الیقین نظر و استلاله حاصل اولور و بر تبه و غفلتده
معلوم ایسه عین بر تبه مشاهده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
کی و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
ایکد که بری جسمانیته در یعنی صورت جسمانیته در که غفلتده و غفلتده
روحانیه در یعنی صورت روحانیه در که غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
بوی که غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
اولی غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
لیس و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
هر حاله حضور قلب زنده حضور صاک خلوته حالده بر حضوره
مقصود و اولاد که افکار بریشان و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
خلوتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
حضوره بر فایده غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
جمله معاملیه کند که غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
بوی که معاملیه در یعنی غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
اولور زیر پای راسخ و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده
کلور غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده و غفلتده

حق را بداند ظهور. شوکه جماعت و در حقان خجای خرق ابد. ظاهر
اول و بدیده سینة طلعت اندوه. غنائی قوفیده ایسان حق تعالی اندوه
کندگی و توبه فریاد حقدان آینه دور. حق سکنه بدیده کهن حق سیر
بلورسک کندگی. کرشمه و دل و لایسه سکه سلیمان اول و امور. شریف
حقدان رشیدی بجای ناگاه. چرخ ایجا و تیری و بجای بدیده بلور
مشهد حسن ایجا حق جو حقدان جالوگر. آنجا نیدر جلال یوسف
و دیدار خود. **مراقب** نوکله اصلانده رقبه دندک
عضو مخصوص اسید رصکه رقبه حافظه معنای سناست و اولی
یاخفوط قدیمی مراعات و یا حافظان رفیع رقبه نیچون زبرکسه
برنسنه نیک عاقلانده سنده همام رقبه نیکه آنکه آنکه کبابان اولی
خانی کلدر بورده رقبه قلبه علی بدید حق تعالی آنکه آنکه نیکه حق
غنائی جمیع احواله که مطلع اولد و غنای سنده علی بدید زبرکسه
بومنی معنق و اولسه یعنی بعضی اوقات غنای و غنای و غنای و غنای و غنای
دینر نیکم رقبه پاسبان نصب اولان که کله بیدار اولان که کله
وارسه که پاسبان دینر زبرکسه سنده مقام صدور و سیر زبرکسه
غنای حالانده راقی واقع اوله رقبه ناامنی اولیا سنده واقع اولی
بجی زبرکسه اولان شانده بر مصیبت مبتلی اوله شول سبیل که حال غنائی
خوف زائل اولانده رقبه پاسبان باعنا و اولور انجیز و اولر رقبه اولان
ناست و غنای واقع اولان که رقبه قفسا و مبر و اوله نیکم حدیده کلور که

انوار

اذا اراد الله انقاذ قضاة و قد قد سلب ذوی العقول عقولهم حتى اذا مضى
فهم قد قد ردها علیهم بغيره. پس کل کشف معنی اولان که از کماله
محبوب و لایه نیکم بوم مقام نند که ابوزید سلطان به کمال ابد و ب
ایضی امارف دید کلر نده جوبده تا دیا دایوب و کان الله قد راقی
دید یعنی که الله تعالی اول معصیتی علم سابقانده آنکه انجیز تقدیر نیکه
لا بد و وجود کلور و کلر ذکر اولی و فی اوزره حجاب و وفوق قدر زبر
حال کشفه معصیت اولان که معرفت کا ماعقلر الحاصل عاقلان و وقوع
معصیت مراد الی و لایسه اولی آنکه انجیز ترین اولور و کلر تا و ب
ایله که آنکه حقه و حق و در زبرکله و حجابها که حوسا و لایه نیکم
ادوم علی التلاوم و حقه و تا و لایه نیکم و معصیت اولی و حق
ظاهر اولی و بیدگی که ابتدا اجتهاد نده حقد و یوقوی و بر رصکه
سنگ ظاهر اولسه اندان رجوع ایدر پس اولی و فوقی نیکه الله
فساد و خطای اولد و غی و معلوم و لایه نیکم و حق و یوقوی و بر رصکه
و خطا ندی و کلر زبرکله و لایه نیکم و حقه و تا و لایه نیکم و معصیت اولی و حق
و فوقه تا و لایه نیکم و لایه نیکم و حقه و تا و لایه نیکم و معصیت اولی و حق
نیکه حکم منزه خلق اولور و لسان ظاهر اولد و قد نیکه نیکه نیکه
ثانی حاله محققه لایه نیکم و لایه نیکم و حقه و تا و لایه نیکم و معصیت اولی و حق
بومندان اولور و کسی حق و حقه و تا و لایه نیکم و حقه و تا و لایه نیکم و معصیت اولی و حق
حاله عاصی و خطای اولور و شول عارف که لسان شایع اوزر نده

افضل ما شئت فقد غفرت لك ولما شئت كنتم اهل بدر خشدته وقلدي بو
 صورته وذه ظاهرا وباطنا عا لله عا ليش اولما ان كوجه لسان
 ظاهر مصيبتهم حكم ابد كذا قال اهل الخفاي فاما اهل ظاهرا فيقولون كذا
 عنيت وسما اهل به حمل ابد تر خشدته وكل بر وسوزن بورد كنه خول
 فحشا ومنكر صا در ولما ز وهر جا نزل ان سنده وفتح اقتضا انزل علم
 عند الله المجيد **نظم** سري جيبه بكن مرا قه دن كوز ملا اعالى
 ابدان اطالع خبايد بزي كوز يور ويه مصيبت جزي شايدين
 حال ما خي تو مستقبلي كور اكو كل اولدي اولان كندى كيدن
 قلبكي ايله ذكر له معور چون بلور سوس خريا ولور بوبدين
 كوشكه الله ماسوى سوزنى فلان كل اولور سده ددعدك باقه
 اغياره صا قى عىق بارى ستر سنا كو كچ آنك **ور** اثناء
 هذا التقرير قوله تعالى انى جا عا فى الارض خاليفة اعلم ان الخليفة
 هو من كان على الصورة الخدية فى شريعته وعلى سيرة فى حقيقته
 وله الاخذ على الله تعالى من الوجه الخارج ولما كان ظاهرا بصورت ومواد
 كان كالتقى فى قومه فاذا كان عاملا بظاهرا لشيعة فله الترتيب الموسوية
 واذا كان عاملا بطها فله الترتيب المنصورية وانما ياخذ بالباطن لا بالخارج
 المحققية تقتضى العمل بالطريق ولما قال تعالى وما اتيكم الرسول فخذوه
 وسواء كان على الله بذلك او لا فانه غاى فى الله قايما بالله فكل
 اقواله وافعاله شريعة يعمل بها غير تدرى كذا الخليفة وان كان اهل الظاهر

بنازعون

بنازعون فيه فقاين الخليفة والسخلف وهى منافرة عير الاعمى علم
 وقاطن اياه كنه فيه ظنا منهم ان العالم مستغن عن الخليفة ثم سري هذا
 الامر فى رايها لفظ هو حتى ظنوا هم انصارهم قائمون بالامر لا احتياج الى
 الخليفة ولم يدروا ان الانسان الحيوانى ناقص الصورة كالبنت لا تشاك
 ان البنت لا تقوى بنفسه فكيف يقوى به غيره ولهذا استراقت صورة له
 وجسده معنى وروح فى كاعصر واليد الاشارة بقوله انى جا عا فى الارض
 خليفة اى فى كل عصر من الاعصار الى انها الادوار فقد جعلت الى سر
 عظيم لاوسع كشفه هذا الكتاب فان به نظر ستر قوله عليه الصلوة والسلام
 خطبا العريض الله عنده وما يدريك لعل الله ان يكون قد طلع على اهل بدر
 فقال اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم وفى هذا المقام سراسر اذهبه على
 الاخوة لا اوضح بها الباعوضها وكونها من لجن الباطن فليلا لا انفعال
 من الاغراض الى العاى ومن المعانى الى الختافى ومن الختافى الى حقيقة
 الختافى ثم ورد سورة الازهار والتقصيها البيت بتخصيص العبادة
 برتبة وذل البيت هو التاقل ورتبة الاسم الجامع كما قال وانالى زيل الشري
 فكان انما سيرة الختاف الى البيت واسمه صورة ذل الاسم هكذا انما يكون
 السالك الى رتبة البيت واسمه معنى ذل الاسم وبيت قلبها به السيرة بعد
 التجميع من وادى الى قابض بين وبينه تتم السيرة وكل امر على الاصل
 ولما تمت الامور وميسر الامال منه البند واليه المالك **نظم**
 چونك عند الله خج البيت دلمه رولور عارفك ذيل وجودى

لله

جمله مغفور اولور. سالان راه حقه استاجوراته صادق. قاصد
 کعبه و سوسپنده بیام شکور اولور. خانه جان طاعت هیکل آن خسر
 غور تاور. قنق ذی شمع قیلدن بکم بر نور اولور. عارفه چشما طاهر
 نظر قلبه بوری. بونظر که کیم نظر ایلر سه کوزی کور اولور. سوز هان
 محو وجود نمکه در یونخه دلا. لوح اثبات کجی چوقه علم سطور
 اولور. حقایق فیض اقدس دان ویرالت نما. قطره اهر بر شان
 بحر و بحر سجور اولور. **ح** حیا انفعال نفسانی در که
 متقاضی باطن ملامت اولور حقیقتی نکر در بر حیا و خفی لاری که
 موجی بسبب غیبت اولور و ان نشنه دن اعراض ذکر اکایا ایمانی بر لیر
 پس حیا نفسانی ملامت خلقه و ایمانی خوض حقه را جملد و نور کی
 حیا انحصاری امورین و دنیا ناک انظاف منه باعث شد و خفی قایلند
 حیا نام و صوفی اولور فی معاصیه کوره در نیکم حدیثه کاور. انا الله
 حیثی کرم سبب حیا انا رفع العبد الیه بدین ترها صفا احتیاج فی حیا
 یعنی بورا ده حیا علی سبیل التبیان جارید. پس اولور که کرم اولور
 کسلا نایم حاجی بنیدلند کی الله تعالی خفی صفا لیرد تره و نونه کاور
 انا الله حیثی فی ذی الشیبه المسلم الی عیدیه. یعنی نیدی ایدر اولور
 حیا نایم معاصیه کجی حیا ایدر و قراند. کاور. انا الله لا یخفی الی غیره.
 مثلاً ما عوضه یعنی الله تعالی عوضه بله ضرورتش انکی انا نمر نول
 کسه نایم تر کی که عوضه نایم خفا رتبه باقربیا نیکم تیار ایلر جملد

جملد

حیا ناک فرجه و سستی و در در حیا. فرض بود که الله تعالی سخی امر اندکی
 برده کور و مکدن و نری ایدر کی برده بولقدن حیا ایدهن. انجوت
 وضود و غسل وجهه ایدکن اللهم اجعل جری وجهه لحداء و یورجا ابله
 تاکه هر چه به ایدر و تانور بوز اولور و تانور ایلرین و حیا مستور
 اود که خلوت ده کشف عورتا تمیمن خلق بوزینه خلقدن حیا ایدکن
 کی خلوت ده دخی خلقدن حیا ایدهن و لطیفه انسانیه کلک هر چه باری
 بر نایم ستر ایدهن و حرمان اولور خاتونک و حیا ریه کلک عورتنه
 دخی نظر تمیمن اگر چه عند الشریع نظر اتمک مباح حد و کی ستمه الایه
 افضل اولور و لا در خصی که مصحف و صلیا بوزنه نقد و غلک لوزی ستمین
 بر لوه استقالاتان مقام موت و مشاهده به مناسبت کلک انجوت
 حضرت علی کرم الله وجهه و وضع ایدیه نظر اتمدی و رسول الله نظر اندیکم
 کوزله اور ایدیه بنیدلند و کیم و حضرت عمر رضی الله عنه یعنی
 ابله من عورتا تمدی زیر حال با ایدهن به بیان مبارکه رسول الله
 الا و رمش ایدی و هر کمال و ادب رسول الله ده موجود ایدی و کی خواص
 امتده سبب حال بعضی ایلر لودی مثلاً حضرت صدیق ده وصف صریح
 فاروق ده وصف عدل و حضرت ذی النور ده ده وصف حیا و حضرت
 زهرا ده ده وصف علم کجی رضی الله عنهم انجوت هر بری بر وصفه شتر اولدی
 و هر وصف خلقتی برده و وجود بولدی اگر چه سبب هر بری نایم لحداء
 و هر کمال ایدر با ایدر قاعرف و بوقامندند که طائفه صوفیه مشی

[illegible][illegible]

ووفد

312

قال دیر و ظاهر و باطن ندر اصلا بر کن دخی بل دیر و علم غیر نافع و جهل الله تعالی به استعانة لا از مد و تنکیم احادیث صحیحه و وارد اولش در **نظم** با قسوت جان و تنگ قهر نه فار. اید که در بدله رهم و زینار
 • بصدی بلر پایه فتوت به پای. ایند سر و جانی اثار. نزدیک
 اولدی شریعت حقه. قدم سیمکی و در بص یوری وار. قوبر
 دعوی و الحادی ارق. ظاهر و باطنی با انایت یار. سلفک
 اثر نه کرن رهم. ایدر او از منزه مناده قرره. حقیا و بره
 ما سوا به وجود. حقدان و زکره وجود یلجده فلز. **بعل**
 الانتباه لیه التحمیل قبل الیه. الصلوة المارکة التي یبغی ان تکسب علی
 الاحد اق لای علی القریط و لا وراق و هی **اللهم صل علی سیدنا محمد**
 الذی عظم عندک قدره و امتا من عینک صدقه. و هم صلوة لم یسمها
 من احد ولم ارها فی کتاب. و انما عظم قدره عند الله لانه لای نظر التام
 و لیس له مثل فی الوجودات فهو کرمهم الاصل علی التام عظیم الشان و هو حق
 معتمدا لانا من حیث لان عظیم عند الله عظیم عندهم و لای اید بالعلم
 هو العلم الا لای الذی یزال یزاد و لای لا بد لای العلم الاحکام و لای الاول
 الاشارة بقوله تعالی و قد رب زدنی علما. و لای الا لای الاشارة بقوله
 و وجدک منا لا فیهی. فانه کان لایدی ما الکتاب و ما شای الیمان
 و فروعیه فقدا کمل الله له الدین و قضی به من مظاهره و باطنه و باقی
 لانا الا اتباعه فی شراعه و احکامه و سننه و علومه و معارفه و صفاته

قال دیر

قال دیر عارید ریس بر سننه نال فعل و ترک متعقد ریز و نشان که کرد
 یوخسه کندی عید نذک و کل یلجده که خضر علی السلام سکندر ریه مقدمه و یخشی
 اولوی صلیح عسکری چون طلبا اید که یکن آیه حیات نال الادی و یومعنی کسر
 کندی غرض فی پیگیری لای نال و ایلانندی و بری غنی جانی نال نذک از حقه
 تابع ایدی تنکیم قصه موهاده علی السلام و ما هله حقان مریدی و یلجده
 بر شجیه همان نزول اند که مرید نه احضا رستقر ایلان مریدی مرید یلجده
 تاخیر لندی صکره کل که سبب تاخیر نذک سوال ایلان یلجده مرید غنی بنده
 یلجده قریحه و ریش کندی اختیار لر بله سقر و کن خروج نذک نشان اندر
 و الله انشا عذره و یو جالب شیخ مرید کن یلجده استخار ایلان و یلجده صلابت
 فتوت اند که دیکه کافرا و حکما به کمال نال نذک بر نذک بمعنه ریز یلجده غیوت
 اید مریدی زید فتوت ایلان و اید که سقر و کن قریحه ریز ایلان و مرید و مرید و مرید
 اوزره ضیفه یلجده ایلان و اید که انسانا مرید کن مرید کن مرید کن مرید کن مرید کن
 ایلان اند که لور ریز یلجده ایلان و ایلان مرید کن مرید کن مرید کن مرید کن مرید کن
 نذک نفع انسانا یلجده و یو معاده نذک نانی مرید کن مرید کن مرید کن مرید کن
 کادی و یو معنی داور له سلیمان علیه السلام قصه یلجده کادی و یلجده مرید کن
 کاور فقر تناسا سلیمان و یو معنی مرید کن مرید کن مرید کن مرید کن مرید کن
 باطن و بری صورت و بری سر و هر که سقر و سقر و باطن شیخ مرید کن مرید کن
 و اولی مرید کن مرید کن مرید کن مرید کن مرید کن مرید کن مرید کن مرید کن
 بلدیر و یلجده ایلان و ایلان الله علی علم قیلند ان اول دیر و بعضی لور یلجده ایلان

و اشار با امتداد ای و فرة علومه و كثرة مساره و فاه و الله كالحجر المحيط في
 القيص الا في ما غيرة فكما القطرة بالنسبة اليه و رزقنا فاهة الاما الحق
 تعالى الى انه الاتقاد الحق كفا القاه تعالى اهو الا وحي وحي و كذا
 علم الولاية الكاملين و الايطمين في الامم بجنتي بجا اب الحس
 والوهم و الخيال **نظم** بولكشند و رخن بر تانه كلاد يار سول الله
 • دل و جان بلبين غانم كاد يار سول الله • معلم خانه حكيمه
 طفله بكنز اهل دل • و جودك شبهه سز استاد كلاد يار سول الله •
 چترم زباني هر ياد من حاج شرع كن • هدايت هاتن خير تسار
 يار سول الله • سر كسوفي عنبر بويكده دلبسته در زير • چكوز
 جذبه دن نسون كوكلاد يار سول الله • بوبر و رزجيد كدرك دلدار
 ساغري آنك • نكده فيض كلاد آند ملد يار سول الله • سن اول
 شهر كه خندا ملك اوليد عالم و آدم • بری ده خدمت كن حق فريد
 يار سول الله • **حرف** همه باده فصولت و ز في فزون
 لفظ مودان اخذ اوليد شند م و كشي معنا سده در سيم و نكال
 ديكند كشيال معانسه نكيم رجوليت كمال الرجل يكمدر لك
 معنا سده و قوت ينده ديمشاد كد مروت فوق تنفسيه در كه
 افعال جياه صد و يزنه مبدل در يعنى شوقا كفا شرعا و عقدا و
 مد و وحد و ليد و بغير اختيار يلد و بيم وقت و ربح و ناسج سنده رت
 عبادتد ديمشاد در و كشي صدق اللسان در يعنى طوطي سوز اوله

زیر

زیر قصد و طبعه و طبعه مفتاح كن دندان كن كن كن كن دندان و دندان
 مفتاح فتح قفل انز كذا لك كذا با و لان كسيه يا مرام اجلن نجه
 آجله كه عالم ملكوت نور و كند و ظلمند و ظلمند و واسطه و انت
 اولما ز لكه نتيجه سي نه غلات اولود بوردند كصير صادق و عجب
 ديور بويي صيقل صدقه علامت بود كه اسفاه و مطلع شمس و نوري
 اولود و كند نه نشان بود كد كشي مستعيب اولود بويي صندان صادق اولود
 صفا تفاسية ظلمت انداخته اوله و صديق اولود كه شوق غيبت كن
 دني ياد اولود بجا ظلماني و نوراني دن بخات بوله و كنج و فتح لادني
 على الجير ان در بويي خانه سي و كذا في جوارند و اولنره اذ به جفا تيه
 و الامو قفسه سواد و خصوصه انالاجي • بيليل اجيوس اولود
 و ظلمان و رزق الجير و خرا اولوي قالمور الحاصل اولود و نصيبه و لثام
 حقوق كن بر يدي حق جارد در بيس اقول له و با فضله اذ كن تر انك
 كركدر و كو اندن جفا كدرد سده نخل البليه نكيم بقدر اذ كن نخل
 مجي بويي اشار يار و يار يار و جفا فاسته الجير اولود حال البيه
 ابد در يدي خصم كد اما اعظم البيه نكده حلال الله حلال حق مود
 و البغي لولاساه مع الاخوان در يعنى جفا و نلدي خصم جيت اندك
 كسه اري كند و كشي طوطي و عقده و اشار الله شريك اولنقلد لثام
 بذل اعطاه قلند و رسته لثام انكدر نكيم نكيم نكيم نكيم نكيم نكيم
 اخوت دنيته شو بيله ايد كه كسيه و دوستي زيارت و رزق كن في اولده

بسم الله الرحمن الرحيم

حقیقت را دکل زیرا سالان حقیقت ساکت و صامت را فافهم چنان
نظم صوفی صاف را به در و زنگ نجه بر زنگ کند • نظر آیتان به که
 با سنی سبیل که کرد • غلبت غصه بچند کشتی ایماز دهیاب • مشعل
 عشق دان آتش که زانک دانه اش • اوقود کیمی با سنده کمال اخلاق •
 دقت سر سینه که یازد کیمی هر وقت کونستر • ذره وار اولد ایسه له
 فناد لخر • اوله سبج رخ نفا ایچن چو مهر انور • حقیقا دیده حق
 بین کرد زاکیم • اوله انسان تجلی خدا یه مظهر • ویوانشاده
 بعضی بایات کریمه نخی مسنونح نمکله بو محله الحاق اولندی تا که هر
 برزدن بر دلو انتقام اولنه و هر کسک حالته کونده بر فاده بونه
نظم قدم الووب بو عالم • کل کوکل دوسته کیمه لم •
 طوبیغه سرقه مدک • کل کوکل دوسته کیمه لم • فناد بو دوک
 زادی • المومختدر دادی • لام شیخان ارشادی • کل کوکل
 دوسته کیمه لم • نیجه بر بونده طورالم • غنبرده و قولالم •
 بول تدارکن کوره لم • کل کوکل دوسته کیمه لم • نفسه وی هر وی
 قو • جانم قیده سول قو • دنیا قو عیالی قو • کل کوکل دوسته کیمه لم
 قو قو عیالیم • توبه یه کمالیم • حتی بوی آینه یون
 • کل کوکل دوسته کیمه لم • **صالحات المجد و**
 حد و دانه دن مراد کماله در که وجوب غطر و کراحت و زندق
 و با اخدر زیرا نظر فاشان بویش نشسته ناک نه دن خالی دکلا دیس

بولسه در لاینا جوب نواله سی و اریسه تنا و اول کل بدندی و صالحیم
 کلا که حاله مطلع الیچن منون اولور و یو دلا ان یچون بونالده یو یو
 خصور او زنی بیکله و مقولهما مله نایخ اخوتک عتد الیبری شته
 ادمه فوت و حشر حق الیچن بویله کرکدر • وکن اول اعصایک غوا کچی
 بوزمانده خوان نادر اولد یقندک هر کس مال و نعمی کلک اندازد ملو تر
 سسوال اولور سه که قارک دنیا و دکنه مال و نعمی اولیده یکلک عجلت
 ندر جویله که هر کس بر سه دقارک دنیا و مال از نغان لکده و فخری زانک
 شوق در وارد که نه مالک ایسه اهل اولاد و ایتا عتدک هر چند نهجه
 ایلیو باندن طریق اماره شفاع ایلیه مثالا اقا سنده جبهه و قیصنه
 و اریغ غمره تمیلانایده و اریغ غریخی کابیطریق اماره ایلیه طوطی
 و شمر و یایا کوکبایا نخی بویلد زبیر عبد محض اولان کسه دهه مال و مالاز
 بلکه اعبود و مایملکه موله و نیجه و کیمی کساجنه تسلیم دید و کندی و کیمی
 او ز غلور آشته بونان کین مولان اولور که موله حقیقی در و صریحی
 ماسودان زان اولد قیددر ایچن عیال مایملکه سنده جبهه و طوطی و الا ایچر
 اولور بویله عتد غنبرده و شوق که قران کلور ان ایچر الا علی الله و انک
 طلب جوت لاک • بیک عیالی لیدن اخادر رقیق شغل عمل کجسته طرد
 اندل مقابله سنده اجر خرف و لاد در کقولیده و جانت جتدر کونک عامل
 اولان کسه اول ایچر حقدن طلب ایسون برار کچی و کونک طلب ایسون
 مقربین کچی و طلب اندو کماله و فخری لسان شریعت طلب ایلدن بو خسته لسان

حقیقت ده کل